

ISSN 2663-3426 (PRINT)
ISSN 2663-3434 (ONLINE)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF KHERSON STATE UNIVERSITY**

Серія:
**ГЕРМАНІСТИКА
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**
Випуск 2

Series:
**GERMANIC STUDIES
AND INTERCULTURAL COMMUNICATION**
Issue 2

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Ребрій Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладознавства імені Микола Лукаша Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Заступник головного редактора:

Цанів Алла Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Відповідальний секретар:

Короткова Людмила Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна)

Члени редакційної колегії:

Белєхова Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської мови та методики (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет, Варшава, Польща), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики (Опольський університет, Ополе, Польща).

Главацька Юлія Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Дойна Попеску (Doina Popescu) – доктор філософії, доцент (Університет близького сходу північного Кіпру (Near East University of North Cyprus), Нікосія, Республіка Кіпр).

Ельжбета Кржановська-Клучевська (Elzbieta Chrzanowska-Kluczevska) – доктор філософії, професор (Ягелонський університет, Краків, Польща).

Засєкін Сергій Васильович – кандидат філологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна).

Крисанова Тетяна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна).

Маріна Олена Сергіївна – доктор філологічних наук, доцент (Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна).

Мартинюк Алла Петрівна – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

Приходько Ганна Іллівна – доктор філологічних наук, професор (Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна).

Романова Наталя Василівна – доктор філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет, Херсон, Україна).

Шевченко Ірина Семенівна – доктор філологічних наук, професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна).

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України
від 14.05.2020 № 624 (додаток 2) журнал внесений до переліку фахових видань України
(категорія «Б») у галузі філології (035 – Філологія)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(Протокол від 30.11.2020 р. № 6)

Журнал включено до наукометричної бази даних
Index Copernicus (Республіка Польща)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(серія КВ № 23951-13791ПР від 26.04.2019 р.
видане Міністерством юстиції України)

Офіційний сайт видання: <http://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj>

ISSN 2663-3426 (PRINT)
ISSN 2663-3434 (ONLINE)

© Херсонський державний університет, 2020
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2020

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Humeniuk N.H.

PRAGMA-COMMUNICATIVE ASPECT OF THE QUEEN ELIZABETH II SPEECH ON THE CORONAVIRUS PROBLEMS, 05.04.2020.....7

Yesypenko N.H., Yankovets O.V.

WORD-FORMING SUFFIXES OF ENGLISH FRONTIER DEFENCE NOUN TERMS: PHONOLOGICAL AND SEMANTIC FEATURES.....14

Заболотська О.О., Заболотська О.В.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПСИХОНАРАТИВУ У РОМАНІ ДЕНІЕЛА КІЗА "THE MINDS OF BILLY MILLIGAN".....21

Карпенко М.Ю.

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ГІПНОСТИЛИСТИЧНИХ ШАБЛОНІВ ЛЕКСИЧНОГО РІВНЯ В АНГЛОМОВНОМУ ГІПНОТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....32

Кульчицький В.І.

СУФІКСАЦІЯ ЯК СПОСІБ СЛОВОТВОРУ АНГЛІЙСЬКОЇ АВІАЦІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....39

Левіщенко М.С.

КОНЦЕПТ *POLITENESS* І ЙОГО ВПЛИВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ СТРАТЕГІЙ СПІЛКУВАННЯ В МОВЛЕННСВИХ АКТАХ ВІКТОРІАНСЬКОГО ДИСКУРСУ.....43

Olinchuk V.V. Tykhonina S.I.

PROSODIC ASPECTS OF INTERNAL MONOLOGICAL ACTING IN FILM DISCOURSE...48

Петренко Є.М.

ТІЛЕСНІ ПРОЯВИ ЕМОЦІЇ «РОЗПАЧ» У МОВНОМУ ВИМІРІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)...58

Романова Н.В.

АСОЦІАТИ СЛОВА-СТИМУЛУ *WUT*: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ СПРЯМОВАНОГО АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ).....64

Юшак В.М., Лепка Д.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕМІВ ЯК ІДЕОЛОГЕМ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....71

СЕКЦІЯ 2

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Ababilova N.M., Usachenko I.V.

AUDIOVISUAL TRANSLATION AS A CHALLENGE FOR CONTEMPORARY TRANSLATORS.....79

Aloshyna M.D.

MARK TWAIN AS A PROGRESSIVE WRITER: A STUDY OF WRITER'S STYLE86

Ахмедова Е.Д.

СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ПОРІВНЯНЬ: КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ.....92

Воловик А.А.

СИМВОЛИ «СВОГО» ТА «ЧУЖОГО» ПРОСТОРУ В НАРОДНІЙ КАЗЦІ: СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ.....100

Humeniuk I.I. PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS WITH COLOR NAMES IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	108
Жулавська О.О. СТРАТЕГІЯ ОДОМАШНЕННЯ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР.....	114
Лук'янова Т.Г. МУЛЬТИМОДАЛЬНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ЕМОЦІЙ: ІНТЕРСЕМІОТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ).....	122
Олексишина Л.Г., Вірстюк І.О. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ.....	129
Ребрій О.В., Панькова А.В. ЯК ПЕРЕКЛАСТИ ГОЛОВОЛОМКУ І НЕ ЗЛАМАТИ ГОЛОВУ.....	135
Спільник Т.М. ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В АСПЕКТІ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	144
Чубай В.І. СЕМАНТИЧНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ ДІЛОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	149
СЕКЦІЯ 3	
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ	
Tkalia I.A., Tsarova S.O. RECONSIDERING CLIL IN HIGH AND LOW CONTEXT CULTURES.....	157
СЕКЦІЯ 4	
СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ	
Давиденко В.І. СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ СЛОВНИКАРСЬКІ ПРАЦІ: СТАТИСТИЧНИЙ ВИМІР, РІЗНОМАНІТТЯ Й ОСОБЛИВОСТІ.....	162

CONTENTS

SECTION 1

GERMANIC LANGUAGES

Humeniuk N.H.

PRAGMA-COMMUNICATIVE ASPECT OF THE QUEEN ELIZABETH II SPEECH ON THE CORONAVIRUS PROBLEMS, 05.04.2020.....7

Yesypenko N.H., Yankovets O.V.

WORD-FORMING SUFFIXES OF ENGLISH FRONTIER DEFENCE NOUN TERMS: PHONOLOGICAL AND SEMANTIC FEATURES.....14

Zabolotska O.O., Zabolotska O.V.

MEANS OF EXPRESSING PSYCHONARRATIVE IN THE NOVEL “THE MINDS OF BILLY MILLIGAN” BY D. KIZ.....21

Karpenko M.Yu.

LINGUISTIC PECULIARITIES OF THE USE OF HYPNOSTYLISTIC PATTERNS OF THE LEXICAL LEVEL IN ENGLISH HYPNOTIC DISCOURSE.....32

Kulchytskyi V.I.

SUFFIXATION AS A WAY OF WORD FORMATION OF ENGLISH AVIATION TERMINOLOGY.....39

Levishchenko M.S.

THE CONCEPT OF *POLITENESS* AND ITS IMPACT ON THE IMPLEMENTATION OF COMMUNICATION STRATEGIES IN SPEECH ACTS OF VICTORIAN DISCOURSE.....43

Olinchuk V.V. Tykhonina S.I.

PROSODIC ASPECTS OF INTERNAL MONOLOGICAL ACTING IN FILM DISCOURSE....48

Petrenko Ye.M.

PHYSICAL MANIFESTATION OF THE “DESPAIR” EMOTION (IN ENGLISH, GERMAN, RUSSIAN AND UKRAINIAN).....58

Romanova N.V.

ASSOCIATES OF THE WORD-STIMULUS *WUT*: SEMANTIC ASPECT (CASE STUDY OF THE DIRECTED ASSOCIATIVE EXPERIMENT).....64

Yushak V.M., Lepka D.M.

THE PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF MEMES AS IDEOLOGEMES IN THE MODERN ENGLISH MEDIA DISCOURSE.....71

SECTION 2

TRANSLATION STUDIES

Ababilova N.M., Usachenko I.V.

AUDIOVISUAL TRANSLATION AS A CHALLENGE FOR CONTEMPORARY TRANSLATORS.....79

Aloshyna M.D.

MARK TWAIN AS A PROGRESSIVE WRITER: A STUDY OF WRITER’S STYLE86

Akhmedova E.D.

STRATEGIES OF ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF FICTION SIMILE: COGNITIVE ANALYSIS.....92

Volovyk A.A.

FOLK TALE SYMBOLS OF “OUR” / “THEIR” SPACE IN TRANSLATION.....100

Humeniuk I.I. PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS WITH COLOR NAMES IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	108
Zhulavska O.O. DOMESTICATING STRATEGY IN FICTION ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF SYNESTHETIC METAPHORS.....	114
Lukianova T.H. MULTIMODAL EMOTION CONSTRUCTION: INTERSEMIOTIC TRANSLATION (BASED ON ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES).....	122
Oleksyshyna L.H., Virstiuk I.O. THE MODERN SPECIFICS OF WRITTEN TRANSLATION IN UKRAINE.....	129
Rebrii O.V., Pankova A.V. HOW TO TRANSLATE A PUZZLE AND NOT TO GET PUZZLED.....	135
Spilnyk T.M. MILITARY TITLES OF FEMALE PERSONNEL IN THE ASPECT OF GERMAN-UKRAINIAN TRANSLATION.....	144
Chubai V.I. SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF TRANSLATION PHRASEOLOGICAL UNITS OF ECONOMIC DISCOURSE BUSINESS ENGLISH.....	149
SECTION 3	
INTERCULTURAL COMMUNICATION	
Tkalia I.A., Tsarova S.O. RECONSIDERING CLIL IN HIGH AND LOW CONTEXT CULTURES.....	157
SECTION 4	
SLAVIC LANGUAGES	
Davydenko V.I. MODERN UKRAINIAN DICTIONARY WORKS: STATISTIC DIMENSION, DIVERSITY AND PECULIARITIES.....	162

СЕКЦІЯ 1 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

UDC 808.51:616.9-036.21 COVID-19
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-1>

PRAGMA-COMMUNICATIVE ASPECT OF THE QUEEN ELIZABETH II SPEECH ON THE CORONAVIRUS PROBLEMS, 05.04.2020

Humeniuk Natalia Hryhorivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology and Translation
Borys Grinchenko Kyiv University
n.humeniuk@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-2275-1396

The following work is devoted to problems of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse pragmatic features. The Queen Elizabeth II coronavirus discourse is defined in the given work as a special address of Queen Elizabeth II to the nation – the UK and the Commonwealth realm citizens – on the urgent problems of the coronavirus pandemic. The given address is the fifth special address of Queen Elizabeth II to the nation during her 68-year reign. It is stressed that the given discourse is organized by Queen Elizabeth II with the purpose to support the people at the challenging time of coronavirus, to calm them down, to explain the situation and to direct them to be strong, patient and supportive to each other, to be united as a nation to overcome the problems of the coronavirus disease. It is pointed out that extra-linguistic factors of the addressor's dress color, of the addressor's manners, of the situation layout, of the video and photo materials usage, of the image plan are used to realize the purposes of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse. It is stated that with the strategic argumentative purpose the Queen Elizabeth II coronavirus discourse is characterized by usage of the argumentative technique, the manipulative techniques of story-telling and of the deictic fields usage. It is stressed that a system of valid arguments of Her Majesty and Her strong belief in overcoming the coronavirus pandemic makes the people of the UK and Commonwealth realm believe the same idea. It is pointed out that the usage of the story-telling technique within the Queen Elizabeth II coronavirus discourse makes it possible to transform the individual story of Queen Elizabeth II into a national, global story with happy end at the final part of it in the form of overcoming the coronavirus disease and returning back to the norms of every-day life. It is underlined that the usage of the mechanisms of layering, stratification of the deictic field as well as the usage of the universal deictic fields makes it possible to realize the aims of Her Majesty coronavirus discourse. It is pointed out that the manipulative techniques are used by Queen Elizabeth II not to receive her own benefits of their usage but to influence people in their special state: state of shock and despair, state of panic.

Key words: Queen Elizabeth II coronavirus discourse, argumentative technique, story-telling techniques, manipulative technique of deictic fields usage, extra-linguistic factors.

ПРАГМАКОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОМОВИ КОРОЛЕВИ ЄЛИЗАВЕТИ II ІЗ ПРОБЛЕМ КОРОНАВІРУСУ, 5 КВІТНЯ 2020 РОКУ

Гуменюк Наталя Григорівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Київський університет імені Бориса Грінченка
n.humeniuk@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-2275-1396

Подана робота присвячена розгляду прагматичних особливостей дискурсу королеви Єлизавети II із проблем коронавірусу. Дискурс королеви Єлизавети II із проблем коронавірусу в поданій роботі зазначено як її спеціальне звернення до нації – громадян Сполученого Королівства та країн Співдружності – з нагальних проблем коронавірусної пандемії. Подане звернення є п'ятим спеціальним зверненням королеви Єлизавети II до нації за її 68-річне правління. Підкреслено, що поданий дискурс організований королевою Єлизаветою II з метою підтримки людей у складні часи коронавірусу, щоби заспокоїти їх та пояснити ситуацію, закликати їх бути сильними, терплячими один до одного та здатними підтримувати один одного, бути єдиними як нація для того, щоб подолати хворобу коронавірусу. Вказано, що екстралінгвістичні чинники кольору сукні промовця, манери промовця, фактор

обладнання й оснащення, чинник використання фото- та відеоматеріалу, фактор використання плану зображення використані королевою Єлизаветою II з метою реалізації її дискурсу із проблем коронавірусу. Стверджується, що дискурс королеви Єлизавети II із проблем коронавірусу разом зі стратегічною аргументивною метою характеризується використанням аргументивної техніки та маніпулятивних технік сторітелінгу, техніки використання дейктичних полів. Стверджується, що система вагомих аргументів королеви Єлизавети II та її тверда віра в подолання коронавірусної пандемії змушують людей Сполученого Королівства та Співдружності повірити в цю ідею. Зазначається, що використання техніки сторітелінгу дає можливість трансформувати індивідуальну історію королеви Єлизавети в національну, глобальну історію зі щасливим кінцем у його фінальній частині у формі подолання коронавірусного захворювання та повернення до норм повсякденного життя. Підкреслено, що використання механізмів нашарування та розшарування дейктичних полів, а також використання універсального дейктичного поля дозволяє королеві Єлизаветі II реалізувати мету свого дискурсу із проблем коронавірусу. Зазначено, що маніпулятивні техніки використовуються королевою Єлизаветою II не для отримання власних переваг від їх використання, але з метою вплинути на людей в їхньому специфічному стані: у стані шоку та відчаю, у стані паніки.

Ключові слова: дискурсу королеви Єлизавети II із проблем коронавірусу, аргументивна техніка, техніка сторітелінгу, маніпулятивна техніка використання дейктичних полів, екстралінгвістичні фактори.

1. Introduction

It is normative nowadays that our life is full of challenges. But people's behavior, their state of psyche, their thoughts and actions at the period of global and national crisis is a focus of scientists.

The given work makes its contribution in investigating the discourses (where discourse is determined as an integrative social-cultural phenomenon of language usage for the communicative purpose) realizing at the periods of national and global crisis, namely at the period of the coronavirus pandemic.

The purpose of the given work is to investigate pragma-linguistic features of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse, which is a **further step** of the discourses investigations (Grice, 1975; Humeniuk, 2019; Lakoff, 1973; Leech, 1983; Карасик, 2000; Крячкова, 2019; Рябоконт, 2009). The fact that the given discourse is newly coined and realized makes the given work **acute**.

The given investigation is fulfilled with the help of several methods: method of simple calculation, discourse analysis method, method of immediate constituents, pure sampling and comparative method.

2. Special speech of Queen Elizabeth II, 05.04.2020

On Sunday, the 5-th of April, at the period of coronavirus outbreak, the Queen of the United Kingdom and Commonwealth realm Elizabeth II made a special speech to the nation on the problem of the coronavirus, recorded at Windsor Castle and broadcasted by radio, TV, internet.

It was the fifth special speech to the nation after the speeches: 1) at the time of the first Gulf War, February 1991; 2) on the death of Diana, Princess of Wales, September 1997; 3) On the death of the Queen Mother, April 2002; 4) Queen's Diamond Jubilee message, June 2012) (Ryan, 2020).

According to Her duties Her Majesty makes ceremonial speeches and rarely makes spe-

cial speeches, only "at key moments in the life of the nation – predominantly at times of crisis and grief" (the same).

Queen Elizabeth II as a monarch and a head of a state "has to remain strictly neutral with respect to political matters" (The Queen's role in Government), but as a monarch of a nation, which fulfils the role of a God agent, of an intermediary between God and people, is responsible for the moral state and destiny of the people handed on Her Majesty by God. So, at the period of key moments for the nation Queen Elizabeth II makes special speeches to the nation with high responsibility at the face of God. The coronavirus speech of the Queen Elizabeth is the fifth special speech during her 68-year reign.

It is known that local coronavirus outbreak happened suddenly and later was transformed into global crisis in the form of coronavirus pandemic. The whole mankind was not prepared for such state of matter as physically and as mentally and morally too. The whole humanity was shocked, as the every-day life was ruined and it was necessary to be involved in the new unpleasant transformations. So, the feelings of despair, of unnessesity, of abandonment took possession of people. They were shocked, paralyzed, disrupted and demoralized. In such situation Queen Elizabeth II addressed the nation.

She created her message with the purpose to support the people at the challenging time of coronavirus, to calm them down by explaining the situation and to direct them to be strong, to be patient and supportive to each other, to be united as a nation to overcome the given problems.

So, the Queen Elizabeth II coronavirus discourse is a special address of Her Majesty to the nation on the problems of coronavirus organized in the form of monologue.

The given discourse presupposes the text of the message itself, known as linguistic factor,

as well as extra-linguistic factors or factors defining the given situation.

The given situation of the Queen Elizabeth II coronavirus message and speech itself are not given spontaneously, they are planned and prepared beforehand.

3. Extra-linguistic factors of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse

The communicators, the time and place of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse are obvious: the speaker is Queen Elizabeth II; its addressee is the UK and Commonwealth realm nation; the time of the given discourse is the 5-th of April, 2020; the place of its realization is Windsor Castle, the way of its representation is broadcasting by TV, radio, internet.

The extra-linguistic factors of the given discourse play the great role in realization of the purposes of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse. Among them is its layout. The situation is not official. Queen is sitting near the table with a sheet of paper, silver box and a flowerpot with blossoming flowers. All these structural elements of layout make the given situation calm, natural and obvious for common people, which is very important at the stormy days of the coronavirus outbreak.

The other extra-linguistic factor which plays the great role in realization the purpose of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse is the factor of color of the Queen Elizabeth II dress. It is the shade of green – the color of the shamrock. This color is a color of nature, of plants. It is a symbol of life and stability, as well as of new accomplishments. This color is comfortable for eyes and able to calm the people. Its ability to calm the people at the situation of high global and nation despair at the period of the coronavirus pandemic is very important and used by Queen Elizabeth II in Her address to the nation.

The other extra-linguistic factor which plays the great role in the Queen Elizabeth II coronavirus discourse is the factor of using photo and video materials to make the information of the message more vital and vivid. So, photo material is used once, the video materials are used twice.

All the photo and video materials are given in the nearest contact with the content of the message. So, the block of information about the Queen Elizabeth II and her sister contribution to support children in 1940, *“who had been evacuated from their homes and sent away for their own safety”* (The Telegraph, 2020), contains its photo.

The block of information about the heroic deeds of *“everyone on the NHS front line, as well*

as care workers and those carrying out essential roles, who selflessly continue their day-to-day duties outside the home in support of us all” (The Telegraph, 2020) and the block of information about *“the moments when the United Kingdom has come together to applaud its care and essential workers”* contains the video materials which are known to everyone within the UK as an element of bygone, which was emotionally tensed and fixed in nation memory as a certain experience.

The usage of the photo and video materials makes the Queen Elizabeth II coronavirus speech fresh and vital, appealing to the feelings and emotions of the ordinary persons, uniting the past and present moments of the nation history into its nation destiny.

The factor of speaker’s manner is also very important in the process of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse realization. Her manners are polite, Her tone is calm and balanced, Her behavior is natural and normal. She is an example of calmness and balance in the stormy days of the coronavirus outbreak for every person of the UK and 15 countries of the Commonwealth realm.

The extra-linguistic factor of image plan is also very important to realize the purposes of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse. The far image plan is used once at the beginning of message as introducing factor. The middle image plan is used 3 times to reproduce the information of the message. The final part of it, which contains the main idea of it, is given using the near image plan.

Summing up the material we can state that such extra-linguistic factors as factor of addressor and addressee of message, factor of time and place of the discourse realization, factor of the addressor’s dress color, factor of addressor’s manners, factor of situation layout, factor of the video and photo materials usage, factor of image plan are used to realize the purpose of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse – to calm the people in the challenging time of coronavirus, to explain the situation and to direct people be strong, to be patient and supportive to each other, to be united as a nation to overcome the given problems.

4. The peculiarities of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse

The Queen Elizabeth II coronavirus discourse is given at the challenging time for the nation and the globe, at the state of shock and despair of people, at the state of national and global panic:

A time of disruption in the life of our country: a disruption that has brought grief to some,

financial difficulties to many, and enormous changes to the daily lives of us all (The Telegraph, 2020).

So, to calm the people, to lift up their spirit and belief in their ability to overcome the coronavirus problems Queen Elizabeth II creates the argumentative coronavirus discourse with the emphasis on: 1) her own example of calmness; 2) the system of associative, descriptive and analytical arguments (Белова, 1998: 16).

It is known that at the state of shock and despair, at the state of panic the people's psyche is overloaded. So, in this case the strategy of argumentation may be more suitable and effective than some appeals to act. This argumentative strategy is used by Queen Elizabeth II in Her coronavirus discourse.

It is known that argumentative discourse has the communicative purpose to convince the interlocutor in the correctness of the addressor's view point and actions, to convince the interlocutor in the necessity to act in the way proposed by the addressor of information (Рябоконь, 2009: 169; Белова, 1998). So, creating the argumentative coronavirus discourse Queen Elizabeth II tries to convince the people of the UK and Commonwealth realm to act in the way she proposes: to be united, to be patient, to be helpful and supportive, to be strong and resolute:

Together we are tackling this disease, and I want to reassure you that if we remain united and resolute, then we will overcome it (The Telegraph, 2020).

So, within the coronavirus discourse Queen Elizabeth II tries to convince the people of the UK and Commonwealth realm to act during the coronavirus outbreak in the manner based on the universal values: being united, being patient, being helpful and supportive, being strong and resolute, as well as in the manner based on national values: national sense of humor, national self-discipline and fellow-feeling, as well based on national spirit and national destiny in the mankind history:

And those who come after us will say the Britons of this generation were as strong as any. That the attributes of self-discipline, of quiet good-humored resolve and of fellow-feeling still characterise this country. The pride in who we are is not a part of our past, it defines our present and our future (The Telegraph, 2020).

Queen Elizabeth II tries to calm the UK and Commonwealth realm citizens within the coronavirus discourse by using the prepared arguments (Белова, 1998: 95). These arguments prove that: 1) the people of the UK and Commonwealth realm are not alone with the problem of coronavirus but are united with the people

all over the world; 2) the progress of science and strong desire of people to be healed will be useful to decide the problems of coronavirus:

1. *Across the Commonwealth and around the world, we have seen heart-warming stories of people coming together to help others, be it through delivering food parcels and medicines, checking on neighbours, or converting businesses to help the relief effort* (The Telegraph, 2020).

2. *This time we join with all nations across the globe in a common endeavour, using the great advances of science and our instinctive compassion to heal* (the same).

To overcome the state of despair Queen Elizabeth II proposes the people to find positive features of the time of coronavirus self-isolating as opportunity to slow down, to pause and reflect:

And though self-isolating may at times be hard, many people of all faiths, and of none, are discovering that it presents an opportunity to slow down, pause and reflect, in prayer or meditation (The Telegraph, 2020).

The argumentative discourse of Queen Elizabeth II contains not only arguments for coronavirus overcoming but Her Majesty strong belief in it. And this belief in overcoming the coronavirus disease and coming to the norm of daily life is expressed in the final part of the Queen Elizabeth II coronavirus speech, making the people of the UK and Commonwealth realm believe the same idea:

We will succeed – and that success will belong to every one of us. We should take comfort that while we may have more still to endure, better days will return: we will be with our friends again; we will be with our families again; we will meet again

The argumentative discourse Queen Elizabeth II on the problems of coronavirus is characterized by using story-telling technique. This technique allows Queen Elizabeth II to present the problems with coronavirus as a story with happy end at the final part of it – success in overcoming the coronavirus disease.

This story includes the structural elements of a story with its introduction, actions themselves and final part of it. The narration is given from the first person singular.

The presence of heroes – the UK and Commonwealth realm people (the nation) and people all over the world – and presence of enemy – coronavirus disease – make the given story dramatic, acute and urgent transforming the individual story of Queen Elizabeth II into the national, global story within the challenging time with happy end as a result.

It is known that the history of mankind is given in the form of stories, and the story of Queen Elizabeth II with Her belief and Her prediction of happy ending of coronavirus challenging influence the emotions and feeling of people making them believe the happy end of overcoming the coronavirus disease.

So, the story-telling technique known as manipulative technique is used within the argumentative coronavirus discourse of Queen Elizabeth II not to receive benefits of it but to lift up the spirit of people, to strengthen their belief in goodness, in their ability to overcome the disease, in their ability to come to the norms of the every-day life.

We can state that the text of message as a linguistic factor is prepared perfectly to realize the purposes of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse. It is given in the form of monologue and the usage of the pronoun “you” transforms it into the form of polylogue with the silent addressee.

In Her coronavirus speech Queen Elizabeth II uses the deictic field mechanisms of layering, stratification (Гуменюк, 1996: 103–140; Humeniuk, 2019: 72) to realize the aims of Her discourse.

Deictic field is known to be a unity of all the language signs which are grouped on one of the given axes “I / we – now – here”, “You – now – there”, “He / she / it / they – then – there”, which have the semantic and pragmatic identity and fulfil the certain function within the discourse or its segments (Гуменюк, 1996: 103).

In this case, all the language signs which are grouped on the axes “I / we – now – here” represents the deictic field of addressor or creator of message; all the language signs which are grouped on the axes “You – now – there” represents the deictic field of addressee or the persons whom this message is addressed and all the language signs which are grouped on the axes “He / she / it / they – then” represents the deictic field of the third persons or the persons and objects who are not communicators or which don’t belong to their sphere (Гуменюк, 1996: 103–105).

Within the Queen Elizabeth II coronavirus discourse we observe the usage of the mechanism of the deictic field of addressee stratification.

In Her coronavirus speech Queen Elizabeth II addresses people using the pronoun “you” five times. So, Her Majesty uses the pronoun “you” to thank the people outside the home, doing their day-to-day duties to support the nation (1), as well as people staying at home (2):

1. *I want to thank everyone on the NHS front line, as well as care workers and those carrying*

out essential roles, who selflessly continue their day-to-day duties outside the home in support of us all. I am sure the nation will join me in assuring you that what you do is appreciated and every hour of your hard work brings us closer to a return to more normal times (The Telegraph, 2020).

2. *I also want to thank those of you who are staying at home, thereby helping to protect the vulnerable and sparing many families the pain already felt by those who have lost loved ones* (the same).

Three times Her Majesty addresses you as a nation: 1) at the beginning of her speech; 2) in the middle of it; 3) at the end of it:

1. *I am speaking to you at what I know is an increasingly challenging time* (The Telegraph, 2020).

2. *Together we are tackling this disease, and I want to reassure you that if we remain united and resolute, then we will overcome it* (the same).

3. *But for now, I send my thanks and warmest good wishes to you all* (the same).

So, within the Queen Elizabeth II coronavirus discourse the deictic field of addressee is stratified into:

1) deictic field of people staying at home during the period of coronavirus;

2) deictic field of people doing day-to-day duties to support nation during the coronavirus pandemic;

3) deictic field of nation.

This mechanism of stratification of the deictic field of addressee allows Queen Elizabeth II to address different persons: nation as a whole; care workers, doctors, nurses and people doing their day-to-day duties during the coronavirus and people staying at home at self-isolation. As a result, the usage of this mechanism makes it possible to transform the monologue of Queen Elizabeth II into polylogue with silent addressee, which is artificially created and imitates the natural communication.

The same mechanism of stratification we can observe within the deictic field of addressor, when it is stratified into several layers:

1) deictic field of addressor / speaker – I – Queen Elizabeth II (*I, my, me*):

It reminds me of the very first broadcast I made, in 1940, helped by my sister;

2) deictic field of addressor / speaker – We – as a nation (*we, our, us*):

The pride in who we are is not a part of our past, it defines our present and our future;

3) deictic field of addressor / speaker – We – as sisters of royal family (*we*):

We, as children, spoke from here at Windsor to children who had been evacuated from their homes and sent away for their own safety (The Telegraph, 2020).

So, the given mechanism of stratification of the deictic field of addressor/speaker allows Queen Elizabeth II to put on different social roles within the limited time of the discourse realization: to be the monarch, the sovereign, the head of the state; to be an ordinary person of nation; to be a child of royal family. This social roles differentiation of Queen Elizabeth II helps Her Majesty to be closer to the ordinary people, who belong to different social and age groups, and, thus, to make Her speech more clear and acceptable for them.

Queen Elizabeth II uses also mechanism of layering of the deictic fields of addressee and addressor, when the deictic field of addressee – You – as a nation and deictic field addressor – We – as a nation are united:

1. *Together we are tackling this disease, and I want to reassure you that if we remain united and resolute, then we will overcome it* (The Telegraph, 2020).

This mechanism of layering allows Queen Elizabeth II to demonstrate the necessity of being united for all the participants of the given discourse as members of nation to overcome the problems of the global and national scale known as coronavirus disease.

The universal deictic field represented by pronouns *everyone, all of, all* is used to make equal all the participants of communication at the face of the described events, as well as at the face of coronavirus disease:

1. *But for now, I send my thanks and warmest good wishes to you all* (The Telegraph, 2020).

2. *I want to thank everyone on the NHS front line, as well as care workers and those carrying out essential roles, who selflessly continue their day-to-day duties outside the home in support of us all* (the same).

All the used mechanism of deictic field stratification and layering are known as manipulative techniques. Nevertheless, Queen Elizabeth II uses the given mechanisms not to receive her own benefits of their usage but to influence people in their special state: state of shock and despair, state of panic.

5. Conclusions

Summing up the material, we can state that the Queen Elizabeth II coronavirus discourse as argumentative discourse is Her Majesty fifth special address to the nation with the purpose to calm the people down, to explain situation, to direct

the people to be strong, to be patient and supportive to each other, to be united as a nation to overcome the problems of the coronavirus pandemic. To realize the purposes of Her discourse Queen Elizabeth II effectively uses a set of extra-linguistic factors: factor of addressor's dress color, factor of addressor's manners, factor of situation layout, factor of the video and photo materials usage, factor of image plan, as well as argumentative technique, the manipulative techniques of story-telling and of the deictic fields usage. The manipulative techniques are used by Queen Elizabeth II not to receive her own benefits of their usage but to influence people in their special state: state of shock and despair, state of panic.

It is prospective to investigate the argumentative component of the given discourse, the realization of the story-telling technique. It is also important to pay attention to the stylistic features of the given discourse.

BIBLIOGRAPHY:

- Белова А. Лінгвістичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Київ, 1998. 287 с.
- Гуменюк Н. Дейктические маркеры как фактор влияющий на реализацию категории оценки (на материале англоязычной прессы и рекламы) : дис. ... канд. филол. наук: 10.03.04. Киев, 1996. 167 с.
- Карасик В. Этнокультурные типы институционального дискурса. *Этнокультурная специфика речевой деятельности* : сборник обзоров. Москва : ИНИОН РАН, 2000. С. 37–64.
- Крячкова А. Лингвопрагматические средства реализации вербальных атак на имидж политических партий Германии : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2019. 170 с.
- Рябоконе Г. Дискурсивні особливості інтернет-публікацій дебатів британського парламенту : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ, 2009. 276 с.
- Grice H. Logic and Conversation. *Syntax and semantics*. Vol. 3. Speech acts / P. Cole, J. Morgan (eds.). New York : Academic Press, 1975. P. 41–58.
- Humeniuk N. Pragma-communicative aspect of the Boris Johnsons' first speech as a Prime Minister (July 24, 2019). *Transcarpathian Philological Studies*. Iss. 12. 2019. P. 68–74.
- Lakoff R. The logic of politeness Or, minding your p's and q's / C. Corum, T. Cedric Smith-Stark, & A. Weiser (Eds.). *Papers from the 9th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago Linguistic Society, 1973. P. 292–305.
- Leech G. Principles of pragmatics. London : Longman, 1983. 250 p.
- Ryan M. Coronavirus: The four times the Queen has addressed the nation. *BBC News*. 5 April, 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-52173825> (date of access: 03.08.2020).

11. The Queen's coronavirus speech transcript: "We will succeed and better days will come". *The Telegraph*. 5 April, 2020. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/04/05/queens-coronavirus-speech-full-will-succeed-better-days-will> (date of access: 03.08.2020).
12. The Queen's role in Government. URL: <https://www.royal.uk/queen-and-government> (date of access: 03.08.2020).

REFERENCES:

1. Belova A. (1998). Linhvistychni aspekty arhumentatsii (suchasna anhliiska mova): dys. ... dok. philol. nauk : 10.02.04. [Linguistic aspects of argumentation contemporary English]: dis. ... doc. philol. of sciences : 10.02.04]. Kyivskiy universitet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 1998. 287 p.
2. Gumenyuk N.G. Dejkticheskie markery kak faktor, vliyayushhie na realizaciyu kategorii ocenki(na materiale angloyazychnoj pressy i reklamy : dis. ... kand. philol. nauk : 10.02.04. [Deictic markers as a factor influencing the implementation of the assessment category (based on the material of the English-language press and advertising): dis. ... cand. philol. sciences: 10.02.04]. Kiev State Linguistic University. Kiev, 1996. 167 p.
3. Karasik V.I. (2000). Etno-kulturnye tipy institucionalnogo diskursa. [Ethno-cultural types of the institutional discourse]. Ethno-cultural specificity of speech activity. Coll. reviews. Moscow: INION RAN, 2000. P. 37–64.
4. Kryachkova A.P. Lingvopragmaticheskie sredstva realizacii verbalnyh atak na imidzh politicheskikh partii Germanii : diss. ... kand. philol. nauk : 10.02.04. [Linguo-pragmatic means of the verbal attacks of the political parties image : diss. ... cand. philol. sciences: 10.02.04]. Moscow state institute of the international affairs. Moskva, 2019. 170 p.
5. Riabokon H.L. (2009). Dyskursyvni osoblyvosti internet publikatsii debativ Brytanskoho parlamentu: dis. ... kand. philol. nauk; 10.01.08. [Discourse features of the online publications of the British Parliament debates: diss. ... cand. philol. Sciences: 10.01.08.] Natsionalnyi Universitet "Kyivo-Mohylianska Academia". Kyiv, 2009. 276 p.
6. Grice H.P. Logic and Conversation. *Syntax and semantics*. Vol. 3. Speech acts; P. Cole, J.L. Morgan (eds.). New York: Academic Press, 1975. P. 41–58.
7. Humeniuk N.G. Pragma-communicative aspect of the Boris Johnsons' first speech as a Prime Minister (July 24, 2019). *Transcarpathian Philological Studies*. Iss. 12. 2019. P. 68–74.
8. Lakoff, R. The logic of politeness Or, minding your p's and q's. C. Corum, T. Cedric Smith-Stark, & A. Weiser (Eds.). *Papers from the 9th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago Linguistic Society, 1973. P. 292–305.
9. Leech G.N. Principles of pragmatics. London: Longman, 1983. 250 p.
10. Ryan M. Coronavirus: The four other times the Queen has addressed the nation. BBC News. 5 April, 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-52173825>.
11. The Queen's coronavirus speech transcript: 'We will succeed and better days will come'. *The Telegraph*, 5 April, 2020. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/04/05/queens-coronavirus-speech-full-will-succeed-better-days-will>.
12. The Queen's role in Government. URL: <https://www.royal.uk/queen-and-government>.

*Стаття надійшла до редакції 09.10.2020.
The article was received October 9, 2020.*

UDC 811.111'373.46'373.611
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-2>

WORD-FORMING SUFFIXES OF ENGLISH FRONTIER DEFENCE NOUN TERMS: PHONOLOGICAL AND SEMANTIC FEATURES

Yesypenko Nadiia Hryhorivna,
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the English Language Department
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
n.yesypenko@chnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-6698-3201

Yankovets Olena Volodymyrivna,
Postgraduate Student at the Department of Germanic,
General and Comparative Linguistics
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
alena_kaflevska@ukr.net
orcid.org/0000-0002-1323-8099

Each part of speech is characterized by a specific set of affixes (suffixes and prefixes) that are used to form new words. Nominal terminological units are not an exception. The English frontier terms vocabulary is characterized by a considerable number of nominal lexemes. The coining of English frontier defence terms occurs according to standardized rules of English word formation. Terms containing no affixes are called primitives. Terms formed by adding a prefix, a suffix, or a prefix and a suffix are called derivatives. English frontier defence terms are characterized by the productive affixal way of word formation. Affixal method is a morphological way of word-formation. One of the most productive ways of noun-terms formation is the suffixal method (the prefixal method and the prefixal-suffixal method are less productive ones). In our article the phonological and semantic aspect of the suffixal way of word formation of English terms of the frontier sphere are considered. From the phonetic point of view, all suffixes are divided into those that cause a change in the stress of the derived lexeme, and those where the suffix has no effect on the stress. From the semantic point of view, a suffix has a semantic function and shows the belonging of a derivative to a specific lexical and semantic group. The meanings of a derived noun-term are the result of the interaction between the meaning of the suffix and that of the root. The semantic network of the nominal suffixes that form noun-terms of the frontier defence includes three multifaceted domains: ACTIVITY/PROCESS, CHARACTERIZATION and AGENTHOOD within which the meanings of suffixes can be understood. Domains house noun-forming suffixes under one roof and single out their individual roles. The meaning of a suffix consists of the way it represents the facet within the domain. Each domain encompasses its own set of suffixes.

Key words: terminology, word-building, nominal suffix, semantic domain, productivity, stress.

СЛОВОТВІРНІ СУФІКСИ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ПРИКОРДОННОЇ СФЕРИ: ФОНЕТИЧНИЙ ТА СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Єсипенко Надія Григорівна,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської мови
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
n.yesypenko@chnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-6698-3201

Янковець Олена Володимирівна,
аспірант кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
alena_kaflevska@ukr.net
orcid.org/0000-0002-1323-8099

Кожна частина мови характеризується певним набором афіксів (суфіксів та префіксів), які використовуються для утворення нових слів. Терміни-іменники не є винятком. У статті розглядаються номінативні словотвірні суфікси англійської термінології прикордонної сфери, а саме їх вплив на фонологічні та семантичні

характеристики іменникових термінів. Є велика кількість визначень фахових термінів. Англійський термін прикордонної сфери трактується нами як штучно створена або запозичена із суміжної сфери лексична одиниця, або ж слово повсякденного вжитку у одному із його значень, яке володіє певними характеристиками, які дозволяють віднести його до термінів цього лексичного поля, а також взаємодіє із іншими термінологічними одиницями в межах даної терміносистеми. Англійський прикордонний вокабуляр характеризується великою кількістю іменників. Утворення англійських термінів прикордонної сфери відбувається відповідно до стандартизованих правил англійського словотвору. Афіксація – це морфологічний спосіб словотворення. Терміни, які не містять афіксів, називаються примітивами. Терміни, утворені додаванням префікса, суфікса або префікса та суфікса, називаються похідними. Англійські терміни прикордонної сфери характеризуються продуктивністю афіксального способу словотвору. Одним із найпродуктивніших способів утворення іменникових термінів є суфіксальний метод (префіксальний метод і префіксально-суфіксальний методи є менш продуктивними). Сутність суфіксального методу полягає у приєднанні суфіксів до кореня іменників, прикметників та дієслів і, як наслідок, утворення похідних лексем. У нашій статті розглядається фонологічний та семантичний аспект суфіксального способу словотвору англійських термінів прикордонної сфери. З фонологічного погляду всі суфікси поділяються на ті, які спричиняють зміну наголосу похідної лексеми, і ті, де суфікс не має впливу на наголос. З семантичного погляду суфікс виконує семантичну функцію і показує належність похідної до певної лексико-семантичної групи. Значення похідного терміна-іменника виникають в результаті взаємодії значення суфікса і кореня. Семантична мережа іменних суфіксів, які утворюють іменні терміни прикордонної сфери, включає три різнопланові домени: ДІЯЛЬНІСТЬ / ПРОЦЕС, ХАРАКТЕРИСТИКА та ВИКОНАВЕЦЬ, в межах яких значення суфіксів стає зрозумілим. Домени розміщують іменникові суфікси в межах цієї сфери вживання та виділяють їхні окремі ролі. Суфікс є репрезентацією лексеми у межах цього домену. Кожен домен охоплює власний, властивий йому, набір суфіксів.

Ключові слова: термінологія, словотворення, іменний суфікс, семантичне поле, продуктивність, наголос.

1. Introduction

The terminological vocabulary occupies an important place in the vocabulary of the English language. Due to the rapid development of science, technology and all spheres of human life, there is an urgent need to determine, nominate and classify the lexemes which denote the relevant concepts. Over the past decades, English has become the predominant language for the transfer of specialized knowledge, which conditions the creation of new lexical units in other codes (Ibáñez & Palacios 2014: 171). The nominal derivational suffixes were studied by Valerie Adams (Great Britain) (2001), Laurie Bauer (New Zealand) (2004), Jūratė Ruzaitė (Lithuania) (2012), Mammadzade A.F. (Azerbaijan) (2013), Ingo Plag (Germany) (2018). The researchers view suffixes as one of the most productive means of noun-formation and outline the fact that nominal suffixes are often employed to derive abstract nouns from verbs, adjectives and nouns. Such abstract nouns can denote actions, results of actions, or other related concepts, as well as properties and qualities.

This paper gives an overview how English noun-terms of the frontier defence sphere are formed. We focus on the morphological way of word-building, describing suffixation method in detail, and aim at investigating the most productive nominal suffixes.

The aim of the article is to analyse the peculiar features of functioning of the word-forming suffixes of English frontier defence noun terms, focusing on their phonological and semantic aspect.

2. Terminology and term

Alain Rey (1995) explains, that the initial motivation for the study of terminology was both spontaneous, like the motivation for technology, and theoretical, like the motivation behind the birth of science.

During the simultaneous expansion of knowledge and the growth of technology and communications in the eighteenth century, terminology was seen as a necessary tool for overcoming some of the difficulties associated with these multiple developments. Only in the twentieth century has terminology acquired a scientific orientation while at the same time being recognised as a socially important activity. An outstanding Spanish linguist, a professor of Terminology and Linguistics at the Universitat Pompeu Fabra (UPF) Teresa Cabre (1999: 1) defines terminology as “the discipline concerned with the study and compilation of specialized terms”.

The definitions of a term differ which is explained by the fact that there are various approaches to the study of this issue. Theresa Cabre (1999: 113), studying the notion of term and its essence, claims that “terms are used to name a specialized reality and are thus different from words in the general language because they have a primarily referential purpose” (Cabre, 1999: 40).

In our work, we consider and analyse frontier defence terms and define them as units denoting frontier defence concepts that are created artificially, taken from a natural language or borrowed from related fields with which certain concepts correlate and which are correlated to other notions in this field. All of them form a terminological system.

3. Word-formation in terminology

In linguistics (particularly morphology and lexicology), word formation refers to the ways in which new words are made on the basis of other words or morphemes, also called derivational morphology. Word formation is a morphological, and sometimes grammatical, process that aims at producing words in a language. Word formation is a productive process in

which words are created. According to *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (2008: 523) word formation is defined “as the whole process of morphological variation in the constitution of words, i.e. including the two main divisions of inflection and derivation.” There are five major morphological processes that affect roots and stems and which lead to the production of new words. Those processes are affixation, compounding, symbolism, reduplication and suppletion. Affixation consists in adding derivational affixes (i.e., prefixes, infixes and suffixes) to roots and stems to form new words (Zapata, 2007: 4). Affixation implies forming new lexemes through the derivational affixes and inflections.

In our research we consider the morphological type of word formation of frontier defence terminology, namely, the suffixal way of creating derived English noun-terms.

According to Ingo Plag, “Affix is a bound morpheme that attaches to bases (roots)” (Plag, 2018: 90). “Root is the central meaningful element of the word, to which affixes can attach” (Plag, 2018: 92). An affix is attached in order to build a new word or a variant of the same word. Affixes are bound because they cannot appear in isolation, but must combine with (be bound to) another morpheme to form a word. among bound morphemes, linguists distinguish inflectional from derivational morphemes. Derivational morphology deals with how distinct words are related to one another; inflectional morphology focuses on the different forms that a word may take, depending on its role in a sentence.

Derivational affixes derive new words by altering the definitional meaning or the grammatical category of a word, whereas inflectional affixes show grammatical relationships between words or grammatical contrast.

The essence of suffixation lies in combining the onomasiological stem suffix with the onomasiological trait in order to formally express the derivative belonging to a certain category (attribution, objectivity etc.) and a specific word-forming meaning. The word-forming meanings of the suffixes can vary within the onomasiological category by the semantic meaning of the derivatives they comprise. In other words, suffixation is the means of word formation with the help of suffixes. Suffixes usually modify the lexical meaning of the stem and can transfer words to a different part of speech. There are suffixes however, which do not shift words from one part of speech into another, but a suffix of this kind usually transfers a word into a different semantic group, e.g. a concrete noun becomes an abstract one. In Modern English, suffixation is characteristic of noun and adjective formation, while prefixation is characteristic of verb formation. The suffixal word formation of the terms is characterized by semantic changes, which are

expressed by the addition of formal indicators – suffixes, which represent the main distinguishing features of the derived word. Although a suffix is not used independently, it has a semantic load that affects the new creation. The most productive noun suffixes in English, according to Ingo Plag (2018), are: *-er, -ful, -ion, -ist, -ism, -or, -ee, -an, -ian, -age, -ance, -ence, -ancy, -ency, -dom, -eer, -hood, -ship, -ment, -ness, -ce, -al, -ant, -ess, -ity, -cy, -ing*.

The frontier defence terms’ system is no exception to the use of suffixes as a way of word formation. The task of our study is to investigate the productive patterns of suffix word formation. Suffixes, being productive in creating frontier defence terms, are usually borrowed from general morphological fund. Some suffixes are found only in professional terms, and in general language they prove to be less typical (for example, suffix *-ee*: detainee and deportee). English frontier defence terms are a set of lexical units that have been extracted from reports of the European Border and Coast Guard Agency (Frontex) and the European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (EUBAM), the Unified Training Program for Border and Coast Guard Basic Training in the EU (Common Core Curriculum), The US Coast Guardsman’s Manual, and guidelines for observing fundamental rights of migrants and refugees at European airports, and the European Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code). The corpus of terms comprises 1430 units, 187 were the nouns, formed by means of suffixation.

We identified 34 suffix morphemes, with the help of which 187 noun terms have been formed. Some suffixes show up to be more productive than others. Productivity is usually defined with respect to the extent to which a morpheme is expected to appear in novel forms. The suffixes, which are most productive in forming nominal terms under consideration, are illustrated in figure 1.

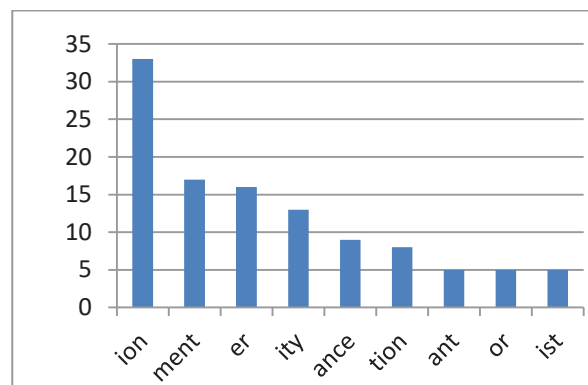

Figure 1. Productivity of word-forming nominal suffixes within the frontier defence terminological system

Judging by the data, presented in the diagram, we can conclude, that the most productive noun-forming suffix is *-ion*, which is used 33 times while forming derived frontier defence nominal terms (18% of all the terms within our research). The suffixes *-ent* (*resident*), *-on* (*comparison*), *-ory* (*territory*), *-ary* (*itinerary*), *-ics* (*electronics*), *-ise* (*expertise*), *-dom* (*freedom*), *-ia* (*guardia*), *-ship* (*leadership*), *-ery* (*machinery*), *-ce* (*offence*), *-cy* (*consistency*), *-ry* (*ministry*), *-ue* (*technique*), *-ial* (*official*) are used one time each. Thus, in the corpus under study these morphemes are less productive in forming frontier defence noun terms.

4. Phonological features of nominal suffixes

Ingo Plag (2018: 98) in his research on word-formation outlines the fact that affixes possess particular properties: “*Dealing with these general properties before looking at individual affixes has the considerable advantage that certain properties of affixes need not be stated for each affix individually, because, as we will see, these properties are at least partially predictable on the basis of other properties that a given affix shares with certain other affixes. These properties are mostly of a phonological nature, but they have serious consequences for the properties of derived words and the combinability of affixes with roots and other affixes*”.

He divides suffixes into two categories: the ones that trigger alternations and the ones that do not (Plag, 2018: 101). Phonological analysis of the derived nouns of the frontier defence terminology proved that such nominal suffixes as *-(at)ion*, *-ize* (*-ise*), *-ee*, *-ian* can cause the shift of stress: *mobilize* < *mobilization*, *expert* < *expertise*, *detain* < *detainee*, *technic* < *technician*.

The derived noun-terms display a phonological form with a shifted stress pattern that conditions a first syllable stress to be moved to an affix bearing syllable.

The noun-forming suffixes *-ment*, *-dom*, *-ness*, *-ship*, *-son* do not change a stress pattern in the base and the derived noun: *endorse* < *endorsement*, *free* < *freedom*, *busy* < *business*, *leader* < *leadership*.

Our finding on phonological features of noun-forming suffixes in the frontier defence terminology comply with the research results of Plag (2018), that vowel-initial suffixes have a strong tendency to trigger alternations, whereas consonant-initials have a strong tendency not to trigger alternations.

5. Semantic features of word-forming suffixes

Nominal suffixes in English frontier defence terminology bear certain meanings by which terms acquire certain semantic features. The meanings of a derived noun-term emerge as a result of the interaction between the meaning of the suffix and that of the root. The noun-forming suffix is a bound morpheme which

is added to the end of a free morpheme to form a noun. When the frontier defence derived nouns are concerned, the free morpheme is a verb, an adjective and a noun. When the root is a verb, the noun-term formed is either an agent or an action. The root represented by an adjective brings characterization into the meaning of a noun-term. The nominal roots indicate an agent. The noun-forming suffixes within the frontier defence terms' system yield some prototypical semantic properties allowing us to elaborate the semantic network of the nominal suffixes under study. The network consists of domains, knowledge structures which comprise a set of suffixes. Within the domains the nominal suffixes occupy different facets, which symbolize a particular notion:

Domain: ACTION OR PROCESS IN THE FIELD OF FRONTIER DEFENCE

The suffixes *-tion*, *-ion* indicate action in a process. They convey the sense of the act of doing the process referred to in the root. For example, *confirm* < *confirmation*, *deport* < *deportation*. The suffix *-ism* added to the nominal root features the sense of the practice based on the thing named by the root. For example, *terrorism* is the practice of using violent actions, (*evaluation*) *mechanism* is the process is a peer review process that measures the progress of the actions, specified in Regulation (EU), *tourism* is the process of spending time away from home.

Domain: PROFESSION IN THE FIELD OF FRONTIER GUARDING AND DEFENCE; THE PERFORMER (HUMAN AND NON-HUMAN) OF A PARTICULAR ACTION RELATED TO THE FRONTIER DEFENCE

The suffixes *-er* and *-or* are indicators (a) of human agenthood (a person who performs the action labelled in the root). This sense appears from the verbal root. For example, a *commander* is an officer who is in charge of a military operation, a *trafficker* is a person who delivers or sells illegal goods (b) of non-human agenthood (a thing that is set to perform the action labelled by the root). For example, a *scanner* is a device that is used to see inside the luggage, a *navigator* is an instrument or device which assists in navigating a vessel or aircraft. The suffix *-ist* symbolizes agenthood: a person who performs the action signified by the root. For example, a *terrorist* is a person who uses terrorism in the pursuit of political aims, a *separatist* is a person who supports the separation of a particular group of people from a larger body on the basis of ethnicity. Domain: activities or processes taking place at the border.

Processes in the frontier defence incorporate two main components: action and result. The action refers to anything that one does in order to deal with or achieve a result. For example, *emboss* < *embossing*, *cross* < *crossing*, thus, the suffix *-ing* shows the action.

The result stems from the action. The suffix *-ment* illustrates result in a process. It has a semantic feature of the result of the process referred to by the root. For example, *endorsement* is the act or result of endorsing someone or something at the border, assessment is the result of documents (or travellers) being assessed. The suffixes *-ment* and *-ing* capture an action that one takes to achieve or the result gained by the action.

Domain: QUALITY / FEATURE (OF ENTITIES RELATING TO THE FRONTIER DEFENCE); CONDITIONS (OF CARRYING OUT DEFENCE ACTIVITIES)

The suffixes *-ity*, *-ty* are indicative of characterization. They show (a) the quality or property designated by the root (an adjective). For example, *hostility* is the quality of being *hostile*. The feature expressed in this noun-term reveals an apparent characteristic that is readily felt or clearly understood. *Hostility* subsumes the state or quality of entities involved in the frontier defence; (b) the mode of dealing with the situation designated by the root. This sense arises when the adjectival roots are qualitative and form abstract noun-terms. For example, *legality* is the mode of being *legal*. The feature embodied in this term is inherent that forms a permanent element of the frontier defence entity. Other examples are *authentic* < *authenticity*, *integral* < *integrity*. The suffix *-ness* indicates the property denoted by the root (an adjective). This sense surfaces when the adjectival roots are qualitative and form noun-terms applying to non-humans. For example, (*physical*) *fitness* is the property of being *fit* (which is one of the main requirements for a frontier officer). Other derivations are *effective* < *effectiveness* (the property of frontier defence officers' legal actions being effective), *ready* < *readiness* (the property of being immediate while dealing with frontier challenges).

Domain: STATUS OR STATE RELATED TO THE FRONTIER DEFENCE

The suffixes *-(an)ce* and *-(en)ce* have two semantic niceties: (a) the state referred to in the root. For example, *allow* < *allowance*, *comply* < *compliance*. Here, the suffixes indicate the status that the frontier defence entity reaches; (b) the act of doing the process referred to in the root. For example, *maintenance* is the act of keeping the border in proper condition. Other derivations are *issue* < *issuance*, *observe* < *observance*.

Domain: CIVIL PEOPLE CROSSING THE BORDER

The suffixes *-ant*, *-ent* form agent nouns. For example, *migrate* < *migrant*, *reside* < *resident*. These suffixes mean a person who performs a specific action signalled by the root. By contrast, in its function the suffix *-ee* is an illuminator of patientivity. In the frontier defence terminology, it has a semantic

specification of a person to whom something is transferred by the action named by the root, for example, *detain* < *detainee*. The suffix *-ee* derives noun-terms which refer to performers of actual actions, for example, *refuge* < *refugee*.

Consequently, nominal suffixes of the frontier defence terminology evoke various semantic properties of the derived noun-terms. The meanings of the terms are best demarcated by domains, that are knowledge structures within which the meanings of suffixes can be understood. The constructed domains of meanings of the derived noun-terms prove the semantic relations among the elements of a derivational paradigm. The connection between a derivational paradigm and a cognitive category (a knowledge structure) is discussed by Pavol Stekauer (2014: 354): *The derivational paradigm rests on the cognitive category of, for example, RESULT OF ACTION (which may, in English, be formally represented by several prefixes and suffixes). [...] one can speak about several distinct derivational paradigms within the category of AGENT, defined by the relation of a verbal base and the suffix -er; nominal base and the suffix -ist; nominal base and the suffix -ian; verbal base and the suffix -ee; etc.* The undertaken analysis revealed several domains evoked by noun-forming suffixes of the border defence area: activity/process, characterization and agenthood. Domains are important as they house noun-forming suffixes under one roof and single out their individual roles. The meaning of a suffix consists of the way it represents the facet within the domain. The domain of activity/process is symbolized by the nominal suffixes *-tion* / *-ion*, *-ism* and *-ment*; the domain of characterization is illustrated by the noun-forming suffixes *-ity*, *-ty*, *-ness*, *-(an)ce* and *-(en)ce*; the domain of agenthood is manifested by the nominal suffixes *-ant*, *-ent*, *-ee*, *-er/-or*, *-ist*.

6. Conclusions

In this paper we indicated some features of suffixation in the process of nouns formation in the English frontier defence terminology. We outlined general possible ways of word-formation in the English language. The discussion of the ways of word formation in English has shown suffixation as one of the productive morphological ways of word-formation. It is a way of creating new terms at the expense of internal resources; formation of derivative words (derivatives) from existing terms or from new lexical units.

Suffixation is a highly productive means of English frontier defence terms formation. Derivational suffixes of noun-terms vary in the productivity. The suffixes *-ion*, *-ment* and *-er* are marked by the highest productivity within the terminological system under study.

The interesting phenomenon of nominal suffixes to change a stress pattern in the derived noun-terms

does not call this conclusion into question as vowel-initial suffixes have a strong tendency to trigger alternations in the English language.

The semantic network of the nominal suffixes that form noun-terms of the frontier defence includes three multifaceted domains. The domain of activity/process is symbolized by the nominal suffixes *-tion/-ion*, *-ism* and *-ment* that activate different facets. The domain of characterization describes the character of entities, be it animate or inanimate, related to the frontier defence. This domain is manifested by the nominal suffixes *-ity*, *-ty*, *-ness*, *-(an)ce* and *-(en)ce*, which differ in highlighting distinct features of guarding the border. The domain of agenthood marks a person, a thing or a role played by them in the frontier defence. It is about a person or a thing that performs a particular action while providing security at the border or specialises in a particular area in the frontier defence. The domain agenthood is earmarked by the agent-forming suffixes *-ant*, *-ent*, *-ee*, *-er/-or*, *-ist*. These suffixes derive noun-terms which refer to performers of potential technical/non-technical actions (e.g. *scanner*, *reservist*) or actual actions (e.g. *refugee*).

BIBLIOGRAPHY:

1. Adams V. *Complex Words in English*. Harlow: Pearson Education/Longman, 2001. 184 p.
2. Annual Report. 1 December 2012 – 30 November 2013. *European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine*. URL: http://eubam.org/wp-content/uploads/2015/11/Report_2013_ENGL-.pdf (date access: 01.10.2019).
3. Bauer L. The Function of Word-Formation and the Inflection-Derivation Distinction. In Henk Aertsen, Mike Hannay & Rod Lyall (eds), *Words in their Places*. A Festschrift for J. Lachlan Mackenzie. Amsterdam: Vrije Universiteit, 2004. P. 283–292.
4. Cabré T. M. *Terminology: Theory, Methods, and Applications*. Ed. Juan C. Sager. Transl. Janet Ann DeCesaris. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1999. 248 p.
5. Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed.). Oxford: Blackwell, 2008. 529 p. URL: https://www.academia.edu/23349059/A_Dictionary_of_Linguistics_and_Phonetics_David_Crystal (date access: 01.10.2019).
6. Frontex. *Common Core Curriculum*. EU Border Guard Basic Training. Warsaw : Frontex, 2017. 347 p.
7. *Fundamental Rights at Airports: Border Checks at Five International Airports in the European Union*. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2014. 124 p.
8. Ibáñez M. S., Palacios J. G. Semantic characterization of terms as a trace of terminological dependency. In Pamela Faber and Marie-Claude L'Homme (ed.). *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*. 2014. Volume 20, Issue 2. P. 171–197.
9. Krietemeyer G. E. *The Coast Guardsman's Manual*. Revised by George E. Krietemeyer, with the assistance of Doug Starr and Wayne Truax. 8th ed. Naval Institute Press, 1991. 736 p.

10. Mammadzade A. F. Lexical Features of English Military Discourse. *Bulletin of Zaporizhzhia University*. Philological Sciences. 2013. 1. P. 139–141.
11. Plag I. *Word-Formation in English* (2nd edition). Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 246 p.
12. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), OJ L 77, 23.3.2016. P. 1–52.
13. Rey A. *Essays on Terminology*. Translated and edited by Juan C. Sager. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1995. 223 p.
14. Ruzaitė J. *Studying Word-Formation in English*. A Resource Book. Kaunas: Vytautas Magnus University Publishing House, 2012. 80 p. URL: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/228/1/ISBN9789955128021.pdf> (date access: 01.10.2019).
15. Stekauer P. Derivational paradigms. In Rochelle Lieber and Pavol Stekauer (ed.). *The Oxford Handbook of Derivational Morphology*. Oxford: Oxford University Press, 2014. P. 354–370.
16. Zapata A. A. Types of Words and Word-Formation Processes in English. 2007. URL: https://www.academia.edu/5049589/Ingl%C3%A9s_IV_B-2007_Unit_1_Types_of_Words_and_Word_Formation_Processes_in_English (date access: 01.10.2019).

REFERENCES:

1. Adams, Valerie. (2001). *Complex Words in English*. Harlow: Pearson Education/Longman. DOI: 10.1017/S1360674303211060.
2. Annual Report. 1 December 2012 – 30 November 2013. *European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine*. Retrieved from http://eubam.org/wp-content/uploads/2015/11/Report_2013_ENGL-.pdf.
3. Bauer, Laurie. (2004). *The Function of Word-Formation and the Inflection-Derivation Distinction*. In Henk Aertsen, Mike Hannay & Rod Lyall (eds), *Words in their Places*. A Festschrift for J. Lachlan Mackenzie. 283-292. Amsterdam: Vrije Universiteit.
4. Cabré, Teresa M. (1999). *Terminology: Theory, Methods, and Applications*. Ed. Juan C. Sager. Transl. Janet Ann DeCesaris. Amsterdam: John Benjamins Publishing. DOI: 10.7202/004006ar.
5. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed.). Oxford: Blackwell.
6. Frontex. *Common Core Curriculum*. *EU Border Guard Basic Training*. (2017). Warsaw: Frontex. DOI:10.2819/829367.
7. *Fundamental Rights at Airports: Border Checks at Five International Airports in the European Union*. (2014). Luxembourg: Publications office of the European Union. DOI:10.2811/68358.
8. Ibáñez, Miguel Sánchez & Palacios, Joaquín García. (2014). Semantic characterization of terms as a trace of terminological dependency. In Pamela Faber and Marie-Claude L'Homme (ed.). *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*. Volume 20, Issue 2. 171–197.
9. Krietemeyer, George E. (1991). *The Coast Guardsman's Manual*. Revised by George E. Krietemeyer, with the assistance of Doug Starr and Wayne Truax. 8th ed. Naval Institute Press. ISBN13: 9781557504500.

10. Mammadzade, A. F. (2013). Lexical Features of English Military Discourse. *Bulletin of Zaporizhzhia University. Philological Sciences*. 1. 139-141.
11. Plag, Ingo. (2018). *Word-Formation in English (2nd edition)*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781316771402.
12. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), OJ L 77, 23.3.2016, p. 1–52.
13. Rey, Alain. (1995). *Essays on Terminology. Translated and edited by Juan C. Sager*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
14. Ruzaitė, Jūratė. (2012). *Studying Word-Formation in English. A Resource Book*. Kaunas: Vytautas Magnus University Publishing House. ISBN 978-9955-12-801-4.
15. Stekauer, Pavol. (2014). Derivational paradigms. In Rochelle Lieber and Pavol Stekauer (ed.). *The Oxford Handbook of Derivational Morphology*. Oxford : Oxford University Press. 354–370.
16. Zapata, Argenis A. (2007). *Types of Words and Word-Formation Processes in English*. Retrieved from https://www.academia.edu/5049589/Ingl%C3%A9s_IV_B-2007_Unit_1_Types_of_Words_and_Word-Formation_Processes_in_English.

*Стаття надійшла до редакції 16.09.2020.
The article was received September 9, 2020.*

УДК 811.11: 81'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-3>

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПСИХОНАРТИВУ У РОМАНІ ДЕНІЕЛА КІЗА “THE MINDS OF BILLY MILLIGAN”

Заболотська Ольга Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонський державний університет
eng.kafedra214@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8899-8244

Заболотська Александра Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
eng.kafedra214@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2299-052X

У статті розглянуто поняття психонаративу як наративної техніки, що спрямовується на зображення внутрішнього світу персонажа тексту, його психологічного стану у певних психологізованих контекстах за допомогою емоційно маркованих лексичних одиниць; доведено, що для характеристики художніх персонажів роману “The Minds of Billy Milligan” Д. Кіз застосовує засоби прямої лексико-семантичної номінації психологічного стану художнього персонажу, а саме лексичні засоби, що називають емоції і лексичні засоби, що виражають емоції художнього персонажу. Охарактеризовано персонажі за критерієм бажаності, та згідно з кількісним аналізом найчастотнішим для характеристики «бажаних» особистостей є застосування ад’єктивних вербалізаторів, що становлять 41% від загальної кількості. У разі з «небажаними» персонажами превалюючим є використання дієслівних вербалізаторів (51%), менш чисельним є застосування дієслівних (25%) і адвербіальних (22%) вербалізаторів для «бажаних» персонажів та ад’єктивних (25%) і субстантивних вербалізаторів (19%) для «небажаних» особистостей, найменшу ж частку від загальної суми відсотків становлять субстантивні (12%), адвербіальні (5%) вербалізатори психологічного стану художнього персонажу. Виокремлено авторську, персонажну і комплексну пряму лексико-семантичну номінацію психологічного стану художнього персонажу, де превалює використання авторської прямої номінації, де психологічний стан художнього персонажу позначено мовою самого автора (письменника), який описує емоції художніх персонажів або коментує їх: загалом «бажані» особистості характеризуються станом наляканості та депресивності (хоча іноді вони й відчують почуття радості), «небажані» персонажі відрізняються неприхованою агресією та психічною неврівноваженістю. Визначено лексико-семантичні, синтаксичні і графічні засоби виразності і стилістичні прийоми для здійснення непрямої стилістичної номінації психологічного стану художніх персонажів, серед яких – вульгаризми, метафори, епітети, порівняння, гіперболи, окличні речення, замовчування, повтори, емфатичні конструкції, парцеляція, графон і капіталізація, які дуже часто застосовуються у комплексі, що посилює вплив висловлювань на читача. Доведено, що за допомогою подібних засобів виразності та стилістичних прийомів автор не лише інтенсифікує психологічний стан художнього персонажу, але й допомагає відтворити живу розмову (як у разі з використанням графону, замовчування та парцеляції).

Ключові слова: наративна техніка, психологічний аспект, вербалізатори, мовні засоби.

MEANS OF EXPRESSING PSYCHONARRATIVE IN THE NOVEL “THE MINDS OF BILLY MILLIGAN” BY D. KIZ

Zabolotska Olha Oleksandrivna,
Doctor of Pedagogy, Professor,
Head of the Department of English Language and Methods of Teaching
Kherson State University
eng.kafedra214@ukr.net
orcid.org/0000-0002-8899-8244

Zabolotska Oleksandra Volodymyrivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
eng.kafedra214@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2299-052X

In this article, the psychonarrative is defined as a narrative technic, that can directly depict the image of inner characters in a literary text, their psychological state in the psychologically contexts due to emotionally-marked lexical units; it is proved that for the characteristics of personages in the novel “The Minds of Billy Milligan” D. Kiz uses the means of direct

lexical-semantic nomination of the psychological state of the artistic characters, namely, lexical means, which refer to emotions and lexical means expressing the emotions of an artistic character. The personages are characterized according to the desirability criterion, the quantitative analysis defined, the most frequent means used for the characterization of "desirable" individuals: adjective verbalizers that make up 41% of the total quantity, in the case of "undesirable" characters the use of verbal verbalizers (51%) predominates, the use of verbal (25%) and adverbial (22%) verbalizers for desirable characters, and adjective (25%) and substantive verbalizers are less numerous (19%) for "undesirable" individuals, the smallest part of the total percentage are substantive (12%), adverbial (5%) verbalizers of the psychological state of the characters; the author's, character and complex direct lexical-semantic nomination are singled out for the psychological state of the artistic character, where the use of the author's direct nomination is prevalent, where the psychological aspects of artistic personalities are denoted by the language of one's author (writer) who describes the emotions of artistic personalities or commented on them: in general, "desirable" individuals are characterized by a state of frightenedness and depression (although sometimes they feel joy), "undesirable" characters are distinguished by undisguised aggression and mental imbalance; lexical-semantic, syntactic and graphic means of expressiveness and stylistic techniques for the implementation of an indirect stylistic nomination of the psychological state of artistic characters are used.

Key words: narrative technic, psychological aspects, verbalizers, language means.

1. Вступ

Посилений інтерес науковців до вивчення різноманітних типів наративів пояснюється, зокрема, їхньою властивістю передавати соціокультурний досвід людини, пов'язуючи його безпосередньо з життєвим контекстом особистості. Основна тенденція розвитку психологізму літературного твору полягає в тому, що на перший план виходять композиційні та наративні засоби і форми психологізації, а саме втілення психонаративу у художньому тексті.

Психонаратив виступає об'єктом низки лінгвістичних досліджень Н. Ізотової, В. Гудонене, І. Бехти, О. Кагановської, К. Андреевої та ін. Психонаратив також може поставати як автонаратив. До основних рис такого викладу подій можна віднести суб'єктивність, достовірність, «ефект сповіді», який впливає із суб'єктивного погляду на події (зображений світ обмежується свідомістю та світосприйняттям оповідача) (Пищальникова, 1999: 157).

Поняття психонаративу розглядається з двох позицій. У вужчому розумінні психонаратив постає як певна наративна техніка, спрямована на зображення внутрішнього світу персонажу, його психологічного та емоційного стану, віддзеркалюючи у такий спосіб й індивідуально-авторську оцінку дійсності (Гудонене, 1999: 9). У ширшому значенні психонаратив – це вербальне втілення ситуацій та подій, що розкривають внутрішній світ персонажу, тобто його різноманітні психологічні стани, дії, характеристики, що відбуваються у певних просторово-часових межах (Гудонене, 1999: 10).

Мета статті полягає у виявленні засобів реалізації психонаративу в романі Д. Кіза "The Minds of Billy Milligan". Відповідно до мети поставлено **завдання**: охарактеризу-

вати текстові засоби реалізації психонаративу в романі, виявити засоби прямої лексичної номінації в розкритті психічного стану Біллі Міллігана, визначити психологічні характеристики небажаних особистостей у романі.

2. Текстові засоби реалізації психонаративу в романі

Спируючись на класифікації форм психологізму в художній літературі, можна виокремити два способи втілення психонаративу в творі (Ізотова, 2015: 93): 1) зовнішній або непрямий, що передбачає вербальний опис зовнішніх виявів тих або інших психологічних станів персонажу (міміки, жестів, вчинків, рухів, особливостей мовлення тощо); 2) внутрішній або прямий: зображення відбувається шляхом саморозкриття, тобто сам герой розповідає про свій емоційний та психологічний стан.

Текстовою формою реалізації психонаративу слугують внутрішній монолог, сон сповідь, щоденник головного героя. Як певна оповідна техніка психонаратив може брати участь у створенні образу персонажу та віддзеркалювати ключову тематику творів (Благонадежина, 1951: 242).

Структурними елементами психонаративу пропонуємо вважати психологізовані контексти: фрагменти художньої оповіді, які описують певний психологічний стан героя за допомогою емоційно маркованих одиниць (мовних та композиційних) (Gubrium & Holstein, 2009: 23).

Особливістю втілення психонаративу може бути залучення техніки монтажу: твір ніби «зшитий» з окремих фрагментів, епізодів, подій, які то повторюються, то протиставляються, то взаємовиключають один одного (Ізотова, 2015: 95). Це створює неоднозначність сприйняття та інтерпретації подій у творі, дає

зможу читачеві мати різні версії однієї й тієї ж події, показує психологічну плутанину в думках героя (Goosseff, 2014: 705).

Отже, психонаратив визначаємо як наративну техніку, що спрямована на зображення внутрішнього світу персонажу тексту та його психологічного стану у певних психологізованих контекстах за допомогою емоційно-маркованих лексичних одиниць.

Роман «Множинні розуми Біллі Міллігана» є достовірним описом життя Вільяма Стенлі Міллігана, людини з множинною особистістю. 24 окремі особистості, різні за інтелектом і прагненнями: дорослі й діти, чоловіки і жінки, – ведуть боротьбу за володіння його тілом, не дозволяючи йому контролювати свої дії. Серед особистостей Біллі Міллігана слід виокремити «бажані» і «небажані» побічні особистості. До числа «бажаних» можна віднести, окрім самого Біллі, побічних персонажів Рейджена, Аллена, Томмі, Денні, Девіда, Артура і дівчат – Адалану та Крістін.

Психологічний стан, у якому перебувають ці персонажі, виражається за допомогою засобів прямої та непрямой номінації.

Пряма лексико-семантична номінація психологічного стану художнього персонажу – це лексико-семантичні засоби, які у своїй семантичній структурі містять компоненти значення для позначення або вираження типу емоції, тому такі засоби актуалізації психологічного стану художнього персонажу розподілено на дві групи: лексичні засоби, що називають емоції, і лексичні засоби, що виражають емоції.

У психологізованих контекстах лексичні засоби, що називають емоції, своїм прямим значенням безпосередньо називають тип емоційного стану, у якому перебуває художній персонаж. За ознакою частиномовної належності лексико-семантичних засобів, що називають емоції (іменників, прикметників, прислівників, дієслів), проаналізовано 4 групи вербалізаторів психологічного стану художнього персонажу: субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні і дієслівні засоби прямої лексико-семантичної номінації (Станчик, 2003).

За фактором адресованості, що передбачає врахування «адресант– адресатних» відношень, розрізняємо авторську, персонажну і комплексну пряму лексико-семантичну номінацію психологічного стану художніх персонажів у романі Д. Кіза. Авторська пряма номінація позначає психологічний стан художнього персонажу в мові самого автора, який описує емоції художніх персонажів або коментує їх.

Персонажна пряма номінація – застосування засобів прямої лексико-семантичної номінації психологічного стану художніх персонажів у прямій мові самих художніх персонажів, які називають або власний психологічний стан, або стан інших персонажів. Комплексна пряма лексико-семантична номінація реалізується як у мовленні персонажу, так і в словах автора (Станчик, 2003). Лексичні засоби, що виражають емоції художнього персонажу, можуть виражатися вживанням вигуків або емотивно-оцінної лексики.

3. Засоби прямої лексико-семантичної номінації в розкритті психічного стану Біллі Міллігана

Для характеристики головного героя роману – Біллі Міллігана – автор застосовує засоби прямої лексико-семантичної номінації психологічного стану художнього персонажу, а саме субстантивні вербалізатори, представлені іменниками *cry, anguish, tears, astonishment, pain, lie, danger, killing oneself*. Подібні лексичні одиниці характеризують постійний психологічний стан персонажу – відчуття болю та істеріку.

Автор вказує на небезпечний стан Біллі через його суїцидальний настрій, що є прямою загрозою для оточуючих: “*He is a danger to all of us. In his depressed state, he might succeed in killing himself*” (Keyes, 1981).

Ад'єктивний тип вербалізаторів психологічного стану репрезентований такими прикметниками: *tearfull, kind, loving, upset, isolated, startled, desperate, painful, terrible, insane, depressed, fragile, fierce, penetrating, not guilty by reason of insanity, startled, pale, tired, suicidal, dazed, tense, incapable, excited, frightened, shocked, complicated, nervous, embarrassed, confused, surprised, not normal, hurt, alert, weak, trembling, incommunicative, calmer, cooperative*: “*Still tearful, saying he wanted to kill them. More on April 19, Milligan seemed very upset and isolated himself in his room with a pillow over his head*” (Keyes, 1981). Цей психологізований контекст вказує на засмученість та замкненість Біллі.

У романі трапляються психологізовані контексти, які характеризують героя як божевільного та неосудного чоловіка з лютим і проникливим поглядом: “*Milligan was about to become the first multiple personality charged with major crimes ever to be declared not guilty by reason of insanity*” (Keyes, 1981).

Надалі цей персонаж постає перед читачем слабкою і тендітною особистістю, оскільки його психічний стан вирізняється нестабільністю через появу та постійну зміну однієї

побічної особистості іншою: *“He looked weak. His mental condition is viewed as being very fragile, however, and it is possible that at any given time there could be a disintegration of the present fused personality into the dissociated personalities...”* (Keyes, 1981).

Серед прислівників, які характеризують адвербіальний тип вербалізації психологічного стану, слід виокремити: *silently, calmly, violently, like a girl, effeminately, in a trance, quick, eagerly, hesitantly, seriously, rigid, nervously, self-consciously, in fearful fascination, passively, tense, anxious, avoiding looking in the eyes, slowly*: *“He worked silently, calmly. Slowly he walked through the empty halls, up the staircase, out the door onto the roof”* (Keyes, 1981). Подібний приклад підкреслює спокійний та наполегливий стан Біллі, який виражено за допомогою прислівників *silently, calmly, slowly*.

Натомість прислівники *violently, seriously, nervously* фокусують увагу на серйозності та знервованості того ж персонажу. Також автор здійснює пряму номінацію психологічного стану художнього персонажу шляхом вживання дієслівних вербалізаторів: *to sob, to talk to oneself, to bother, to wonder, to smile, to be afraid, to kill, to pressure, to insist, to hesitate, to have altercations, to cry, to lie, to feel no remorse, to hate, to ignore*. Семантичний аналіз дієслів *to sob, to cry, to be afraid* вказує на знервованість Біллі.

Не лише вживання авторської, а й персонажної номінації психологічного стану характеризує роман та репрезентована прикметниками *hated, shy, прислівниками fine, strange, дієсловом to hate, to realize, to be afraid, to control*, та словосполученнями *to tell what to do, to hear talking in a head, to be a part of problem, to see things that aren't real, to get nightmares: “I feel hated”*. *“That wasn't me you met that first day. I'd have been too shy to talk to you”*. *“I feel very strange”, he said* (Keyes, 1981). У такий спосіб персонаж не лише повідомляє, що відчуває ненависть інших людей до нього, а й висловлює власні думки щодо свого дивного психологічного стану.

Герой роману і не приховує власної неврівноваженості та божевілля, оскільки визнає, що у стані трансу він перебуває природно, без допомоги наркотиків, має психічні розлади і розповідає про власні нічні кошмари: *“I'm afraid he's going to kill her. I get these nightmares that I can't describe”* (Keyes, 1981).

Лексичні засоби, що виражають емоції, а саме вигуки, також репрезентують тип

прямої номінації психологічного стану художнього персонажу: *“Oh my God!” he cried. “If he knew you were talking to me, he'd . . . oh! . . . he'd kill me . . . and bury me in the barn...”* (Keyes, 1981). У такий спосіб автор виражає наляканість і знервованість Біллі.

4. Реалізація психічного стану «бажаних» персонажів

Для характеристики психологічного стану першої побічної особистості Рейджена Вадасковініча – володаря ненависті, автор вживає засоби прямої лексико-семантичної номінації, а саме лексичні засоби, що називають емоції художнього персонажу. Ім'я персонажу походить від дієслова *“to rage-again”* (злитися), що акцентує увагу на постійному психологічному стані персонажу.

Субстантивні вербалізатори психологічного представлені іменниками: *power, hostility, amusement, feat, strength, endurance, swiftness, anger*.

Адвербіальний тип прямої лексико-семантичної номінації виражається за допомогою прислівників: *softly, sharply, with rapid-fire switching, aloud, in the mind, without sound, hard, surprised*. Зміна психологічного стану може бути пояснена впливом інших особистостей, зокрема Артура, на свідомість Рейджена. *“Suddenly he noticed the watch on his wrist and looked surprised”* (Keyes, 1981). У цьому психологізованому контексті персонаж постає здивованим та збентеженим. Ад'єктивну пряму номінацію виражають прикметники: *aggressive, low, harsh, confident, catlike, defensive, dominant, dangerous, impressed*.

Герой характеризується почуттям впевненості, може постояти за себе та побічних особистостей. Цей психологічний стан засвідчує значення лексем *defensive* і *dominant*: *“The door to the interview room opened unexpectedly, and Ragen jumped up, catlike, quickly alert and defensive, his hands in karate position. As you can see, this is a hostile place and Ragen is dominant”* (Keyes, 1981).

Дієслівна пряма номінація характеризується вживанням дієслів: *to obey, to have no idea*: *“Ragen obeyed him. He had no idea what was going on”* (Keyes, 1981). Семантика дієслів у цьому прикладі вказує не лише на покірність Рейджена, а й на почуття розгубленості. Автор застосовує засоби персонажної прямої лексико-семантичної номінації: прикметники *angry, violent, not satisfied*, прислівники *not right, not good*, іменники *protector, barbarian, дієслова to die, not to understand* та словосполучення *to have no fear, not to like much control*.

Слід звернути увагу на використання графону в психологізованих контекстах: “*I am only violent one*”. “*I would be violent only if someone would try to hurt Billy or to harm a female or a child in his presence,*” *Ragen said. “I am not satisfied vit Arthur’s decisions”* (Keyes, 1981). Так автор не лише вказує на слов’янське походження персонажу, а й на яскраво виражені прояви агресії.

Психологічний стан Денні – підлітка, який боїться людей, особливо чоловіків, репрезентований субстантивними вербалізаторами – іменниками: *astonishment, hostility, feelings of inferiority, inadequacy, fear, apprehension, liar*. Для опису психологічного стану Денні автор залучає лексичні одиниці типу *astonishment* – задля зображення стану подиву персонажу від побаченого, та *fear, apprehension* – для порівняння психологічного стану Денні зі спантеличеністю Біллі. Найчастіше автор порівнює Денні з наляканою, ошелешеною дитиною, яка постійно плаче і перебуває у стані трансу і шоку.

Адвербіальний тип прямої лексико-семантичної номінації виражений прислівниками: *dully, sympathetically, blankly, awkwardly, alert*: “*He sat on the floor, staring dully into space. Milligan looked at him blankly*” (Keyes, 1981).

Дієслівна пряма номінація здійснюється за допомогою дієслів: *to faint, to blank, to change, to smile, to wonder, to hang back, to fear, to make friends, to laugh, to cry, to scream, to be afraid*.

Ад’єктивну пряму номінацію здійснюють прикметники: *mute, withdrawn, frightened, tearful, anxious, restive, dazed, trancelike, shocked, terrified, frisked, cold, lonely, exhausted, afraid, dumbfounded, frightened, obedient, lonely, in a deep depression*. Лексичні засоби, що виражають наляканість художнього персонажу, репрезентовані вживанням вигуків: “*Oh God, no!*”, *he shouted*” (Keyes, 1981).

Для вираження характерних рис Аллена (маніпулятор, агностик) використовуються іменники як субстантивні вербалізатори прямої номінації психологічного стану: *excitement, disgust, manipulator*: “*Gary saw Milligan’s smile, the excitement in his eyes he had not seen before*” (Keyes, 1981).

Ад’єктивну номінацію здійснює вживання таких прикметників, як *easygoing, light-hearted, casual, friendly, dazed, changed, relaxed, outgoing, upset, happy, depressed, pleased, nervous, detached, shocked, disappointed*.

Герой дуже часто перебуває у глибокій депресії, яка спричинена його відстороненістю від інших. Прислівники характери-

зують адвербіальний тип прямої номінації психологічного стану: *easier, earnestly, fluently, quietly, silently, quickly, calmly, in a monotone*. Дієслівна номінація – дієслівними вербалізаторами: *to go blank, to love, to grab, to grumble, to smile, to chat*.

Персонажна номінація як вербалізація емоцій персонажу представлена прикметниками *real, crazy, pressured* та дієсловами *to pretend, to dream*. Аллен, хоча й постає менш агресивним та більш врівноваженим, дуже часто відчуває надмірну впевненість та самовдоволення.

Для здійснення прямої субстантивної номінації Томмі – агресивного та антисоціального підлітка, завжди роздратованого і нетерплячого, було вжито іменники: *tears, maturity*. Ад’єктивна авторська номінація репрезентована прикметниками: *bored, alert, confused, upset, schizoid, dumbfounded, excited*.

Дієслова *to rebel, to get a shock, to shout, to bother, to break up with laughter, to lie, to enjoy* характеризують функціонування прямої дієслівної номінації психологічного стану художнього персонажу.

Почуття задоволення персонажу виражається за допомогою лексем: *to break up with laughter i to enjoy*: “*Tommy broke up with laughter. Tommy enjoyed the excitement and the chagrin on the principal’s face*” (Keyes, 1981).

Для вираження емоцій художнього персонажу також використано прислівники: *casually, arrogantly, in amazement, hard*.

Психологічний стан Томмі характеризується відчуттям подиву: “*He followed the cable from the fuse box outside the house, and stopped in amazement as he saw the lines leading to the telephone poles along the streets*” (Keyes, 1981). Автор зображує Томмі загалом засмученим і схвильованим.

Натомість Артур Сміт описується як раціональний, беземоційний, зарозумілий і мовчазний юнак. Адвербіальний тип прямої лексико-семантичної номінації репрезентований прислівниками *silently, slowly, imperceptibly, no emotions, gravely, in a bored voice, with a tremendous effort*.

Автор характеризує героя знудженим снобом, який не лише відрізняється самовпевненістю і зарозумілістю, а й готовий приймати важливі рішення: “*Arthur said in a bored voice, “the florists shop is gone, and somebody’s going to have to find another bloody job”*” (Keyes, 1981).

Ад’єктивна пряма номінація реалізується з використанням таких прикметників: *curt, austere, haughty, intellectual, tight-jawed,*

pressed-lipped, heavy-lidded, arrogant, weak, vulnerable, intelligent, highly moral, helpful, preoccupied, tolerant, angry, fascinated, interested, good.

Для реалізації дієслівної прямої номінації було вжито вербалізатори: *to blank, to hesitate, to bother, to get annoyed, to hang back, to sneer, to annoy, to force oneself, to amaze*. Персонажна номінація психологічного стану репрезентована словосполученням *to establish contact*.

Чуттєвий і вразливий Девід – хранитель болю, емпат, поглинає біль та страждання всіх особистостей. Використання субстантивної номінації психологічного стану характеризується вживанням іменників: *fear, tears*.

Для вираження адвербіальної прямої лексико-семантичної номінації автор вживає прислівник *hard*: *“He thought about it long and hard, and finally he shrugged”* (Keyes, 1981). Ад’єктивну пряму номінацію здійснюють прикметники *surprised, smiling, frightened, hurt, obedient*.

Герой роману нагадує не лише своїм острахом Денні, але постає таким самим слухняним і покірним: *“Danny and David, being obedient children, took the antipsychotic medication as well”* (Keyes, 1981).

Ад’єктивна пряма номінація психологічного стану Адалани – сором’язливої, самотньої і мовчазної дівчини, яка є інтровертом, репрезентована прикметниками: *desperate, caressed, loved, soft, tearful, silent*.

Субстантивна лексико-семантична номінація психологічного стану персонажу здійснюється за допомогою іменника *love*: *“They don’t understand what love is”* (Keyes, 1981). Адалана постає перед читачем у стані радості, щирою людиною, яка прагне любові і живе заради неї.

Адвербіальний тип прямої номінації характеризується прислівниками: *in secret, tearfully*, дієслівної номінації – дієсловами *to blame, to glance, to weep, to sniffle, to cry*. Знервованість та стан істерики закладено в семантиці дієслів *to weep, to sniffle i to cry*: *“She wept. “She sniffled... she knew that would cause trouble, so she went to bed and cried herself to sleep”* (Keyes, 1981).

Авторська пряма лексико-семантична номінація емоцій персонажу характеризується і використанням вигуків: *“Oh, it hurts to talk about it”* (Keyes, 1981). У цьому прикладі героїня виражає власний біль душевної тривоги. Крістін – остання з числа «бажаних» особистостей характеризується автором як сором’язлива та налякана дитина. Подібній

характеристиці сприяє вживання вербалізаторів психологічного стану: іменника *not knowing*: *“Her not knowing was an important protective device”* (Keyes, 1981). Автор також залучає прислівники для здійснення адвербіальної номінації: *patiently, through the tears*. Вживання прикметника *shy* репрезентує ад’єктивний тип номінації психологічного стану персонажу. Дієслівна лексико-семантична номінація характеризується вербалізаторами: *to enjoy, to love, to like, to feel sad, to cry*. Слід зазначити, що загалом «бажані» особистості характеризуються станом наляканості та депресивності, іноді відчують почуття радості.

5. Психологічні характеристики «небажаних» особистостей у романі

До числа «небажаних» особистостей також належать побічні персонажі. Філіп (Філ) – двадцятирічний бандит, який вчиняв раніше незначні правопорушення і вживає нецензурну лексику у своєму мовленні, не позбавлений почуття жалю і любові: *“I’m sorry we had to meet under these circumstances,” he whispered again. “I really love you”* (Keyes, 1981). І хоча автор характеризує Філіпа здебільшого агресивним і неврівноваженим, іноді герой просто приховує власні емоції і прикидається схвильованим.

Для здійснення прямої лексико-семантичної номінації психологічного стану Шона – глухонімого хлопчика, який створює гудіння, вжито дієслівні вербалізатори: *to have no idea, to wonder, to cringe, to stare, to laugh, to cry*. Він зображений неврівноваженою і засмученою дитиною з відхиленнями у розвитку: *“Then Shawn would cry, and that would make a funny feeling in his head, he would close his eyes and go away”* (Keyes, 1981).

Джейсон характеризується істеричним станом і постійними нападами гніву, на що вказують дієслова прямої номінації психологічного стану цього персонажу: *to scream, to cry, to vent emotions*.

Група субстантивних вербалізаторів репрезентована іменниками: *screaming, shouting, an undesirable*. Джейсон характеризується замкненістю у собі, хоча дуже часто він розлючений і нездатний контролювати емоції.

Роберт (Боббі) – мрійник, який постійно перебуває в полоні своїх фантазій, тому визнаний «небажаним». Пряма лексико-семантична номінація його психологічного стану представлена прикметниками: *lost in a fantasy, undesirable*. Стан замріяності персонажу підкреслюються і за допомогою

дієслівних вербалізаторів *to indulge in fantasies, to lack confidence*: “Here he was able to indulge in his fantasies. He alone lacked confidence in his ability to carry out a plan” (Keyes, 1981). Читач також бачить героя роману роздратованим: “He hated being called “Robert” by the others and would insist, “I’m Bobby!” (Keyes, 1981).

Інший з числа «небажаних» особистостей – Кевін – підліток з кримінальними нахилами. Йому властивий стан божевілья та неадекватної поведінки, на що вказує значення дієслова *to talk to oneself*: “He was driving her out into the country, talking at times to himself” (Keyes, 1981).

Групу дієслівних вербалізаторів представлено дієсловами: *to feel rough, to feel tough, to laugh, not to like, to nod, to wonder, to shrug, to insist, to talk to oneself, to whisper, to snarl*. Субстантивні вербалізатори психологічного стану персонажу репрезентовані іменниками: *panic, coolness, curiosity, greed*.

Тімоті – підліток, який замкнений у собі і живе у власному світі. Для вираження його психологічного стану автор вживає дієслівні та ад’єктивні вербалізатори: *to love, to withdraw, frightened*.

Персонаж має почуття любові до прекрасного, проте він часто наляканий і готовий покинути реальність заради світу власних мрій і фантазій: “Frightened, Timothy left the spot and withdrew into his own world” (Keyes, 1981), що ще раз вказує на стан відчуження персонажу від соціуму.

Для здійснення прямої лексико-семантичної номінації Мартіна – самовпевненого нью-йоркського сноба, автор вживає прикметники: *surprised, ma furious*, зображуючи подив і розлюченість героя. Група дієслівних вербалізаторів психологічного стану утворюється дієсловами *to be annoyed, to complain*, які вказують на роздратованість і невдоволення Мартіна. Пряма номінація здійснена через іменники: *braggart, fraud, phony, snob*.

Серед персонажів роману також слід зазначити Ейпріл – дівчину, яка вважає за мету свого існування помсту вітчиму Біллі, що і спричинило ставлення персонажів до неї як до божевільної. Пряма лексико-семантична номінація психологічного стану художнього персонажу репрезентована прикметниками *insane* і дієсловом *to whisper*, які дозволяють характеризувати Ейпріл не лише як божевільну дівчину (“That day Arthur said, “April is insane, a menace to all of us” (Keyes, 1981), а й як потенційну холоднокровну вбивцю

(“She whispered into his ear, “You have to kill Chalmer. You have to take one of your guns and shoot him” (Keyes, 1981).

Прикметники *restless, unable* безпосередньо характеризують Волтер Міллігана – ексцентричного чоловіка, який постійно стримує власні емоції: “Walter” woke up in the apartment late in the afternoon of December 9, restless to go hunting, longing for the thrill of the chase” (Keyes, 1981).

Автор використовує дієслівні вербалізатори його психологічного стану: *to love, to grow impatient, to feel dizzy*. Семантика цих лексичних одиниць вказує на нетерплячість і захопленість персонажу полюванням: “He loved being out in the woods alone with a gun. He was growing impatient when he saw a fat black crow on the branch of a spruce” (Keyes, 1981).

Лі – жартівник і веселун. Є не лише провокатором, а й зовсім байдужий до оточуючих і до наслідків власних вчинків. Субстантивну групу вербалізаторів психологічного стану героя роману представляють іменники: *comedian, wit, joker*. Прислівник *innocently* також вжито для здійснення прямої лексико-семантичної номінації: “Lee asked innocently. “Is it that sad?” (Keyes, 1981). У такий спосіб герой роману зображується спокійним та врівноваженим.

Група дієслівних вербалізаторів: *to open eyes wide, to spat, to gag, to feel terror* виражає не лише подив Лі, а і його розлюченість, стан страху, у якому перебуває персонаж. Прикметники *undesirable, terrified* становлять ряд ад’єктивних вербалізаторів та підкреслюють цей психологічний стан. Характеристиці героя роману також властиве використання персонажної номінації, а саме вживання прикметника *happy*, який виражає почуття радості й щастя: “Lee said he’d be happy to oblige” (Keyes, 1981).

У такий спосіб автор характеризує Лі життєрадісним і спокійним, хоча іноді подібний психологічний стан змінюється почуттям остраху.

Психологічний стан Стіва – егоїста, брехуна, єдиного з усіх особистостей, хто не погоджується з діагнозом «шизофренія», прямо номінується за допомогою таких дієслів: *to boast, to like to brag, to refuse, to growl, to laugh at people*. Групу ад’єктивних вербалізаторів становлять прикметники *useless, undesirable*: “Steve is useless. Ragen agreed that Steve was undesirable and told him he was banished” (Keyes, 1981). У такий спосіб Стів постає психічно невірноваженим, тому визнається

Рейдженом «небажаним». Характеризуючи Стіва, автор використовує лексеми *hell-raiser*, *impostor*.

Вчитель (Наставник) – останній з числа особистостей, не входить до жодної з груп, оскільки є сумішшю всіх 23 альтер его Біллі. Цей персонаж є чутливим, з гарним почуттям гумору, та вважає, що він є Біллі в усіх його різновидах. Прикметник *likable* влучно характеризує героя: доброзичливим і відкритим для оточуючих. Через вживання субстантивованих прикметників автор вербалізує позитивні якості героя, що говорять про нього як про звичайну людину: “*He has good and bad, as most humans*” (Keyes, 1981).

Проте він демонструє зухвалість і самовпевненість, про що свідчить семантика іменників *strength i half smile*: “*The Teacher looked down at him and nodded a quiet strength in his half smile*” (Keyes, 1981).

На відміну від «бажаних» особистостей, «небажані» персонажі відрізняються неприхованою агресією та психічною невірноваженістю.

Непряма стилістична номінація здійснюється за допомогою стилістичних прийомів – лексико-семантичних, синтаксичних і графічних.

Крім того, спираючись на класифікації форм психологізму в художній літературі, можна виокремити ще один спосіб зовнішнього або непрямого втілення психонаративу в художньому творі, що передбачає вербальний опис зовнішніх виявів тих або інших психологічних станів персонажу (міміки, жестів, вчинків, рухів, особливостей мовлення тощо) (Ізотова, 2015: 93).

Групу лексико-семантичних стилістичних прийомів формують метафори, епітети, порівняння, гіпербола і вульгаризми, які здійснюють непряму стилістичну номінацію психологічного стану персонажу або безпосередньо у висловлюваннях персонажів, або опосередковано в мові автора. Вони репрезентовані лексичними одиницями *to give a damn*, *shit*, *dumb*, *son of a bitch*, *bastard*, *bitch*, *slut*, *damned*: “*Lady, I don't give a damn what you do*”. “*Shit, it wasn't a fake bomb. Can I help it if the damned cops are too dumb to know a black box when they see one?*” (Keyes, 1981).

Якщо ж порівняти використання вульгаризмів у висловлюваннях «небажаних» особистостей, то слід виокремити лексичні одиниці: *to give a fuck*, *fucking*, *ass*, *motherfucker*, *honkie*: “*Cheez, lady, I don't give a fuck how busy he is*”. “*Fuckin' faggots trollin' their bait*”. “*Here you*

are worried about your ass when you ought to be worried about your life”. “*You're a real funny motherfucker, ain't you?*”. “*Goddamned honkie sonofabitch!*” (Keyes, 1981).

Також необхідно виділити вживання таких фраз: *Holy shit! Fuck off! Fuck you! Jeeze!* У такий спосіб автор посилює розлюченість персонажів, не лише вживаючи вульгаризми в окличних реченнях, а й використовуючи більш грубі форми висловлювань.

Вживання метафори є одним зі шляхів непрямой номінації психологічного стану персонажу: метафора *a bundle of nerves*: “*A very different person from that bundle of nerves he'd met the first day*” (Keyes, 1981), свідчить про стан крайньої знервованості персонажу, порівняний з клубком із нервів.

Психологізований контекст, у якому герой роману порівнює своє життя з пеклом, свідчить про почуття розчарування персонажу у своєму житті, в людях, які його оточують: “*Believe me my life was a living hell*” (Keyes, 1981).

Метафора, репрезентована у контексті “... *at that moment his mind, his emotions and his soul shattered into twenty-four parts*” (Keyes, 1981) свідчить про стан неадекватності і фрустрації, оскільки читач навіть не знає, яка з особистостей нині є активною, а справжній Біллі «розбитий» на 24 частини.

Ще одним способом експлікації психонаративу може виступити метафора, представлена у прикладі: “*It might seem the cowardly way out, but as my entire world has collapsed about me there is nothing left*” (Keyes, 1981). У цьому контексті персонаж стверджує, що його світ зруйнований і не приховує стану апатії, у якому він перебуває. Його розгубленість і безпорадність репрезентована автором метафорою, у якій персонаж порівнюється з ціллю знущань і насмішок зі сторони оточуючих: “*Since Billy realized he would be a target at his sisters' house as well as at the hospital, it was understood he would stay at the Hocking Valley Motor Lodge in nearby Nelsonville*” (Keyes, 1981). До того ж Біллі порівнюється з електричним пристроєм, який може перемикатися під впливом зовнішніх подразників. Метафора привертає увагу до нестабільного психологічного стану персонажу, який так само постійно «перемикається» з «небажаної» особистості на «бажану»: “*Billy was switching from Steve to David, whining and crying; then he'd be tough again, and he and Holston would pace up and back, edgy about anyone walking near them*” (Keyes, 1981).

Психологізований контекст, у якому використання метафор поєднується із залу-

ченням епітетів, інтенсифікує почуття страху й акцентує увагу на стані божевілья персонажу: *"The wall was laughing at me. I hate that wall. I have to guard that wall, or that loud laughing wall will move in on me, invade me, crush me"* (Keyes, 1981). Стіна, якої боїться персонаж, є втіленням образу навколишнього світу, який ворожо ставиться до душевно хворого Біллі. Суспільство вважає його загрозою через постійні суїцидальні настрої персонажу: *"In answer to Belinky's questions, Milkie said he considered Milligan a high suicide risk and a danger to others"* (Keyes, 1981).

Іншим засобом непрямой вербалізації психонаративу є епітети: *"The Columbus Dispatch continued to run hostile Milligan stories"* (Keyes, 1981).

У поданому контексті епітети *halting, distracted* вживаються у метафоричному звороті: *"The halting speech, the distracted gaze, the general air of depression, saddened the writer"* (Keyes, 1981). Так автор акцентує увагу не лише на депресивному стані персонажу, а й на агресії у його погляді.

Гіпербола як ще один лексико-семантичний засіб виразності також представляє цю групу засобів непрямой експлікації психонаративу. Такі психологізовані контексти свідчать не лише про стан крайньої розлюченості «небажаних» особистостей, оскільки їх крик порівнюється з диким ревінням (*"Mark, Walter, Martin and Timothy raved wildly in the locked room"* (Keyes, 1981), а іноді персонажі бояться перебувати у психіатричній лікарні і вважають її пекельною безоднею (*"He remembered Schweickart and Stevenson fighting to keep him from being sent to that hellhole"* (Keyes, 1981).

Необхідно вказати і на функції порівняння у зображенні психологічного стану персонажу: порівняння з крабом, який закривається у собі та уникає оточуючих, ховаючись у закутку: *"Seeing people looking at him, he jumped out of the chair onto the floor on all fours and scuttled crablike to the opposite wall, as far from them as he could get, squeezing between the writing arm rests of two chairs, cowering and sobbing"* (Keyes, 1981).

Групу фігур експресивного синтаксису утворено використанням замовчування, окличних речень, повторів, емпатичних конструкцій і парцеляції. Окличні речення як вид непрямой стилістичної номінації вживаються в психологізованих контекстах лише безпосередньо у висловлюваннях самих персонажів, тобто за фактором адресованості цей тип номінації

належить до персонажної: *"Leave us alone!" "No!" he shouted, jumping to his feet. "You told her!"* (Keyes, 1981). Автор звертає увагу на розлюченість персонажів та на стан наляканості: *"I thought I was dead!"* (Keyes, 1981). Порівнюючи окличні речення, використані у контекстах з «небажаними» персонажами, слід звернути увагу на неприховану агресію, яку виражають герої роману: *"Hey, wait a minute!" someone yelled. He shouted at her: "I said my name is Phil!" "I gonna cut you up, honkie!"* (Keyes, 1981). Подібний психологічний стан посилюється вживанням вульгаризмів.

Синтаксичні засоби виразності позначені використанням замовчування: *"It's ... in there ..."*. *"Just for a few moments ... I wished Ragen off the spot ..."*. *"No ... I don't even like him."* *"Wait, I . . . J"*. *"Well... I do things and I don't remember 'em ... I go to sleep ... and people tell me I do things"* (Keyes, 1981).

У разі з «небажаними» героями роману вираження подібного психологічного стану знову ж таки інтенсифікується використанням вульгаризмів і графону: *"Lowah . . . lowah . . . trow dem tings lowah"*. *"What da fuck is goin' on? Jesus Christ, just a few minutes ago I wuz ..."* *"Just escaped this morning . . . beat him up with a baseball bat..."* (Keyes, 1981).

Повтори також характеризують подану групу засобів виразності: *"I – I don't want him to touch me"*. *"I – I'm afraid of knives. I don't like 'em"*. *"Yes. I know everything. I know things Arthur doesn't even know . . . But I couldn't stop it. I don't know why I did it"*. *"You got to promise you won't never tell the secret to nobody in the whole world. Nobody. Never. Never. Never"*. *"She's a very sweet and gentle person. She's the one who has always done the cooking and cleaning up for us"* (Keyes, 1981). Використання повторів у психологізованих контекстах з «небажаними» особистостями підкреслює значну напруженість їх психологічного стану, яка посилюється присутністю повторів у складі окличних речень і вживанням графону: *"Then he heard a strange voice from somewhere beside him say, "Lowah. Throw dem lowah!"*. *"Sure, I do. I ain't no queer. It's just I – I don't – I"* (Keyes, 1981).

Використання такого засобу виразності синтаксичного рівня, як емпатичні конструкції, характеризує непрямий опис психологічного стану художніх персонажів: *"But I do love them and I am sorry"*. *"So, you do realize I have to tell Miss Judy"* (Keyes, 1981). У такий спосіб автор зображує наполегливість та впевненість художнього персонажу.

Як ще один із засобів непрямой характеристики психологічного стану персонажу автор використовує парцеляцію: *"I don't remember. Lancaster, I think". "There is. A lot more"* (Keyes, 1981). У такому контексті плутана мова персонажу свідчить про його знервованість і спантеличеність. У випадку з мовленням «небажаних» персонажів подібний стан посилюється використанням графону: *"A lot. Dey was loaded. And credit cards, too"* (Keyes, 1981). Графічні стилістичні прийоми репрезентовані вживанням графону: *"You c'n jus'take my word, 'cause I been in the joint many times. You evah been locked up?". "I can't really understand 'em". "I dunno . . . Every time I wake up, I'm not hurt"* (Keyes, 1981). У такий спосіб автор намагається не лише виразити знервованість персонажів, але й відтворити живу розмову.

У випадку з «небажаними» персонажами подібний стан інтенсифікується використанням повторів у складі окличних речень із залученням вульгаризмів: *"I got sumpin't give him" "Wit my sword. If they folia me inside, you come up behind 'em wit the piece". "I don't go in much fuh dat sex stuff". "Y' should trow dem damned doit clods lowah!"* (Keyes, 1981).

Для вираження почуття болю художнього персонажу використано капіталізацію, яка засвідчує наскільки болісно герой переживає дитячу психологічну травму: *"He then had a bumper sticker printed, black letters on a yellow background:*

HUG YOUR CHILD TODAY

"it's painless"

PLEASE HELP STOP CHILD ABUSE – BILLY" (Keyes, 1981).

У наступному психологізованому контексті розлюченість і роздратованість персонажу посилюється вживанням вульгаризмів. Крім того, капіталізація входить до складу окличних речень: *"All right you stupid motherfuckers let's clear out this God Damn day hall. Move it. NOW!"* (Keyes, 1981). Залучення фонографічного прийому звуконаслідування слугує для передачі веселого стану та почуття радості персонажу роману: *"Zzzzzzzzz . . . You see, that's a family of bees under there"* (Keyes, 1981).

6. Висновки

Для характеристики психологічного стану «бажаних» особистостей автор використовує здебільшого ад'єктивні вербалізатори, які становлять 4% від загальної кількості. У разі з «небажаними» персонажами превалюючими є дієслівні вербалізатори (51%), дієслівні

(25%) і адвербіальні (22%) вербалізатори для «бажаних» персонажів та ад'єктивні (25%) і субстантивні вербалізатори (19%) для «небажаних» особистостей. Інші ж групи вербалізаторів є не надто чисельними, а саме субстантивні (12%), адвербіальні (5%) вербалізатори. Для здійснення непрямой номінації психологічного стану персонажів автор вживає лексико-семантичні (вульгаризми, метафори, епітети, порівняння, гіперболи), синтаксичні (окличні речення, замовчування, повтори, емфатичні конструкції, парцеляції) і графічні (графон, капіталізація) засоби виразності і стилістичні прийоми, які дуже часто застосовуються у поєднанні один з одним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Благонажина Л.В. Психология : учебник. Москва : Наука, 1951. 322 с.
2. Гудонене В. Искусство психологического повествования (от Тургенева к Бунину). Вильнюс : Изд-во Вильн. гос. ун-та, 1999. С. 9–11.
3. Ізотова Н.П. Щоденник як форма психонаративу: ідіожанрові особливості (на матеріалі Дж. М. Кутзее "In the heart of the country"). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. 2015. № 3. С. 92–96.
4. Пищальникова В.А. Психопоетика : монографія. Барнаул : Изд-во Алтайского университета, 1999. 173 с.
5. Станчик Е.В. Определение и классификация эмоциональных состояний в психологии и лингвистике. *Актуальні проблеми металінгвістики*. 2003. Ч. 2. С. 153–161.
6. Степанюк М.П. Типи емоцій у романі Ш. Бронте «Джейн Ейр». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*. 2013. Випуск 17. С. 155–158.
7. Goosseff K. Only narratives can reflect the experience of objectivity: effective persuasion. *Journal of Organizational Change Management*. 2014. No. 27 (5). Pp. 703–709.
8. Gubrium J., Holstein J. Analyzing Narrative Reality. CA : Sage, 2009. 123 p.
9. Keyes D. The Minds of Billy Milligan. URL: <http://www.scribd.com/mobile/doc/249399292/The-Minds-of-Billy-Milligan-Daniel-Keyes#> (дата звернення: 15.03.2019).

REFERENCES:

1. Blagonazhina, L.V. (1951). *Psikhologiya: uchebnik [Psychology: textbook]*. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Gudonene, V. (1999). *Iskusstvo psikhologicheskogo povestvovaniya (ot Turgeneva k Buninu) [The art of psychological narration (from Turgenev to Bunin)]*. Vilnyus: Izdatelstvo Vilnoskogo gosudarstvennogo universiteta [in Russian].
3. Izotova, N.P. (2015). *Shchodennyk yak forma psykhonaratyvu: idiozhanrovi osoblyvosti (na materialі Dzh. M. Kutzee "In the heart of the country") [Diary as a form of psychonarration: idiogenre features (a study of J.M. Coetzee's "In the Heart of the Country")]*. *Naukovy visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriya "Filolohichni nauky"*. *Movoznavstvo*. Vol. 3. 92–96 [in Ukrainian].

4. Pishchalnikova, V.A. (1999). *Psikhopoetika: monografiya* [Psycopoetics: monograph]. Barnaul: Izdatelstvo Altayskogo universiteta [in Russian].
5. Stanchik, Ye.V. (2003). *Opredelenie i klassifikatsiya emotsionalnykh sostoyaniy v psikhologii i lingvistike* [Definition and classification of emotional states in psychology and linguistics]. *Aktualni problemy metalinhvistyky*. Vol. 2. 153–161 [in Russian].
6. Stepaniuk, M.P. (2013). *Typy emotsii u romani Sh. Bronte "Dzhein Eir"* [Types of emotions in the novel "Jane Eyre" by Charlotte Bronte]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Linhvistyka*. Vol. 17. 155–158 [in Ukrainian].
7. Goosseff, K. (2014). Only narratives can reflect the experience of objectivity: effective persuasion. *Journal of Organizational Change Management*. 27(5). 703–709.
8. Gubrium, J., Holstein, J. (2009). *Analyzing Narrative Reality*. CA: Sage.
9. Keyes, D. (1981). *The Minds of Billy Milligan*. Retrieved from: <http://www.scribd.com/mobile/doc/249399292/The-Minds-of-Billy-Milligan-Daniel-Keyes#>.

*Стаття надійшла до редакції 03.08.2020.
The article was received August 3, 2020.*

УДК 811.111'373.46'42:159 962

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-4>

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ГІПНОСТИЛІСТИЧНИХ ШАБЛОНІВ ЛЕКСИЧНОГО РІВНЯ В АНГЛОМОВНОМУ ГІПНОТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Карпенко Максим Юрійович,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри граматики англійської мови

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

m.yu.karpenko@gmail.com

orcid.org/0000-0003-0308-5284

У статті пропонується введення до наукового обігу терміна «гіпнотичний дискурс» – результат комунікації в ситуації гіпнотерапевтичного впливу разом з усіма (матеріальні й нематеріальні) конституентами комунікативної ситуації. Гіпнотичний дискурс застосовується в комунікації між гіпнотерапевтом і клієнтом під час гіпнотерапевтичного сеансу, і саме в його межах значну роль відіграє мовленнєвий компонент. Мета даного дослідження – навести основні лінгвістичні шаблони англійської гіпнотичної комунікації, а також висвітлити основні лінгвальні особливості навіювань в англійському гіпнотичному дискурсі. Об'єктом дослідження є гіпнотичний дискурс в англійській мові, а предметом – механізми конструювання гіпнотичного комунікативного акту в англійській мові. Матеріалом послуговували записи мовлення гіпнотерапевтів під час гіпнотичних сеансів англійською мовою сумарним обсягом приблизно 50 годин. У статті розглянуто перебіг типового сеансу гіпнотерапії, який складається з таких компонентів: наведення, навіювання й виведення. Також було розглянуто гіпнотистилістичні шаблони, які використовуються гіпнотерапевтами для формування стану гіпнотичного трансу у клієнта. Було висунуто пропозицію посылатись на галузь мовознавства, яка вивчає лінгвальні особливості гіпнотичного мовлення, за допомогою терміна «гіпнотистилістика», а на процес виокремлення шаблонів гіпнотичного мовлення, що було описано, – за допомогою терміна «гіпнотистилістичний аналіз». У статті визначено гіпнотистилістичні шаблони лексичного рівня, серед яких виокремлено різні типи неконкретного мовлення (7 425 випадків його використання) – номіналізації (41% випадків), неконкретні прикметники (22%), неконкретні дієслова (18%), неконкретні іменники (9%), а також неконкретні займенники та неконкретні детермінативи, які разом становлять 10% випадків. Саме вони є основним інструментом гіпнотерапевта і трапляються майже в кожному реченні під час гіпнотичної комунікації. Приводом є те, що неконкретне мовлення дозволяє уникнути неконгруентності під час проведення гіпнотичного акту. До інших гіпнотистилістичних шаблонів лексичного рівня належить втрачений перформатив (1 834 випадки), універсальні кількісні та модальні оператори (1 912 випадки) і предикати усвідомлення (2 187 випадків). Вони використовуються з великою частотністю і є важливими інструментами формування гіпнотичної комунікації. У подальших розвідках планується висвітлити інші класи гіпнотистилістичних шаблонів, зокрема гіпнотистилістичні шаблони синтаксичного рівня.

Ключові слова: гіпнотичний дискурс, гіпноз, гіпнотистилістичні шаблони, гіпнотистилістика, гіпнотистилістичний аналіз.

LINGUISTIC PECULIARITIES OF THE USE OF HYPNOSTYLISTIC PATTERNS OF THE LEXICAL LEVEL IN ENGLISH HYPNOTIC DISCOURSE

Karpenko Maksym Yuriiovich,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of English Grammar

Odessa I.I. Mechnikov National University

m.yu.karpenko@gmail.com

orcid.org/0000-0003-0308-5284

The article proposes the introduction into scientific circulation of the term hypnotic discourse, i.e. the result of communication in a situation of hypnotherapeutic influence together with all (tangible and intangible) constituents of the communicative situation. Hypnotic discourse is used in communication between the hypnotherapist and the client during a hypnotherapy session, and it is within it that the speech component plays a significant role. The purpose of this study is to present the main linguistic patterns of English hypnotic communication, as well as to highlight the main linguistic features of suggestions in English hypnotic discourse. The object of the research is hypnotic discourse in English, and the subject is the mechanisms of constructing a hypnotic communicative act in English. The material of investigation is the speech of hypnotherapists during hypnotic sessions in English with a total volume of about 50 hours. The article considered the course of a typical session of hypnotherapy, which includes the following components: guidance,

suggestion and output. Hypnostylistic patterns used by hypnotherapists to form a state of hypnotic trance in the client were also considered. It was suggested to refer to the branch of linguistics, which studies the linguistic features of hypnotic speech, using the term hypnostylistics, and to the process of investigation the patterns of hypnotic speech, which was described – using the term hypnostylistic analysis. Hypnostylistic patterns of the lexical level were singled out. The article singled out hypnostylistic patterns of the lexical level, among which different types of non-specific speech were singled out (7 425 cases of its use were singled out) – nominalizations (41% of cases), non-specific adjectives (22% of cases), non-specific verbs (18% of cases), non-specific (9% of cases), as well as non-specific pronouns and non-specific determinants, which together make up 10% of cases. They are the main tool of the hypnotherapist and are found in almost every sentence during hypnotic communication. The reason is that vague speech avoids incongruence during a hypnotic act. Other hypnotic patterns of the lexical level include the lost performative (1 834 cases), universal quantitative and modal operators (1 912 cases) and predicates of awareness (2 187 cases). They are used with great frequency and are important tools for the formation of hypnotic communication. In further explorations it is planned to cover other classes of hypnostylistic patterns, in particular, hypnostylistic patterns of syntactic level.

Key words: hypnotic discourse, hypnosis, hypnostylistic patterns, hypnostylistics, hypnostylistic analysis.

1. Вступ

Останні десятиріччя поступу лінгвістики призвели до бурхливого розвитку когнітивно-дискурсивної парадигми, яка орієнтована «не лише на способи представлення знань у мові, а й на комунікативну компетенцію мовця й адресата, дискурсивні чинники вибору <...> мовної форми маніфестації знань у тексті чи комунікативній ситуації» (Селіванова, 2008: 19). Результатом цього розвитку стає поступове розширення репертуару типів дискурсу на кшталт теолінгвістичного, судового, академічного, дискурсу ток-шоу, цей список можна продовжувати нескінченно. Проте варто відзначити, що наявна проблема визначення й розуміння власне сутності терміна «дискурс», до чого є багато підходів (див.: Салихов, 2014; Чернобров, 2012; Maslova, 2015 та інші). Погоджуємося з думкою О.О. Селіванової про те, що дискурс може трактуватися як «замкнена цілісна комунікативна ситуація <...>, складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння» (Селіванова, 2006: 120), і пропонуємо уведення до наукового обігу терміна «гіпнотичний дискурс» – результат комунікації в ситуації гіпнотерапевтичного впливу разом з усіма (матеріальні й нематеріальні) конститuentами комунікативної ситуації. Гіпнотичний дискурс застосовується в комунікації між гіпнотерапевтом і клієнтом під час гіпнотерапевтичного сеансу, і саме в його межах значну роль відіграє мовленнєвий компонент. Узагалі гіпноз виступає загальноприйнятим методом психотерапії, а створена Британською медичною асоціацією комісія в 1955 р. зробила висновок щодо гіпнозу, що він може бути рекомендованим методом лікування в деяких випадках так званих психосоматичних розладів та психоневрози, а також було доведено його можли-

вість знімати симптоми й змінювати патологічні паттерни мислення і поведінки (Medical Use of Hypnotism, 1955: 191).

Отже, актуальність даної статті базується на значній науковій увазі дослідників до лінгвальних механізмів сугестії (Ковалевська, 2001; Кутуза, 2018; 卜鹤, 2010; Erickson, Bandler, 1979; Bandler, Grinder, 1975), проте детальне й всеосяжне дослідження специфіки гіпнотичного дискурсу є на часі. Отже, метою даного дослідження є інвентаризація основних лінгвальних патернів англomовної гіпнотичної комунікації. **Об'єктом** дослідження було обрано гіпнотичний дискурс англійської мови, а **предметом** – механізми конструювання гіпнотичного комунікативного акту в англійській мові. **Матеріалом** послугували записи мовлення гіпнотерапевтів під час гіпнотичних сеансів англійською мовою сумарним обсягом приблизно 50 годин.

Методологічною основою дослідження слугує сукупність ідей когнітивно-дискурсивної лінгвістичної парадигми. У дослідженні було використано наступні методи: загальнонаукові (індукція і дедукція, аналіз і синтез, кількісний тощо) для виведення науково обґрунтованих умовиводів; загальнолінгвістичні (дискурсивний аналіз) для аналізу саме лінгвальної складової частини гіпнотичного дискурсу; використано авторську методику гіпностилістичного аналізу для виокремлення лінгвальних шаблонів створення гіпнотичності й навіювання.

2. Структура гіпностилістичного сеансу

Гіпнотерапевтичний сеанс має фіксовану внутрішню структуру, яка приводить до успішного здійснення навіювання за умови збереження послідовності кроків. Типовий гіпнотерапевтичний сеанс має таку структуру:

а) **наведення** – «процедура, яку скеровано на викликання гіпнозу» (Elkins, 2015: 6). Протягом цього етапу відбувається підготовка

до здійснення навіювання, яка приводить до появи описаного вище стану. Цей етап включає **фіксацію уваги клієнта** на «внутрішніх реаліях» (Erickson, 1979: 17) та **депотенціалізацію звичних мисленнєвих послідовностей і систем вірувань**, що передбачає «відволікання уваги, здивування, сумнів, чи будь-який інший процес, що перериває звичайний для пацієнта перебіг думок» (Erickson, 1979: 17). Цей етап є опціональним і використовується переважно для подолання опору клієнта чи для прискорення швидкості занурення клієнта у транс;

б) **навіювання**, яке є кінцевою метою викликання цього стану. У разі здійснення гіпнотерапії – «використання гіпнозу для лікування медичного чи психологічного розладу чи проблеми» (Elkins, 2015: 7). Процес гіпнотичного навіювання можна умовно поділити на три частини (Erickson, 1979: 17–23):

– **підсвідомий пошук**, який досягається «імплікаціями, питаннями, грою з багатозначними словами й іншими формами непрямої сугестії»;

– **підсвідомі процеси**, що включають «особисті асоціації й ментальні механізми», які є реакцією підсвідомості на засоби непрямої сугестії, зазначені вище;

– **гіпнотичний відгук**, що є автономною й неусвідомлюваною зміною в перебігу психічних процесів і змінах у моделях поведінки, що є наслідками вищезначених змін;

в) **виведення**, яке скеровано на комфортне для клієнта поступове припинення стану гіпнозу.

3. Лексичні гіпностилістичні патерни

Протягом усіх етапів здійснення гіпнотичної взаємодії оператор застосовує **гіпнотичне мовлення**, тобто має необхідність уживати у власному мовленні певні лінгвальні шаблони для встановлення й підтримання стану гіпнозу, а також запобігання передчасному виведенню з нього клієнта. Те, що саме лінгвальні шаблони, або **гіпностилістичні патерни** – «систематичні послідовності [вербальної] поведінки» (Bandler, 1975: 129), є механізмом для проведення гіпнотичного сеансу, уможливорює фіксування гіпнозу як об'єкта саме лінгвістичного дослідження, а саме **гіпностилістики**, основним методом якої є **метод гіпностилістичного аналізу**.

Одне з основних завдань гіпнотерапевта під час сеансу – залишатись **конгруентним** із думками клієнта, тобто говорити те, що не буде відрізнятися від того, про що думає клієнт у трансівному стані (Гинзбург, 2008: 40),

що можемо проілюструвати таким прикладом: *And as you are listening to the sound of my voice, memories of some person might surface <...>*. Або ж такий приклад: *It is very pleasant at times to feel safe <...> Every person has a place where they feel safe and comfortable <...> If that place comes to your mind, you can take some time to explore it <...>*.

Шлях до конгруентності під час проведення сеансу гіпнотерапії – застосування **неконкретного мовлення**, тобто уникнення конкретних деталей у мовленні гіпнотерапевта. Перевага віддається словам, які мають більший ступень абстракції (Гинзбург, 2008: 40). Можна виділити такі парцели реалізації неконкретного мовлення (див.: Плигин, 2000: 412):

– **неконкретні дієслова**, тобто дієслова, що мають більший ступень абстракції, ніж інші представники цієї частини мови, наприклад: *transform, feel, wonder* тощо;

– **неконкретні прикметники**, тобто прикметники, що мають більший ступень абстракції, ніж інші представники цієї частини мови, наприклад: *confident, happy* тощо;

– **неконкретні займенники**, тобто займенники, що мають більший ступень абстракції, ніж інші представники цієї частини мови, наприклад: *someone, something*;

– **неконкретні детермінативи**, тобто всі випадки зазначення неконкретного місця, часу, способу й інших обставин, наприклад: *at that place, at some point in time, all the time you need*;

– **неконкретні іменники**, тобто іменники, що мають більший ступень абстракції, ніж інші представники цієї частини мови, наприклад: *clothes* (у протиставленні конкретним категоріям речей, які можна одягнути) тощо;

– **номіналізації** – вербальне позначення процесу за допомогою іменників, іноді – дієслів та прикметників, які мають яскравий асоціативний ряд і використовуються з метою навіювання. Прикладами можуть слугувати *safety, resources, peace, tranquility* тощо.

Можна навести такі приклади з нашої вибірки:

Неконкретні слова різних класів є невід'ємною складовою частиною гіпнотичного дискурсу, вони вживаються майже в кожній репліці, що продукує гіпнотерапевт. У вибірці налічувалось 6 577 випадків уживання неконкретних слів. Серед них на домінуючих позиціях були номіналізації (38%), неконкретні прикметники (21%) і неконкретні

дієслова (26%). Частотність неконкретних іменників є незначною (8%), що можна пояснити великою кількістю номіналізацій, які здебільшого виражено іменниками. 10% від загальної кількості неконкретних слів становлять інші типи, що було зазначено вище. Основою гіпнотичних текстів є іменники, прикметники й дієслова, які приводять до активізації трансдериваційного пошуку.

Унаочнення всього вищесказаного наведено в діаграмі (рис. 1).

Наступним патерном лексичного рівня є **втрачений перформатив** (Плигин, 2000: 412), який можна дефінувати як уникнення називання актанта твердження для відсутності тону наказу. Це досягається різними шляхами, як-от:

– використання дієслівникових форм пасивного стану, наприклад: *A lot of things to think over have been said today <...>*. У цьому прикладі терапевт надає навіювання подумати над тим, що ним було сказано, проте не вказує на це експліцитно з метою уникнення можливого опору. Варто зазначити, що в англійській мові цей варіант використовується нечасто через міркування про те, що гіпнотичне мовлення повинно бути якомога простішим з погляду вжитої лексики та граматичних конструкцій;

– заміна об'єкта дії на актанта дії, що у джерелах з гіпнозу часто називають **дисоціацією**, наприклад: *And then a new sensation may come to you <...>*. У цьому прикладі терапевт надає клієнтові навіювання, щоб клієнт почав відчувати певне почуття, якого вимагає терапевтична ситуація. Варто також зазначити використання неконкретного мовлення в цьому прикладі для посилення на це почуття;

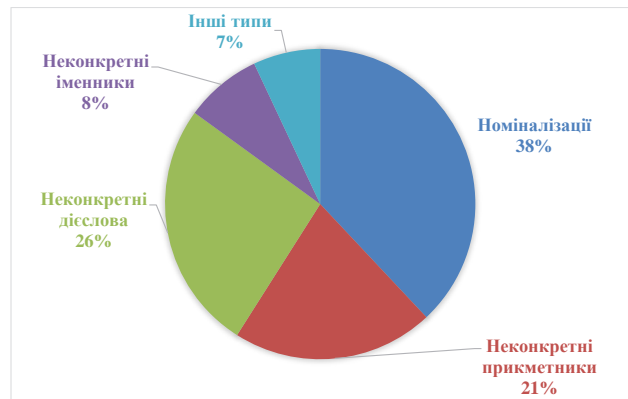

Рис. 1. Унаочнення кількісного розподілу неконкретних слів за типами

– використання безособових конструкцій на кшталт такої: *It might be easier to listen, Mary, with your eyes closed <...>*. У цьому реченні терапевт надає навіювання клієнтові заплющити очі, проте уникає прямого наказу зробити це. Також варто зазначити, що в цьому реченні є вбудована команда: *listen, Mary*.

У нашій вибірці втрачений перформатив виступав одним із найчастотніше вживаних лінгвальних шаблонів створення сугестії в англійськомовному гіпнозі. Було виявлено 1 567 випадків використання втраченого перформативу.

Наступним патерном лексичного рівня є **універсальні кількісні і модальні оператори** (Плигин, 2000: 413), які можна пояснити як максимальну генералізацію за допомогою засобів вираження модальності. Наприклад, твердження *At some point in time you may realize that all people respect you* може викликати опір із боку клієнта, оскільки психологічною якістю багатьох людей є шукати

Таблиця 1

Приклади використання неконкретних слів

№	Приклад	Коментар
1.	<i>And now, John, you can position yourself comfortably <...></i>	У цьому прикладі вжито неконкретний детермінатив <i>comfortably</i> , який закликає клієнта сісти будь-яким способом, який є для нього комфортним.
2.	<i>You might hear some noises from the outside, which might bring you realize something new about what I am saying <...></i>	У цьому прикладі вжито неконкретний іменник <i>some noises</i> та неконкретний займенник <i>something</i> , які вказують на будь-які можливі шуми в майбутньому та відповідні думки. Варто зазначити, що в цьому прикладі також ужито такий прийом, як утилізація, який заздалегідь створює у клієнта настанову на те, що він може почути шуми, стосовно яких було надано навіювання, яке призводить до створення нових можливостей для поглиблення трансю, замість того, щоб заважати перебігу трансю.
3.	<i>In response to that memory, some feeling might arise <...> a happy feeling <...></i>	У цьому прикладі вжито неконкретний іменник <i>that feeling</i> , який називає почуття, проте водночас не називає його експліцитно. Також ужито неконкретний прикметник <i>happy</i> , який призводить до трансдериваційного пошуку (пошуку власного досвіду, який допоміг би адресатові зрозуміти слова адресанта) (Bandler, 1975, Vol. 1: 155).

контрприклад для кожного генералізованого твердження. Натомість терапевт, який працює в рамках недирективного гіпнозу, перефразує це твердження як *At some point in time you may realize that many people respect you* (варто зазначити наявність також пресупозиції в цьому твердженні, що клієнта поважають). Під час розмови про майбутнє для гіпнотерапевтів характерна оцінка вірогідності за допомогою модальних дієслів на кшталт *may, might*, які вказують на відносну вірогідність. Також універсальні модальні оператори можуть виражатись за допомогою інших граматичних та лексичних засобів, що мають схоже значення, на кшталт *maybe, it's possible that* тощо.

У нашій вибірці універсальні кількісні й модальні оператори використовувались досить часто: виявлено 1 869 випадків.

Ще одним лінгвальним шаблоном лексичного рівня є **предикати усвідомлення** (Плигин, 2000: 379), які містять пресупозицію, що щось трапляється без усвідомлення клієнта, а йому треба лише зрозуміти. Прикладом може слугувати *You may soon realize that you feel happiness*, яке містить пресупозицію, що людина радіє, проте вона до цього цей факт ще не усвідомлювала. Цей шаблон є одним із базових інструментів гіпнотерапевта на лексичному рівні. В англійській мові найчастішими предикатами усвідомлення виступають *realize,*

become aware та *understand*. Можна навести такі приклади:

У нашій вибірці цей шаблон було зареєстровано 1 978 разів. Його частотне використання покликано ввести певну пресупозицію без повертання уваги неї. Гіпнотилістичні шаблони лексичного рівня є найбільш популярними, причому вони охоплюють різні типи неконкретного мовлення: номіналізації, неконкретні прикметники, неконкретні дієслова, неконкретні займенники, неконкретні детермінативи, неконкретні іменники, а втрачений перформатив, універсальні кількісні та модальні оператори та предикати усвідомлення використовуються із приблизно однаковою частотністю.

Кількісний розподіл гіпнотилістичних шаблонів лексичного рівня унаочнено в діаграмі (рис. 2).

4. Висновки

У статті було розглянуто перебіг типового сеансу гіпнотерапії, який включає в себе такі компоненти: наведення, навіювання й виведення. Також було розглянуто гіпнотилістичні шаблони, які використовуються гіпнотерапевтами для формування стану гіпнотичного трансю. Було висунуто пропозицію термінувати галузь мовознавства, яка вивчає лінгвальні особливості гіпнотичного мовлення, *гіпнотилістикою*, а основний метод виокремлення шаблонів гіпнотичного мовлення – за допомогою терміна *гіпнотилістичний аналіз*.

Таблиця 2

Приклади використання універсальних кількісних і модальних операторів

№	Приклад	Коментар
1.	<i>We might understand more as we go deeper <...></i>	У цьому прикладі ми бачимо універсальний модальний оператор <i>might</i> .
2.	<i>At times the relationship between a man and a woman can become more stressed than it can be <...></i>	У цьому прикладі ми бачимо універсальний модальний оператор <i>can</i> , який ужито двічі, а також ще один універсальний модальний оператор – <i>at times</i> . Усі оператори покликані подолати можливий опір. Варто зазначити, що модальне дієслово вжито багаторазово з метою депотенціалізації когнітивних процесів клієнта шляхом спонукання до трансдериваційного пошуку.
3.	<i>Some people can feel smells in a state of deep trance <...></i> .	У цьому прикладі ми можемо побачити універсальний кількісний оператор <i>some people</i> і універсальний модальний оператор <i>can</i> .

Таблиця 3

Приклади використання предикатів усвідомлення

№	Приклад	Коментар
1.	<i>Can you feel how much you've learned?</i>	У цьому прикладі робиться пресупозиція, що клієнт навчився багатьом речам, що скеровано на спонукання його до пошуку нових ресурсів.
2.	<i>The unconscious mind knows much more than we do <...> And it learns way faster <...> Afterwards it may decide to share with you a tiny drop of its wisdom that you always knew <...> But never knew that you knew <...></i>	У цьому прикладі дається навіювання, щоб клієнт шукав потрібні ресурси в самому собі. Варто зазначити, що в цьому прикладі також використано дисоціацію (між підсвідомим та свідомим).

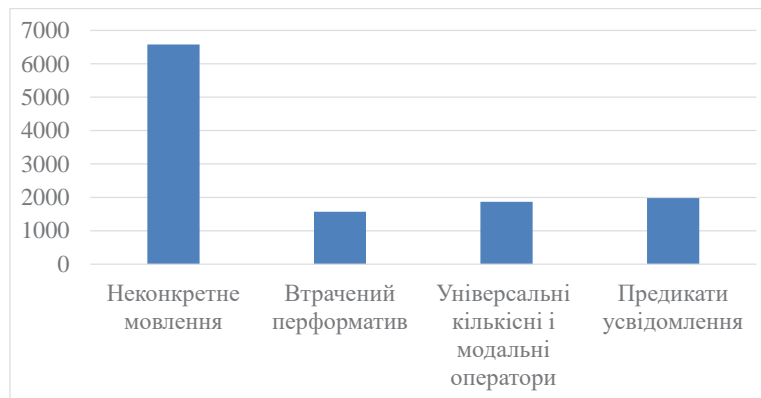

Рис. 2. Уяочнення кількісного розподілу гіпностилестичних шаблонів лексичного рівня

У статті було виокремлено гіпностилестичні шаблони лексичного рівня, серед яких і різні типи **неконкретного мовлення** (виокремлено 7 425 випадків його використання), а саме: **номіналізації** (41% випадків), **неконкретні прикметники** (22%), **неконкретні дієслова** (18%), **неконкретні іменники** (9%), а також **неконкретні займенники** та **неконкретні детермінативи**, які разом становлять 10% випадків. Саме вони є основним інструментом гіпнотерапевта й уживаються майже в кожному реченні під час гіпнотичної комунікації. Приводом є те, що неконкретне мовлення дозволяє уникнути неконгруентності під час проведення гіпнотичного акту. До інших гіпностилестичних шаблонів лексичного рівня належить **втрачений перформатив** (1 834 випадки), **універсальні кількісні та модальні оператори** (1 912 випадків), **предикати усвідомлення** (2 187). Вони використовуються з великою частотністю і є важливими інструментами формування гіпнотичної комунікації.

У подальших розвідках планується висвітлити інші класи гіпностилестичних шаблонів, зокрема гіпностилестичні шаблони синтаксичного рівня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гинзбург М., Яковлева Е. Систематический курс эриксоновского гипноза. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2008. 312 с.
2. Ковалевська Т. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. Одеса : Астропринт, 2001. 344 с.
3. Кутуза Н. Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі : психолінгвістичний аспект. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 648 с.
4. Плигин А., Герасимов А. Руководство к курсу НЛП-практик. Москва : КСП+, 2000. 578 с.

5. Салихов А. Типология дискурса. Дискурс ток-шоу. *Lingua. Mobilis*. 2014. № 5 (51). С. 44–53.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
8. Чернобров А. Типы и жанры дискурса в лингвистике и философии языка. *Вестник Новосибирского государственного университета*. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». 2012. Т. 10. Вып. 2. С. 87–92.
9. Bandler R., Grinder J. Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson M.D. Vol. I. Scotts Valley : Grinder & Associates, 1975. 269 p.
10. Advancing research and practice: the revised APA Division 30 definition of hypnosis / G. Elkins et al. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*. 2015. Vol. 63 (1). P. 1–9.
11. Erickson M., Rossi E. Hypnotherapy. An Exploratory Casebook. New York : Irvington Publishers, 1979. 421 p.
12. Maslova T. Challenges of discourse modes categorization. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Філологія. Педагогіка». 2015. № 6. С. 72–77.
13. Medical Use of Hypnotism: Report of a Subcommittee Appointed by the Psychological Medicine Group Committee of the British Medical Association. *The British Medical Journal*. 1955. Vol. 1. № 4920. P. 190–193. URL: <https://www.jstor.org/stable/20363379> (last accessed: 27.06.2020).
14. 卜鹤. 心理催眠术. 北京: 新世界出版社, 2010. 244页.

REFERENCES:

1. Ginzburg M.R., Yakovleva E.L. (2008). Sistematičeskij kurs jeriksonovskogo gipnoza [Systematic course of Ericksonian hypnosis]. Moscow: Moscow Psychological and Social Institute, 312 p.
2. Kovalevska T.Yu. (2001). Komunikativni aspekti nejrolingvistichnogo programuvannja [Communicative aspects of neuro-linguistic programming]. Odesa: Astroprint, 344 p.
3. Kutuzha N.V. (2018). Komunikativna sugestija v reklamnomu diskursi: psiholingvistichnij aspekt [Communicative suggestions in advertising discourse: psycholinguistic aspect]. Kiev: Vidavnichiy house of Dmitry Burago, 648 p.

4. Pligin A., Gerasimov A. (2000). Rukovodstvo k kursu NLP-Praktik [Guide to the course NLP-Practitioner]. M. : KSP +, 578 p.
5. Salihov A.Ju. (2014). Tipologija diskursa. Diskurs tok-shou [Typology of discourse. Talk show discourse]. Lingua. Mobilis, № 5 (51), p. 44–53.
6. Selivanova O.O. (2008). Suchasna lingvistyka: naprjamy ta problemy [Modern linguistics: trends and problems]. Poltava: Dovkillya-K, 711 p.
7. Selivanova O.O. (2010). Lingvistychna entsyklopedia [Linguistic Encyclopaedia]. Poltava: Dovkillya-K, 716 p.
8. Chernobrov A.A. (2012). Typy i zhanry diskursa v lingvistike i filosofii jazyka [Types and genres of discourse in linguistics and philosophy of the language]. Vestnik NGU. Serija: Lingvistika i mez kul'turnaja komunikacija, Tom 10b, vypusk 2, P. 87–92.
9. Bandler R., Grinder J. (1975). Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson, M.D. Volume I. Scotts Valley: Grinder & Associates, 269 p.
10. Elkins G.R., Barabasz A.F., Council J.R., Spiegel D. (2015). Advancing research and practice: the revised APA Division 30 definition of hypnosis // International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis. Vol. 63(1), P. 1–9.
11. Erickson M.H., Rossi E.L. (1979). Hypnotherapy. An Exploratory Casebook. NY: Irvington Publishers, 421 p.
12. Maslova T.B. (2015). Challenges of discourse modes categorization. Visnik Nacional'nogo tehničnogo universitetu Ukrayiny "Kyivskij politehničnij institut». Serija: Filologija. Pedagogika, № 6, P. 72–77.
13. Medical Use of Hypnotism: Report of a Subcommittee Appointed by the Psychological Medicine Group Committee of the British Medical Association. (1955). The British Medical Journal. Vol. 1, № 4920. P. 190–193. URL: <https://www.jstor.org/stable/20363379> (Last accessed: 27.06.2020).
14. Bu He. (2010). Xinli Cuimianshu [Psychological Hypnotism]. Beijing: New World Press.

*Стаття надійшла до редакції 08.10.2020.
The article was received October 8, 2020.*

УДК 811.111'373.46'373.611:629.73
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-5>

СУФИКСАЦІЯ ЯК СПОСІБ СЛОВОТВОРУ АНГЛІЙСЬКОЇ АВІАЦІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Кульчицький Віктор Іванович,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології
Національний авіаційний університет
shk_kiev@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4646-6861

У статті досліджено суфіксальний спосіб творення термінів англійської авіаційної термінології. Основну увагу зосереджено на таких суфіксах, як: -er/-or, -free, -less, -oid, -worthy. Виявлено, які саме типи термінів кожен із них утворює головним чином. Для суфікса -er/-or це здебільшого позначення людей за видами занять, станами, предметів і пристроїв за певною функцією. Суфікс -free виявився продуктивним у разі утворення термінів для опису вільності від чогось. Суфікс -less в основному вживається для утворення понять, що виражають позбавленість від чогось і неможливість якоїсь дії. Суфікс -oid виявився корисним для утворення похідних іменників та прикметників із вираженням подібності і схожості до позначуваного дериваційною основою. Суфікс -worthy стає у пригоді для зазначення придатності до позначеного основою вихідного терміна. У праці наведено приклади термінологічних одиниць, утворених кожним із досліджуваних суфіксів, і згруповано їх відповідно до типу утворюваних термінів. Усі приклади, представлені в науковому доробку, взято з тематичного словника авіаційної термінології.

Водночас у дослідженні приділено увагу головним способам відтворення таких термінів українською мовою.

Також у статті розглянуто поняття словотвору загалом, описано його важливість для розвитку кожної мови, а також висвітлено головні його способи, що виокремлюються в мовознавстві. До таких способів віднесено афіксацію, конверсію і словоскладення.

До того ж у науковій праці висвітлено важливість суфіксації як одного з ефективних способів словотвору для поповнення лексичного складу терміносистеми англійської авіаційної галузі. Розглянуто продуктивність кожної з досліджуваних суфіксальних одиниць та виявлено, що найпродуктивнішими серед них є суфікси -er/-or, -less, яким у результативності словотворення в авіаційній терміносистемі децю поступаються суфікси -free, -oid та -worthy. Однак, як показали результати наукової розвідки, це не означає, що останні є менш важливими у творенні нових термінів, адже кожна із зазначених суфіксальних одиниць є надзвичайно важливою частиною складного і комплексного процесу словотворення авіаційної терміносистеми англійської мови.

Ключові слова: термінологічна система, авіаційний термін, суфікс, словотвір, словотвірний тип.

SUFFIXATION AS A WAY OF WORD FORMATION OF ENGLISH AVIATION TERMINOLOGY

Kulchytskyi Viktor Ivanovych,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology
National Aviation University
shk_kiev@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4646-6861

The article deals with the suffixal way of creating terms of the English aviation terminology. The main attention is paid to such suffixes as: -er / -or, -free, -less, -oid, -worthy. The paper reveals what types of terms each of these suffixes forms. The suffix -er / -or is mostly used to denote people by types of occupations and states, objects, devices by their certain function. The suffix -free proved to be productive in the case of the formation of terms to describe freedom from something. The suffix -less is mainly used to form concepts that express the deprivation of something and the impossibility of a certain action. The suffix -oid is useful for the formation of derived nouns and adjectives with the expression of similarity to something denoted by the derivation word stem. The suffix -worthy is found to indicate suitability for the denoted stem of the original term. The paper also presents examples of terminological units formed by each of the studied suffixes, which are organised according to the type of formed terms. All examples presented in the scientific work are taken from the thematic dictionary of aviation terminology. The study also focuses on the main ways of translating such terms into the Ukrainian language.

The article considers the concept of word formation in general, describes its importance for the development of a language, as well as highlights the main ways of word formation. Such ways include affixation, conversion and stem composition.

In addition, the scientific work highlights the importance of suffixation as one of the effective ways of word formation to enrich the terminological vocabulary of the English aviation industry. The productivity of each of the studied suffixes is considered in the article. It was found that the most productive suffixes are -er/-or, and -less, suffixes -free, -oid and -worthy

are found to be less productive in the aviation terminology word formation. However, according to the results of the scientific research, this does not mean that the latter are less important in the creation of new terms, because each of the suffixes studied is an extremely important part of a complex process of word formation in the aviation terminological system of the English language.

Key words: terminological system, aviation term, suffix, word formation, word formation type.

1. Вступ

Мова – це явище, яке постійно змінюється й оновлюється. Важливу роль у процесі мовозміни відіграє словотвір. Поповнення словникового запасу мови потребує постійного оновлення, збагачення та підтримання сучасних світових тенденцій розвитку суспільства загалом і авіаційної галузі зокрема. В англійській мові розрізняють такі способи словотвору: морфологічний, синтаксичний та синтактико-морфологічний.

На сучасному етапі багато ґрунтовних досліджень словотвору різних науковців (Єнчева, 2012; Гільченко, 2006; Малина-Гільченко, 2006; Малінко, 2007; Циганок, 2007; Михальчук, 2013), у яких розглянуто особливості та способи словотвору. Варто зауважити, що натепер у сучасній філологічній науці відсутнє цілісне дослідження, яке б зосереджувалось на способах словотвору англійської авіаційної термінології загалом та суфіксації зокрема.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням способів словотвору англійської авіаційної термінології, зокрема суфіксації. Виокремлення продуктивних суфіксів і особливостей суфіксального способу творення англійської авіаційної термінології вирішує часткові проблеми утворення авіаційної термінології. Дослідницький інтерес до вивчення специфіки словотвору авіаційних термінів пояснюється тим, що за допомогою процесу словотворення відбувається оновлення та збагачення терміносистеми авіаційного галузі. Оскільки процес глобалізації та розвитку науки і техніки з кожним днем набуває стрімкого розвитку, потреба вивчення способів словотворення англійської авіаційної термінології як мовної проблеми зростає.

Мета наукової праці – дослідити суфіксальний спосіб словотвору англійської авіаційної термінології як один з основних шляхів поповнення словника авіаційної галузі, а також визначити способи перекладу утворених термінологічних одиниць українською мовою. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки завдань:

1. З'ясувати поняття словотвору та його основні способи.

2. Охарактеризувати особливості та суфіксальні способи словотвору англійської авіаційної термінології.

3. Визначити способи перекладу утворених термінологічних одиниць авіаційної галузі.

Методологію дослідження становлять такі методи наукового пізнання: теоретичний та системний аналізи для формулювання теоретичного матеріалу; синтез для узагальнення інформації; порівняння для об'єктивного визначення продуктивності суфіксів у процесі словотвору англійської авіаційної термінології.

2. Словотвір сучасної англійської мови

Одним зі шляхів поповнення словникового складу будь-якої мови є словотворення. Словниковий склад сучасної англійської мови поповнюється в основному шляхом словотворення і запозичень. Словотворення визначають як сукупність діючих у мові правил і способів утворення нових слів на базі тих, що вже існують у мові. Словотворення тісно пов'язане, з одного боку, з лексикою, з іншого боку, із граматикою. Зв'язок словотворення з лексикою полягає в тому, що кожне утворене слово є одиницею словникового складу мови. Але, оскільки процес утворення нових слів відбувається за моделями, що притаманні даній мові, і кожне слово є тією чи іншою частиною мови, то в цьому простежується зв'язок словотворення із граматикою (Малінко, Циганок, 2007: 810)

У мовознавстві зазвичай виділяють такі способи словотвору, як: афіксація, конверсія і словоскладення, кожен із яких має низку різновидів.

Афіксація є найбільш характерним способом, за допомогою якого нові слова утворюються шляхом приєднання префіксів (префіксальний спосіб), суфіксів (суфіксальний спосіб) і префікса та суфікса водночас (префіксально-суфіксальний спосіб) до основ різних частин мови.

Конверсія – спосіб утворення нових слів, за якого зовнішня форма не змінюється, але слово переходить в інший граматичний розряд, набуває нових функцій і нового значення, наприклад:

– іменник → дієслово: *import* – *to import*, *progress* – *to progress*;

– прикметник → дієслово: *wet* – *to wet*, *dry* – *to dry*;

– дієслово → іменник: *to graduate* – *graduate*, *to remake* – *remake*.

Словоскладення – це утворення нового слова шляхом поєднання основ двох чи трьох слів. Складні слова утворюють різні структурні типи, які належать до різних частин мови (Малінко, Циганок, 2007: 810).

3. Суфіксація в системі словотворення англійської авіаційної термінології

Суфіксація – основний спосіб творення термінів у сучасній авіаційній галузі. Суть його полягає в утворенні похідних термінів приєднанням до твірної основи суфікса (Михальчук, 2013).

В англійській мові суфіксація є продуктивним способом утворення термінів. Важливою умовою утворення суфіксальних термінів є знання значення суфіксів.

Беручи до уваги вищевикладений матеріал, зупинимось на аналізі утворених лексичних одиниць суфіксальним способом, розглянемо варіанти їх перекладу українською мовою.

Словотвірний тип із суфіксом *-er/-or* від дієслівних або іменних основ утворює іменники. Похідні слова із цими суфіксами мають такі основні значення: «людина», «машина», а саме:

1) людина за родом занять: *aircraft constructor* – авіаконструктор, *developer* – розробник;

2) людина, яка щось робить (постійно): *sky-surfer* – дельтапланерист;

3) людина за суспільним станом, місцем проживання, приналежністю до групи: *insider* – член групи; *investigator* – член комісії з розслідування причин льотної пригоди;

4) машина, пристрій зі спеціальною функцією: *blower* – вентилятор, *commutator* – перемикач;

5) конкретний предмет зі спеціальною функцією: *receptor* – рецептор, *afterburner* – пристрій спалювання палива.

Похідні слова із суфіксами *-er/-or* зазвичай перекладаються такими способами: транскрипціями, транслітеруванням і описовим способом (Михальчук, 2013).

Словотвірний тип із напівсуфіксом *-free* в похідних словах має такі основні значення:

1) такий, що не містить чогось: *error-free* – безпомилковий;

2) вільний від чогось: *trouble-free operation* – безаварійна робота.

Такі терміни зазвичай перекладаються за допомогою складних термінів; похідних термінів із префіксом *без-*; складних термінів, що містять словосполучення «вільний від(чогось)»; похідних термінів із префіксом *-не*; словосполучень іменника із прийменником «без».

Словотвірний тип із суфіксом *-less* допомагає іменникам в утворенні прикметників з такими значеннями:

1) позбавлений чогось: *tubeless tire* – безкамерний пневматик;

2) який не має чогось: *compressorless air-breathing jet engine* – безкомпресорний повітряно-реактивний двигун;

3) неможливість якоїсь дії (якщо прикметник утворений від дієслівної основи): *harmless* – нешкідливий.

Терміни із суфіксом *-less* можуть перекладатися українською мовою такими способами:

– термінами із префіксом *-без*: *cloudless atmosphere* – безхмарна атмосфера; *wireless* – бездротовий;

– складними термінами, де значення суфікса *-less* передається в підрядному означувальному реченні (зазвичай заперечувальному), що містять присудок «мати», «містити»: *chipless* – що не використовує мікросхеми;

– похідними термінами із префіксом *не-*: *stainless* – нержавіючий;

– сполученням прийменника *без* з іменником: *wireless communication equipment* – пристрої без провідного зв'язку;

– підібраним варіантним відповідником-прикметником, що у своїй семантичній структурі містить заперечення: *voiceless* – глухий (про звук);

– описовим способом: *tailless airplane* – літаксхеми «літаюче крило» (Гільченко, Малина-Гільченко, 2006: 110).

Словотвірний тип із суфіксом *-oid* означає «подібний», або «схожий» до того, що позначає дериваційна основа. За допомогою цього суфікса від іменників та прикметників утворюються похідні іменники та прикметники. Терміни-іменники із цим суфіксом звичайно перекладаються термінами з відповідним суфіксом *-oid*: *aneroid barometer* – анероїдний барометр, *solenoidal field* – соленоїдальне поле.

Словотвірний тип із напівсуфіксом *-worthy* утворює нові слова, що мають значення придатності до того, що позначено основою лексичної одиниці (Гільченко, Малина-Гільченко, 2006: 110).

Терміни аерокосмічної терміносистеми з напівсуфіксом *-worthy* мають такі значення:

1) який заслуговує на те, що позначено іменниковою основою: *noteworthy* – який заслуговує на увагу;

2) який підходить або придатний до чогось: *airworthy* – придатний до льотної експлуатації.

Терміни з напівсуфіксом *-worthy* перекладаються такими способами:

– складним терміном, що містить компонент «здатний»;

– складним терміном, що містить словосполучення «придатний до (для)».

Утворення авіаційних субстантивних термінів шляхом суфіксації є складним процесом, у результаті якого в мові виникають одиниці з абсолютно новою лексичною конотацією (Єнчева, 2012).

4. Висновки

На підставі проведеного дослідження ми дійшли висновку, що словотвір є надзвичайно важливим шляхом поповнення словникового складу кожної мови. Такі способи словотвору, як афіксація, конверсія та словоскладання є основними способами процесу словотворення англійської авіаційної термінології. Проте на основі джерельної бази дослідження з'ясовано, що суфіксація як спосіб словотвору має найвищу продуктивність у процесі утворення термінів авіаційної галузі. У результаті проведеного аналізу словотвірних типів було визначено, що найбільшу частку у творенні нових термінів становлять суфікси *-er/-or*, що зазвичай позначають людину за родом занять, станом тощо, а також машини, пристрої і предмети з певною функцією, та суфікс *-less*, призначений для позначення відсутності чи неможливості чогось. Дещо менш продуктивними, але не менш важливими у словотворенні авіаційної термінології є суфікси *-free* (позначення вільності від чогось), *-oid* (позначення подібності чи схожості) та *-worthy* (позначення придатності до чогось). На основі аналізу прикладів було з'ясовано, що основними способами перекладу похідних слів із суфіксами *-er/-or* українською мовою є транскодування, транслітерування й описовий переклад. Терміни із суфіксами *-free* та *-less* у перекладі в основному потребують префікса *-без*. Англійський суфікс *-oid* зазвичай передається відповідним в українській мові – *-oid*. Терміни з напівсуфіксом *-worthy* відтворюються українською мовою за допомогою додавання компонента *здатний* чи словосполучення *придатний до (для)*. Отже, суфіксація посідає надзвичайно важливе місце у формуванні терміносис-

теми англійської авіаційної галузі і сприяє її постійному розвитку та вдосконаленню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акмалдінова О.М., Авер'янова Ю.А., Будко Л.В. Тематичний словник авіаційної термінології (англійська, українська, російська мови). Київ : НАУ-друк, 2013. 716 с.
2. Гільченко Р.О., Малина-Гільченко К.О. Переклад англійських суфіксальних термінів фахової мови авіації. *Проблеми української термінології* : збірник наукових праць. Львів, 2006. № 559. С. 109–112.
3. Єнчева Г.Г. Переклад авіаційних термінів-іменників: когнітивний аспект. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах* : збірник наукових праць. Київ : Університет «Україна», 2012. Вип. 25. 342 с.
4. Малінко А.Г., Циганок З.А. Специфіка словотворення в англійській мові (на прикладі економічних ВНЗ). *ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана* : збірник наукових праць. Київ, 2007. С. 808–810.
5. Михальчук Н.О. Словотвір як основне джерело поповнення словника сучасної англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2013. Вип. 38. С. 94–98.

REFERENCES:

1. Akmalidinova O.M., Averianova Yu.A., Budko L.V. (2013). *Tematychnyi slovnyk aviatsiinoi terminolohii (anhliiska, ukrainska, rosiiska movy)* [Thematic dictionary of aviation terminology (English, Ukrainian, Russian)]. Kyiv: NAU-druk, 716 p.
2. Hilchenko R., Malyna-Hilchenko K. (2006). *Pereklad anhliiskyykh sufiksalnykh terminiv fakhovoi movy aviatsii* [Translation of English suffix terms of the professional language of aviation.]. *Problemy ukrainskoi terminolohii*: zb. nauk. prats. Lviv. № 559. P. 109–112.
3. Yenchewa H.H. (2012). *Pereklad aviatsiinykh terminiv-imennykiv: kohnityvnyi aspekt* [Translation of aviation terms-nouns: cognitive aspect]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh*: zb. nauk. prats. Kyiv: Universitytet "Ukraine". Vol. 25. 342 p.
4. Malinko A.H., Tsyhanok Z.A. (2007). *Spetsyfika slovotvorennia v anhliiskii movi (na prykladi ekonomichnykh VNZ)* [Specifics of word formation in the English language (on the example of economic HEE)]. *DVNZ "Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Vadyma Hetmana"*: zb. nauk. prats. Kyiv. P. 808–810.
5. Mykhalchuk N.O. (2013). *Slovotvir yak osnovne dzherelo popovnennia slovnyka suchasnoi anhliiskoi movy* [Word formation as the main source of replenishment of the dictionary of modern English]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Ser.: *Filolohichna*. Ostroh. Vol. 38. P. 94–98.

*Стаття надійшла до редакції 17.09.2020.
The article was received September 17, 2020.*

УДК 811.111'42:177

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-6>

КОНЦЕПТ *POLITENESS* І ЙОГО ВПЛИВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ СТРАТЕГІЙ СПІЛКУВАННЯ В МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ ВІКТОРІАНСЬКОГО ДИСКУРСУ

Левіщенко Марія Сергіївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології

Київський національний університет культури і мистецтв

levishchenko1883@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9678-6575

У статті окреслено концепт *POLITENESS* вікторіанського дискурсу з виділенням і обґрунтуванням стратегій спілкування в мовленнєвих актах вікторіанців, виокремлено й описано культурологічні аспекти концепту *POLITENESS* із позицій когнітивної лінгвістики з наступним аналізом концепту *POLITENESS* у порівнянні з вікторіанською ввічливістю.

Специфіку ментальної організації вікторіанського дискурсу можна простежити на прикладі концепту *POLITENESS*, що фіксує норми етичної поведінки, вироблені та визнані вікторіанським суспільством. Як когнітивний сценарій він відбиває типову послідовність подій у певній ситуації, у якій ознаки «гарні манери», «культурність» і «витонченість» характеризують спосіб суспільної взаємодії її учасників.

Поряд із когнітивним сценарієм коректної поведінки калейдоскопічний концепт ввічливості містить також уявлення про еталонного агента, який відповідає всім прийнятим морально-етичним нормам і втілює суспільні чесноти. У дискурсивному контексті його конститутивні ознаки «гарні манери», «культурність» і «витонченість» концентруються в образі джентльмена / леді як взірцевого, еталонного їх носія, розкривають його іконічний аспект.

Як непередметний концепт *POLITENESS* не має чітко вираженого образного компонента. Натомість вікторіанська свідомість фіксує такі асоціації: уміння приховувати власні почуття, манірність, дотримання правил етикету. Валоративна складова частини концепту відбиває не лише категоричну (позитивну чи негативну) кваліфікацію будь-яких форм соціальної активності людини, але й екстраполяцію цієї оцінки на її моральні якості, визначає її як леді чи джентльмена. Висока цінність концепту ввічливості як способу суспільного існування стала, як це не парадоксально, і причиною певного «знецінення» ввічливості. Прагнення людини бути чемною почало поступово заміщувати справжні почуття, перетворилося на пуритичну маску. Тексти вікторіанського дискурсу втілюють засудження надмірної, нещирої ввічливості та схвалюють природність поведінки в суспільному оточенні.

Ключові слова: вікторіанський дискурс, концепт, мовленнєвий етикет, ментальна організація.

THE CONCEPT OF *POLITENESS* AND ITS IMPACT ON THE IMPLEMENTATION OF COMMUNICATION STRATEGIES IN SPEECH ACTS OF VICTORIAN DISCOURSE

Levishchenko Mariia Serhiivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at Foreign Languages Department

Kyiv National University of Culture and Arts

levishchenko1883@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9678-6575

The article outlines the concept *POLITENESS* of Victorian discourse with the selection and grounding of communication strategies in the speech acts of Victorians, highlights and describes the culturological aspects of the concept *POLITENESS* from the standpoint of cognitive linguistics followed by analysis of the concept *POLITENESS* compared to politeness.

The specificity of the mental organization of Victorian discourse can be traced to the example of the concept *POLITENESS*, which fixes the norms of ethical behavior developed and recognized by Victorian society. As a cognitive scenario, it reflects a typical sequence of events in a given situation, in which the signs of “good manners”, “culture” and “sophistication” characterize the way in which its participants interact.

Along with the cognitive scenario of correct behavior, the kaleidoscopic concept of politeness also contains the idea of a reference agent who meets all accepted moral and ethical norms and embodies social virtues. In a discursive context, its constitutive features of “good manners”, “culture” and “sophistication” are concentrated in the image of the gentleman / lady as their exemplary, reference bearer, revealing its iconic aspect.

As a non-objective concept *POLITENESS* does not have a clear figurative component. Instead, the Victorian consciousness captures the following associations: decent behavior under any circumstances, the ability to hide their

feelings, mannerisms, adherence to etiquette. The valorative component of the concept reflects not only the categorical (positive or negative) qualification of any form of human social activity, but also the extrapolation of this assessment to its moral qualities, defines her as a lady or a gentleman. The high value of the concept of politeness as a way of social existence has become, paradoxically, the reason for a certain "devaluation" of politeness. The desire of man to be polite began to gradually replace the true feelings, turned into a purist mask. Thus, the texts of the Victorian discourse embody the condemnation of excessive, insincere politeness and approve of the naturalness of behavior in the social environment.

Key words: *Victorian discourse, concept, speech etiquette, mental organization.*

1. Вступ

Вікторіанська епоха (у Великій Британії період правління королеви Вікторії, 1867–1901 рр.) неодноразово була об'єктом уваги вчених. Деякі автори (Hobsbaum, 1999; Meantz, 2020) підкреслюють, що багато сучасних англійських традицій були винайдені в XIX ст. і навіть говорять про Вікторіанську епоху як про «один із найбільших періодів для винаходу традицій», називають цей процес «invention of tradition» або «mass-producing traditions» (Carter, 1997: 61).

2. Аналіз останніх досліджень

Упродовж останніх десятиліть інтерес до вікторіанства існував лише в літературознавстві та соціально-історичних науках. Натепер уже тільки в Росії існують два інститути, які системно вивчають вікторіанство, – «Російський дім Діккенса» при Тамбовському університеті та Вікторіанський центр у Пермі. В Україні вивченню вікторіанської епохи фактично не приділялося уваги, хоча дослідження розвитку Англії в цей період є дуже корисним для нашого суспільства і держави (Левіщенко, 2013).

Вікторіанська епоха цікавила й цікавить науковців через ті великі зміни й інновації, що їх зазнала Англія за цей короткий період. Зміни політичного устрою, внески в науку, прискорений темп життя не могли не позначитися на мові загалом та на появі нових домінант зокрема (Левіщенко, 2013).

Попри те, що дискурс є феноменом, яким сьогодні найбільш часто оперують дослідники мовлення, мовленнєвої діяльності і тексту, він не є однозначним ані як лінгвістичний термін, ані як лінгвістичне поняття. Дискурс є для сучасного мовознавства одним із найбільш суперечливо витлумачуваних явищ. Основними серед них є його розуміння як «мови в живому використанні» (Бенвеніст, 1974), як «мовлення, зануреного в життя» (Арутюнова, 1990).

Усі наявні в лінгвістиці визначення дискурсу так чи інакше вписуються у дві моделі його розуміння – широке та вузьке. У широкому сенсі дискурс розглядають як процес, як комплексну комунікативну (по)дію, зумовлену гносеологічними, соціоісторичними,

етнокультурними, прагмасемантичними та комунікативно-поведінковими чинниками (Карасик 2002; Макаров 1998 та інші). У вузькому розумінні дискурс визначають як результат спілкування чи інтерактивної взаємодії, зафіксований на матеріальному носії у вигляді тексту (Богданов 1993).

Будучи провідним поняттям гуманітарних наук сьогодення, дискурс загалом та його типи і види зокрема дозволяють своє оптимальне витлумачення за допомогою концептуальних домінант. Не є винятком у цій системі й вікторіанський дискурс, але в сучасній науці немає спеціальних праць, присвячених детальному висвітленню специфіки ментальної організації вікторіанського дискурсу, яку можна простежити на прикладі концепту *politeness*. Виходячи із цього, метою цієї статті є розгляд концепту *politeness* вікторіанського дискурсу, що і становить предмет її, відповідно, основні завдання цієї розвідки (Левіщенко 2013).

Мета статті – зробити аналіз концепту *politeness*, його впливу на реалізацію стратегій спілкування в мовленнєвих актах вікторіанців.

Категорія ввічливості частіше розглядається в соціокультурному аспекті, у деяких дослідженнях проводиться тендерний аналіз увічливої поведінки на матеріалі різних мов. «Увічливість» – поняття універсальне, з погляду на комунікативну ситуацію. Саме принцип увічливості визначає якість і рівень комунікації. Про його фундаментальність говорить його надмовний характер, а також культурна універсальність. Проте історична і культурна спадщина, поза сумнівом, накладає свій відбиток на формування тих або інших лінгвокультурних концептів і те, яким чином культурна і історична спадщина англійців вплинула на формування концепту *politeness*. Саме тому проблема належить до важливих і досить спірних, тому перспективи подальших досліджень у цій галузі є очевидними.

3. Виклад основного матеріалу

Увічливість – це певний процес спілкування, за допомогою якого адресат у змозі донести коректно інформацію. Увічливість розглядається як загальна стратегія позитивного ставлення до особи, що виявляється

в мовних актах (вибачення: “*Sorry*”, “*Excuse me*”; подяка: “*Thank you*”, “*Thanks*”; співчуття: “*Compassion*”, “*Sympathy*”; комплімент: “*You look well*”; тощо).

Найбільш поширеним у діалогічному мовленні виявилися такі експресиви:

– вибачення “*Sorry*”, “*Excuse me*”. Здебільшого вживання цього вислову супроводжується поясненням або обіцянкою відшкодування, що зумовлює окремі стратегії вибачення. Такий тип вислову використовується зазвичай у домашніх умовах, де здебільшого спостерігається побутова мовленнєва ситуація.

Потрапивши в незручну ситуацію, англієць матиме обмежений вибір таких конструкцій: 1) “*I’m sorry*” – спонтанне висловлення співчуття й жалю на адресу співрозмовника щодо якоїсь неприємності; 2) “*Excuse me*” (“*Pardon me, I beg your pardon*”) – формули вибачення за незручності, учинені співрозмовнику; 3) “*Forgive me*” – звертання з вибаченням за більш серйозні вчинки щодо співрозмовників. Ці ж мовні штампи, за винятком останнього, активно використовуються в англійській мові як форми звертання до незнайомих. Досить часто англієць не реагує на вибачення будь-якою реплікою, особливо у випадках, коли вибачення має формальний характер, на відміну від української мови. Проте, коли вибачення не є формальним, його загальноприйняті форми значно виходять за рамки трьох основних конструкцій: “*Sir, I was too plain; I beg your pardon. I ought to have replied that it was not easy to give an impromptu answer to a question about appearances; that tastes mostly differ; and that beauty is of little consequence, or something of that sort*” (Charlotte Bronte. “*Jane Eyre*”) (Аристов, 1998: 109; Левіщенко, 2013).

– подяка “*Thank you*”, “*Thanks*”. Такі слова мовного етикету, відносячись до області функціонування мовних актів (вибачення, звернення, поздоровлення, похвала й інші) в етикеті, уживаються в соціолінгвістичних неофіційних і офіційних контекстах, тому їх функціонування визначається соціальним статусом комунікативних. “*Please*” у такому значенні вживається: 1) на початку речення в разі ввічливого прохання, запрошення: “*Please come to dinner tomorrow*”; 2) у кінці речення, що виражає прохання з категоричнішим відтінком: “*Don’t talk, please*” (Левіщенко, 2013).

Якщо вам пропонують надати послугу (наприклад, принести сигарету), то ваші позитивна і негативна відповіді повинні виглядати таким чином: “*Would you like*

a cigarette?” “*Yes, please*” / “*No, thank you*”. Розглянемо інший варіант: “*Please accept our thanks for the opportunity to earn your business*” (Thackeray, 1995: 99). На початку речення вживається ввічливе слово комунікації “*thanks*”, яке дає змогу визначити соціальний стан особи, тобто підкреслена пряма форма подяки за змогу заробляти кошти. Прийнято вважати, що ввічлива форма комунікації є прямою взаємодією між учасниками спілкування, наприклад: “*Thank you for sharing these examples with me*” (Thackeray, 1995: 105). В англійській мові ввічливість часто виявляється за допомогою «ухильних», нерішучих виразів, особливо в ситуаціях, де є ризик образити людину. Існує безліч різних способів вираження нерішучості. Форми комунікації пом’якшують використання слів, роблять їх менш прямими і наполегливими. Ось декілька прикладів поширених комунікативних пом’якшених слів “*SOFTNERS*” – “*Maybe*” і “*perhaps*” використовуються для висловлення поради або рекомендації: 1) “*Maybe we should ask Liz for her opinion*”; 2) “*Perhaps you ought to talk to John about it*” (Wilde, 2002: 36).

Щоби виразити співчуття англійською мовою, частіше використовують мовні конструкції з таким етикетним значенням вираження, як “*Sympathy*”. Спробуємо розглянути декілька мовних ситуацій щодо висловлення співчуття:

1. Вираження здивування, шоку: якщо в людини справді серйозна проблема, вирази “*That’s a pity*” або “*That’s too bad*” краще не вживати. Набагато доречніше сказати “*That’s awful*” або “*That’s horrible*”: “*I feel awful about forgetting her birthday*”, “*The awful thing is, it was my fault*” (Wilde, 2002: 96). Такі висловлювання в цих реченнях є неформальними і використовуються, щоб описати трагічну ситуацію, у якій комунікативна особа відчуває себе пригніченою, хворою, винною.

2. Вираження розуміння відчуттів співбесідника: “*You must be feeling absolutely terrible! That must have been awful*” (Caldwell, 1989: 125). У цьому прикладі чітко описується взаємне розуміння між двома комунікативними особами, де вираження співчуття – це пряма форма мовної поведінки.

3. Вираження співчуття є доречним лише в тому разі, коли виражається співчуття щодо серйозного потрясіння, великого нещастя, біди або горя. Зазвичай фрази, що виражають співчуття, мають яскраве стилістичне і емоційне забарвлення і часто вживаються лише

в офіційній обстановці і письмовій формі, наприклад: “*You have my sincerest. Please accept my sympathy*” («Я Вам щиро (від щирого серця) співчуваю») (Caldwell, 1989: 55); “*Let me express my deepest sympathy*” (Doyle, 1999: 63).

Як бачимо, англійський мовний етикет характеризується більшою стриманістю й лаконічністю фраз на позначення вибачення.

Мовний акт компліменту простий, але потужний засіб, що допомагає встановлювати добрі стосунки з іншими людьми, підтримувати стосунки, використовувати ввічливі манери. Компліменти говорять із різних причин, і всі вони зазвичай приносять задоволення і піднімають вашу самооцінку. Наша симпатія до людини зазвичай починається з того, що ми вміло встановлюємо комунікативну бесіду.

Комунікативна категорія – це категорія мовного спілкування, що являє собою сукупність настанов і правил мовної поведінки в даному товаристві та бере участь в організації і регулюванні комунікативного процесу (Алефиренко, 2001: 87). Комунікативна категорія має певну конфігурацію, власне комунікативне значення і вербальні та невербальні засоби вираження цього значення. Однією з таких категорій є ввічливість, яка належить до супровідних соціально-етичних комунікативних категорій опозитивного типу і виконує функцію регулювання процесу спілкування.

Значення комунікативної ввічливості – це сукупність загальних стратегічних настанов, які побудовані ієрархічно. «Структуру цієї категорії створюють такі комунікативні норми: стриманий стиль спілкування, підтримання комунікативного зв'язку, дотримання комунікативного тону і комунікативних табу, демонстрація колективної культури мови» (Болдырев, 1998: 29; Левіщенко, 2013).

До центральних семантичних компонентів, які входять до складу категорії ввічливості, можна віднести пошану, тактовність, доброзичливість, прихильність, рівноправність.

Комунікативна категорія ввічливості оперує значною кількістю мовних засобів для реалізації різноманітних відтінків суті тієї чи іншої комунікативної ситуації, незважаючи на стандартизованість сфери ділового спілкування. Отже, у будь-якому разі завжди варто пам'ятати про головні компоненти цієї категорії.

Коли людина вміє майстерно володіти мовною ввічливістю, вона високо цінується в суспільстві, оточенні. Щодо англійської мовної ввічливості, то вона має давні традиції, тобто відхилення від використання мовної ввічливості вважається проявом

невихованості, грубості, неповаги. Категорія ввічливості важлива не лише для окремої культури, зокрема англійців, але й для осіб, які вивчають іноземну мову.

Якщо розглядати ввічливість на культурному етапі встановлення соціально-суспільних рівнів, то можемо простежити те, що ввічливість має велике практичне значення і тим самим заслуговує на великий культурний рівень удосконалення комунікативної ситуації спілкування між людьми.

Культурний рівень спілкування між людьми ґрунтується на відповідних засадах та нормах ввічливості, як-от офіційний, нейтральний та фамільярний. Усі ввічливі слова та вирази можуть мати свій власний стиль і можуть класифікуватися за стилістичними ознаками і тим самим належати до одного зі стилів спілкування: нейтрального, офіційного та фамільярного.

Увічливе спілкування на нейтральному рівні здійснюється між незнайомими людьми, а також між такими особами, які не перебувають в офіційних або фамільярних стосунках. Нейтральне спілкування передусім існує як необхідність.

4. Висновки

Метою роботи був розгляд концепту *POLITENESS* вікторіанського дискурсу та його впливу на реалізацію стратегій спілкування вікторіанців. Картина світу кожного окремого соціуму – єдина і неповторна, і це втілюється в пам'ятках його духовної культури, зокрема в художній літературі. Культурні й історичні особливості кожного соціуму в художньому тексті набувають знакового характеру і виражаються за допомогою культурних та темпоральних маркерів. Вікторіанська доба, на відміну від усіх інших історичних епох у Великій Британії, надала нових значень численним культурно маркованим знакам, які представляють матеріальну культуру та духовний світ вікторіанців. Кожний концепт відображає культурну етносистему, у рамках якої сформувався. Питання вивчення теми вікторіанського дискурсу, його концептів посідає чільне місце в сучасній науці. Але проблема належить до важливих і досить спірних, тому перспективи подальших досліджень у цій галузі є очевидними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алефиренко Н.Ф. Этноязыковое кодирование смысла и культуры. *Филология и культура* : материалы III Международной научной конференции. Ч. 2. Тамбов, 2001. С. 82–84.

2. Аристов С.А. Когнитивные аспекты языковой коммуникации, включающей невербальные конститuenty. *Когнитивная лингвистика*. Ч. 1. Тамбов, 1998. С. 108–110.
3. Арутюнова Н.Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь* / под. ред. В.Н. Ярцевой. Москва : Советская энциклопедия, 1990. С. 136–137.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика : монография. Москва : Прогресс, 1974. 448 с.
5. Богданов В.В. Текст и текстовое общение : монография. Санкт-Петербург : Изд-во СПбУ, 1993. 67 с.
6. Болдырев Н.Н. Категоризация событий и специфика национального сознания. *Язык и национальное сознание*. Воронеж, 1998. С. 29–30.
7. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
8. Левіщенко М. Комунікативна категорія ввічливості у вікторіанськму мовленнєвому етикеті. 2013. URL: <https://docplayer.net/78201339-Udk-82-0-mariya-levishchenko-komunikativna-kategoriya-vvichlivosti-u-viktorianskomu-movlennievomu-etiketi.html> (дата звернення: 01.09.2020).
9. Макаров М.Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе : монография. Тверь : Изд-во Твер. ун-та, 1998. 200 с.
10. Caldwell Er. Man and Woman. London : The cresset press, 1989. 188 p.
11. Carter R. The Routledge History of Literature in English: Britain and Ireland. London : Routledge, 1997. 584 p.
12. Doyle C. An Incident at the College. London : Oxford University, 1999. 322 p.
13. Hobsbaum E. Mass-producing traditions: Europe, 1870–1914: Representing the Nation. *Histories, heritage and museums/ A. Reader*. London ; New York : Hauppauge, 1999. 567 p.
14. Meantz S. The History of Private Life : An Overview. URL: http://www.digitalhistory.uh.edu/historyonline/private_life. Cfm (дата звернення: 01.09.2020).
15. Thackeray W.M. The Adventures of Philip. London : Edward Publishing Co, 1995. 490 p.
16. Wilde O. The Ballad of Reading Gaol. M. : Wordsworth Classics, 2002. 52 p.
2. Artistov, S.A. Kognitivnye aspekty yazukovoi komunikatsyi, vkluchaiushchie neverbalnye konstituenty [Cognitive aspects of language communication, including non-verbal constituents] *Cognitive linguistics*. P. 1. Part, 1998. P. 108–110.
3. Artiunova, N.D. (1990). Diskurs. Lingvisticheskyi entsyklopedicheskii slovar [Discourse. Linguistic encyclopedic dictionary] M.: Sovetskaya entsyklopedia. P. 136–137.
4. Benvenist, E. (1974). Obshchaya lingvistika [General Linguistics] M.: Progress. 448 p.
5. Bogdanov, V.V. (1993). Tekst i tekstovoe obshchenie [Text and text communication] Spb.: Izd SPbu. 67 P.
6. Boldyriov, N.N. Kategorizatsiya sobytii i spetsyfika natsyonalnogo soznaniia [Categorization of events and the specifics of national consciousness] *Language and National Consciousness*. Voronezh, 1998. P. 29–30.
7. Karasyk, V.I. (2002). Yazykovoi krug: lichnost, kontsepty, diskurs: [Language circle: personality, concepts, discourse] Volgrad: Peremena. 477 p.
8. Levishchenko, M. (2013). Communicative category of Politeness in Victorian speech etiquette. URL: <https://docplayer.net/78201339-Udk-82-0-mariya-levishchenko-komunikativna-kategoriya-vvichlivosti-u-viktorianskomu-movlennievomu-etiketi.html> (citation: 01.09.2020).
9. Makarov M.L. (1998). Interprativnyi analiz diskursa v maloi gruppe [Interpretive analysis of discourse in small group] Tver; Publisher Tver Uni. 200 p.
10. Caldwell Er. Man and Woman. L.: The cresset press, 1989. 188 p.
11. Carter R. (1997). The Routledge History of Literature in English: Britain and Ireland. L.: Routledge. 584 p.
12. Doyle C. (1999). An Incident at the College. L.: Oxford University. 322p.
13. Hobsbaum E. (1999). Mass-producing traditions: Europe, 1870–1914: Representing the Nation: A. Reader. Histories, heritage and museums. L.; N.Y.: Hauppauge. 567 p.
14. Meantz S. The History of Private Life: An Overview. URL: http://www.digitalhistory.uh.edu/historyonline/private_life. Cfm (citation: 01.09.2020).
15. Thackeray, W. M. (1995). The Adventures of Philip. L.: Edward Publishing Co. 490 p.
16. Wilde O. (2002). The Ballad of Reading Gaol. M.: Wordsworth Classics. 52 p.

REFERENCES:

1. Aliefrenko, N.F. (2001). Etnoyazykovoie kodirovanie smysla i kultury [Ethno-linguistic coding of meaning and

*Стаття надійшла до редакції 21.09.2020.
The article was received September 21, 2020.*

UDC 811.111'342.1:792.028

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-7>

PROSODIC ASPECTS OF INTERNAL MONOLOGICAL ACTING IN FILM DISCOURSE

Olinchuk Viktoriia Vladimirovna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English № 2

National University "Odessa Maritime Academy"

anglophon@gmail.com

orcid.org/0000-0003-1472-2998

Tykhonina Svitlana Ivanovna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English № 2

National University "Odessa Maritime Academy"

s_tykhonina@ukr.net

orcid.org/0000-0001-6289-0529

The immediate aim of our research work is to establish the correlation between the gender age and psychological state of the speaker and their impact on the prosodic arrangement of his speech. The work dwells on the observation of the notion of monological speech in the field of cinematic discourse and linguistics; the variety of functional styles introduced in the monologues. The practical piece deals with the analysis of the stylistic and prosodic markers of actor's monological speech on various levels. The research employed not only the stylistic means of expression but included the investigation of the prosodic components of pitch level, loudness and tempo. Within the auditory analysis these components revealed the essence of the chosen topic and proved the hypothesis of the correlation of the protagonist's age, his psychological state, his emotions and the peculiarities of his speech. The research contemplates methodology and results of both auditory and electro-acoustic analyses of the monologues extracted from the film authentic language of which is American English. Modern methods of speech analysis carried out by means of computer program PRAAT for the excerpts of inner monologues in actor's realization proved the suggested hypothesis. Linguistic interpretation of the results of the instrumental analysis is provided here as well.

Key words: monological speech, film discourse, actor speech, stylistic peculiarities, gender, age, prosodic components, instrumental analysis.

ПРОСОДИЧНІ АСПЕКТИ АКТОРСЬКОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В КІНЕМАТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Олінчук Вікторія Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови № 2

Національний університет «Одеська морська академія»

anglophon@gmail.com

orcid.org/0000-0003-1472-2998

Тихоніна Світлана Іванівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови № 2

Національний університет «Одеська морська академія»

s_tykhonina@ukr.net

orcid.org/0000-0001-6289-0529

Робота присвячена аналізу стилістичних і просодичних маркерів монологічного мовлення персонажа з бельгійської наукової драми "Mr. Nobody". Аутентична мова кінокартини – американська англійська. Головною метою дослідження є встановлення кореляції між віком і психологічним станом героя та їх впливом на стилістично-просодичне аранжування його мовлення. Окремо аналізуються загальні лінгвістичні особливості монологічного мовлення персонажа у виконанні актора (фонетичні, лексичні, синтаксичні), які належать до кожного віку Немо. На фонетичному рівні здійснюються аудиторський та електроакустичний аналізи найбільш експресивних монологів

Немо у віці 9, 16, 34 та 118 років, включаючи такі просодичні компоненти: висотний рівень (ЧОТ), гучність (інтенсивність), темп мовлення. Фоностилестичний аналіз виявив різноманітність стилістичних прийомів, реалізованих у мовленні Пана Ніхто. За результатами перцептивного аналізу ми дійшли певних висновків, що репліки підлітка Немо вирізняються максимальною гучністю і становлять 93%. Максимальний темп мовлення притаманний Немо у віці 34 роки і становить 55%. Працюючи телеведучим, він звучить упевнено й авторитетно, намагаючись зацікавити аудиторію й упевнити у своїх словах. Мінімальна гучність ілюструє монолози старого Немо і становить 80% загалом. Мінімальний темп є типовим для похилої людини, яка промовляє слова повільно, розмірковуючи над своїми вчинками й переосмислюючи свій життєвий шлях. Максимальний висотний рівень (60%), із яким говорить Немо, відображає його депресивний психологічний стан. Він жалкує про речі, які не встиг зробити за свою юність. У процесі електроакустичного аналізу виявлено таку тенденцію: мінімальна ЧОТ і мінімальна інтенсивність мовлення характерні для монологів старого Немо, засмученого та пригніченого, що становить 60 Гц і 45 Дб відповідно; тоді як максимальна ЧОТ у 220 Гц реалізована в монолозі спостережливого восьмирічного Немо, а максимальна інтенсивність проявляється в мовленні підлітка, сповненого юнацького максималізму та самовпевненості. Як результат дослідження варто відмітити, що вік Немо прямо впливає на стиль його мовлення, а емоційність його слів залежить від психологічного стану, у якому він перебуває на момент мовлення. Вік та емоції визначають експресивність і яскравість монологів персонажа в просодичних і стилістичних параметрах їх акторської реалізації.

Ключові слова: монологічне мовлення, акторське мовлення, кінематографічний дискурс, стилістичні прийоми, гендер, вікові особливості, просодичні параметри, інструментальний аналіз.

1. Introduction

The present research is dedicated to the analysis of stylistic and prosodic markers of the protagonist's monological speech extracted from a Belgian science fiction-drama "Mr. Nobody" directed by a famous Belgian film director Jaco Van Dormael in 2009 at Pan-Européenne film production and publishing company in France and starring American actors Jared Leto, Sarah Polley, Diane Kruger and Linh Dan Pham. "Mr. Nobody" is a tale that envelopes 141 minutes and spans different time zones of the 20th and 21st centuries. The film juxtaposes several genres in itself: science fiction, fantasy and love story and serves as the material of the analysis. The authentic language of the film is American English.

Mr. Nobody tells the life story of Nemo Nobody (Leto), a 118 year-old man who is the last mortal on Earth after the human race has achieved quasi-immortality. Nemo tells his story in segments to a young reporter and to his psychiatrist. Nobody refers to his three main loves and to his parents' divorce and subsequent hardships in his life. The film utilizes non-linear plot progression and the many-worlds interpretation to tell the story of Nemo aged 9, 16, 34 and 118.

The overall sounding of the monologues includes 50 minutes. The experimental corpus involves 4 most prominent monologues in 20 minutes total sounding.

The subject of the present paper is stylistic and prosodic markers of monological speech of Mr. Nobody.

The object of the investigation is the extracted monologues of the protagonist – Nemo Nobody.

The main goal of our research work is to establish the correlation between the gender age

and psychological state of the speaker and their impact on the prosodic arrangement of his speech.

Proceeding from the aim of the investigation the following tasks are to be solved:

- to observe theory of monological speech in modern linguistics and in the field of cinematic discourse that will prompt to select the most meaningful monologues for the further analysis;
- to investigate general stylistic and prosodic markers of monological speech, i.e. phonetic, syntactical and lexical referring to certain age of Nemo Nobody separately;
- to accomplish the auditory and electro-acoustic analyses of the most prominent monologues uttered by Nemo at the age of 9, 16, 34 and 118, considering the following prosodic components: pitch level, loudness and tempo of speech;
- to set the correlation between the age characteristics of Nemo, his emotions and the peculiarities of his speech.

At the present stage of the analysis three linguistic levels are taken into consideration: phonetic, lexical and syntactical.

The subject of the investigation is actual because of the abundance of various stylistic devices belonging to different linguistic levels that reveal the impact of gender age characteristics on the psychological state of the protagonist which prompts the audience to penetrate into the inner world of Nemo Nobody and make up their own mind on the life choice.

Both stylistic and prosodic markers of monological speech are analyzed in the present paper. The investigation concludes with the results of the auditory and electro-acoustic analyses and the hypothesis proof.

2. The notion of monological speech in the field of cinematic discourse

As the subject of the research work dwells on the investigation of monological speech of the protagonist, the task of theory observation on this issue is of essential importance.

Monologue and dialogue are often conceived as two opposite phenomena and every dramatic utterance is assigned to one of these categories. There are, of course, situational and structural differences between these. The situational criterion for monologue is that there is no addressee, at least not on stage. The structural criterion refers to the length and autonomy of a particular speech. Monologue has long individual utterances and is presented by one speaker only in comparison with dialogue. There is only one semantic direction in monologue. Professor V.A. Kukhareno notifies: "Inner speech and the pronounced one complement each other, creating a single part of the protagonist, characterizing him through his own consciousness and speech system" (Kukhareno 2002: 200).

Interior monologues involve a character externalizing their thoughts so that the audience can witness experience that would otherwise be mostly internal. In contrast, a dramatic monologue involves one character speaking to another character. Monologues can also be divided along the lines of active and narrative monologues. In an active monologue a character is using his speech to achieve a clear goal. Narrative monologues simply involve a character telling a story and can often be identified by the fact that they are in the past tense.

What absolutely distinguishes the interior monologue from other representations of consciousness is its prohibition of expressed statements by a narrator that the character is in fact thinking of perceiving. The words purport to be exactly those that pass through his or her mind, or their surrogates, if the thoughts are perceptions. Linguist V. A. Kukhareno clarifies: "... interior speech is notable for the extreme development of associativity. Free, often accidental type of associations, which pull distant and diverse phenomena together, and the compact type of message are not an obstacle for comprehension, for the recipient and the sender is the same person" (Kukhareno 2002: 189).

Interior monologue is marked by syntax: it ascribes present tense verbs and first person pronoun-reference to the thinking character (or the implication of these where the syntax is truncated). Stream of consciousness goes beyond syntax: it constrains the arrangement of semantic elements according to the principle of free association. There is no reason why the two must

co-occur (though they usually do). Authors readily combine the free associative principle with the use of the epic preterite, tags, and so on. Stream of consciousness can be an ordering principle even in dialogue. Or contrarily a sustained interior monologue can show content development of a highly purposive, teleological, "controlled-associative" sort.

As far as the paper deals with the investigation of the monologues in cinematograph, i.e. in the particular film, it should be mentioned about the role of the monologue in the cinema in order to get a clear view on the subject.

The cinema uses the interior monologue and stream of consciousness infrequently, and it is interesting to consider why. Some theorists suggest the influence of the behaviorist school of modern fiction, in which language is generally depreciated, in particular the language of thinking. More likely, since films *show* everything, off-screen voices in general have come to be thought obtrusive and inartistic, and those speaking in truncated syntax and free-associative patterns particularly so. Professor of Rhetoric at the University of California, Seymour Chatman, clarifies: «Truncated syntax is a convention supposed to suggest either that the mind tends to grammatical shortcuts in ordinary musing, or that there exists a phenomenon like "prespeech" or "preverbal" mental activity that does not follow the normal rules of grammar (Chatman 1978:188).

The main function of the monologue embedded in the film lies in conveying a particular piece of information to the audience. The speaker's aim is to express his viewpoint on some situation and to make his attitude towards his words clear and meaningful to the addressee. Some of the monologues tend to be spontaneous as a result of mental activity of the protagonist.

The speaker has his own speech experience, but the instantaneousness of creating and realizing the "meaning program" in the conditions of the free spontaneous speech complicates the formation of this or that speech production.

Depending on the aim of the speaker and the intonation he uses in pronouncing his words in the film, monologues can be divided into emphatic and unemphatic. When the speaker's aim is to express only the intellectual content of the thought, i.e. when he does not mean to express his own attitude or emotions, and does not wish to give any particular prominence to any part of the utterance, his speech may be called unemphatic, i. e. not prominent.

Cinematic discourse is a multicode cognitive-communicative formation, a combination

of various semiotic units in their inseparable unity that is characterized by the coherence, integrity, completeness and addressness. Linguist I. Lavrinenko at Kharkov University informs: "Cinematic discourse is expressed in the verbal, nonverbal (including cinematographic) signs according to the plot of collective authors, and is structured by the means of communicative role change. It is fixed on the material object and is meant for the reproduction (playback) on the screen and for the audio-visual perception by the audience" (Lavrinenko 2012: 42).

3. The stylistic and prosodic markers of monological speech

The investigation of the stylistic and prosodic markers of Nemo's speech uppermost reveals the colloquial – free – character of the protagonist's irreciprocal monological communication, thus, indicating the interrelation between his mood, feelings, thoughts, and the age in which he abides.

00:21:28–00:22:05 (*about the life choice*)

Nemo aged 8: "If you mix the mashed potatoes and sauce, you can't separate them later. It's forever. The smoke comes out the daddy's cigarette but it never goes back in. We cannot go back. That's why it's hard to choose. You have to make the right choice. As long as we don't choose – everything remains possible" (Mr.Nobody : 2009).

As far as syntactic peculiarities are concerned, it should be mentioned that the speaker uses the Present Simple Tense in his speech. According to their length sentences in the monologue under review vary from short to medium. Short sentences play a more meaningful role in the protagonist's speech accentuating the attention of the audience on the very sense of what is said.

The modal verb "have" is accentuated here which demonstrates its significance in the speech of Nemo ("You have to make the right choice"). As if applying to the audience, Nemo stresses the verb "have" to make a special emphasis on its sense. Everything remains possible until one makes a choice. And this choice should be the right one least there would follow further regret.

"As long as we don't choose – everything remains possible", – the following phrase is considered to be the most prominent in the chosen monologue, as it conveys the main idea of the film. Any choice in human's life can become vital and can influence the further coming events on his life path.

Nemo sounds confident and firm, as if giving the audience some piece of important information, though he doesn't impose his will on them.

On the contrary, his words lead the addressee to his own meditations, or ideas.

The sentence consists of two sense-groups. The syllables are pronounced with the Level Head combined with the Low Fall.

The next step of the analysis of the given monologue implies the analysis of stylistic devices applied in Nemo's speech.

Phonemic structure of the word proves to be important for the creation of expressive and emotive connotations. The stylistic use of phonemes and their graphical representation is illustrative in the use of alliteration in the given abstract. It can be seen that a special accent is made on the repetition of the consonant s sounding both as repetitive [s] and [z].

Lexical stylistic devices are presented in the use of lexical repetition of the word "choose", which occurs twice in the given extract and functions in the monologue as a key-word, bearing the top meaning of the whole film. The word "choice" is employed jointly with its relative word "choose" in order to manifest the idea of human's life choice. Verbal metaphor is given in the phrase: "The smoke comes out... it never goes back in" which is based on the similarity between the actions of animate and inanimate objects.

Syntactical stylistic markers involved in the monologue comprise the use of parallel construction, asyndetic sentences and attachment. The use of parallel construction to be seen here is represented by two parallel verbs (*The smoke comes out the daddy's cigarette but it never goes back in*) and demonstrate two simultaneous actions.

The arrangement of sentence members and the completeness of sentence structure necessarily involve various types of connection used within the sentence or between sentences. The abstract includes two types of connection – asyndeton ("We cannot go back. That's why it's hard to choose. You have to make the right choice.") and attachment ("If you mix the mashed potatoes and sauce, you can't separate them later. It's forever") (*Mr. Nobody : 2009*).

No conjunctions are found: asyndeton is used for conveying time-divided and/or space-divided stages of one action, interrelated with each other ... in this way the utterance acquires an accurate and firm rhythm». Thus, asyndeton helps to create the effect of energetic, active speech here. And attachment creates the effect of an afterthought connected with the beginning of the utterance.

01:03:19–01:03:50 (*about dreams and plans on future life*)

Nemo aged 9: [narrating] "On that day, I would make a lot of various decisions".

Nemo aged 16: "One: I will never leave anything to chance again. Two: I will marry the girl on my motorcycle. Three: I'll be rich. Four: we'll have a house. A big house, painted yellow, with a garden. And two children: Paul and Michael. Five: I'll have a convertible. A red convertible! And a swimming pool! I'll learn to swim! Six: I will not stop until I've succeeded!" (Mr. Nobody: 2009).

The present monologue is prominent for the abundance of numerals, as the speaker enumerates all his dreams (wishes) that he would like to implement in future. Nemo's speech is presented in the Tense of Future Simple. The protagonist enumerates all his dreams and plans, using personal pronoun "I", which emphasizes and identifies his role in life, and the auxiliary verb "will". The verbs used together with the auxiliary "will" express intentions of Nemo: *will have, will not stop, will learn, will marry*. "*I will not stop until I've succeeded!*" (Mr. Nobody: 2009) – are the most prominent words exclaimed by Nemo, who sounds so confident and ambitious in the present abstract. "Exclamation informs not only about the emotive tension, but also introduces the additional semantic information".

Syllables are pronounced with the Descending Stepping Head combined with the Low Fall on the medium pitch level. The speaker pronounces every single word loudly, emphasizing not only the words themselves, but the very sense of them either. He doesn't hurry, and conveys his thoughts using normal tempo, which implies his confidence in his own efforts.

Alliteration employed on the phono-graphical level of stylistics is found in the frequent application of consonant "I", it produces the effect of rhythmicality of the utterance. The morphological level is represented by the stylistic device of morphological repetition proceeded in the reiteration of the stem "swim" ("*And a swimming pool! I'll learn to swim*").

Simple affective epithets (Lexical level) "*a red convertible*" and "*a big house*" convey the emotional evaluation of the objects by Nemo, making his dreams more colorful and creating a brighter image in the minds of the audience. Phrase-epithet "*the girl on my motorcycle*" adds to the originality of the chosen monologue.

The conspicuous feature of this monologue is frequent use of different types of repetition on the syntactical level. Successive repetition is employed together with parallel constructions, thus manifesting enumeration (*I will never leave anything to chance again. I will marry the girl on my motorcycle. I'll be rich. I'll have a con-*

vertible! I'll learn to swim! I will not stop until I've succeeded!). This is the most emphatic type of repetition which signifies the peak of emotions of young Nemo. The protagonist makes an accent on his dreams, applying epiphoric repetition in the words: "*I'll have a convertible. A red convertible!*" and ordinary repetition in the phrase: "... *we'll have a house. A big house, painted yellow*".

The stylistic device of attachment is mainly to be found in various representations of the voice of the personage. In the chosen extract attachment "*a big house, painted yellow, with a garden*" reveals the second part of the phrase to be an afterthought. That makes the protagonist's speech more significant, especially due to the pauses he makes while pronouncing these words.

As for the lexico-syntactical level, it is necessary to mention the application of the stylistic device of quantitative climax. The intensification of Nemo's emotions is represented in a construction consisting of many steps. The highest point of his emotions is expressed in the last sentence: *I will not stop until I've succeeded!*

02:13:45–02:14:06 (about life itself)

Nemo aged 118: "I'm not afraid of dying. I'm afraid I haven't been alive enough. It should be renown – every schoolroom blackboard. Life is a playground. Or nothing".

The usage of the word "*afraid*" is prominent in this monologue. In the first sentence it is used in the category of the Gerund ("*not afraid of dying*"), in the second one we can see it being used as a predicative with the auxiliary "to be" in the 1st person, singular, the Present Simple Tense. Then come the combination of the personal pronoun and the compound nominal predicate. So the pattern is the following: auxiliary + predicative + personal pronoun + compound nominal predicate.

Pronouncing the words "*afraid*" and "*not afraid*" Nemo Nobody makes a contrast between two objects – his intrepidity towards the death and his fear of living the aimless life. The repetitive [d] falls into the application of deliberate alliteration (on the phono-graphical level) to make the idea of aimless lapse of life manifest ("*I'm not afraid of dying. I'm afraid I haven't been alive enough*").

In the third sentence the modal verb "*should*" is mentioned and expresses the modal notion of the certainty and necessity of the action. It is also used here as part of the compound verbal predicate ("*should be renown*").

The words "*dying*", "*alive*" and "*life*" function in the present monologue as key words revealing the concept of the film about the life choice in human's life.

The most conspicuous phrase in the chosen extract (“*Life is a playground. Or nothing*”) expresses the main idea the speaker wants to share with the audience. From the viewpoint of phonetics the two sentences are divided into 2 short sense groups. Syllables are pronounced with the Level Head combined with the High Fall in the first case and the Low Fall in the other. The speaker utters the words with sorrow in his voice, as his life is coming to an end and he hasn’t done many important things yet. The pauses are short but significant which gives the audience a chance to overthink every single idea of Nemo. And the use of High Fall in the phrase “*Life is a playground*” conveys the main sense of the analyzed monologue.

The following monologue is notable for the abundance of various stylistic devices on different levels.

On the lexical level metaphor “*Life is a playground*” is employed, since Mr. Nobody compares his existence to a sort of a territory which belongs to each child. One can play there any game he wants without being driven away. Playground is the territory of every single child. To be more certain, the protagonist draws a parallel between life and a playground. Everyone lives his own life. And Nemo lives his own life as if playing a game. The following metaphor discloses the most important idea that permeates the whole film and functions in the monologue as a key word.

The syntactical level abounds in repetition and detachment. The extract of the monologue opens with the anaphoric repetition of the word: “*afraid*” that reveals the fair feelings of the protagonist, who makes a review of his whole life in order to discover or, to be more right, to find acts he didn’t manage to fulfill during his life.

In the two given sentences: “*Life is a playground. Or nothing*”, both parts refer to the same idea; they are logically connected, but syntactically separated. The following way of setting a full stop between two logical parts which could be considered as one whole sentence is falls to be the stylistic device of detachment. The protagonist wants to emphasize the meaning of the last sentence, as it is the most important thing he said. It’s the fair gist of everything said earlier.

Every single sentence in the given monologue makes up a certain gradual rise of a chain of emotionally colored sentences. And in the conclusive sentence emotion of regret acquires logical importance; it is accumulated only to be unexpectedly broken and brought to a sudden cadence, which reveals a certain stress on the very last phrase –

“*nothing*”. All the thoughts are summed up in one word: (“*Life is a playground. Or nothing*”). This example demonstrates the stylistic device at the lexico-syntactical level – anticlimax.

As can be seen from the above, the abundance and tension of emotions in Nemo’s monologues result in the variety of stylistic and prosodic figures of speech applied in the observed extracts.

4. Methodology and results of the instrumental analysis

In order to find out the dependency of prosodic peculiarities of Nemo’s speech from his age and emotions (psychological state) the need to accomplish the auditory analysis arose. The analysis was accomplished according to the methodology of the Chair of Theoretical and Applied Phonetics at I.I. Mechnikov National University (Voloshin, Olinchuk 2011). The procedure of the auditory analysis was performed in 6 stages.

The *selection of the material* took place at the first stage of the procedure. All the monologues with general duration of 50 minutes in whole were studied, and four most prominent abstracts illustrating the emotions of the character and referring to each age of Nemo, i.e. 9, 16, 34 and 118 years old were chosen for the further analysis.

The second stage opened with *listening comprehension* of the chosen extracts by 8 auditors – native speakers and experts in pronunciation and dividing each monologue into small sense groups. The main goal of the present stage consisted in:

- identifying the type of scale the protagonist speaks with and the semantic center of the monological unity;
- in marking stressed syllables;
- determining the nucleus syllable and its type (The Low Fall/The Rise Fall/The High Fall/The Fall Rise).

The abstracts were listened to 3 times by the auditors and the results of the marking were put down into their auditory analysis cards.

On the third stage of the analysis each monologue was listened through 4 times, and Nemo Nobody’s speech from the viewpoint of the following prosodic components was analyzed:

- *Pitch level*: (very) high/medium/(very) low) was to be determined.
- *Loudness* of speech: (very) loud/normal/(very) low should have been identified.
- *Tempo* of speech with which Nemo pronounces his monologues was to be put down: (very) quick/normal/(very) slow.

The fourth stage of the auditory analysis implied identifying the type of emotion the protagonist

experiences while pronouncing his monologues. The auditors selected the emotion from the list of emotions: thoughtful; meditating; regretful; sorrowful; confident; ambitious; disappointed.

The fifth stage consisted of *checking out* total results of the analysis of the prosodic peculiarities and putting them down into the tables (Auditory Analysis Cards) according to the number of the analyzed monologue. Eight auditors took part in the auditory analysis: 7 successful and 1 unsuccessful result were obtained. Evaluation and presentation of the auditory results were held in the following order: according to the auditory analysis arithmetical value of the quantitative estimation was calculated in marks by the next formula:

$$I = \frac{\sum_{I=1}^n I}{m}$$

where: I – is an arithmetical value of the estimation in marks; m – is the amount of the auditors; n – for single evaluation by the auditors in marks (Voloshin, Olinchuk, 2011).

At the sixth stage the sum-total of the positive results was identified and final results calculated in percentage were put down in the table. The maximal and minimal values were characterized.

The sixth stage of the auditory analysis opens with the sum-total of the results given by the auditors and put down in the expert tables, where the type of prosodic components is marked. Thus, pitch level is divided into high, medium and low; loudness is distinguished as loud, normal and low; tempo of speech is divided into quick, normal and slow. Each monological unity (MU) is considered and analyzed separately, including stressed syllables, semantic centers and prosodic peculiarities. Remarks pointing at the psychological state of the protagonist at the moment of speech are put down by the auditors as well.

The next table (see Table 1) demonstrates the percentage proportion calculated from the results of the auditory analysis and reveals the dependency between the age of Nemo and the peculiarities of his speech.

Normal loudness is illustrative for the speech of little Nemo aged 9. He is still and not excited. The boy, thinking of the life choice, puts forward a hypothesis that everything remains possible until the right choice is made. Slow tempo of speech (71%) in this monologue reveals the boy's thoughtfulness. He is deepened in his own meditations about the life choice.

The cues of the teenager (Nemo at the age of 16) are prominent for their maximal loudness, and syllables are pronounced on the low pitch level combined with the Low Fall only. Nemo sounds confident and ambitious. He is concentrated on his plans for future. The protagonist doesn't hurry while speaking, and pronounces every single syllable significantly, with the normal tempo and significant pauses.

According to the results from the table Nemo's speech at the age of 118 is characterized by a minimal loudness. It is mainly low and makes up 80% out of the whole. The minimal tempo of speech is typical for any elderly man in his years. He speaks slowly meditating on his actions and reconsidering his whole life. The maximal High pitch level typical for old Nemo reveals his depressed psychological state. He sounds regretful of the things he hasn't done during his youth. The idea of years passing away is manifested in the present monologue.

In order to prove or deny the put forward hypothesis the need to perform the electro-acoustic analysis of the selected monological units arose.

The electro-acoustic analysis was performed and accomplished within the PRAAT software in 5 stages. Pitch and Intensity ranges via the PRAAT computer program were observed.

Table 1

The Final Results of the Auditory Analysis on Prosodic Peculiarities of Nemo Nobody's Speech Calculated in Percentage

AGE OF NEMO	PITCH LEVEL			LOUDNESS			TEMPO OF SPEECH		
	High	Med.	Low	Loud	Norm	Low	Quick	Norm	Slow
9	29%	71%	0%	0%	100%	0%	0%	29%	71%
16	7%	0%	93%	93%	7%	0%	0%	100%	0%
34	0%	100%	0%	0%	100%	0%	55%	45%	0%
118	60%	0%	40%	0%	20%	80%	0%	0%	100%

According to the results of the phonetic experiment the pitch varies from 200 Hz to 220 Hz thus indicating the fact that the protagonist speaks easy, no protruding emotions are traced in his remarks. He sounds *monotonous* and *neutral*. Syllables of the monologue under analysis are pronounced with the Middle Level Scale, no expressive final tones are employed.

Intensity presented varies greatly from its minimal point of 10 dB to its highest point of 60 dB. The least values of the curve of 10 dB and 35 dB reveal the subsidence of the boy's voice when he pauses to meditate on life choice. The most meaningful phrases ("*It's forever*" and "*As long as we don't choose – everything remains possible*") are made manifest. They coincide with maximum peaks of voice loudness and are patterned on the points of 40 dB and 60 dB. The speaker sounds *enthusiastic*, *cheerful*, and *buoyant*. The average intersyntagmatic space makes up 3.3 sec, which points at the slow tempo of speech. The boy drawls his words as it is typical for every child of his age.

In the next extract from Nemo's speech at the age of 16 he sounds confident and ambitious aiming to reach success in his future career. The pitch value attains 100 Hz thus registering the Middle Level Scale the protagonist speaks with. His voice doesn't fluctuate to a great manner, on the contrary it remains *still* and *reserved*. The intensity curve illustrates the variety of loudness from 40 dB to 60 dB, which points out a stable emotional state of Nemo the teenager, who is concentrated on the idea of financial prosperity. It is only in the beginning when the boy speaks in a low voice (40 dB), thus collecting himself and preparing for saying something relevant. The average intersyntagmatic space is 1.5 sec – the speaker sounds optimistic and pronounces his words in a quick tempo.

The next monologue under review demonstrates the feelings of old Nemo. *Nemo aged 118: "I'm not afraid of dying. I'm afraid I haven't been alive enough. It should be renown – every schoolroom blackboard. Life is a playground. Or nothing". The Fundamental* frequency makes up 60 Hz, thus indicating the old man's frustration. He regrets about the years which ran through so quickly. Nemo has become too old for all life pleasures. He sounds *thoughtful*, *monotonous*, *depressed*. The speaker pronounces his monologue with the Low Level Head. The Intensity level constitutes 40 dB – 50 dB, thus revealing to the audience a low voice of the old man. He has no reason to cry out his plans on future as it took place in the monologue 2. The youth time

has already passed by, and he has become unable to realize them. It is *regret* and *disappointment* traced in the present extract. The intersyntagmatic space riches 4 sec thus indicating at the slow tempo of the protagonist's speech.

To sum up the aforesaid it should be mentioned that Nemo's speech at the age of 34 and 118 attains minimal pitch value of 35 Hz and 60 Hz correspondingly.

Maximal pitch value makes up 220 Hz and characterizes little Nemo's speech at the age of 8 as expressive, emotional. The boy is curious about everything what is going around him. He sounds curious, observant and makes up his own conclusions about the surrounding world. According to the activity and valence scale introduced by linguist Scherer, Nemo's emotions are active, positive.

Minimal intensity is traced in excerpts 1 and 3 and reaches 45 dB. Being a child the protagonist sounds still in abstract 1 and speaks in a low voice as if trying to concentrate on his own meditations about the world and life system. Despite his young age Nemo concludes new amazing things for himself personally. His emotions are moderate, not protruding. In contrast to monologue 1 the extract 3 opens with the words of regret. Low intensity of 45 dB reveals old Nemo's sorrow and pain concerning the faded youth. According to their valence and activity, submitted by Scherer in his investigation of emotions and prosody, Nemo's emotions are characterized as negative and passive. He sounds *regretful*, *disappointed*, *miserable*, and *depressive*.

Maximal intensity of 60 dB demonstrates Nemo's speech at the age of 16. Being active and positive in their activity and valence, the protagonist's emotions rich their apogee. Teen-age maximalism with its *expressiveness* and *emotionality* is traced in his speech.

5. Conclusion

The present work dedicated to the analysis of stylistic and prosodic markers of the protagonist's monological speech in a science fiction-drama "Mr. Nobody" being the material of the investigation allows us to draw the following conclusions.

Monologue is a prolonged talk or discourse by a single speaker, especially one dominating or monopolizing a conversation. The main function of the monologue embedded in the cinematic discourse lies in conveying a particular piece of information to the audience. The speaker's aim is to express his viewpoint on some situation and to make his attitude towards his words clear and meaningful to the addressee.

Cinematic discourse is a multicode cognitive-communicative formation, a combination of various semiotic units in their inseparable unity that is characterized by the coherence, integrity, completeness and addressness.

The work deals with the analysis of the monologues pronounced by Nemo Nobody. Four most prominent monologues illustrating the protagonist's speech at different periods of his life, that is at the age of 9, 16, 34 and 118, were extracted as an experimental corpus for the investigation.

In the course of the phonostylistic analysis disclosing the stylistic and prosodic markers of the character's monological speech it was observed that the monologues pronounced by young Nemo at the age of 16 and by old Nemo at the age of 118 tend to be the most prominent.

From the viewpoint of stylistics the abstracts abound in the variety of stylistic devices belonging to different linguistic levels. At this stage Nemo's speech is rich in the use of *parallel constructions*, *lexical* and *syntactical repetitions*, *climax* and other stylistic devices that add to the emotionality of the speaker. The devices involved in the extracted fragments serve as the characteristic feature of the protagonist and his temper.

In the course of the investigation it was found out that little Nemo tends to be more thoughtful and reasonable, whereas Nemo-teenager is ambitious and aims to achieve success in his future life. The cues of mature Mr. Nobody are rich in terminology and characterize the protagonist as a responsible anchorman, who concentrates his attention on his work only. Nevertheless, the old man's speech is more emphatic due to the application of the stylistic device of anticlimax (*"I'm afraid I haven't been alive enough. Life is a playground. Or nothing"*) and key-words employed in his monologue (*dying, alive, life*). The extracted fragments abound in parallel constructions, lexical repetition, asyndetic types of connection which add to their expressiveness.

The research employed not only the stylistic means of expression but included the investigation of the prosodic components of pitch level, loudness and tempo. Within the *auditory analysis* these components revealed the essence of the chosen topic and proved the hypothesis of the correlation of the protagonist's age, his psychological state, his emotions and the peculiarities of his speech.

Slow tempo (71%) is illustrative for the speech of little Nemo. He is calm and not excited. The boy, thinking of the life choice,

puts forward a hypothesis that everything remains possible until the right choice is made. Slow tempo reveals the boy's thoughtfulness. He is deepened in his own meditations.

The cues of Nemo the teenager are prominent for their maximum loudness. Nemo sounds confident and ambitious. He is concentrated on his plans on future.

The speech of Nemo aged 34 is prominent for its maximal tempo. It indicates Nemo's concentration on his job of television anchorman which purports responsive attitude towards his work, because his main goal is to reach the attention of the audience. He doesn't have to be worried or to doubt. On the contrary, he should sound authoritative and informative in order to interest the audience and to persuade them in his words.

The speech of the old man is characterized by minimum loudness. The minimum tempo of speech is typical for any elderly man. He speaks slowly, meditating on his actions and reconsidering his whole life. The maximum high pitch level typical for old Nemo reveals his depressed psychological state. He is regretful of the things he hasn't done during his youth. The idea of years passing away is made manifest.

The *electro-acoustic* analysis accomplished in last part of the experiment reveals Pitch and Intensity values of Nemo Nobody's speech. Thus minimum pitch values are typical for Nemo aged 118 and 34 in the monologues 3 and 4 correspondingly. While recollecting his youth the protagonist sounds *depressed* and *disappointed* pronouncing the present cue with the Low Level Head. The pitch value reaches 60 Hz here. At the age of 34 Nemo the anchorman delivers cognitive scientific information to the audience. Speaking with the Low Level Scale and the pitch of 35 Hz the man demonstrates his *professionalism* and *confidence* in the field of television discourse.

The maximum pitch value makes up 220 Hz and characterizes little Nemo's speech at the age of 8. He sounds *curious* and *observant*.

The minimum intensity and minimum tempo of speech are traced in the monologues of little Nemo at the age of 8 and old Nemo at the age of 118 constituting 45 dB and wide intersyntagmatic space of 3.3 sec. And if in the first case it can be explained from the viewpoint of human physiology when the intensity and tempo of child's normal speech are low naturally, then in the second case the speech of the old man with its minimal intensity and minimum tempo demonstrates his depressed emotional state.

The maximum intensity of 60 dB is observed in monologue 2 of Nemo the teenager when his feelings reach the emotional apogee and he says out loud plans on his future life and career. The pitch value in the present monologue attains its maximum point of 100 Hz. Pronouncing every single word with the Middle Level Scale, the protagonist sounds reserved and self-assured.

The maximum tempo of speech with narrow intersyntagmatic space of 1.5sec. is observed in the monologues of Nemo the teenager and 34-year-old Nemo, where the protagonist speaks confidently, expressively, emphasizing the most relevant events.

The put forward hypothesis concerning the correlation between the emotional state of the protagonist and stylistic-prosodic arrangement of his speech was proved in the course of the investigation, which allowed us to conclude that the age of the man has a direct impact on his style of speech, and emotionality of his words is dependent on the psychological state in which he occurs to be at the moment of speech. Age and emotions determine expressivity and prominence of the speaker's monologues in prosodic and stylistics parameters.

In perspective it is planned to extend the experimental corpus of the investigation, to expand the spectral analysis of the chosen extracts and to analyze extralinguistic peculiarities of the protagonist's speech.

BIBLIOGRAPHY:

1. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. Одесса : Латстар, 2002. 289 с.
2. Лавриненко И.Н. Критерии классификации кинодискурса. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2012. № 1003. Вип. 70. С. 41–44.
3. Методы обработки результатов экспериментально-фонетических исследований речи и их лингвистическая интерпретация / В.Г. Волошин, Н.Р. Григорян, Е.М. Музя, В.В. Олинчук. Одесса : БМБ, 2011. 186 с.
4. Chatman S. *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*. Cornell University Press, 1978. 288 p.
5. Praat Doing Phonetics by Computer / version 4.2. URL: <http://praat.org/> (дата звернення: 21.08.2020).
6. "Mr. Nobody" Production Jaco Van Dormael. Pan-Européenne film Belgium, 2009. 141 min.

REFERENCES:

1. Kukharenko V.A. (2002). Interpretatsiya teksta [Interpretation of text]. Odessa: Latstar. 289p.
2. Lavrinenko I. N. (2012). Criterion of classification of cinemadiscourse // *Visnik Kharkivskogo Natsionalnogo yunivesiteta im. Karazina*. (2012). № 1003. Vipysk 70. P. 41–44.
3. Methodi obrabotki rezultatov eksperimentalno foneticheskikh isledovanii rechi i ih lingvisticheskoy interpretacia / Voloshin V.G., Grigorian N.R., Muzya E.M., Olinchuk V.V. Odessa : BMB, 2011. 186 p.
4. Chatman, S. *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*. Cornell University Press, 1978. 288 p.
5. Praat Doing Phonetics by Computer / version 4.2. URL: <http://praat.org/>.
6. "Mr.Nobody" Production Jaco Van Dormael. Pan-Européenne film Belgium, 2009. 141 min.

*Стаття надійшла до редакції 09.10.2020.
The article was received October 9, 2020.*

УДК 81'373.612.2:159.942:811.111=112.2=161.1=162.1
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-8>

ТІЛЕСНІ ПРОЯВИ ЕМОЦІЇ «РОЗПАЧ» У МОВНОМУ ВИМІРІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Петренко Євгенія Миколаївна,
асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонський національний технічний університет,
аспірант

Інститут мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук України
levgeniiaPetrenko1991@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0254-1241

Статтю присвячено дослідженню мовної репрезентації тілесних проявів емоції «розпач», що ґрунтується на аналізі контекстної сполучуваності назв розпачу, який проводився на основі фактичного матеріалу, відібраного методом суцільної вибірки з національних лінгвістичних корпусів української, російської, англійської та німецької мов, як-от: «Український національний лінгвістичний корпус», «Национальный корпус русского языка», «British National Corpus», «Deutscher Wortschatz Project» відповідно. У статті представлено об'єктивацію тілесних проявів емоції «розпач» у чотирьох досліджуваних мовах. Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу сучасної лінгвістичної науки до вивчення категорії емотивності, особливо способів і засобів репрезентації емоцій у текстах різних жанрів. Емоції досліджуються в різних аспектах, із залученням матеріалу однієї чи кількох мов, як споріднених, так і неспоріднених. У результаті проведеного дослідження встановлено, що мовна репрезентація зовнішніх проявів емоції «розпач» в українській, російській, англійській та німецькій мовах відбувається переважно за допомогою лексичних засобів у прямому значенні, які позначають очі або погляд, голос або звуки, а також вираз обличчя. Вербалізаторами внутрішніх проявів емоції «розпач» в українській, російській, англійській та німецькій мовах виступають метафоричні дескрипції, оскільки абстрактні поняття, як відомо, унаочнюються за допомогою метафор. Ця емоція переважно репрезентується як агресивна/ворожа сила або хвороба, що викликає певні дисфункції організму, фізіологічні реакції та дискомфорт у суб'єкта емоції. Це доводить, що емоція «розпач» належить до негативних / деструктивних емоцій. Локалізується вона переважно в серці, яке вважається вмістилищем емоцій та почуттів загалом. Однак, як показує аналізований фактичний матеріал, відібраний із зазначених національних лінгвістичних корпусів, можна знайти фіксації локалізації емоції «розпач» у горлі, грудях та душі у вказаних вище чотирьох досліджуваних мовах, де ця емоція також метафорично сприймається як агресивна сила, що заважає організму суб'єкта емоції нормально функціонувати. Проаналізований матеріал дозволяє віднести до зовнішніх реакцій на переживання емоції «розпач» також сльози та плач. Подальший аналіз показує, що ця емоція переживається болісно, тому суб'єкт емоції прагне припинити її дію якнайшвидше, що проілюстровано аналізованим фактичним матеріалом лінгвістичних корпусів української, російської, англійської та німецької мов.

Ключові слова: емоція, тілесні прояви, концептуалізація, експлікація, метафоричні засоби.

PHYSICAL MANIFESTATION OF THE “DESPAIR” EMOTION (IN ENGLISH, GERMAN, RUSSIAN AND UKRAINIAN)

Petrenko Yevheniia Mykolaivna,
Assistant at the Department of Theory and Practice of Branch Translation
Kherson National Technical University, Ukraine,
Postgraduate Student

O.O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine
levgeniiaPetrenko1991@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0254-1241

This paper focuses on the research of linguistic representation of physical manifestation of “despair” emotion, based on the analysis of contextual compatibility of “despair” names, performed on the basis of factual material selected by continuous sampling method from the national linguistic corpora of Ukrainian, Russian, English and German, i.e. “Ukrainian National Linguistic Corpus”, “Russian National Corpus”, “British National Corpus”, “Deutscher Wortschatz Project”, respectively. The paper presents the objectification of physical manifestations of the “despair” emotion in the four indicated languages. The relevance of the topic is due to the growing interest of modern linguistics in the research of the category of emotionality, especially the ways and means of representing emotions in texts of various genres. Emotions are

studied in different aspects, involving the material of one or several languages, both related and unrelated. The research revealed that the linguistic representation of external manifestation of the “despair” emotion in Ukrainian, Russian, English and German occurs through the eyes or sight, voice or sounds, as well as facial expressions (mimics) with the use of literal lexical means, mainly. The explication of the inner manifestation of the “despair” emotion in Ukrainian, Russian, English and German occurs with the use of metaphorical descriptions, because the abstract concepts, as it is known, are visualized with the help of metaphors. This emotion is mainly represented as an aggressive /hostile force or illness that causes certain dysfunctions of the body, physiological reactions and discomfort to the subject of the emotion. This proves that the emotion of “despair” belongs to the negative (destructive) ones. It is localized mainly in the heart, which is considered as a container of emotions and feelings in general. However, it is possible to find fixations of the localization of the “despair” emotion in the throat, chest and soul in Ukrainian, Russian, English and German, where this emotion is also metaphorically perceived as an aggressive force that prevents the body to function normally. This is illustrated by the analyzed factual material selected from the national linguistic corpora. The analyzed material allows including also tears and crying in external reactions to the experience of the “despair” emotion. Further analysis shows that this emotion is experienced painfully, so the subject of emotion seeks to stop its action as soon as possible, as illustrated by the analyzed factual material of the linguistic corpora of Ukrainian, Russian, English and German.

Key words: emotion, physical manifestation, conceptualization, explication, metaphorical means.

1. Вступ

Дослідження емоцій належить нині до провідних напрямів світової лінгвістики. Ця проблема висвітлюється у працях таких лінгвістів, як: Л. Николаєнко, С. Шахтер, К. Изард, О. Лук та інші (Лук, 1982; Николаєнко, 2015; Изард, 1980). Емоції – міждисциплінарний об’єкт досліджень. У лінгвістиці, на відміну від психології, описуються не самі емоції та механізми їх виникнення, а способи їх експлікації мовними засобами. Емоції всебічно досліджуються на матеріалі як однієї, так і кількох мов, споріднених або неспоріднених.

Об’єктом дослідження виступає мовна експлікація тілесних проявів розпачу в англійській, німецькій, російській та українській мовах. **Предметом** дослідження є засоби експлікації тілесних проявів емоції «розпач» в англійській, німецькій, російській та українській мовах. **Мета** статті – дослідити відтворення тілесних проявів емоції «розпач» засобами англійської, німецької, російської й української мов. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**: проаналізувати мовні засоби експлікації тілесних проявів емоції «розпач», описати спільні та відмінні риси у способах експлікації тілесних проявів емоції «розпач» у зазначених мовах, проаналізувати метафоричні моделі, за допомогою яких відбувається об’єктивація тілесних проявів емоції «розпач». Фактичний **матеріал дослідження** відібрано методом суцільної вибірки з національних лінгвістичних корпусів: “British National Corpus”, “Deutscher Wortschatz Project”, «Национальный корпус русского языка», «Український національний лінгвістичний корпус». Актуальність статті зумовлена підвищеною увагою наукової спільноти в міждисциплінарному контексті до всебічного дослідження емоцій.

2. Розділ 1

У галузі психології проблему фізіологічних реакцій, а саме збудження, під час виникнення та перебігу емоційного переживання актуалізував С. Шахтер. Згідно з його теорією, емоції виникають під дією двох незалежних чинників, які неодмінно повинні взаємодіяти один з одним, – фізіологічного збудження та когнітивної оцінки його джерела. Якщо один із цих чинників відсутній або не взаємодіє з іншим, то емоція не виникає (Schachter, 1964). Існує інший погляд – специфічні чи неспецифічні фізіологічні зміни часто супроводжують емоції, але не впливають на якість переживання і не є ключовими для виникнення емоції (Кравченко, 2013). За своєю природою емоція – переживання внутрішнє, а тому у своєму первинному вигляді вона доступна лише суб’єктові емоції. Однак внутрішня реакція може супроводжуватися і зовнішньою. Наприклад, зміни в міміці, жестикуляції або активності тіла. Такі явища, звісно, піддаються спостереженню. Учені довели також, що під час емоційного переживання відбуваються фізіологічні зміни внутрішніх органів – хімізму крові, частоти дихання та пульсу, тонуусу артерій і артеріального тиску, діяльності потових залоз, травного апарату (Лук, 1982; Изгард, 1980). Тож, психологи погоджуються, що під час емоційних переживань виникають фізіологічні зміни різної інтенсивності, з позиції лінгвістики виходимо з того, що тілесні прояви є невід’ємною частиною будь-якої емоції, а тому вони об’єктивуються мовними засобами. Тілесні прояви емоційних переживань можуть описуватись за допомогою метафор або прямо, тобто за допомогою буквальних лексичних значень (Ніколаєнко, 2015).

Варто також звернутися до твердження дослідника класичних мов М. Покровського

про те, що психологічні процеси відображаються в мові переважно з погляду їхніх фізіологічних рис: 1) зовнішній симптом даної емоції (асоціація за суміжністю); 2) фізична причина, зумовлена фізіологічним чинником (також асоціація за суміжністю); 3) спостережене в людей чи тварин (асоціація за подібністю) (Покровський, 1959).

Фактичний матеріал досліджених корпусів доводить, що зовні емоція «розпач» маніфестується в очах / погляді, голосі / звуках, виразі обличчя / міміці та жестах, а також проявляється як плач. Крім того, емоція «розпач» проявляється і на рівні фізіології, спричиняє дисфункції організму або навіть медичні стани. Розглянемо це на прикладах, наведених нижче.

В очах / погляді. Пор.: укр.: *Вживатиму всіляких засобів, підлих і нікчемних, аби тільки побачити блиск розпачу в очах* мужчини; <...> а то якийсь непідробний **розпач в очах**, навіть у всій постаті, в опущених безсило руках; *Жінка дивиться на глядача з виразом відчаю в очах*: у неї нема притулку; **Стільки відчаю в очах** маленьких; *Вона навіть не помітила відчаю в очах* медсестри, коли та колола їй якусь гидоту (Український національний лінгвістичний корпус; далі – УК); англ.: *The old woman, despair in her eyes, broke down in tears* <...>; *His fingers were bloody and in his eyes there was such despair* <...>; *Tears sprang to her eyes – tears of despair and frustration; From the despair in the person's eyes the doctor saw that this remedy had already been tried to no avail; Her eyes closed briefly in despair; <...> looking at the camera with eyes full of despair and despond, social problem; We barely had time to exchange a glance – a glance which said despair* <...>; *She gives him one final look of desperation not to leave as he is wheeled out, <...>* (British National Corpus; далі – BNC); рос.: *Встретившись с её отчаянным взглядом, он нехотя отворил решётчатую калитку и выпустил её; Полными отчаяния глазами он смотрел то на отца, то на царя, не понимая, в чём его обвиняют; Она бросила отчаянный взгляд на сестру; Я подняла на него полные отчаяния глаза; <...> по прошествии какого-то времени у человека в глазах появляется отчаяние; Ничего, только отчаяние во взгляде* (Национальный корпус русского языка; далі – РК); нім.: *Ich war bei einer nach El Ejido gesandten Delegation dabei und werde mich noch lange an die Verzweiflung in den Augen dieser Einwanderer erinnern; <...> stürzte ihr ein Strom von Thränen aus den*

verzweiflungsvollen Augen; Seiling sandte einen verzweiflungsvollen Blick über das bewegte Meer; Wie Matrosen in Seenot ließ sie den verzweifelten Blick über die Ödnis ihres Lebens schweifen und suchte ein weißes Segel in der Ferne <...>; *Aus Lords Augen spricht seine Verzweiflung; Liebe Frauen, wenn ihr wirkliche Verzweiflung in den Augen eurer Männer sehen wollt, fragt sie* <...> (Deutscher Wortschatz Project; далі – DWP).

Проаналізований матеріал дозволяє віднести до зовнішніх реакцій на переживання емоції «розпач», що проявляється в очах, також сльози та плач.

У голосі / звуках. Пор.: укр.: *Голос мій налився розпачем; <...> потім схилив на руки голову і повним одчаю й розпачу голосом не промовив, а простогнав* <...>; <...> **дзвенів розпачем** голос воїна <...>; *У країні залунали гнівні, сповнені відчаю голоси* молоді; *Нарешті сказав глухим, повним відчаю голосом* <...>; *І здавалось, що вона кричала без слів тим криком відчаю, <...>; Потім у нічній тиші виразно почувся протяжливий стогін відчаю; Чула стогони розпачу, безсилля, передсмертний плач; Я підійшов до нього, і зойк розпачу й горя вирвався з моїх грудей* (УК); англ.: *Evelyn's voice was so filled with despair that Kate felt rage again; She gave an inner groan of despair; A strange, thin voice, full of despair, came from the fireplace; "Say what you like", exclaimed Sonya, in a despairing voice* <...>; *As she opened the refrigerator door, her voice sounded despaired; For no one shall ever hear your cries, when your despairing voice <...> dies!* (BNC); рос.: *Как вдруг отчаянный крик вырвал всадника из полудремотного состояния; С криком отчаяния фея бросилась со скалы в бурное море; Нестерпимый вопль отчаяния и ярости вознёсся к небесам; Возносят они горе до высоты бога своего и поклоняются ему, не желая <...> слышать иного, кроме стонов отчаяния; Ее полный отчаяния голос как будто доносился откуда-то издалека; Лишь один звук донесся до нее: голос, полный отчаяния, шептал* <...> (PK); нім.: *Aber kurz darauf stieß er einen verzweiflungsvollen Schrei aus, stürzte zu den Verlassenen* <...>; *Plötzlich stieß er einen verzweiflungsvollen Schrei aus; Bald richtete er sich wieder auf und sprach mit verzweiflungsvoller Stimme* <...>; *Ich erkenne keine Traurigkeit oder Verzweiflung in Ihrer Stimme; Die Seufzer der Verzweiflung wechseln sich ab mit dem flehentlichem Herbeirufen der Mächte des Himmels; Das Morden dauert*

mehrere Tage, dann aber verhalen die Seufzer der Verzweiflung (DWP).

У виразі обличчя. Пор.: укр.: *А на його блідому, у сльозах і розпачі обличчі* забачилася мені історія цілого двадцятого століття; *І от прокинулася із зміненням від жаху, сповненим розпачу обличчям*; <...> *тут зібралися всі покидьки Природи, всі муки й страждання відбивалися на цих залитих слізьми і перекошених від розпачу обличчях*; *Сповнене відчаю обличчя Марти, тривожне і в той самий час щасливе Кларине обличчя*, <...>; *Я сидів у «швидкій», чекаючи, поки лікарі, санітари і ременесники повернуться з пекла нагорі, розглядав спотворені страхом і відчаєм обличчя людей* (УК); англ.: *Despair passed over Clare's face*; <...> *you lay carefully put in your carefully-tended cot rising to a red-faced wet despair clinging to the bars*; *Her face was so despairing that it almost broke his heart*; *I caught a last glimpse of her despairing face as the crowd swept me away from her* (BNC); рос.: **Выражение отчаяния и ужаса** *исказило его черты*; *Яков Потапович делался все бледнее и бледнее: выражение отчаяния появилось на его лице*; <...> *и она тотчас скрылась, ломая руки, с выражением отчаяния на лице*; <...> *со странным для него выражением холодного отчаяния на лице она расталась с ним*; *Внутри всё сжималось, руки дрожали, лицо исказила гримаса отчаяния*; **Лицо несчастного исказило отчаяние** (PK); нім.: *Familie arbeitete, erzählte sie eigentlich eine verzweifelte Geschichte* <...>; *Sehen Sie selbst, jetzt erhebt er sich an seinen Krücken, sehen Sie dieses abgezehrte, verzweiflungsvolle Gesicht, dieses starre erloschene Auge* <...>; *Ich kann mir recht lebhaft das verzweiflungsvolle Gesicht eines Reisebeschreibers versinnlichen, wenn er in seiner Relation auf einen jener welt* <...>; *Zum letztenmal verwandelte sich in ihrem Gesicht die Verzweiflung in einen Ausdruck von Geduld*; *Und diese Verzweiflung im Gesicht, wenn er den Kratzer einfach nicht finden kann* <...> (DWP).

Вмістилищем емоцій виступає лексема «серце», і розпач не є винятком, пор.: укр.: *Холодний розпач стискає серце*; *Рука повільно гойдає колыску і мертвий розпач стискає їй серце до фізичного болю*; *Воно згодом заповзе в душу холодком, наповнить розпачем серце*; <...> *та вся похабицина забивала памороки, наповнювала серце розпачем, безнадією, апатією відчаю, огидою до всього*; *Я не смів пускати до свого серця відчаю* (УК); англ.: <...> *along the banks of the Dee with all the right*

words on her lips <...> and despair in her heart; *Tears from the depth of some divine despair rise in the heart, and gather to the eyes*; *All that's left in my heart is misery and despair <...>*; *A prayer to recite when anger and despair take over your heart* (BNC); рос.: *Бесконечное отчаяние наполняло сердце царицы*; *В раскалённом отчаяньем сердце, знаете ли, всегда происходят пожары <...>*; *Где взять силы, чтобы пережить эту боль в груди, отчаяние сердца?*; *И вы будете чувствовать себя отомщенным, если этому человеку, который вверг ваш мозг в безумие, а сердце в отчаяние <...>*; *Но так улыбаться, когда твое сердце в отчаянии*, настоящее мужество (PK); нім.: *Die Verzweiflung die das Herz verdunkeln lässt*; *Ich hatte ein Herz aus Fensterglas, und aus Verzweiflung es zerbarst*; *Als er die beiden zusammen sah, umklammerte Verzweiflung sein Herz mit eiserner Faust* (DWP).

3. Розділ 2

Оскільки назви емоцій належать до абстрактного класу лексики, вони осмислюються метафорично. Емоція «розпач» концептуалізується як агресивна, руйнівна сила або хвороба, що вражає організм людини. Фактичний матеріал дозволяє простежити подібні метафоричні моделі в названих порівнюваних мовах. Пор. укр.: *Гатив і горлав доти, поки не порозбивав кулаки до крові, а горло не здавили спазми розпачу*; <...> *побоюючись, що Збишка несподівано схопить такий самий напад розпачу, як учора*; **Розпач охоплював їх час від часу, як убивча хвороба**; *Богдан зміг подолати розпач і зневіру в собі й інших і знову став тим самим Гатилом* <...>; *Їх називають «мавками урбанізованих нетрів», а їхню творчість – «ковтком свіжого повітря», «ліками від розпачу»*, <...> (УК); англ.: *If not impossible, to recover from the despair <...> as a balm for my despair*, *I arranged with Barry's help an interview with David Ricalde*; *Her True Story was written with their full co-operation and the result was a stunning picture of a royal marriage poisoned by despair and loneliness*; *She was almost choking with despair, seeing that none of this was making a whisker of difference*; *A miasma of despair rose from the cluster of black Workshops and Fenella felt it billow out and engulf them in its sick, cold desolation*; *A merciful wave was closing over it, healing her despair* (BNC); рос.: <...> *единственное лекарство от отчаяния, одиночества и безнадежности – это любовь*; *Я не умею лечить отчаяние, доктор Брейер*; *В приступе отчаяния я обхватил голову*

руками; <...> чьё горло перехватывают спазмы отчаяния или вдруг раздирает внезапная радость; Мы заболеваем отчаянием как смертельной болезнью; Отчаяние сжало грудь, но было уже слишком поздно; Однажды, когда доктор, гуляя за городом, старался развеять отчаяние обманутой великой страсти (PK).; нім.: *Ganz davon verschieden ist das Krankheitsbild der Verzweiflung; Verzweiflung sei eine Krankheit im Geist; Arbeit ist das beste Mittel gegen Verzweiflung; Verzweiflung, die man mit der Mündung der Pistole heilt, sondern jene kalte, ohnmächtige* (DWP). До того ж фактичний матеріал доводить, що ця емоція – негативна, адже суб'єкт емоції не хоче продовжити переживання розпачу, а навпаки, прагне позбавитися від нього.

Аналіз сполучуваності назв емоції «розпач» із дієсловами дозволяє дійти висновку, що ця емоція концептуалізується як ворожа сила, що завдає тілесної шкоди, пор.: укр.: *Розпач душить Білоконя й ненависть така, аж хата стугонить і сини; Холодний розпач стискає серце; Розпач, відчай розривали їй груди, хвилинами з'являвся такий жах, що <...>* (УК).; англ.: *Tears of shame and despair choked her utterance; Her descent into ever deeper despair strangled all hope and crushed her heart; If they are already suffering from despair, the effect lasts an extra turns* (BNC); рос.: *Нас душит отчаяние!; Отчаяние разрывает грудную клетку; Отчаяние сжимает сердце железными тисками; Когда отчаяние в душе все выжигает огнем, а слез, чтоб его потушить, больше нет* (PK); нім.: *Aus Trauer und Verzweiflung zerrißt er sein Lebenswerk in kleine Fetzen; Verzweiflung zerrißt mir das Herz, <...>; Angst und Verzweiflung schnürten ihr die Kehle ab; Angst und Verzweiflung schnürten mich ab wie eine Zwangsjacke* (DWP).

4. Висновки

Проведений аналіз сполучуваності назв розпачу на основі фактичного матеріалу, відібраного методом суцільної вибірки з національних лінгвістичних корпусів, дозволив представити експлікацію тілесних проявів і реакцій організму суб'єкта емоції на переживання розпачу в українській, російській, англійській та німецькій мовах. Зовні ця емоція проявляється в очах / погляді, голосі / звуках, а також у виразі обличчя (міміка). У мовному вимірі відображається переважно за допомогою буквальних лексичних засобів. Щодо внутрішніх проявів емоції «розпач», що зосереджується в серці, то вони описуються за

допомогою метафор як агресивна/ворожа сила або хвороба, що спричиняє дисфункції організму суб'єкта емоції. Аналіз фактичного матеріалу доводить, що, окрім серця, емоція «розпач» локалізується також у грудях, горлі та душі. Ця емоція неприємна та болісна для суб'єкта, тому останній прагне якнайшвидше припинити переживання, про що свідчить контекстуальна сполучуваність назв емоції «розпач» із дієсловами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. British National Corpus : web-site. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 25.07.2020).
2. Deutscher Wortschatz Project : вебсайт. URL: https://corpus.uni-leipzig.de/de/res?corpusId=deu_newscrawl-public_2018&word=Verzweiflung (дата звернення: 30.07.2020).
3. Schachter S. The interaction of cognitive and physiological determinants of emotional state. *Advances in experimental social psychology* / L. Berkowitz (ed.). New York : Academic Press, 1964. Vol. 1. P. 49–80.
4. Изард К. Эмоции человека. Пер. с англ. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1980. 439 с.
5. Кравченко Ю. Ощущение телесных изменений при актуализации эмоциональной реакции. Вестник Российского государственного гуманитарного университета. Серия «Психологические науки». 2013. № 18. С. 45–66.
6. Лук А. Эмоции и личность. Москва : Знание, 1982. 175 с.
7. Национальный корпус русского языка : веб-сайт. URL: <http://www.ruscorpora.ru/new/> (дата звернення: 29.07.2020).
8. Ніколаєнко Л. Об'єктивація тілесних проявів жалості у польській, українській та російській мовах. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. 2015. Кн. 3. С. 154–158.
9. Покровский М. Избранные работы по языкознанию. Москва : Изд-во АН СССР, 1959. 382 с.
10. Український національний лінгвістичний корпус : веб-сайт. URL: http://lcorp.ulif.org.ua/virt_uncl/ (дата звернення: 24.07.2020).

REFERENCES:

1. *British National Corpus*: web-site. Reach via URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>.
2. *Deutscher Wortschatz Project*: web-site. Reach via URL: https://corpus.uni-leipzig.de/de/res?corpusId=deu_newscrawl-public_2018&word=Verzweiflung.
3. Schachter S. (1964) The interaction of cognitive and physiological determinants of emotional state. *Advances in experimental social psychology*. N. Y. : Academic Press, vol. 1. pp. 49–80.
4. Izard C. (1980) *Emotsii cheloveka* [Human emotions]. Moscow. 439 p.
5. Kravchenko Iu. E. (2013) *Oshchushchenie telesnykh izmeneniy pri aktualizatsii emotsionalnykh reaktsiy* [Feeling of bodily changes during the actualization of the emotional reaction]. *Vestnik RGGU. Psychological science*. № 18. Pp. 45–66.

6. Luk A.N. (1982) *Emotsii i lichnost* [Emotions and personality]. Moscow: Znanie, 175 p.
7. Russian National Corpus: web-site. Reach via URL: <http://www.ruscorpus.ru/new/>.
8. Nikolaenko L.I. (2015) *Obyektyvatsiia tilesnyh proyaviv zhalostu u polskiy, ukrainkiy ta rosiyskiy movah* [Objectification of bodily manifestations of pity in Polish, Ukrainian and Russian] *Naukovi zapysky* [Nizhynskogo derzhavnogo universytetu im. Mykoly Gogolia]. *Psychological science*. vol. 3. pp. 154–158.
9. Pokrovskiy M.M. (1959) *Izbrannye raboty po yazykoznaniiyu* [Selected texts in linguistics]. Moscow: Izd-vo AN SSSR, 382 p.
10. Ukrainian National Linguistic Corpus: web-site. Reach via URL: http://lcorp.ulif.org.ua/virt_uncl/.

*Стаття надійшла до редакції 09.09.2020.
The article was received September 9, 2020.*

УДК 81'37

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-9>

АСОЦІАТИ СЛОВА-СТИМУЛУ *WUT*: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ СПРЯМОВАНОГО АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

Романова Наталя Василівна,
доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет
vissensvelt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7444-3811

У статті проаналізовано особливості семантики асоціатів слова-стимулу *WUT* «ЛЮТЬ», отримані експериментальним шляхом. Запропоновано робоче визначення емоції люті крізь призму спрямованого асоціативного експерименту, розкрито поняття “*Wut*” на основі дефініцій найбільш авторитетних лексикографічних джерел – тлумачного словника німецької мови (WAHRIG, 2012) та синонімічно-антонімічного словника Е. Булітті та Г. Булітті (1991), обраховано вагові коефіцієнти *W* синонімів і антонімів, уточнено термін «асоціат». Спрямованість асоціативного експерименту обмежено тематично. Термін проведення спрямованого асоціативного експерименту – лютий–квітень 2012 року, інформанти – автохтонне населення різних куточків Німеччини (м. Берлін, м. Дрезден, м. Дюссельдорф, м. Лейпциг, м. Майнц, м. Мюнхен), вік інформантів – 20–50 років, стать – жіноча й чоловіча, освіта – вища гуманітарного напрямку. Встановлено мережу асоціативних зв'язків слова-стимулу *WUT*, виявлено різновиди асоціатів: типові, перехідні та нетипові. Типові асоціати репрезентують стереотипне мислення, природа перехідних і нетипових асоціатів потенційно відкрита, динамічна й змінна. З'ясовано основні та додаткові асоціативно-семантичні відношення між отриманими асоціатами та словом-стимулом. Основні асоціативно-семантичні відношення відповідають теоретично можливим – парадигматичні та синтагматичні, додаткові виходять за межі теоретично можливих і реалізуються у вигляді реакції-синтагми та реакції-відмови. Узагальнено смислове наповнення асоціатів та класифіковано за тематичною ознакою. Виокремлено негативний, позитивний та нейтральний сенси. Негативний і нейтральний сенси характерні для типових, перехідних та нетипових асоціатів, позитивний сенс трапляється лише в нетипових асоціатах. З-поміж тематичних груп «Людина», «Червоний колір», «Буття» найменш прозорою є семантика тематичної групи «Буття».

Ключові слова: емоція, асоціат, слово-стимул, семантика, типові асоціати, перехідні асоціати, нетипові асоціати.

ASSOCIATES OF THE WORD-STIMULUS *WUT*: SEMANTIC ASPECT (CASE STUDY OF THE DIRECTED ASSOCIATIVE EXPERIMENT)

Romanova Natalia Vasylivna,
Doctor in Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of German and Romance Philology
Kherson State University
vissensvelt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7444-3811

The article analyzes the features of the semantics of the associates of the word-stimulus *WUT* “RAGE”, obtained experimentally. A working definition of emotion rage through the prism of a directed associative experiment is proposed, the concept *Wut* is revealed on the basis of definitions of the most authoritative lexicographical sources – explanatory dictionary of German (WAHRIG, 2012) and synonymous-antonymous dictionary of E. Bulitta & H. Bulitta (1991), weight coefficients *W* of synonyms and antonyms, the term “associate” is specified. The focus of the associative experiment is limited thematically. The term of the directed associative experiment is February–April 2012, informants are the autochthonous population of different parts of Germany (Berlin, Dresden, Düsseldorf, Leipzig, Mainz, and Munich), the age of informants is 20–50 years old, gender – female and male, higher education in the humanities. The network of associative connections of the word-stimulus *WUT* is established, the types of associations are revealed: typical, transitional and atypical. Typical associations represent stereotypical thinking; the nature of transitional and atypical associations is potentially open, dynamic and variable. The basic and additional associative-semantic relations between the received associates and the word-stimulus are clarified. The main associative-semantic relations correspond to the theoretically possible ones – paradigmatic and syntagmatic, additional ones go beyond the theoretically possible ones and are realized in the form of reaction-syntagm and reaction-refusal. The semantic content of the associations is generalized and classified by thematic feature. Negative, positive and neutral meanings are singled out. Negative and neutral meanings are characteristic of typical, transitional and atypical associations, positive meaning occurs only in atypical associations. Among the thematic groups “Man”, “Red color”, “Genesis” the semantics of the thematic group “Genesis” is the least transparent.

Key words: emotion, associates, word-stimulus, semantics, typical associates, transitional associates, atypical associates.

1. Вступ

Пропонована студія продовжує серію публікацій авторки про «живу семантику» найменувань емоцій у німецькій лінгвокультурі (Романова, 2012, 2012б, 2012в, 2012д, 2018). Емоції є візитною карткою сучасної людини, оскільки сигналізують про її потреби, інтереси, бажання, внутрішній стан, рівень адаптації у соціумі й навколишньому світі, якість життя загалом.

Визначення емоції корелює з науковою традицією, методологічною базою та вибором предмета дослідження. Наприклад, у контексті теорії диференціальних емоцій феномен є основною мотиваційною системою організму і водночас фундаментальним особистісним процесом, що надають сенсу й значення людському існуванню (Изард, 2008: 54–67), з позиції вчинково-орієнтованого підходу емоції – механізм самопізнання особистості (Кириленко, 2016: 84).

Соціальні психологи розглядають емоції, з одного боку, як специфічну форму «взаємодії людини з навколишнім світом», з іншого – як «психічний спосіб ставлення індивіда до соціуму, до інших людей, до самого себе, психічне відображення у формі безпосереднього переживання життєвого змісту явищ і ситуацій» та як внутрішню мову, систему «сигналів, за допомогою яких індивід дізнається про те, що відбувається» (Орбан-Лембрик, 2004: 290).

Лінгвісти пов'язують природу емоцій з каталізатором креативних здібностей людини (Шаховский, 2009: 672), специфічною формою оцінки як різновиду пропозиційного ставлення (Fieker, 1990: 45), своєю чергою, літературознавці вживають термін у більш широкому розумінні, ніж той, що висвітлюють цитовані психологи, соціальні психологи й лінгвісти, а саме як «духовні стани персонажів, оповідачів, ліричних героїв, що втілюються відповідними зображально-виражальними засобами у структурі художнього твору» (ЛСД, 2006: 229).

Ми розуміємо **емоції** у річищі спрямованого асоціативного експерименту як опосередковані й спрямовані словом-стимулом переживання відношень, що склалися між індивідом і вербальним подразником. Результат отриманих асоціативних реакцій номінуємо асоціатами.

Актуальність роботи зумовлена радикальною зміною базисної наукової парадигми, орієнтованої на людину як носія об'єктивно-суб'єктивних лінгвістичних знань про навколишній світ і себе в ньому.

Мета дослідження – з'ясувати семантику асоціатів слова-стимулу WUT «ЛЮТЬ» через спрямований асоціативний експеримент.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) висвітлити поняття “Wut” та типи асоціативних реакцій; 2) описати семантико-тематичні особливості асоціатів слова-стимулу WUT; 3) систематизувати асоціати слова-стимулу WUT за семантичною ознакою.

2. Поняття “Wut” та його об'єктивація

Розкриття поняття “Wut” дає змогу побачити засади, на яких воно сформоване. На думку Р. Варіг-Бурфейнд, у Wut відображено інтенсивність вияву емоції гніву (*heftiger Zorn*), сильний афект (*Raserei*), гіпертрофовану схильність до чогось (*übertriebene Neigung für etwas*), гіпертрофоване захоплення чимось (*übertriebene Begeisterung*), наприклад, читанням, танцями (WAHRIG, 2012: 1089). Очевидним є пряме й перенесене значення. Пряме значення кодифікує психічну енергію, перенесене – раціональну оцінку соціально-психологічних явищ.

Синонімічний ряд Wut репрезентовано ідеографічними синонімами з відтінками люти: *Zorn*, *Ingrimm*, *Empörung*, *Entrüstung*, *Erregung*, *Raserei*, *Aufgebrachtheit*, *Erbitterung*, *Ärger*, *Furor* (Bulitta, Bulitta, 1991: 768). Дозволимо собі нагадати, що синонімічний ряд це – «слова однієї частини мови з гранично близьким значенням» домінанті (Бешлей, 2016: 25). Семантичний зв'язок між домінантою і синонімом зворотно пропорційний: що далі від домінанти синонім у синонімічному ряду, то слабший їх смисловий зв'язок (Білінський, 2003: 20–21).

Величину вагового коефіцієнта W можна обрахувати за формулою «65» (Левицький, 2007: 193). Враховуємо число компонентів n та їх ранг r .

Загалом, процедура ґрунтується на паралельному додаванні, відніманні та послідовному діленні.

Отримуємо варіативний ваговий коефіцієнт смислової подібності W , що реалізується в межах 0,08–0,1. Максимально близькими до семантики домінанти *Wut* визнаємо лексеми: *Zorn* «гнів, лють» (1), *Ingrimm* «заст. (прихована) злість, (прихована) лють; жорстокість, запеклість» (0,91), *Empörung* «обурення» (0,82), *Entrüstung* «так само» (0,72), *Erregung* «хвилювання, збудження» (0,64) і *Raserei* «шаленство, несамовитість» (0,55), нижче помірному – *Aufgebrachtheit* «злоба, роздратування, гнів, обурення» (0,45), *Erbitterung* «жорстокість; злоба, озлобленість»

лють, ворожнеча» (0,36) і *Ärger* «гнів, досада, роздратування» (0,27), мінімально схожими – запозичення з латини *Furor* «сказ, лють» (0,18) (Мюллер, 2012: 729, 347, 202, 206, 217, 491, 67, 210, 60, 256). Отже, семантика *Wut* тотожна інтенсивності вияву емоції гніву. Гнів мислять як сильне невдоволення, роздратування через несправедливість або образу (WAHRIG, 2012: 1106). Сюди додаються й історичні, психологічні, психоенергетичні та біологічні чинники. У зв'язку з обсягом статті аналіз останніх не передбачаємо.

Позитивне ставлення до емоції *Wut*, як відомо, відображено в антонімах. Наприклад: *Ruhe, Gelassenheit, Ausgeglichenheit, Fassung, Gefäßtheit, Selbstbeherrschung, Seelenruhe, Haltung, Gleichmut, Gemütsruhe, *Freude, Glück, Seligkeit, Wonne* (Bulitta, Bulitta, 1991: 768). Тут простежуємо кілька ідей: від спокою (*Ruhe, Gelassenheit, Seelenruhe, Gleichmut, Gemütsruhe*), до рівноваги (*Ausgeglichenheit, Fassung, Gefäßtheit*), самовладання (*Selbstbeherrschung, Haltung*), градації емоції радості (**Freude, Glück, Seligkeit, Wonne*).

Ваговий коефіцієнт антонімів *Wut*, як і синонімів, має максимальний крок близькості W_{max} (1) та мінімальний W_{min} (0,067) відповідно.

Встановлено ступені близькості семантики антонімів до домінанти, а саме: 1) максимальний; 2) нижчий помірного; 3) вищий мінімального; 4) мінімальний. Максимально близьку семантику мають лексеми *Ruhe* «спокій» (1), *Gelassenheit* «тс» (0,93), *Ausgeglichenheit* «рівновага» (0,87), *Fassung* «тс» (0,73), *Gefäßtheit* «тс» (0,67), *Selbstbeherrschung* «самовладання» (0,6), *Seelenruhe* «душевний спокій» (0,53), нижче помірного лексеми *Haltung* «самовладання» (0,47), *Gleichmut* «спокій» (0,4), *Gemütsruhe* «душевний спокій» (0,33), вище мінімального лексеми **Freude* «радість» (0,27), *Glück* «щастя» (0,2), *Seligkeit* «блаженство, вище щастя» (0,13), мінімально близьку лексема *Wonne* «блаженство, насолода» (0,067) (Мюллер, 2012: 512, 271, 81, 231, 266, 551, 305, 289, 274, 250, 290, 552, 714). Звідси випливає, що після інтенсивного вияву емоції гніву настає фаза загального спокою, що переходить у фазу душевного спокою та трансформується в емоцію радості. Емоція радості є природним станом людини (Астрогор, 2018: 30). В цьому контексті емоція гніву є неприродною, а тому шкідливою й небезпечною.

3. Асоціати та їх класифікація

Поняття «асоціат», як уже зазначалось, похідне від асоціативної реакції на слово-

стимул. Асоціат об'єктивує вибрану індивідом думку про смислове наповнення останнього. Виокремлено від трьох (Романова, 2012в: 286) до 15 асоціативних реакцій (Романова, 2018: 55). Основними асоціативними реакціями на аналізоване слово-символ є реакція-словоформа (парадигматичні відношення) і реакція-словосполучення (синтагматичні відношення), додатковими, які виходять за межі теоретично можливих, постають: реакція-синтагма (*WUT – gegen mich; laut werden; sauer sein* 2) та реакція-відмова.

Термін проведення спрямованого асоціативного експерименту – лютий–квітень 2012 року.

Місце проведення – різні міста Німеччини: Берлін, Дрезден, Дюссельдорф, Лейпциг, Майнц, Мюнхен.

Інформанти – автохтонні мешканці віком від 20 до 50 років, жіночої й чоловічої статі, що здобувають або мають вищу освіту гуманітарного напрямку.

За кількісними показниками асоціати класифікуємо на три групи: типові, нетипові, перехідні. *Типові* асоціати мають індекс «3» і вище, індекс *нетипових* асоціатів мінімальний, тобто становить «1», *перехідні* асоціати співвідносяться з індексом «2» (табл. 1). Зрозуміло, що нетипові й перехідні асоціати у разі збільшення кількості інформантів можуть змінити свій статус: перехідні стануть типовими, нетипові – перехідними.

Із табл. 1 видно, що частота розподілу асоціатів нерівномірна: домінують нетипові асоціати, що зумовлено специфікою експерименту. Спрямований асоціативний експеримент звужує асоціативні зони пошуку, обмежує вибір асоціативної реакції та виявляє оціночне ставлення індивіда до об'єкта дослідження (Романова, 2012а: 114; 2012б: 122).

Якісний склад асоціатів проілюстровано в таблиці 2. Знак «+» указує на наявність тих чи тих сем у семантичній структурі асоціата, знак «-» маніфестує їх відсутність, відповідно.

Згідно з даними табл. 2, смислове наповнення асоціатів релевантне негативному, позитивному та нейтральному сенсам. Негативний і нейтральний сенси характерні для всіх типів асоціатів, у тому числі типових, перехідних і нетипових, позитивний сенс трапляється лише в нетипових асоціатах. Отже, з певним застереженням висновуємо той факт, що якість семантики типових і перехідних асоціатів зумовлена якістю життєвого досвіду: у одних інформантів досвід негативно-нейтральний, у інших – негатив-

но-нейтрально-позитивний. На передній план висувається вже проблема особистості інформанта. Йдеться, зокрема, про його індивідуально-психологічні (темперамент, характер), соціально-психологічні (спрямованість, позиція, цінності, переконання тощо) якості, соціалізацію, систему міжособистісних стосунків тощо. Вивчення лінгвістики цих характеристик може бути перспективою подальших досліджень.

4. Семантико-тематичні особливості асоціатів слова-стимулу WUT

Спостереження за корпусом асоціатів слова-стимулу WUT показує, що їх семантика розмаїта, пов'язана з назвами інших емоцій (30): а) негативні (26) *Ärger 6, Enttäuschung 4, Gefühlsausbruch, Hass 2, Rage, Schmerz, Trauer 2, Unzufriedenheit 3, Verzweiflung 2, Zorn 4*; б) нейтральні (2) *Emotion 2*; в) позитивні (2) *Freude, Mut* (диференціація назв «інших емоцій» еквівалентна модальності переживання: відповідність певного явища потребам людини викликає в неї позитивні емоції, невідповідність – негативні, нейтральні емоції тотожні спокою або психічній рівновазі), назвами девіантної (або ненормативної для лінгвоспільноти) поведінки (17) **Agression 7, Eifersucht, Konflikt, *Kontrollverlöst, Schreien, *SCHREIEN, Sprachlosigkeit, Streit 2, Unbeherrschtheit, Verrat*, назвами кольору (11) *rot 6, Rot 4, *ROT*, назвами оцінки (11) *böse, Ernst, *Gefährlich, gegen mich, hilflos, Leistung, Probleme, *Saue, Unfairness, Ungerechtigkeit*, назвами сили в широкому розумінні (6) *Hilflosigkeit 4, *Hilflösigkeit, *Widerständis*, назвами стану (6): а) фізичний (3) *Befreiung, Chaos,*

Stau; б) емоційний (2) *sauer sein 2*; в) психічний (1) *Ausflippen*, назвами дії, спрямованої проти об'єкта (носія емоційного стану) (3) *laut werden, *rauslassen, weinen*, назвами наглядю за кимось, чимось (3) *Gewalt, Kontrolle 2, метафорою (2) Ausbruch, Explosion*, назвами моралі (2) *Böse, Korruption*, назвами статусу (2) *Chef, Papa*, назвами фінансів (2) *Gehalt, Geld*, назвою діяльності (1) *Arbeit*, назвою алкогольного напою (1) *Bier*, назвою верхньої частини тіла (1) *Kopf*, назвою слухового відчуття (1) *Laut*, назвою інтенсивності вияву голосу людиною або твариною (1) *Schrei*, назвою тварини чоловічої статі (1) *Stier*, назвою розподілу (1) *Vergebung* та відмовою (1).

Узагальнюючи наведену семантику за тематичною ознакою, отримуємо три групи асоціатів: «Людина», «Червоний колір», «Буття».

Людина постає в кількох планах: емоційному (*Ärger 6, Enttäuschung 4, Zorn 4, Unzufriedenheit 3, Emotion 2, sauer sein 2* тощо), соціально-психологічному (**Agression 7, Streit 2, Eifersucht, Konflikt* тощо), соціальному (*Kontrolle 2, Chef, Gehalt, Geld, Gewalt, Papa* тощо), аксіологічному (*böse, Ernst, *Gefährlich, gegen mich, hilflos* тощо), енергетичному (*Hilflosigkeit 4, *Hilflösigkeit, *Widerständis*), психічному (*Ausflippen, laut werden*), моральному (*Böse, Korruption*), комунікативному (*Schrei*, реакція-відмова), фізичному (*Bier*), біологічному (*Kopf*).

Як бачимо, підхід до розуміння і вивчення сучасної людини повинен бути комплексним: індивідуально-психологічним, соціально-пси-

Таблиця 1

Частота розподілу асоціатів слова-стимулу WUT

Типи асоціатів	Абс. к-ть	Приклади
Типові	37	<i>*Agression 7</i> (тут і далі знак * відображає орфографію інформантів. – Н.П.), <i>Ärger 6, Enttäuschung 4, Hilflosigkeit 4, rot 5, *Rot 4, Zorn 4, Unzufriedenheit 3</i>
Перехідні	14	<i>Emotion 2, Hass 2, Kontrolle 2, sauer sein 2, Streit 2, Trauer 2, Verzweiflung 2</i>
Нетипові	51	<i>Arbeit, Ausflippen, Bier, böse, Böse</i> тощо
Разом	102	

Таблиця 2

Якісний склад асоціатів слова-стимулу WUT

Типи асоціатів	Смислове наповнення			Приклади
	Негатив	Позитив	Нейтральне	
типові	+	–	+	<i>*Agression, Rot</i>
перехідні	+	–	+	<i>Hass, Emotion</i>
нетипові	+	+	+	<i>Ausbruch, Freude, Bier</i>

хологічним, соціологічним, гуманістичним, філософським, етичним, біологічним. Звісно, в людині важливо бачити не лише загальне, а й своєрідне. Йдеться про зовнішній вигляд, внутрішній світ, учинки, культуру взаємодії з навколишнім світом, духовні запити, менталітет, світогляд, характер, звички тощо. Людина як особистість розвивається у взаємодії з навколишнім середовищем. Її соціальні ролі мінливі, зумовлені предметними, комунікативними або емоціогенними ситуаціями. Звичайно, така диференціація ситуацій умовна, оскільки кожна з них може нашаруватись одна на одну або інтегруватись відповідно. Емоціогенну ситуацію визначають як сукупність умов і обставин, які найбільш часто «викликають емоції в людини» (Кириленко, 2007: 241). Але це вже інша проблема, що потребує окремого дослідження.

Поняття кольору посідає одне із чільних місць у житті людини, він викликає у неї не лише гаму почуттів, а й впливає «на її психічний, фізичний та емоційний стани» (Ковбасюк, 2004: 5), «відображає етнічні й психологічні стереотипи», прямолінійно «взаємодіє з концептуалізацією найбільш важливих архетипів: вогнем, кров'ю, рослинністю, небом, землею» (Ярмолевич, 2012: 325).

Червоний колір *rot* б описує пігментацію обличчя людини в стані люті, характеризує її негативну емоційну поведінку, іменник *Rot* 4 еквівалентний кольору фарби, крові, вогню (WAHRIG, 2012: 781), червоному світлу світлофора, яскраво-червоному кольору, картярському терміну (черви, бубни), рум'янцю, імпліцитно косметичному терміну (рум'яна) (Мюллер, 2012: 509), другий іменник **ROT* розглядаємо як ім'я концепту, що маніфестує всі знання інформанта про червоний колір (Пименова, 2009: 6). Виокремлюють різні типи концептів, у тому числі уявлення, схема, поняття, фрейм, сценарій (скрипт), гештальт (критерієм розмежування слугує характер інформації, що концептуалізується), сталі й несталі (тут критерій тотожний частоті вербального відтворення), вербалізовані й приховані (механізмом класифікації є форма коду та мета вербалізації), абстрактні й конкретні (за змістом) (Попова, Стернин, 2009: 22–25), фольклорні, побутові, релігійні, міфологічні, індивідуально-авторські, загальнопоетичні (за функціонуванням) (Сокол, 2016: 73) тощо. Ми не ставимо тут за мету визначити тип концепту **ROT* чи аналіз його концептуальних ознак. Однак переконані, що **ROT* має базовий прошарок, певний чуттєвий образ,

утілений словом-стимулом WUT. Цей образ є одиницею «універсального предметного коду», що «кодує цей концепт для мисленевих операцій» (Сокол, 2016: 13).

Буття реконструюємо, по-перше, через фізичний стан людини (*Befreiung, Chaos, Stau*), по-друге, через діяльність (*Arbeit*), за яку людина, як уже зазначалось вище, отримує певну винагороду від соціуму (*Gehalt, Geld*), по-третє, через тваринний світ (*Stier*).

Дешифратори буття, на жаль, непрозорі. До прикладу, *Befreiung* можна інтерпретувати і як «звільнення від когось, чогось», і як «визволення», відповідно (Мюллер, 2012: 104), *Chaos* перегукується з міфологічним терміном та з дисгармонією порядку (Мюллер, 2012: 151), *Stau* маніфестує накопичення рідини, терміни медицини та гідротехніки, а також поняття затору й транспортної пробки (Мюллер, 2012: 575), за *Arbeit* ховається праця, робота, справа, заняття, діяльність, результат діяльності, продукт діяльності, виріб (Мюллер, 2012: 58), *Stier* апелює до бика та астрономічного терміна (Мюллер, 2012: 581). Гіпотетично, *Stier* може вживатись і у перенесеному значенні, як-от наприклад, у фразеологічних одиницях *den Stier bei den Hörnern fassen/packen* “in einer schwierigen Lage entschlossen, ohne Zögern handeln” (DUDEN, 2008: 733) «розм. узяти бика за роги» (Мюллер, 2012: 581). Отже, семантика асоціатів багатогранна, не передбачувана, важко прогнозована, іноді не очікувана.

5. Висновки

Аналіз проблеми дослідження дає змогу дійти таких висновків: асоціати слова-стимулу WUT утворюють основні (парадигматичні, синтагматичні) та допоміжні відношення (реакція-синтагма, реакція-відмова) з лексиконом індивіда. Виокремлено три групи асоціатів: типові, нетипові, перехідні. Типові асоціати відображають стереотипне мислення етносу, природа перехідних і нетипових асоціатів потенційно відкрита, динамічна й змінна. Лексикографічне тлумачення поняття “Wut” і його «живе розуміння» збігаються почасти. В лексикографічній дефініції увагу акцентовано більшою мірою на негативному сенсі Wut, «живе уявлення» – відносно широке й презентабельне, актуалізує негативні, нейтральні, позитивні характеристики відповідно. Семантика асоціатів слова-стимулу WUT корелює з трьома основними темами: «Людина», «Червоний колір», «Буття», орієнтована на новий, нестандартний лінгвофілософський пошук.

У перспективі, крім названих у ході досліджень проблем, маємо на меті порівняти асоціати слова-стимулу WUT автохтонів Німеччини та Австрії або автохтонів та іноземців, що вивчають німецьку мову як фах чи є її носіями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Астрогор А. В поисках истины. Москва : Профит Стайл, 2018. 160 с.
2. Бешлей О. Семантико-когнітивний аналіз синонімів концепту YOTH. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2016. Випуск 26. С. 24–29.
3. Білинський М. Щільність та зв'язність синоніміки англійського дієслова. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2003. Випуск 155. С. 20–31.
4. Изард К.Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 464 с.
5. Кириленко Т. Володимир Роменець про зміст переживання у процесі самопізнання особистості. *Психологія і суспільство*. 2016. № 2. С. 84–89.
6. Кириленко Т.С. Короткий словник термінів. *Психологія: емоційна сфера особистості*. Київ : Либідь, 2007. С. 238–244.
7. Ковбасюк Л.А. Семантичний та функціональний аспекти одиниць вторинної номінації з компонентом «кольороназва» в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ : Київський національний лінгвістичний університет, 2004. 20 с.
8. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике. Винница : Нова Книга, 2007. 264 с.
9. ЛСД – Літературознавчий словник-довідник. Київ : Видавничий центр Академія, 2006. 752 с.
10. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ : Чумацький Шлях, 2012. 792 с.
11. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: У 2 Кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ : Либідь, 2004. 576 с.
12. Пименова М.В. Введение в когнитивную лингвистику. / Предисловие. Попова З.Д. и др. Севастополь : Рибэст, 2009. С. 3–11.
13. Попова З.Д., Стернин Й.А. Полевая модель концепта. Попова З.Д. и др. Введение в когнитивную лингвистику. Севастополь : Рибэст, 2009. С. 12–43.
14. Романова Н.В. Асоціати як засіб реалізації психологічно реального значення EKEL. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»*. Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 2012. № 1003. Випуск 70. С. 16–21.
15. Романова Н.В. Особливості семантики слова-стимулу CHAOS «хаос» (на матеріалі спрямованого асоціативного експерименту). *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2012а. № 12 (7). С. 110–121.
16. Романова Н.В. Семантика асоціатів на слово-стимул ÜBERRASCHUNG (на матеріалі спрямованого асоціативного експерименту). *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького національного університету*. 2012б. Випуск 7. С. 120–130.
17. Романова Н.В. Семантика асоціатів Angst: лінгвістичний аспект. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2012в. № 14 (249). С. 91–96.
18. Романова Н.В. Семантика асоціатів Schamgefühl у лінгвістичному контексті. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2012д. Випуск 10. С. 281–290.
19. Романова Н.В. Типові й «нетипові» значення назв базових емоцій у сучасній німецькій мові. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Т. 29 (68) № 1. С. 54–58.
20. Сокол М.М. Терміни «поняття» та «концепт» у контексті сучасних лінгвістичних студій. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Випуск 10 Т. 3 (Р–Я). С. 71–76.
21. Шаховский В.И. Эмоции в коммуникативной лингвистике. *Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство*. Москва : Языки славянских культур, 2009. С. 671–683.
22. Ярмолевич О.И. Архетипы в цветообозначении. Красный. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2012. Випуск 10. С. 324–330.
23. Bulitta E., Bulitta H. Wörterbuch der Synonyme und Antonyme. Frankfurt am Main : Fischer, 1991. 800 S.
24. DUDEN. Redewendungen. Mannheim : Dudenverlag, 2008. Bd. 11. 960 S.
25. Fiehler R. Kommunikation und Emotion: theoretische und empirische Untersuchungen zur Rolle von Emotionen in der verbalen Interaktion. Berlin : de Gruyter, 1990. 365 S.
26. WAHRIG. Wörterbuch der deutschen Sprache / von R. Wahrig-Burfeind. München : dtv, 2012. 1152 S.

REFERENCES:

1. Astrogor, A. (2018). *V poiskakh istiny [In search of truth]*. Moscow: Profit Style [in Russian].
2. Beshlei, O. (2016). Semantyko-kohnityvnyi analiz synonymiv kontseptu YOTH [Semantic-cognitive analysis of synonyms of the concept YOTH]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Linguistics"*, 26. Pp. 24–29 [in Ukrainian].
3. Bilynskyi, M. (2003). Schilnist ta zvyaznist synonymiky anhliiskoho dieslova [Compactness and Cohesion of the Synonymic Binding of the English Verb]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Germanic Philology*, 155. Pp. 20–31 [in Ukrainian].
4. Bulitta, E. & Bulitta, H. (1991). *Wörterbuch der Synonyme und Antonyme*. Frankfurt am Main: Fischer.
5. DUDEN (2008). *Redewendungen*. Mannheim : Dudenverlag. Bd. 11.
6. Fiehler, R. (1990). *Kommunikation und Emotion: theoretische und empirische Untersuchungen zur Rolle von Emotionen in der verbalen Interaktion*. Berlin: de Gruyter.
7. Izard, K.E. (2008). *Psikhologiya emotsii [Psychology of Emotions]*. Sankt-Petersburg: Pieter [in Russian].
8. Kovbasyuk, L.A. (2004). *Semantychnyi ta funktsionalnyi aspekty odynyts vtorynnoi nominatsii z komponentom "kolyoronazva" v suchasnyy nimetsii movi [Semantic and Functional Aspects of Secondary Nomination Units with*

- "Colour Term" in Modern German]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv: Kyiv National Linguistic University [in Ukrainian].
9. Kyrylenko, T. (2016). Volodymyr Romenets pro зміst perezhyvannya u protsesi samopiznannya osobystosti [Volodymyr Romenets about the Content of Experiences in the Process of Self-knowledge of Personality]. *Psychology and Society*, 2. Pp. 84–89 [in Ukrainian].
 10. Kyrylenko, T.S. (2007). Korotkyi slovnyk terminiv [Laconic dictionary of terms]. *Psychology: Emotional Sphere of Personality*. Kyiv: Lybid. Pp. 238–244 [in Ukrainian].
 11. Levitskii, V.V. (2007). *Kvantitativnye metody v lingvistike* [Quantitative Methods in Linguistic]. Vinnitsa: New Book [in Russian].
 12. LSD (2006). *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Literary dictionary-reference book]. Kyiv: Publishing Center Academy [in Ukrainian].
 13. Myuller, V. (2012). *Velykyi nimetsko-ukrainskyi slovnyk* [Gross German-Ukrainian Dictionary]. Kyiv: Chumatskyi Road [in German and Ukrainian].
 14. Orban-Lembryk, L.E. (2004). *Sotsialna psykholohiya: U 2 Kn. Kn. 1: Sotsialna psykholohiya osobystosti i spilkuvannya* [Social Psychology in 2 books. Book 1: Social Psychology of Personality and Assosiation]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
 15. Pimenova, M.V. (2009). Predislovie [Preface]. Popova, Z.D. et al. (eds.). *Introduction to Cognitive Linguistics*. Sevastopol: Ribest. P. 3–11 [in Russian].
 16. Popova, Y.D. & Stermin, I.A. (2009). Polevaya model kontseptu. Popova Z.D. et al. (eds.). *Introduction to Cognitive Linguistics*. Sevastopol: Ribest. Pp. 12–43 [in Russian].
 17. Romanova, N.V. (2012). Asotsiaty yak zasib realizatsii psykholohichno realnoho znachennya EKEL [Associates as a Means Realization of Psychological Actual Meaning of EKEL]. *Bulletin of Karazin National University Kharkiv. Series "Romance and German Philology. Methods of teaching of foreign languages"*, 1003, 70. Pp. 16–21 [in Ukrainian].
 18. Romanova, N.V. (2012a). Osoblyvosti semantyky slovastymulu CHAOS "KHAOS" (na materialii spryamovanoho eksperymentu) [Features of the semantics of the word-stimulus CHAOS "CHAOS" (based on directional associative experiment)]. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*, 12 (7). Pp. 110–121 [in Ukrainian].
 19. Romanova, N.V. (2012b). Semantyka asotsiativ na slovastymul ÜBERRASCHUNG (na materialii spryamovanoho eksperymentu) [Semantics associates on the word-stimulus ÜBERRASCHUNG (based on directional experiment)]. *Philological Studies: Scientific Bulletin of Kryvyi Rih National University*, 7. Pp. 120–130 [in Ukrainian].
 20. Romanova, N.V. (2012c). Semantyka asotsiativ Angst: linhvistychnyi aspekt [The semantics of associates of Angst: the linguistic aspect]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University Luhansk*, 14 (249). Pp. 91–96 [in Ukrainian].
 21. Romanova, N.V. (2012d). Semantyka asotsiativ *Schamgefühl* u linhvistychnomu konteksti [The semantics of associates *Schamgefühl* in linguistic context]. *Modern Research in Foreign Philology*, 10. Pp. 281–290 [in Ukrainian].
 22. Romanova, N.V. (2018). Typovi i "netyповi" znachennya nazv bazovykh emotsii u suchasni nimetskiy movi [Standard and "Instandard" Meanings of the Basic Emotions Names in the Modern German Language]. *Scientific Notes of Vernadsky National University Tavriya. Series "Philology. Social Communication"*, 1, 29 (68). Pp. 54–58 [in Ukrainian].
 23. Shakhovskii, V.I. (2009). Emotsii v komunikativnoi lingvistike [Emotions in Communication Linguistics]. *The Horizons of modern Linguistics: Traditions and Innovation*, pp. 671–683. Moscow: Languages of Slavic Culture [in Russian].
 24. Sokol, M.M. (2016). Terminy "ponyattya" ta "kontsept" u konteksti linhvistychnykh studii [Of terms "concept" and "idea" in the context of modern linguistic studies]. *Actual Problems of Philology and Translating*, 10, 3 (R–Ya). Pp. 71–76 [in Ukrainian].
 25. WAHRIG (2012). *Wörterbuch der deutschen Sprache*. München: dtv.
 26. Yarmolovich, O.I. (2012). Arkhetypy v tsvetooboznachenii. Krasnyi [Archetypes in color nomination. The red]. *Modern Research in Foreign Philology*, 10. Pp. 324–330 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 02.09.2020.
The article was received September 2, 2020.

УДК 811.111'27'42:316.75

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-10>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕМІВ ЯК ІДЕОЛОГЕМ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Юшак Вікторія Миколаївна,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської філології

Волинський національний університет імені Лесі Українки

vika.yushak@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7810-7452

Лепка Діана Михайлівна,

студентка IV курсу факультету іноземної філології

Волинський національний університет імені Лесі Українки

dianka2000@gmail.com

orcid.org/0000-0001-8612-9101

У статті здійснено аналіз теоретичних напрацювань українських і зарубіжних науковців у сфері соціолінгвістики, медіалінгвістики, політичної та когнітивної лінгвістики. Вивчено особливості медіадискурсу, виокремлено його основні принципи і структурні характеристики, досліджено головні аспекти Інтернет-дискурсу. Шляхом аналізу наукових розвідок з окресленої проблематики вивчено явище «мем», причини його виникнення й роль у загальнокультурному просторі. Визначено особливості класифікації мемів та окреслено їх роль у медіапросторі, а також здійснено системний аналіз концепцій, пов'язаних із досліджуваним феноменом.

Під час дослідження мемів як засобів поширення ідеології в медіапросторі вивчено причини перетворення Інтернет-комунікації на альтернативний метод взаємодії між людьми. Надано практичне обґрунтування ролі медіадискурсу як симулякра реальності, що відображає уявлення людини про її навколишній світ на основі певних загальноприйнятих моделей і функціонує у свідомості реципієнта як цілісний художній образ. Охарактеризовано гіперреальність Інтернет-дискурсу та роль мемів у процесі самовираження членів Інтернет-спільнот. Інтернет-меми не є звичайним стереотипним відображенням реальності, а стають результатом суб'єктивного сприйняття дійсності, її часто суперечливої інтерпретації. Це дає підстави стверджувати, що в політичному дискурсі Інтернет-меми виконують роль ідеологем, значення змінюється відповідно до політичної прагматики.

Аналіз політичних мемів про Д. Трампа дав змогу виокремити етапи формування мема як засобу імітації реальності. Охарактеризовано чотири стадії перетворення мема на засіб імітації фундаментальної реальності й окреслено особливості їх трансформації на кожному етапі. З метою визначення їх змістових характеристик і функцій в Інтернет-просторі здійснюється компонентний аналіз Інтернет-мемів про Д. Трампа. Останній етап процесу повного перетворення на одиницю гіперреальності проходять не всі медіаелементи, адже не завжди фрази-кліше, знаки, символічні зображення можуть повністю стерти зв'язок із контекстом, у якому виникли. Цілеспрямоване створення й використання мемів-ідеологем є ефективним засобом впливу на свідомість суспільства, тому що мем є лаконічним, у ньому переважають візуальні аспекти, він легко запам'ятовується і створює ілюзію розуміння, хоча семантичне й емоційне забарвлення цих медіаелементів по-різному декодується адресатами.

У статті детерміновано роль мемів як ідеологем у політичному дискурсі. Виокремлено основні аспекти, що сприяють функціонуванню цього феномена як засобу поширення ідеології в межах конкретної соціальної групи. Окреслено роль вербальних і візуальних компонентів мемів у контексті медіадискурсу.

Ключові слова: мем, ідеологема, медіадискурс, Інтернет-дискурс, симулякр, гіперреальність, ідеологія.

THE PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF MEMES AS IDEOLOGEMES IN THE MODERN ENGLISH MEDIA DISCOURSE

Yushak Victoria Mykolaivna,

Candidate of Philological Sciences,

Teacher at the Department of Foreign Languages

Lessia Ukrainka Volyn National University

vika.yushak@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7810-7452

Lepka Diana Mykhailivna,

4th year Student at the Faculty of Foreign Philology

Lessia Ukrainka Volyn National University

dianka2000@gmail.com

orcid.org/0000-0001-8612-9101

The article analyzes the researches of the Ukrainian and foreign scholars in the fields of sociolinguistics, media linguistics, political and cognitive linguistics. The peculiarities of the media discourse are studied, its basic principles and structural characteristics are singled out, the main aspects of the Internet discourse are studied. Analyzing scientific researches on the outlined issues, the phenomenon of "meme", the reasons for its formation, and its role in the cultural space were studied. The peculiarities of the memes classification are defined and their role in the media space is outlined, as well as the systematic analysis of the theories related to the studied phenomenon is carried out.

During the study of memes as a means of spreading ideology in the media space, the reasons for the transformation of the Internet communication into an alternative method of interaction between people were studied. The article provides a practical justification for the role of media discourse as a simulacrum of reality. The hyperreality of the Internet discourse and the role of memes in the process of self-expression of the Internet groups members are described. The analysis of political memes about D. Trump made it possible to distinguish the stages of the formation of memes as a means of imitating reality. Four stages of transformation of a meme into a means of imitation of fundamental reality are characterized and features of their transformation at each stage are outlined. To determine their semantic characteristics and functions in the Internet space, the component analysis of the Internet memes about D. Trump is carried out.

The article determines the role of memes as ideologemes in the political discourse. The main aspects that contribute to the functioning of this phenomenon as a means of spreading ideology within a particular social group are highlighted. The role of verbal and visual components of memes in the media discourse is outlined.

Key words: meme, ideologeme, media discourse, Internet discourse, simulacrum, hyperreality, ideology.

1. Вступ

Соціальне буття людини має безпосередній зв'язок із мовою, у якій поступово відображаються події навколишнього світу. Виникнення нових тенденцій у соціумі впливає на поведінку людей, міжособистісну взаємодію. Завдяки технологічному прогресу змінюються канали передачі інформації та, відповідно, методи комунікації в Інтернет-просторі.

Саме тому увага лінгвістів перенесена на більші одиниці дослідження, дискурси, що, окрім вербальних засобів взаємодії, охоплюють також соціальний контекст та інші екстралінгвістичні феномени. Одним із нових методів комунікації є меми, що виникають у медіадискурсі як реакції на події суспільного життя. Ці медіаелементи можуть поширювати інформацію певного ідеологічного спрямування, тому що деякі меми лише імітують реальність, а не достовірно передають її.

У сучасній науковій спільноті набирають обертів дослідження медіадискурсу (Т. ван Дейк, 1989; Т.Г. Добросклонська, 2005; М.Р. Желтухіна, 2016; Д. Крістал, 2017; Ю.О. Шевлякова, 2013). Поняття «мем» висвітлено в працях С. Блекмора (2002), Р. Броуді (1996), У. Дюрема (1991), К. Р. Ембера (1988), Ч. Ламсдена (1981), А. Лінча (1996).

Актуальність дослідження зумовлена прикладним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій, а також потребою в соціолінгвістичному аналізі мемів як засобів імітації

реальності та одного з методів ідеологічного впливу в медіапросторі.

Мета дослідження полягає в контент-аналізі Інтернет-мемів і виявленні особливостей їх перетворення на елементи ідеологічного впливу в контексті медіадискурсу (на матеріалі політичних мемів про Д. Трампа).

2. Розділ 1

У ХХІ столітті лінгвістичні дослідження є надзвичайно динамічними, адже завдяки постійній зміні тенденцій у соціокультурному та політично-економічному просторі науковий аналіз явищ потребує поглиблення теоретичних узагальнень. Поява нових каналів передачі інформації детермінує особливості комунікації, що, окрім мовних феноменів, інтегрує велику кількість екстралінгвістичних явищ: різні способи мислення, поведінки, взаємодії, оцінки, впливу, почуття, віри, використання символів (Gee, 1999: 19).

У контексті аналізу різноманітних лінгвістичних процесів важливим є дослідження медіадискурсу як сфери передачі інформації, розвитку соціальної думки, формування концептуальної картини світу людини та уособлення складної структурованої системи мовленнєвої й технічної взаємодії. Окрім власне висловлювань, учасників мовленнєвих актів, каналу передачі інформації, медіадискурс охоплює також велику кількість позамовних інтегральних складників.

Основним принципом медіадискурсу є орієнтація на адресата. «Фактор адре-

сата» є складним концептом, адже адресанту потрібно взяти до уваги соціолінгвістичні особливості, що маркують певну соціальну групу та визначають соціальний статус адресата – віковий, гендерний, професійний, соціальний, культурний, освітній аспекти. Саме тому аудиторія деяких ЗМІ часто об'єднується під впливом однакових очікувань щодо форми й змісту комунікативних дій. Вплив на масового адресата в медіапросторі за своєю метою є схожим на маніпулятивний вплив у міжособистісному спілкуванні й відрізняється лише способом передачі інформації (опосередкованість мас-медіа та неможливість миттєвого коригування засобів впливу залежно від реакції адресата) й індивідуально-масовою природою адресата.

У сучасному комунікативному просторі, що формується в процесі взаємодії різних типів дискурсу, великий відсоток передачі інформації припадає на Інтернет-сферу. Інтернет-дискурс є невичерпним джерелом даних, тому що «світова павутина» – це синтез ідей віртуальності, гіпертексту, мультимедіа, універсальної інформаційної мережі, мережевого суспільства та нелінійного мислення (Романов).

Ураховуючи концепції лінгвістів щодо трактування терміна «Інтернет-дискурс», доцільно стверджувати, що Інтернет-простір – це складна система, елементи якої функціонують у межах лінгвістичного й паралінгвістичного контекстів і реалізуються в процесі комунікативної та когнітивної діяльності. Уважаємо, що в Інтернет-дискурсі не існує чітких правил реалізації комунікації, що зумовлює постійне виникнення нових тенденцій до об'єктивізації думок в Інтернеті. Одним із таких методів передачі ідей є меми.

Термін «мем» уперше використаний англійським біологом і засновником теорії мемів Річардом Доукінзом у 1976 році в книзі *“The Selfish Gene”* («Егоїстичний ген») (Докинс, 2000). У дослідженні науковець провів аналогію між генетичною та культурною еволюцією, у якій мем функціонує як ген і здатний до самовідтворення, самокопіювання, мутації та штучної селекції.

У контексті медіадискурсу меми часто розглядають як певні приховані в привабливій інформаційній оболонці ідеологічні звернення, які за допомогою Інтернет-мережі досягають аудиторії та впливають на сприйняття реальності споживачами медіасфери. Спонтанність творчості Інтернет-користувачів спричиняє виникнення великої кількості схожих за тематикою, використаними

елементами мемів, зміст яких постійно доповнюється й поглиблюється, поступово втрачаючи зв'язок із первинним джерелом. Отже, Інтернет-мем починає існувати як цілісна структура, яку члени певної соціальної групи можуть правильно декодувати незалежно від контексту. Саме тому Інтернет-комунікація з використанням різноманітних медіаелементів є альтернативним методом взаємодії між людьми, створює новий вимір соціальної реалізації, гіперреальність.

Згідно з твердженням французького філософа Ж. Бодріяра, у віртуальному світі люди спілкуються за допомогою образів, симулякрів, що стирають відмінності між справжнім та уявним, так симулюючи процес реальної комунікації (Baudrillard, 1983: 22). Симулякр (від лат. *“Simulacrum, Idola, Phantasma”*) – це знак, символ, який не має реального означеного предмета, але копіює форму вихідного зразка. Послугуючись трактуванням типів симулякрів за Ж. Бодріаром, вважаємо, що медіадискурс – це симулякр третього типу, що апелює до творчо створеної художньої реальності (Інтернет-комунікація, соціальні мережі, Інтернет-меми), яка відображає уявлення людини про її навколишній світ (дійсність як симулякр) на основі певних загальноприйнятих моделей та існує у свідомості реципієнта як цілісний художній образ. Гіперреальність Інтернет-дискурсу не є детермінованою та слугує «наріжним каменем» творчості, способів самовираження членів Інтернет-спільнот за допомогою мемів, що не мають безпосереднього зв'язку з денотатом. Тому Інтернет-меми не є звичайним стереотипним відображенням реальності, вони стають результатом сприйняття дійсності, її суб'єктивної, часто суперечливої інтерпретації у свідомості індивіда.

3. Розділ 2

Попри свою гумористичну природу, сатиричні риси мема часто стають засобом інформаційної політики. На нашу думку, це відбувається в чотири етапи, у процесі яких мем, як і симулякр, починає лише імітувати реальні соціальні події. Для дослідження цих етапів доцільно проаналізувати політичні Інтернет-меми, у яких часто фігурує Дональд Трамп, американський державний діяч, політик, чинний президент Сполучених Штатів Америки.

З 2017 року в Інтернеті великої популярності набули меми з використанням незрозумілого буквосполучення *“covfefe”*. Приводом до їх створення став твіт Дональда Трампа

“Despite the constant negative press covfefe”, що містив очевидну друкарську помилку у слові “coverage” й був видалений із профілю президента через декілька годин.

Першою стадією перетворення твіту в мем стало «вірусне» поширення в Інтернеті знімків екрана («скріншотів»), на яких представлений сам напис, що слугував першоджерелом політичного медамема. На цьому етапі члени Інтернет-спільнот чітко передавали конкретний факт фундаментальної реальності, не спотворюючи його (рис. 1).

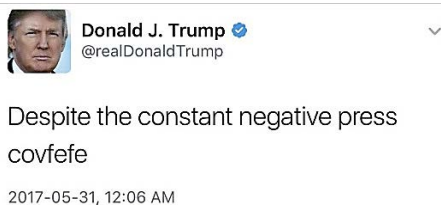

Рис. 1

Друга стадія охоплювала поширення мемів, які все ще використовували твіт президента як референт, проте символи або частини зображення не були достовірними, а лише натякали на існування первинної інформації. Цей етап охоплює одиниці медіадискурсу, які все ще існують у контексті твіту, але передають факти в спотвореному вигляді.

Один із таких мемів додає переклад слова “covfefe”, що нібито німецькою означає “Heil Hitler” (рис. 2). Інший користувач намагається пояснити значення слова російською, а еквівалентною до “covfefe” є фраза “I resign” (рис. 3).

Рис. 2

Рис. 3

Ще одним прикладом мемів на цьому етапі є намагання декодувати шифр, яким є буквосполучення “covfefe”, за допомогою періодичної системи хімічних елементів Дмитра Менделєєва (рис. 4). Символи “Co”, “V”, “Fe”, “Fe” послідовно співвідносять із хімічними елементами: кобальт (Co), ванадій (V) та ферум (Fe). Так формується код «27232626» (відповідно до порядкових номерів у таблиці), що співпадає з унікальним ідентифікаційним номером (PMID, PubMed Identifier), присвоєним публікації “A Single Transcriptome of a Green Toad...” про «зелену жабу» (“a Green Toad”). Цей мем, попри існування в контексті твіту президента, є алюзією на іншу серію мемів із жабеюм Пеппе, що асоціювалася з кампанією Дональда Трампа, білим націоналізмом протягом президентських перегонів у США 2016 року (рис. 5).

Рис. 4

Рис. 5

На третій стадії розвитку починається поступова втрата контексту, у якому виник мем, зв'язок із першоджерелом практично відсутній. Змінюється зовнішня оболонка медіаелемента: більше не використовується твіт президента як референт, а семантичні зміни певних символів призводять до виникнення вторинних значень одиниць мема.

Третій етап охоплює медіаелементи, на яких усе ще зображений Дональд Трамп, але буквосполучення "covfefe" вжите в значенні «необачності», хибних кроків чинного президента США й інших політиків. Деякі користувачі почали використовувати графічну схожість "covfefe" та слова "coffee" (рис. 6), а інші базували власні меми на подібності "covfefe" та німецького слова "Kampf". Так виникло зображення книги Дональда Трампа під назвою "Mein Covfefe" (рис. 7), що є алюзією на працю Адольфа Гітлера "Mein Kampf", яка стала ідеологічною основою німецького націонал-соціалізму.

Рис. 6

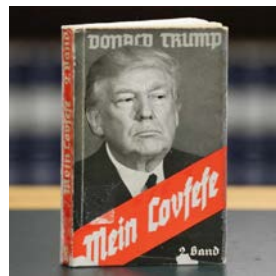

Рис. 7

Остання, четверта, стадія утворення мема-симулякра реальності означає повну втрату зв'язку з першоджерелом інформації. Знаки та символи більше не наслідують реальні факти: вони функціонують нарівні з ними (режим тотальної еквівалентності). "Covfefe" стає симулякром із власним комплексом значень і їх інтерпретацій. Меми з використанням цього буквосполучення більше не містять зображень із президентом Трампом чи його твіту (рис. 8, 9).

Рис. 8

Рис. 9

На нашу думку, медіаелементи з використанням буквосполучення "covfefe" є прикладом креолізованих мемів, що складаються з вербального та візуального структурних рівнів. Твіт Д. Трампа став основою для створення частково «крилатої» фрази, що згодом стала впізнаваною та функціонувала з нульовим ступенем креолізації в мемах, які пройшли всі чотири стадії перетворення на елемент гіперреальності. Ми вважаємо, що такі меми стають чистими симулякрами, є прикладами плюралізму людських думок і суб'єктивною інтерпретацією подій у суспільстві.

Четвертий етап процесу повного перетворення на одиницю гіперреальності проходять не всі медіаелементи, адже не завжди фрази-кліше, знаки, символічні зображення можуть повністю стерти зв'язок із контекстом, у якому виникли. Яскравим прикладом є меми, що створені як реакція на коментар Дональда Трампа щодо свідчень посла США в Європейському Союзі Гордона Сондленда в рамках процедури імпічменту президента 20 листопада 2019 року.

Меми на цю тематику пройшли лише три етапи в розвитку:

- 1) «якісна копія» – швидке поширення фотографій із Трампом і текстом його доповіді (рис. 10);
- 2) поступове додавання неіснуючих символів і частин зображення задля створення «неіснуючої копії реальності» (рис. 11, 12);
- 3) зміна зовнішньої оболонки медіаелемента й набуття вторинних значень (рис. 13).

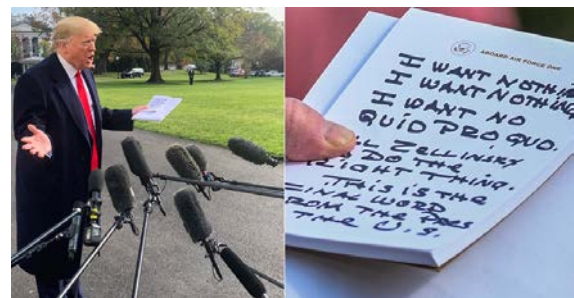

Рис. 10

Рис. 11

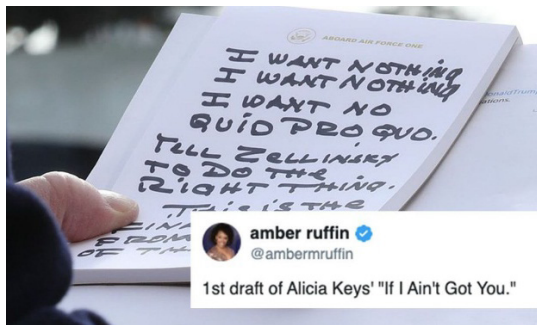

Рис. 12

Рис. 13

Уважаємо, що метою четвертої стадії перетворення цих мемів на «чистий симулякр» стане деконтекстуалізація задля усунення стандартного сприйняття суб'єкта мемів, фраз “I want nothing” і “Quid pro quo”, що спричинене видимою присутністю зображення Дональда Трампа як референта, з яким співвідноситься передана інформація. Цей етап є довготривалим.

Джерело походження інформації, що перетворюється на елемент гіперреальності, прямо впливає на реалізацію мемів у мовно-культурному середовищі. Поширення в Інтернеті досить часто зазнають меми на політичну тематику (про Дональда Трампа, наприклад), тому що вони висвітлюють події, які передусім турбують суспільство. Це здебільшого вербально-візуальні меми, адже вербальний і візуальний аспекти дають змогу комплексно передати враження про особу чи подію в соціальному просторі та мають вагомий вплив на адресата.

Оскільки меми є результатом інтерпретації подій, що відбуваються в соціумі, компонентами гіперреальності, яку підсвідомо створює людина, саме ці медіаелементи є важливим засобом розповсюдження ідеології в межах певної соціальної групи. Це дає нам підстави стверджувати, що меми виконують роль ідеологем у політичному дискурсі, значення яких не є обмеженим, а змінюється відповідно до політичної прагматики. Цілеспрямоване створення й використання мемів-ідеологем є ефективним

засобом впливу на свідомість суспільства, тому що мем є лаконічним, у ньому переважають візуальні аспекти, він легко запам'ятовується і створює ілюзію розуміння, хоча семантичне та емоційне забарвлення цих медіаелементів по-різному декодується адресатами.

На нашу думку, суперечності в трактуванні основних засад функціонування мемів-ідеологем полягає в тому, що, з одного боку, вони є міцними одиницями цифрової культури, одним із основних завдань яких є передача інформації. Однак, з іншого боку, ця функція також обмежує те, як люди бачать, сприймають, думають про події та проблеми реального світу. Однією з головних причин цього є структура соціальних мереж, у яких найчастіше поширюють ідеологеми такого типу. Інтернет платформи, на зразок *Facebook*, *Instagram*, *Twitter*, існують на основі стратегій штучного привернення уваги аудиторії. Тому, ми вважаємо, що саме візуальний аспект мемів-ідеологем стає ключовим у процесі їх створення, передачі та трансформації в Інтернеті.

Після підписання Д. Трампом 25 січня 2017 року наказу про «Покращення безпеки кордону та забезпечення імміграції» (*“Border Security and Immigration Enforcement Improvements”*), який спрямований на виконання однієї з ключових рекламних кампаній Трампа, підвищення безпеки кордонів шляхом федерального фінансування будівництва стіни уздовж кордону з Мексикою, в Інтернеті були поширені меми щодо цієї події (рис. 14, 15, 16).

Рис. 14

Рис. 15

Рис. 16

На нашу думку, ці Інтернет-меми в контексті політичного дискурсу мають ознаки соціально-політичної модальності, хоча ці медіаелементи не створені певною політичною силою, а спершу виникли на анонімних веб-форумах. Незважаючи на те що меми про стіну з Мексикою частково висміюють підписаний Д. Трампом наказ, ці медіаелементи відкрито не підтримують представників Демократичної партії США, загальна більшість яких виступає проти таких нововведень. Проте контент цих мемів чітко зорієнтований на протест, який сповідували як демократи, так і деякі республіканці у 2017 році. Ми вважаємо, що власне поширення цих мемів в Інтернеті й охоплення великої аудиторії відіграло важливу роль в інформуванні суспільства про зміст підписаного наказу. Це й стало причиною подальшої редуплікації схожих мемів в Інтернет-просторі.

4. Висновки

Отже, завдяки безперервному виникненню нових тенденцій у соціокультурному та політично-економічному просторі відбувається також зміна спектру лінгвістичних досліджень. На сучасному етапі розвитку науки в контексті аналізу різноманітних мовних і позамовних процесів важливим є дослідження медіадискурсу як сфери розвитку соціальної думки, що уособлює складну структуровану систему мовленнєвої й технічної взаємодії за допомогою елементів медіакультури.

Яскравим прикладом новітніх методів комунікації в Інтернет-просторі є меми, що функціонують як метамова, часто складаються з алюзій і передають основну інформацію імпліцитно. Тому кожен декодує ці медіаелементи відповідно до власного досвіду та сприйняття світу. Дослідження теоретичних і практичних засад існування мемів у медіапросторі в контексті когнітивної соціолінгвістики уможливило аналіз особливостей розвитку цих медіаелементів, визначення

методів, етапів конструювання впливу на людське сприйняття й розуміння конкретних соціальних подій за допомогою Інтернет-мемів.

Аналіз мемів про президента США Дональда Трампа підтвердив, процес перетворення цих медіаелементів на симулякри, засоби імітації реальності, ідеологічного впливу є довготривалим. Попри те що меми схильні до мутації та саморедуплікації, під час передачі від одного індивіда до іншого меми не завжди повністю втрачають зв'язок із референтом, хоча й набувають нових, вторинних значень. Цілеспрямоване створення й використання мемів-ідеологем є ефективним засобом впливу на суспільство, тому що мем є лаконічним, він легко запам'ятовується, створює ілюзію розуміння, по-різному декодується, адже містить як вербальні, так і візуальні елементи.

Перспектива подальших досліджень полягає в порівняльному аналізі мемів про різних політичних діячів, міжнародні події та процеси, виокремленні нових характеристик мемів на різних етапах їх розвитку, а також у дослідженні інших аспектів цих медіаелементів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 312 с.
2. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ. Москва : Едиториал, 2005. 202 с.
3. Докинс Р. Эгоистичный ген. Москва : Мир, 2000. 65 с.
4. Желтухина М.Р. Современный медиадискурс и медиакультура воздействия. *Верхневолжский филологический вестник*. 2016. № 4. С. 154–159.
5. Романов О.В. Онтологические и гносеологические проблемы философии Интернета (Генезис и синтез фундаментальных идей). URL: <http://www.dslib.net/ontologia/ontologicheskie-i-gnoseologicheskie-problemy-filosofii-interneta.html> (дата звернення: 01.03.2020).
6. Шевлякова Ю.О. Особливості дискурсу Інтернет-ЗМІ (на матеріалі англomовних он-лайн журналів для підлітків). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 38. С. 239–242.
7. Baudrillard J. Simulations. Los Angeles. California : Semiotext(e), 1983. P. 1–30.
8. Blakemore D. Relevance and linguistic meaning: The Semantics and pragmatics of discourse markers. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 200 p.
9. Brodie R. Virus of the mind: The new science of the meme. Seattle : Integral Press, 1996. 251 p.
10. Crystal D. Language and the internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 272 p.
11. Durham W.H. Coevolution: Genes, culture and human diversity. Stanford : Stanford University Press, 1991. 656 p.

12. Ember C.R., Ember M. Anthropology. Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1988. 531 p.
 13. Gee J.P. An introduction to discourse analysis: Theory and method. London: Routledge, 1999. 176 p.
 14. Lumsden C.J., Wilson E.O. Genes, mind and culture. Cambridge : Harvard University Press, 1981. 428 p.
 15. Lynch A. Thought contagion: How belief spreads through society. New York : Basic Books, 1996. 192 p.
- REFERENCES:**
1. Dejk T.A. van. (1989). Yazyk. Poznanie. Kommunikacyia [Language. Cognition. Communication.]. Moskva: Progress, 312 p.
 2. Dobrosklonskaya T. G. (2005). Medialingvistika: sistemnyj podxod k izucheniiu yazyka SMI [Media linguistics: complex approach to the study of media language]. Moskva. Editorial, 202 p.
 3. Dokins R. Egoistichnyj gen [Egocentric gene]. Moskva: Mir, (2000). 65 p.
 4. Zheltuhina M. R. (2016). Sovremennyj mediadiskurs i mediakultura vozdejstviia [The modern media discourse and the media culture of influence]. Verhnevolzhskij filologicheskij vestnik. № 4. pp. 154–159.
 5. Romanov O. V. Ontologicheskie i gnoseologicheskie problemy filosofii Interneta (Genezis i sintez fundamentalnyh idej) [Ontological and gnoseological problems of the philosophy of the Internet (Genesis and synthesis of fundamental ideas)]. URL: <http://www.dslib.net/ontologia/ontologicheskie-i-gnoseologicheskie-problemy-filosofii-interneta.html> (data zvernennya 01.03.2020).
 6. Shevlyakova Yu. O. (2013). Osoblyvosti dyskursu Internet-ZMI (na materialy anglomovnyh on-lajn zhurnaliv dlia pidlitkiv) [The peculiarities of the Internet media discourse (based on the English online magazines for teenagers)]. Naukovi zapysky [Nacionalnogo universytetu «Ostrozka akademiya»]. Seriya «Filologichna». Vyp. 38. pp. 239–242.
 7. Baudrillard J. (1983). Simulations. Los Angeles – California: Semiotext(e), pp. 1–30.
 8. Blakemore D. (2002). Relevance and linguistic meaning: The Semantics and pragmatics of discourse markers. Cambridge : Cambridge University Press, 200 p.
 9. Brodie R. (1996). Virus of the mind: The new science of the meme. Seattle: Integral Press, 251 p.
 10. Crystal D. (2017). Language and the internet. Cambridge : Cambridge University Press, 272 p.
 11. Durham W. H. (1991). Coevolution: Genes, culture and human diversity. Stanford: Stanford University Press, 656 p.
 12. Ember C. R., Ember M. (1988). Anthropology. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 531 p.
 13. Gee J. P. (1999). An introduction to discourse analysis: Theory and method. London: Routledge, 176 p.
 14. Lumsden C. J., Wilson E. O. (1981). Genes, mind and culture. Cambridge: Harvard University Press, 428 p.
 15. Lynch A. (1996). Thought contagion: How belief spreads through society. New York: Basic Books, 192 p.

*Стаття надійшла до редакції 23.07.2020.
The article was received July 23, 2020.*

СЕКЦІЯ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

UDC 81'25-028.26

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-11>

AUDIOVISUAL TRANSLATION AS A CHALLENGE FOR CONTEMPORARY TRANSLATORS

Ababilova Nataliia Mykolaivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation from English

Petro Mohyla Black Sea National University

ababilovann@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9454-6674

Usachenko Iryna Valeriivna,

Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation from English

Petro Mohyla Black Sea National University

usachenkoiv@ukr.net

orcid.org/0000-0003-1356-5484

Audiovisual translation is a relatively young field of research compared to literary or technical translation, but it has already become the center of scientific interest of many scholars. The need to train an audiovisual translator is due to the need for a rapidly evolving multimedia space, as well as the vital activity of society. Hundreds of foreign films and television works appear on the national market annually, and such video content needs to be translated and adapted for the Ukrainian audience. Mastering the basics of audiovisual translation is due to the fact that the simultaneous acquisition and development of fundamental skills in both general translation and audiovisual translation, helps future professionals to find more flexible and sophisticated approaches to solving various translation problems. The aim of the article is to analyze present day approaches to audiovisual translation as a specific translation activity in terms of translation studies, to research difficulties awaiting translators of video content and to summarize scientists' views on translators' skills and competences contributing to the efficient fulfilment of their duties in this sphere. For conducting the research the following methods were used: the general scientific methods of analysis and synthesis (for studying theoretical basis of audiovisual translation, its types and challenges for audiovisual translators' effective work); the inductive method (for generalizing the material and conclusions on the basis of the existing study); the deductive method (for adapting the principles of the general translation theory in the aspect of the suggested investigation). Classification and typological analysis was used to compile and represent the studied material in the form of classifications. In the course of audiovisual translation, it is advisable to pay attention to many factors and take into account the limitations of translation, to carry out analysis at different levels in order to perform natural and equivalent translation. Analyzing the competencies of audiovisual translators, it was found that while some scholars classify them according to audiovisual translation types, others present the translators' competencies regardless of its type, and therefore it is assumed that the audiovisual translators' competencies may be common for various media products translation.

Key words: video content, translation activity, translation types, difficulties, translators' skills, classifications.

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ВИКЛИК ДЛЯ СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Абабілова Наталія Миколаївна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ababilovann@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9454-6674

Усаченко Ірина Валеріївна,

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

usachenkoiv@ukr.net

orcid.org/0000-0003-1356-5484

Аудіовізуальний переклад є відносно молодою сферою наукових досліджень порівняно з літературним або технічним перекладом, але, попри це, він вже став центром наукового інтересу багатьох учених. Необхідність в підготовці аудіовізуального перекладача зумовлена потребою мультимедійного простору, що швидко розвивається, а також життєдіяльністю соціуму. Щорічно на вітчизняному ринку з'являються сотні кіно- і телевізійних творів з різних країн, і цей численний відеовміст необхідно перекладати й адаптувати для українського глядача. Опанування основ аудіовізуального перекладу зумовлено тим, що одночасно набання і розвиток фундаментальних умінь і навичок як у сфері загального перекладу, так і в сфері аудіовізуального перекладу допомагає майбутнім фахівцям знаходити більш гнучкі і витончені підходи до вирішення різноманітних перекладацьких проблем. Метою статті є аналіз сучасних підходів до аудіовізуального перекладу як специфічної перекладацької діяльності з погляду перекладознавства, дослідження труднощів, з якими можуть стикатися перекладачі у процесі виконання перекладу відеовмісту, та узагальнення поглядів вчених на навички та компетенції перекладачів, що сприяють ефективному виконанню їх професійних обов'язків. Для проведення дослідження були використані такі методи: загальнонаукові методи аналізу та синтезу (для вивчення теоретичних основ аудіовізуального перекладу, його видів та визначення проблем під час його виконання); індуктивний метод (для узагальнення матеріалу та висновків на основі наявного дослідження); дедуктивний метод (для адаптації принципів загальної теорії перекладу в аспекті пропонованого дослідження). Для впорядкування та представлення досліджуваного матеріалу у вигляді класифікацій було використано типологічний аналіз. У процесі аудіовізуального перекладу доцільно звертати увагу на багато факторів та враховувати обмеження в перекладі, проводити аналіз на різних рівнях для виконання природного та еквівалентного перекладу. Аудіовізуальний переклад ставить перед перекладачем вкрай складні завдання, від виконання яких залежить якість підсумкового продукту. Аналізуючи компетенції аудіовізуальних перекладачів, встановлено, що тоді як одні вчені класифікують їх відповідно до видів аудіовізуального перекладу, інші подають компетенції перекладачів аудіовізуальної продукції незалежно від її типу, а отже, зроблено припущення, що компетенції аудіовізуального перекладача можуть бути спільними для перекладу різних медіапродуктів.

Ключові слова: відеовміст, перекладацька діяльність, труднощі, навички перекладачів, класифікації.

1. Introduction

The media play a key role in enhancing globalization and facilitating cultural exchange and the exchange of information flows between countries through international news programs, television programs, new technologies, films, and music. Major media systems are becoming global, expanding their reach beyond the borders of one state and gaining audiences all over the world. One can notice the great popularity of screen (audiovisual) culture, the varieties of which are cinema, television, video equipment, computerization and the Internet. As a result, every year more and more audiovisual products of creativity in foreign languages appear in the modern media space. However, even for those who are fluent in a foreign language, the perception of audiovisual works can cause a number of problems due to the use of unknown dialectal and socio-cultural variations of the language, due to cases of speech “overlapping” (when several people are talking at the same time), disturbing noise and music in the frame, and many other reasons. These and many other factors contribute to the growing popularity of audiovisual translation (AVT) which is a necessity for the overwhelming majority of viewers (Кириллова, 2013: 13).

The purpose of the article is to analyze present day approaches to AVT as a specific translation activity in terms of translation studies, to research difficulties awaiting translators of this type of video content and to summarize scientists' views on translators' skills and traits contributing to the efficient fulfilment of their duties in this sphere.

For conducting the research the following methods were used: the general scientific methods of analysis and synthesis (for studying theoretical basis of audiovisual translation, its types and challenges for audiovisual translators' effective work); the inductive method (for generalizing the material and conclusions on the basis of the existing study); the deductive method (for adapting the principles of the general translation theory in the aspect of the suggested investigation). Classification and typological analysis was used to compile and represent the studied material in the form of classifications.

2. Audiovisual translation as a peculiar translation activity

According to A. Kozulyaev, the development of AVT into a separate discipline is justified by the fact that audiovisual translation is “constrained” due to the presence of external constraints; video content is polysemantic; audiovisual translation requires knowledge of various strategies for semantic analysis and semantic synthesis of information coming through parallel channels of perception (Козуляев, 2015).

Such a belated interest in this type of translation is also probably due to the fact that for a long time audiovisual translation could not find its place in the classification of types of translation, which was considered as oral and written translation (N. Garbovskiy) (Гарбовский, 2007: 354), written translation, which is the literary interlingual processing of the content of the original editing sheets, followed by the rhythmic arrangement of the translated text and its dubbing or intro-

duction into the video sequence in the form of subtitles (R. Matasov) (Матасов, 2009). We support the point of view of J.D. Cintas, who claims that the types of AVT (dubbing, subtitling, voice-over, etc.) are not variants of literary or poetic translation; these are types of translation, within which work is carried out with a text of a higher order namely an audiovisual text and which is the opposite of both written and oral texts (Cintas, 2009). Exactly this feature of the audiovisual text allows us to consider AVT in close connection and, nevertheless, separately from other types of translation. National scientists quite often cite the definition of audiovisual translation proposed by L. Gonzalez who states that audiovisual translation is the translation of multimodal and multimedia texts into other language and their transfer to other culture (Gonzalez, 2011). Y. Gambier provides similar definition to AVT, paying attention to the complex nature of the services provided when performing this type of translation, because the translation of dialogues, for example, in a film, is just one of the elements of the technological chain (Gambier, 2013). O. Kutsa, referring to D. Chiaro, believes that AVT is a translation from one language to another of verbal components contained in audiovisual works or products (e.g. feature films, television programs, plays, musicals, operas, web pages, video games, etc.) (Куща, 2015).

Linguists distinguish two basic comprehensive approaches to the transmission of original information: providing a new soundtrack and subtitling. In the first case, the original sound track is replaced with a new one in the target language, so that the sound is synchronized with the image. The replacement can be complete so that the target audience no longer hears the original spoken soundtrack, as in case of dubbing (lipsync), or partial, where the original language is still heard in the background, as in the case of voiceover. In the second case, the written translation of the text appears on the screen, so that the translation can be read while the on-screen characters speak and act out their dialogues (Лутков, 2016).

Based on the current research studies we propose the following classification of AVT types: 1) subtitling (cross-language subtitles, intra-language subtitles); 2) voiceover translation (dual, multi; recorded, simultaneous); 3) dubbing; 4) specialized audiovisual translation (audio description, closed-circuit caption, surtitles, etc.).

3. Challenges faced by audiovisual translators

Voiceover translation can be done in record and in a synchronous mode. Working in record has all the advantages of written translation, e. g.

the ability to view the source material many times, think about and look for translation equivalents, use reference books, edit the translation. Therefore, there are all the prerequisites for the most adequate translation. It is most often used in such programs as press conferences, summits, political speeches, talk shows, interviews and in programs covering emergencies (official visits of dignitaries, funerals, lawsuits, award ceremonies. Thus, the work of a media translator in a synchronous mode is even more intense and responsible than the work of a conference translator. And here we can discuss main factors that complicate simultaneous audiovisual translation.

Firstly, a translator depends on the equipment, not only the translation one, but also other filming and broadcast equipment. And the work conditions can be far from ideal: cramped space, poor ventilation, lighting and / or sound insulation, too high or low temperature, etc. Secondly, the sound quality may be unsatisfactory due to the large space and a translator does not have direct contact with the speakers and their listeners directly in the studio. Thirdly, a translator should have a clear articulation, which is the most defining feature of his competitiveness, and much attention is paid to the presentation than to semantic adequacy. Fourthly, broadcasts are often recorded for retranslation, posting in the Internet, recording, and spontaneous translation is subject to repeated listening by an even wider audience for an unlimited period of time, which imposes more responsibility on the translator. Fifthly, one of the main requirements for a translator is the need to match the words with the picture on the screen, while providing additional information for the fullest understanding of the message by the target audience. It is desirable for the translator to complete the translation not later than the speaker's last line, and sometimes even earlier. Moreover, a translator has to work with speakers, who can rarely be found in the conference room: casual passers-by, uneducated respondents, and very emotional people (Бидасюк, 2012).

Speaking about subtitling, we must state that a translator must adapt the translation in a limited number of lines and characters according to international standards for reading speed and subtitles display on screens. Subtitles have to be linked to changes in plans in the frame, which reduces the translation time. It must be mentioned that there are two types of subtitles: subtitles that reproduce the speech of the characters in the language in which the film was shot, and subtitles that translate the film into the language

understood by the viewer, i.e. a language spoken by people who make up the audience of this film (Бахов, 2019). When translating films, a specialist faces the task of synchronizing it with the original text. As far as the speech tempo and grammatical structures in languages are different, it is often necessary to use transformations, artificially shorten or expand a text. In addition, viewers have to percept a text instantly, so it has to be informative and understandable. Any text is also accompanied by visuals which determine the choice of possible translation options. Audiovisual translation, subtitling in particular, is a translation of multimodal and multimedia texts into another language and their transfer to another culture (Горшкова, 2006).

4. Current approaches to the audiovisual translators' competences classification

Being an interlanguage transmission of the content of not only feature and video films, but also computer programs, television programs and news releases, commercials and theater plays, audiovisual translation does not apply to either oral or written translation; therefore, it must be studied as a special type of translation activity, taking into account all its features. As it differs from other types of translation a translator, working on a video content text in the process of audio-visual translation, does something drastically different from his usual translation experience, which is limited only by the framework of the language and semantic re-coding of meanings. Working with audiovisual material is a challenging process during which a translator works with four parallel data streams organized into independent overlapping in the viewer's channel, perception systems: 1) non-verbal video sequence; 2) non-verbal audio sequence; 3) verbal audio sequence, which are characters' dialogues; 4) verbal video sequence (captions on the screen, subtitles) (Козуляев, 2015). In audiovisual translation due to the information coming through parallel channels of perception, a translator must have knowledge in many areas of linguistics (Скоромыслова, 2010), pay close attention not only to the verbal text, but also study the interaction of sign systems within frames and scenes, the relationships that characters or images enter as the plot develops, and take into account the individual communication strategies of the characters within the scenes and the film in the whole (Cintas, 2009). The above mentioned peculiarities make the task of an audiovisual translator different from that of an interpreter or translator and thus require certain competencies and skills.

Reflecting on audiovisual translators' competences some scientists believe that their number and essence depend on the type of an audiovisual translation whereas others do not specify the kind of audiovisual translation thus we may assume that they may be general for various media products translation.

Thus, J. Díaz Cintas, G. Anderman suppose that for subtitling translators must develop five levels of subtitling competence: 1) technical; 2) linguistic; 3) non-linguistic (understanding of social and cultural aspects); 4) analytical (understanding of the psychological and emotional aspects of what is said); and 5) competence (development of translation strategy) (Cintas, Anderman, 2009).

Five levels of competences are defined by E. Skuggevik regardless of the audiovisual type of translation (Skuggevik, 2009). The first level (technical competence) includes understanding of the operation principle of special computer programs and processes that are used to create a finished product, as well as requirements regarding the position of the text on the screen, read rate, etc. The second level, linguistic competence, includes translators' awareness of phonetics, grammar, stylistics, the source and the target texts composition. Understanding various aspects of the culture and values of the society of an audiovisual work, as well as their place in the value scale of the original culture and the strategy for transference of these aspects to the final version of the translation, constitute the third – cultural and social competence – level. The fourth level – psychoemotional competence – deals with the translator's ability to capture the psychoemotional component of individual episodes and the integral form of an audiovisual work, which lie beyond the limits of verbal communication (gestures, looks) and the correctly given component in the finished work. The last level, strategic competence, is the ability to choose the appropriate translation and semantic synthesis strategies that bring together all the competencies considered in the previous levels, and the ability to implement them.

Groups of audiovisual translators' competences are singled out by R. Matasov and A. Kozulyaev though scientists treat them differently.

So, R. Matasov divides them into two groups. The first group comprises general composite competences, which relate to understanding and analysis of the peculiarities of the visual and verbal series interaction, whereas the second group deals with specific linguistic competences (Марасов, 2009).

The abovementioned author does single out which of these two groups is of a greater impor-

tance while A. Kozulyaev (Козуляев, 2015) distinguishing more groups of competencies for creating a holistic image of an audiovisual work ranks them in order of importance.

Thus, the first group is thought to be the most important one and includes general competencies of working with a number of images, which relate to the analysis and understanding of the peculiarities of the verbal and visual series interaction and are necessary for the holistic interpretation of all elements of non-verbal information and building an audiovisual work within the framework of film discourse. This group comprises such competencies as general cinematographic (cinema language, editing rules, rules and features of the cinema language that affect translation); literary and script (requirements for the translation of strings, climaxes, plot line interchanges and rules for constructing a script); director's (the study of the features of actors' interaction during the recording of the translation under full dubbing, the possibilities of voice acting and their reflection in the translation and its design); general technological (how the recording process is built, what programs are used for this, knowledge of computer programs for creating regular and three-dimensional subtitles); cinematographic and intertextual (study of the history of cinematography, the most significant films and animated works, since they may be referred to in other films); reconstructive (includes the ability to correctly analyze and build parametric character cards, on a par with the unity of the all characters, their speech, pseudo-biographical, personal characteristics and the background of relationships).

As for the second group it covers general cultural and psycho-emotional competences, which are necessary for the correct interpreting of the non-verbal and verbal components interaction, correct interpretation of local situations of communication in an audiovisual work and the place of this work in the cultural discourse of the era. All of this should be aimed at developing a holistic approach to overcoming the cultural barrier and ensuring a positive experience of viewing an audiovisual work while maintaining an adequate transference of its meaning. This group embraces such competencies as orientation (translators' ability to build a reliable model of the audience that corresponds to that of the original work, taking into account the completeness of its social and public characteristics); psychoemotional (translators' ability to grasp the psychoemotional component of an audiovisual work, which lies beyond

the limits of verbal communication and subject it to correct interpretation in the target language culture); cultural and social (represents an understanding of the aspects of the values and culture of the society of audiovisual works, the place of these values in the culture of the producing countries of this work and the adequate transfer of these aspects into the finished translation).

The third group describes the audiovisual translators' linguistic competence due to which an adequate rendering of the characters' speech features, personal and plot characteristics are ensured. They are general linguistic (understanding of the peculiarities of phonetics, grammar, stylistics and source and target texts composition); transformational and general semantic (translators' ability to carry out standard translation actions, within the framework of basic strategies for processing the cultural realities of the source text, taking into account the needs of a certain type of audiovisual translation); stylistic (translators' ability to provide the transfer of the character's personal characteristics, the semantic and emotional implications of film events and film communications within the framework of an audiovisual work, using the lexico-grammatical and stylistic components of the film discourse); and strategic (the ability to choose the necessary translation and semantic synthesis strategies that bring together all the features of an audiovisual work and the ability to implement them). In A. Kozulyaev's opinion, when teaching or training an audiovisual translator, it is necessary to teach how to conduct a pre-translation analysis of the translation visual component, which remains unchanged, and to recreate the image of an audiovisual work in the cultural and linguistic field of the target language.

5. Conclusions

Audiovisual texts provide information over two communication channels that simultaneously transmit codified meanings using different sign systems namely an acoustic channel through which acoustic vibrations are transmitted and received in the form of words, paralinguistic information, soundtrack and special effects and a visual channel through which light waves are transmitted and received in the form of images, colors, movements, as well as inscriptions with linguistic signs, etc. There is every reason to consider audiovisual translation to be a separate type of translation as it has its own subject of study and theoretical basis. It differs from other types of translation in its particular complexity. When implementing an audiovisual translation, a translator must pay attention to many factors and take into account the

limitations in translation; carry out analysis at various levels in order to perform natural and equivalent translation. This kind of translation requires from a translator not only skills in working with the text, but also taking into account the peculiarities of the audiovisual work (the main of which is that the recipient receives information simultaneously through two channels – acoustic and visual) and having a certain technical competence (understanding the principle of operation of special computer programs and processes that are used to create a complete audiovisual translation product). While performing audiovisual translation a translator is sure to be highly competent in linguistic, cultural and social, psycho-emotional and technical levels. As audiovisual translation is not limited only to film translation, but the latter constitutes a large part of such a translation, so an audiovisual translator needs to have basic knowledge of filming, script building, and types of cinema genres.

BIBLIOGRAPHY:

1. Бахов І.С. Субтитрування в перекладі як інструмент формування професійної ідентичності перекладачів в умовах глобалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2019 Сер.: Філологія. 2019. № 38. Том 1. С. 122–127.
2. Бидасюк Н.В., Кучман І.Н. Синхронний аудиовизуальний переклад: виклики професії. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2012. Т.25 (64). № 4. Часть 1. С. 48–52.
3. Гарбовский Н.К. Теория перевода. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2007. 544с.
4. Горшкова В.Е. Перевод в кино. Иркутск : ИГЛУ, 2006. 278 с.
5. Кириллова Н.Б. Аудиовизуальные искусства и экранные формы творчества: учебное пособие. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2013. 154 с.
6. Козуляев А.В. Обучение динамически эквивалентному переводу аудиовизуальных произведений: опыт разработки и освоения инновационных методик в рамках школы аудиовизуального перевода. *Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики*. 2015. № 3(13) С. 3–24.
7. Куца О. Особливості викладання аудіовізуального перекладу у вищій школі. *Науковий вісник Чернівецького університету: Германська філологія*. 2015. Вип. 740–741. С. 106–109.
8. Лутков Е.А. Мультиформатность аудиовизуального перевода. *Вестник ВолГУ. Серия 9: Исследования молодых ученых*. 2016. №14. С. 163–167.
9. Матасов Р.А. Перевод кино/видео материалов: лингвокультурологические и дидактические аспекты : дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание (филологические науки). Москва, 2009. 211 с.

10. Подойницына И.И. Кино как фактор глобализации и как глэм-продукт: к постановке проблемы. *Вестник СПбГУ. Серия 12. Социология*. 2011. №3. С. 250–261.
11. Скоромылова Н.В. Теоретический аспект перевода художественных фильмов. *Вестник Московского государственного областного университета*, 2010. № 1. С. 153–156.
12. Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen / ed. by J. Díaz Cintas, G. Anderman. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2009. 272 p.
13. Cintas J. D. Audiovisual Translation: An Overview of its Potential. *New Trends in Audiovisual Translation. Bristol: Multilingual Matters*, 2009. P. 1–20.
14. Díaz Cintas, J., *New Trends in Audiovisual Translation / ed. by J. Bristol. Multilingual Matters*, 2009. 288 p.
15. Gambier Y. The Position of Audiovisual Translation Studies. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. L. : Routledge, 2013. P. 45–59.
16. Gonzalez L. P. Audiovisual Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 2011. P. 13–20.
17. Skuggevik E. Teaching Screen Translation: The Role of Pragmatics in Subtitling. *Language Transfer on Screen*. 2009. Part IV. P. 197 – 213.

REFERENCES:

1. Bakhov I. S. (2019) Subtytruvannia v perekladi yak instrument formuvannia profesiinoi identychnosti perekladachiv v umovakh hlobalizatsii [Subtitling in translation as a tool for forming the professional identity of translators in the context of globalization]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Filolohiia. # 38. Tom 1. S. 122–127.
2. Bidasyuk N. V., Kuchman I. N. (2012) Sinkhronnyy audiovizual'nyy perevod: vyzovy professii [Simultaneous Audiovisual Interpreting: Challenges of the Profession]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Seriya "Filologiya. Sotsial'nye kommunikatsii"*. T.25 (64). № 4. Chast' 1. S. 48–52.
3. Garbovskiy N.K. (2007) Teoriya perevoda [Theory of translation]. Moscow : Izd-vo Mosk. un-ta, 544 s.
4. Gorshkova V. E. (2006) Perevod v kino [Film Translation]. Irkutsk. 278 s.
5. Kirillova N. B. (2013) Audiovizual'nye iskusstva i ekrannye formy tvorchestva: uchebnoe posobie [Audiovisual Arts and Screen Forms of Creativity: A Study Guide]. Ekaterinburg: IZD-VO URAL. UN-TA. 154 s.
6. Kozulyaev A. V. (2015) Obuchenie dinamicheski ekvivalentnomu perevodu audiovizual'nykh proizvedeniy: opyt razrabotki i osvoeniya innovatsionnykh metodik v ramkakh shkoly audiovizual'nogo perevoda [Teaching Dynamically Equivalent Translation of Audiovisual Works: Experience in the Development and Mastering of Innovative Techniques within the Audiovisual Translation School]. *Vestnik Permskogo natsional'nogo issledovatel'skogo politekhnicheskogo universiteta. Problemy yazykoznanija i pedagogiki*. № 3(13) S. 3–24.
7. Kutsa O. (2015) Osoblyvosti vykladannia audiovizual'nogo perekladu u vyshchii shkoli [Features of teaching audiovisual translation in high school]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Hermanska filolohiia*. Vyp. 740-741. S. 106–109.

8. Lutkov E. A. (2016) Mul'tiformatnost' audiovizual'nogo perevoda [Multi-format of audiovisual translation.]. Vestnik VolGU. Seriya 9: Issledovaniya molodykh uchenykh. №14. S.163–167.
9. Matasov R. A. (2009) Perevod kino/video materialov: lingvokul'turologicheskie i didakticheskie aspekty [Translation of film / video materials: linguocultural and didactic aspects]: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.20 – sravnitel'no-istoricheskoe, tipologicheskoe i sopostavitel'noe yazykoznanie (filologicheskie nauki). M. 211 s.
10. Podoyntsyna I. I. (2011) Kino kak faktor globalizatsii i kak glem-produkt: k postanovke problemy [Film as a Factor of Globalization and as a Glam Product: Towards a Problem Statement.]. Vestnik SPbGU. Seriya 12. Sotsiologiya. №3. S. 250–261.
11. Skoromyslova N.V. (2010) Teoreticheskiy aspekt perevoda khudozhestvennykh fil'mov [The theoretical aspect of feature films translation.]. Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. № 1. S. 153–156.
12. Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen / ed. by J. Díaz Cintas, G. Anderman (2009). Basingstoke: Palgrave Macmillan. 272 p.
13. Cintas J. D. (2009) Audiovisual Translation: An Overview of its Potential. *New Trends in Audiovisual Translation*. Bristol: Multilingual Matters. P. 1–20.
14. Díaz Cintas, J. (2009) New Trends in Audiovisual Translation / ed. by J. Bristol. Multilingual Matters. 288 p.
15. Gambier Y. (2013) The Position of Audiovisual Translation Studies. *The Routledge Handbook of Translation Studies*. L.: Routledge. P. 45–59.
16. Gonzalez L. P. (2011) Audiovisual Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. P. 13–20.
17. Skuggevik E. (2009) Teaching Screen Translation: The Role of Pragmatics in Subtitling. *Language Transfer on Screen*. Part IV. P. 197–213.

*Стаття надійшла до редакції 15.09.2020.
The article was received September 15, 2020.*

УДК 821.111(73)-3.09

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-12>

MARK TWAIN AS A PROGRESSIVE WRITER: A STUDY OF WRITER'S STYLE

Aloshyna Maryna Dmytrivna,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of English Philology and Translation
Borys Grinchenko Kyiv University
m.aloshyna@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2055-9920

Mark Twain's figure is very contradictory as well as his creative work. His most famous works were banned and were censured but, after all, his works were recognized as embodiment of his unique individual style. Moreover, Mark Twain's innovative style was reproduced into different languages, thus, translators had to search for substandard approaches in order to reproduce its determinant features. The writer uses the language of American province, in particular south-western dialect, Missouri negro dialect and Pike Country dialect and its modifications, which are the cornerstones of approach in translation of his works. The language of characters has features of colloquialism, full of slang, idioms, and substandard tense forms, misspelled words, incomplete sentences, interjections etc. The individuality of each character and their territory belonging is shown through the combination of different dialects and the combination of high and low style. The writer performed literary revolution and created a new style of writing. Twain used different languages to make language vivid and realistic. Their skillful combination is the peculiarity of his style, which makes his books interesting and attractive for readers. Mark Twain individualizes the language of his characters in order to show real life from all its aspects. Besides, Dialect shows territory belonging of his characters. With the help of dialects and their different forms Mark Twain makes effects of irony and humor. The use of living people's lexicon combined with the use of different forms of dialects yields peculiarity to Mark Twain's individual style. Character's speech is marked with idioms, elliptic constructions, interjections. Besides, the writer used highly expressive words trying to show individuality of his characters through their speech. All this helped to reproduce pictures of people's life, manners and customs credibly. The analysis showed that invariant features of Mark Twain's individual style are dialects, colloquialisms, phraseology and idioms. Other features that are typical for the writer are: interjections, tropes, repetitions and substandard grammar constructions.

Key words: individual features, writing style, dialect, slang, character's speech.

МАРК ТВЕН – ПРОГРЕСИВНИЙ ПИСЬМЕННИК: ДОСЛІДЖЕННЯ ІДІОСТИЛЮ АВТОРА

Альошина Марина Дмитрівна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології та перекладу
Київський університет імені Бориса Грінченка
m.aloshyna@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0003-2055-9920

Марк Твен – дуже суперечлива постать так само, як і його творчість. Його найвідоміші книги були заборонені, та все ж їх визнали втіленням унікального індивідуального стилю автора. Крім того, новаторський стиль Марка Твена був переданий багатьма мовами, тому перекладачам довелося шукати нестандартні підходи до відтворення його визначних рис. Письменник послуговувався мовою американської провінції, зокрема південно-західним діалектом, діалектом негрів Міссурі та діалектом округу Пайк, та його модифікації, які є наріжними каменями для пошуку підходів при перекладі його творів. Мова персонажів має особливості розмовної мови, наповненої жаргоном, ідіомами та нестандартними граматичними конструкціями, неправильно написаними словами, незавершеними реченнями, вставними словами тощо. Індивідуальність кожного персонажа та його територіальна приналежність демонструється через поєднання різних діалектів, високого і низького стилів. Письменник здійснив літературну революцію і створив новий стиль написання творів. Твен вживав різні діалекти, щоб зробити мову яскравою та реалістичною. Їх вміле поєднання – це особливість його стилю, що робить його книги цікавими та привабливими для читачів. Марк Твен індивідуалізує мову своїх героїв, щоб показати усі аспекти реального життя. За допомогою діалектів та їх різних форм Марк Твен досягає ефектів іронії та гумору. Використання просторічної лексики персонажів у поєднанні з різними формами діалектів дає особливість індивідуальному стилю Марка Твена. Мова персонажів позначена ідіомами, еліптичними конструкціями, вставними словами. Крім того, письменник вживав експресивну лексику, намагаючись показати індивідуальність своїх героїв через їхнє мовлення. Все це допомогло достовірно відтворити картини життя, звичок та звичаїв людей. Аналіз показав, що незмінними рисами індивідуального стилю Марка Твена є діалекти, просторіччя, фразеологія та ідіоми. Іншими рисами, характерними для індивідуального стилю письменника, є: вставні слова, тропи, повторення та нестандартні граматичні конструкції.

Ключові слова: фразеологія, індивідуальний стиль, визначні риси, діалект, мовлення персонажів.

Introduction. Samuel Langhorne Clemens famous under the pseudonym Mark Twain had a great influence as a pioneer of new ways and opportunities, having defined a task to develop American literature. He became famous for such works as: *Innocents abroad* (1869), *Roughing it* (1872) and *Life on the Mississippi* (1883), and also for his novels *The Adventures of Tom Sawyer* (1876), and *Adventures of Huckleberry Finn* (1885). Ernest Hemingway supposed that “all modern American literature appeared from Mark Twain’s book *Adventures of Huckleberry Finn*. A lot of researches have been dedicated to the writer’s biography and creative work. Despite hundred years have passed since the author’s death he is still popular, his works are interesting and exciting.

Talking about the individual style of Mark Twain, it’s important to note that he was consummate master of humour. But, gradually, friendly humour transformed into sharp satire. One can notice its universal character in Twain’s late works. According to Frederik Henderson, Mark Twain managed to create literary style, which reflects America, his conception of the world. Besides, he was the first who used dialect at the level of art (De Voto 1942, p. 27).

Chapter 1. It’s important to note that a lot of diversions from literary norm in Mark Twain’s novels reflects traditions in American literature of II half of XIX century: realism, regionalism, western frontier humor (Nemtsova 2011, p. 17). Besides, they are an important element of character’s speech. First of all, grammatical diversions indicate on social belonging of character’s. We pointed out about 400 grammatical diversions in the novel “*The Adventures of Tom Sawyer*” and about 3600 in the novel “*The Adventures of Huckleberry Finn*”.

Evidently, the writer’s style developed. We can point out gradual changes from humor to satire: irony and humor in “*Innocents abroad*” and “*Roughing it*”, these works reflect frontier. During 1873 – 1878 economic crisis starts in the USA and it generates satire, which was reflected in “*The Gilded age*”. The writer showed real life of American people of the time when politicians promised prosperity but Twain saw it as shameless greed, speculation and unrestricted corruption (Kubareva 2004, p. 94).

Remembrance of the past youth, which was in “*The Adventures of Tom Sawyer*”, “*Life of the Mississippi*”, “*Adventures of Huckleberry Finn*”. During this period Mark Twain changes irony to satire and typical narration is replaced by social critics (Kubareva 2004, p. 99). Excursus

to Middle Ages and romantic outburst of passion of Enlightenment in “*The Prince and the Pauper*”, “*The Connecticut Yankee in King Arthur's Court*”; search for ideal and dream about ideal woman in “*Personal Recollections of Joan of Arc*”; and “*Mysterious stranger*”, and “*What is a man?*” – sharp satire and disillusion (Parrington 1987, p. 91).

Thus, in his first book “*The celebrated jumping frog from Calaveras country*” 1867, which brought fame to its author, Mark Twain used ‘abstruse’ words and word combinations intentionally, he also used loanwords and barbarisms to deepen the contrast with narrator’s speech. The writer broke grammar rules, the narrator spoke illiterately, without differentiating singular from plural, agreeing of grammar forms, using double negations. Note, that Twain used vocabulary of that time, which reflected social stratum (Nalyvaiko 2001, p. 93).

Generally, there are two main traditions of American literature in the writer’s creative work: book and folk. Special features of American literature were embodied in Twain’s prose, first and foremost, it metaphorical structure (Zasurskii 1981, p. 14). Similar to Brett Hart and Fenimore Cooper Twain was connected with frontier by his biography. He developed and modified the traditions of this region. His early works have features of spontaneity and improvisator’s skills (Zasurskii 1981, p. 244). First, the writer targeted at plain people. Besides, the author based himself upon the traditions of early epochs, giving advantage to methods and stylistics of Cervantes, Shakespeare, Defoe, Voltaire and Dickens (Zasurskii 2003, p. 15).

What is more, in his “*Autobiography*”, printed in November 2011, Mark Twain noted that he didn’t have clear norms and rules of style. He didn’t strive for following any literary movement or traditions. The contrasts of high and low styles, to his mind, had to excite interest to his books. The writer used dialect and their modifications to create new literary style. Twain strived for creating new form and method of writing. His works contain episodes from his own life experience. The author wanted to interest plain people in his works as they contain something very familiar to the reader, something they see their lives in. Furthermore, Clemens tried to show real language, which was used by the Americans at that time. He wanted people read his books during centuries.

Usage of high and low style is typical American humor even in its rudest forms (Loving 2010, p. 2). According to J.Loving, evident

difference between “high” and “low” styles is in his character’s speech and the use of local dialects was one of the easiest sources of humor (Loving 2010, p. 4).

The use of living people’s lexicon combined with the use of different forms of dialects yields peculiarity to Mark Twain’s individual style. Character’s speech is marked with idioms, elliptic constructions, interjections. Besides, the writer used highly expressive words trying to show individuality of his characters through their speech. All this helped to reproduce pictures of people’s life, manners and customs credibly.

Chapter 2. We can point out such dominant features in the writer’s individual style as dialecticism and idiomatic expressions. Note that Mark Twain used Pike country dialect and its four modifications, Missouri Negro dialect and south-western dialect in his famous novels “The Adventures of Tom Sawyer” and “Adventures of Huckleberry Finn”. Moreover, Pike Country was founded in 1818 and included a great territory in Missouri. When Twain was young his native city belonged to Pike Country (Menchen 1964, p. 464). The language of citizens of this territory was far from standards, later it was named General English (Buxbaum 1927, p. 233). It was considered that these inhabitants had low level of education, were rude and ignorant. Speech peculiarities reflected their way of life and social status. Eventually, any type of wrong and substandard language as citizens couldn’t distinguish this type of dialect from others (Buxbaum 1927, p. 236). In the aspect of individual style research there’s still a problem of the quantity of used dialects in the novels “The Adventures of Tom Sawyer” and “Adventures of Huckleberry Finn”.

Besides, not all researchers point out seven dialects in these novels. According to C.M. Rulon distinguished only two: afro American dialect and dialect of Americans of European origin (Rulon 1971). Such scholars as V. Breckenridge, V. Rondolf, J. Wilson, S. Boland support this opinion. D. Carkeet in his research compared dialect peculiarities with their use in character’s speech (Carkeet 1979). The researcher took Huck’s speech, who spoke Pike Country dialect, as a basis, compared with the speech of other character’s and pointed out its main peculiarities. Nevertheless, D. Carkeet says that the difference between dialects is insignificant as it means the use of more or less quantity of substandard language forms (Carkeet 1979, p. 315).

L. Pederson did sociolinguistic analysis and managed to find correspondences between speech peculiarities of Jim and afro Ameri-

cans, who lived in Missouri state (Pederson 1962, p. 261). Evidently, Jim’s speech is different from other character’s speech at phonetic level. Grammatical peculiarities aren’t different from other dialects used in novels. Afro American dialect is the dialect of the lowest, the most miserable stratum of American population of that time.

Besides, the author also used colloquial speech and popular language. In “Adventures of Huckleberry Finn” Twain organized into big structure those facts that early humorists wrote in short anecdotes. H.N. Smith points out that Mark Twain’s development as a writer is dialectical interaction, innovative methods opened new perspectives for Mark Twain. Concentration on Huckleberry opened new possibilities for the use of dialects for serious purposes (Smith 1962, p. 113).

What is more, Twain’s intention as an artist of life truth required courage and bravery as he violated literary norms impertinently. Mark Twain’s innovative novel caused boisterous polemics after its publication. Supporters of refined literature, who demanded irreproachable content, irreproachable protagonist and “good manners”, they marked the book as “indecent, vulgar, rude”.

The journal “Century”, which published extracts of “Adventures of Huckleberry Finn” before publication, insisted on deleting references on naked body, dead cats etc. That’s why, the writer created his own publishing house in order to publish the novel. Besides, public libraries removed the book from its shelves as “rubbish suitable only for dump”, commenting that the series of adventures has low level of morality, rude dialect, systematic use of bad grammar and impolite words, generally, the style of the book is impudent and irreverent (Kaplan 1985, p. 11).

Half a century ago in 1931 publishing house Harper and Brothers published special issues for primary and secondary school. Publishers noted that cut version with deletion of “doubtful parts will give Huck an opportunity to stand on bookshelves and enter classrooms”, thus providing “boys and girls’ happiness” and stimulating “even more indifferent and capricious pupils”. In 1957 Department of Education of New York removed the novel from the list of approved texts (Kaplan 1985, p. 14). Besides, many readers acknowledged Twain’s novel as unacceptable because of violation of refined standards of social and literary etiquette, instead of refined language, model hero, high morality, they faced with narration, written with idioms by illiterate

boy from the lowest stratum of southern white society. Besides, Hucks story included indecent scene – “king’s model”, which described naked man, who humps to all sides (Kaplan 1985, p. 16).

After successful war with racist segregation, starting from the second half of XX century, new reasons for accusations appeared. Thus, in 1957 the novel was censured as “racist offensive” and in 1984 it was removed from the list of obligatory reading at school because of the use of the word “nigger” (Kaplan 1985, p. 18). Hence, at general national level the demand to remove the book from the list of works, which are obligatory for reading, was declined at federal court in 1998.

Note that in February 2011 in the USA there appeared first edition of the book where “offensive” words were replaced with “polite” ones, in particular the word “nigger” was changed into “slave”. As Associated Press informs the book was edited in 7500 copies. Publishing house «New South Books» (Alabama) prepared this edition. Generally, there are 219 words, which are offensive for Afro-Americans (according to the present standards) in the novel “Adventures of Huckleberry Finn”, in “The Adventures of Tom Sawyer” only 4. This calculation was done by Allan Gribben. According to him, during public reading he uses ‘neutral’ words instead of original words and the public likes it.

What is more, “Huckleberry Finn” is not persecuted for the first time and takes the 4th place of the most often banned at American schools. Opponents of deformation of Mark Twain’s texts, they emphasize that his creative work reflects the definite stage of American history and it was more reasonable just to explain the reader why some word combinations were used. Despite bans, “The Adventures of Huckleberry Finn” became best seller. The book was read in almost all languages of civilized world. H.L.Menken named the novel as the most unusual book, T.S.Elliot noted that Mark Twain is one of rare authors who modernized his language and found new way of writing, which was important not only for him but also for others (Kaplan 1985, p. 13). According to J.Kaplan, Twain performed cultural and literary revolution, having used dialect (Kaplan 1985). Paul Nidman noticed: “What you see is Clemens’ attempt to diverge from literary writing to dialectical”.

Besides, Mark Twain returned to his favorite form of narration from the first person and made Huck his protagonist, not Tom. It had double effect. First of all, language was skillfully reproduced, strong and vivid, truly people’s language ads special expressiveness, created conversations

without mediator as if America talked in its own voice. Secondly, it let to show the protagonist’s character more fully and deeply, show the development of his personality (Romm 1977, p. 86).

Mark Twain notes in his Autobiography that a person, who knew Hannibal in 1840 will recognize Tom Blankenship easily, his father was a drunkard. The writer said that he showed Huck exactly as he was: ignorant, dirty, hungry, but he had kind heart. The image of Tom Blankenship personified the embodiment of freedom and knowledge about such important things as fishing, hunting, sorcery, what made his very important friend (Neider 1960, p. 397). According to S.Hutchinson, Clemens could embody the deepest sense of his life comedy and tragedy only behind the mask of Huckleberry Finn (Twain 2001).

Moreover, writers-realists perceived the novel as innovatory and highly artistic. J.Ch.Harris defined the meaning of the book as “It’s life”. The prose of “The Adventures of Huckleberry Finn” is based in order to make written prose of American colloquial speech effective.

According to L.Trilling Huckleberry Finn is almost ideal work as to its form and content. The form of the book is based on the simplest form of the novel, so-called adventurous novel or the novel of roads, where the protagonist’s adventures are connected with his travelling. The language of characters has nothing in common with normative pronunciation and grammar but it has simple and facile sentence structure (Inge 1985, p. 91). As the language of literature of that time was high, American readers were interested in reality of everyday language. Dialect attracted even serious writers, it was the basis of popular humorous works.

Thus, during the trip on Mississippi we see Huck and Jim with two frauds, who name themselves as miserable aristocrats. Huck dislikes their grimaces, his disgust is at peak when ‘king’ and ‘duke’ intend to rob three girls, hiding their intention behind family love and Christian sympathy. Huck is angry when ‘king’ acts like preacher and sad brother. Twain makes an effect of irony in the novel by the combination of styles, skilful mix of Huck and ‘king’s’ voices makes highest satiric effect (Inge 1985, p. 202). Two Huck’s favourite adjectives – ‘sickening’ and ‘goody-goody’. When Huck writes ‘king’s’ speech he borrows his ‘pious’ vocabulary intentionally (Inge 1985, p. 205). Huck considers ‘king’s’ weeping and whimpering as disgusting nonsense. Note that phrasal verbs and vernacular syntactic constructions play an important role in Huck’s style (Inge 1985, p. 204). Twain

describes hypocritical devotion and sentimentality of pre-war South. Ambiguity is typical feature of Huck's style.

Besides, in "The Adventures of Huckleberry Finn" main disadvantage of Twain's technique was avoided – compositional insufficiency, which he used when he was a reporter. Almost all writer's books have free composition, close to associative thinking. In "The Adventures of huckleberry Finn" this disadvantage became a bright advantage. It became fundamental for author's intention: free composition of the novel corresponds very important image of big river. According to J. Seelye, the best feature of the novel is Twain's ability to persuade (Seelye 2002, p. 28).

R. Chase notes, that this book attracts the reader by its language. Twain's language is the style, which flows easily as colloquial speech and reaches pureness and simplicity avoiding subordinate clauses (Chase 1978, p. 139). Huck's language is new literary style, which is one of the means of realism. L. Trilling determines the ability to tell truth as the peculiarity of the novel (Chase 1978, p. 143). The change of tension together with the change of language, sudden change from traditional English to colloquial American language also attract readers (Chase 1978, p. 140).

To sum up, we can structure main features of mark twain's individual style as follows:

- at phonetic level:
 - shortening: foolin', 'roun', an', 'em, 'nuffn, 'long;
 - the use of th instead of «d»: dis, dey, wid;
 - assimilation: warn't, tole, afeard.

At morphological level we can point out such peculiarities as:

- the use of particle «a» at the beginning of the word: a-laying, a-swimming, a-going, a-shaking, a-fishing;
- substandard use of the verbs «to be» and «have»: ain't, hain't;
- formation of past tense of verbs with the help of «-ed»: knowed.

Lexical level of the writer's style is represented by:

- dialects: 'Lord, pap can tell, easy. Pap says when they keep looking at you right stiddy, they're a-witching you, specially if they mumble. Becuz when they mumble they're a-saying the Lord's Prayer backards.'

• slang: 'I dunno. But they've got to do it. Hermits always do. You'd have to do that if you was a hermit.'

- phraseology: God knows, the Lord's truth, to turn tail, to take a walk, to be full of the Old Scratch, to know where the wind lays.

- idioms: 'Shut your heads and let Tom go on! What did he say, Tom?'

- tropes: 'Tom, what on earth ails that cat?'
- At grammatical level we can point out:

- mistakes in word order in the sentence: Thinks I, what is the country a-coming to?
- Inconsistency of subject and predicate: there orter be, there was ways, I says, it don't hurt any more;
- The use of past form instead of past participle: they've all forgot. He had a gun which he had stole.

- The use of double negation: I don't take no stock. The injun blood ain't in me for nothing.

At syntactic level Mark Twain's individual style is characterised by:

- Incomplete sentences: 'I forgive everybody, Sid. Tell 'em so, Sid, you give my window-sash and my cat with one eye to that new girl that's come to town, and tell her –'

- elliptic constructions: We never seen any marks at all.

The analysis showed that invariant features of Mark twain's individual style are dialects, colloquialisms, phraseology and idioms. Other features that are typical for the writer are: interjections, tropes, repetitions and substandard grammar constructions.

Thus, Twain used different languages to make language vivid and realistic. Their skillful combination is the peculiarity of his style, which makes his books interesting and attractive for readers. Mark twain individualizes the language of his characters in order to show real life from all its aspects. Besides. Dialect shows territory belonging of his characters. With the help of dialects and their different forms Mark twain makes effects of irony and humor.

ЛІТЕРАТУРА:

1. История зарубежной литературы конца XIX нач. XX вв. / [ред. М.Е.Елизарова, Н.П. Михальской]. М.: Высшая школа, 1970. 620 с.
2. История литературы США. Литература последней трети XIX века 1865 – 1900 (становление реализма) / [ред. Я.Н. Засурский]. М.: ИМЛИ РАН, 2003. Т. 4. 992 с.
3. Кубарева Н.П. Зарубежная литература последняя треть XIX начало XX вв. М.: Московский лицей, 2004. 344 с.
4. Наливайко Д.С. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму. Тернопіль: Богдан, 2001. 416
5. Немцова Н.В. Проблема эквивалентности и адекватности при переводе грамматических отклонений от нормы. *Вестник МГОУ. Серия: Лингвистика*. 2011. № 3. С. 178–185.
6. Проблемы становления американской литературы / [ред. Я.Н.Засурский]. М.: Наука, 1981. 384 с.

7. Ромм А.С. Марк Твен и его книги о детях. М.: Наука, 1977. 192 с.
8. У США видадуть "кастровану" версію книг Марка Твена. URL: <http://kievpapa.livejournal.com/2985.html>.
9. Buxbaum, K. Mark Twain and American Dialect // American speech, № 5. 1927. P. 233–236.
10. Carkeet, D. The Dialects in Huckleberry Finn. American Speech, № 3. 1979. P. 315.
11. Inge, T. M. Huck Finn among the Critics: a centennial selection. Maryland : University publications of America, 1985. 465 p.
12. Jerome Loving Mark Twain: The Adventures of Samuel L. Clemens. Berkeley: University of California Press, 2010. 491 p.
13. Kaplan, J. Born to trouble. 100 years of Huckleberry Finn. Washington: Library of Congress, 1985. 23 p.
14. Mark Twain The adventures of Tom Sawyer. The adventures of Huckleberry Finn. London : Wordsworth classics, 2001. 396 p.
15. Mark Twain. The adventures of Huckleberry Finn; [ed. by J.Seelye]. N.Y. : Penguin classics, 2002. 368 p.
16. Mencken, H.L. The American Language. N.Y. : Citadel Press, 1964. 777 p.
17. Parrington, V. L. Main Currents in American thought. The beginning of critical realism in America, 1860 – 1920. Norman: University of Oklahoma press, V.III. 1987. 429 p.
18. Pederson, L.A. Mark Twain's Missouri Dialects: Marion County Phonemics. American Speech, № 4. 1962. P. 261.
19. Richard, C. The American novel and its tradition. N.Y. : Gordian press, 1978. 266 p.
20. Rulon, C.M. Geographical delimitation of the dialect areas in The Adventures of Huckleberry Finn. A various language: Perspectives on American dialects. N.Y, 1971. P. 215-221.
21. Smith, H. N. Mark Twain. The development of a writer. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1962. 212 p.
22. The Autobiography of Mark Twain: including chapters now published for the first time [ed. Ch.Neider]. N.Y. : Harper and Row, 1960. 388 p.
23. Voto, de B. Mark Twain at. Cambridge: Harvard University Press, 1942. 144 p.
6. Istoriiia zarubezhnoi literatury kontsa XIX nachala XX vv. [The history of foreign literature of the end of the XIXst – beginning of the XXth centuries]. M.: Vysshiaia shkola, 1970. 620 p.
7. Jerome Loving (2010). Mark Twain: The Adventures of Samuel L. Clemens. Berkeley: University of California Press, 491 p.
8. Kaplan, J. (1985). Born to trouble. 100 years of Huckleberry Finn. Washington : Library of Congress, 23 p.
9. Kubareva, N.P. (2004). Zarubezhnaia literature posledniaia tret XIX nachalo XX vv. [Foreign literature of the last decade of the XIXth -beginning of the XXth centuries] M.: Moskovskii litsei, 2004. 344 p.
10. Mark Twain (2001). The adventures of Tom Sawyer. The adventures of Huckleberry Finn. London : Wordsworth classics, 396 p.
11. Mark Twain (2002). The adventures of Huckleberry Finn; [ed. by J.Seelye]. N.Y. : Penguin classics, 368 p.
12. Mencken, H.L. (1964). The American Language. N.Y. : Citadel Press, 777 p.
13. Nalyvaiko, D.S. (2001). Zarubizhna literature XIX storichyia. Doba romantyzmu [Foreign literature of the XIX century. The epoch of Romanticism]. Ternopil: Bohdan, 2001. 416 p.
14. Nemtsova, V.V. Problema adekvatnosti i ekvivalentnosti pri perevode grammaticheskikh otklonenii ot normy [The problems of adequacy and equivalence in grammatical deviation]. Vesnik MGO: Lingvistika, 2011. № 3. P. 178–185.
15. Parrington, V.L. (1987). Main Currents in American thought. The beginning of critical realism in America, 1860 – 1920. Norman : University of Oklahoma press, V.III. 429 p.
16. Pederson, L.A. (1962) Mark Twain's Missouri Dialects: Marion County Phonemics [American Speech], № 4. P. 261.
17. Problemy stanovlenia amerikanskoi literatury [The problems of the development of the American literature]. M: Nauka, 1981. 384 p.
18. Romm, A.S. (1977). Mark Twen i ego knigi o detiakh. [M. Twain and his books about children]. M: Nauka, 192 p.
19. Rulon, C.M. (1971). Geographical delimitation of the dialect areas in The Adventures of Huckleberry Finn [A various language : Perspectives on American dialects]. N.Y, P.215-221.
20. Smith, H.N. (1962). Mark Twain. The development of a writer. Cambridge : Belknap Press of Harvard University Press, 212 p.
21. The Autobiography of Mark Twain: including chapters now published for the first time (1960) [ed. Ch.Neider]. N.Y. : Harper and Row, 388 p.
22. U SShA vydadut kastrovanu versiiu knyg Marka Twena [The USA is going to publish a "castrated" version of M. Twain's books]. URL: <http://kievpapa.livejournal.com/2985.html>.
23. Voto, de B. (1942). Mark Twain at. Cambridge : Harvard University Press, 144 p.

REFERENCES:

1. Buxbaum, K. (1927). Mark Twain and American Dialect // American speech, № 5. P. 233–236.
2. Carkeet, D. (1979). The Dialects in Huckleberry Finn [American Speech], № 3. P. 315.
3. Chase, R. (1978). The American novel and its tradition. N.Y. : Gordian press, 266 p.
4. Inge, T. (1985). Huck Finn among the Critics: a centennial selection. – Maryland : University publications of America, 465 p.
5. Istoriiia literatury SShA. Literatura posledniei treti XIX veka 1865 – 1900 (stanovlenia realizma) [The history of the literature of the USA. The literature of the last decade of the XIXth century 1865–1900 (the history of Realism)]. M.: IMLI RAN, 2003. V. 4. 992 p.

*Стаття надійшла до редакції 13.10.2020.
The article was received October 13, 2020.*

УДК 811.111:811.161.2]25
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-13>

СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ПОРІВНЯНЬ: КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ

Ахмедова Ельвіра Джавадівна,
аспірант кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
elvira.akhmedova.96@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4515-4359

У статті розглядаються стратегії перекладу англomовних художніх порівнянь на українську мову. Актуальність дослідження зумовлена його когнітивним ракурсом. Об'єктом аналізу є англomовні художні порівняння та їх переклади українською мовою, а предметом – когнітивні моделі та комунікативні стратегії, що лежать у підґрунті комунікативно успішних перекладів художніх порівнянь. На відміну від більшості перекладацьких досліджень, художнє порівняння розглянуто не як стилістичну фігуру, а як когнітивну структуру – експліцитну концептуальну метафору. Перекладацьку стратегію витлумачено як когнітивну діяльність, що забезпечує комунікативну успішність перекладу. Матеріал дослідження нараховує 300 художніх порівнянь, вжитих в англomовному романі Донни Тартт «Щиголь», та їх український переклад, виконаний Віктором Шовкуном.

На основі когнітивного перекладацького аналізу 300 художніх порівнянь та їх перекладів з'ясовано, що англо-український переклад художніх порівнянь здійснюється за допомогою трьох перекладацьких стратегій: нейтральної стратегії, стратегії одомашнення та стратегії очуження.

Нейтральна стратегія застосовується у разі збіжності когнітивних моделей художніх порівнянь в лінгвокультурах оригіналу і перекладу. Ця стратегія реалізується за допомогою прямих словникових відповідників, калькування, транскодування. Нейтральна перекладацька стратегія також передбачає застосування граматичних трансформацій та прийомів додавання або вилучення лексичних одиниць.

Обираючи стратегію очуження, перекладач зберігає культуру мови оригіналу та переносить когнітивну модель порівняння у текст перекладу, навіть якщо концепт-еталон у когнітивній структурі художнього порівняння не є вкоріненим в українській культурі. Ця стратегія реалізується тактиками змістового та формального наслідування оригіналу. Змістове наслідування здійснюється за допомогою змістових трансформацій, а формальне – за допомогою застосування суто структурних трансформацій.

Використовуючи стратегію одомашнення, перекладач адаптує іноземну культуру до культури мови перекладу. Перекладацька стратегія одомашнення втілюється за допомогою тактик змістового, стилістичного та формального адаптування. Змістове адаптування передбачає заміну когнітивної моделі порівняння, а формальне та стилістичне адаптування навпаки – збереження когнітивної моделі порівняння. Змістове адаптування здійснюється за допомогою таких перекладацьких рішень, як заміна концепту-еталона, усунення порівняння або введення порівняння у переклад. Формальне адаптування реалізується шляхом вживання структурно-функціональних елементів української мови, які не мають аналогів в мові оригіналу, а стилістичне – шляхом заміни стилістичного реєстру.

Ключові слова: когнітивна модель, концепт-еталон, нейтральна перекладацька стратегія, стратегія одомашнення, стратегія очуження.

STRATEGIES OF ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF FICTION SIMILE: COGNITIVE ANALYSIS

Akhmedova Elvira Dzhavadivna,
Postgraduate Student at Mykola Lukash Translation Studies Department
V. N. Karazin Kharkiv National University
elvira.akhmedova.96@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4515-4359

The article considers the strategies of English-Ukrainian translation of fiction similes. The topicality of the study results from its cognitive perspective. The object of the analysis is English fiction simile and its Ukrainian translation, and the subject involves cognitive models and communicative strategies that underlie communicatively successful translations of fiction similes. Contrary to the majority of translation research, fiction simile is addressed not as a stylistic figure, but as a cognitive structure, namely, an explicit conceptual metaphor. Translation strategy is interpreted as a cognitive activity that ensures the communicative success of translation. The empirical material includes 300 fiction similes used in the English novel "The Goldfinch" by Donna Tartt and their Ukrainian translations by Viktor Shovkun.

Relying on the results of the cognitive translation analysis of 300 English fiction similes and their translations, the paper argues that the English-Ukrainian translation of fiction similes is realized through three translation strategies: neutral strategy, domesticating and foreignizing.

The neutral translation strategy is used when the cognitive models underlying linguistic expressions of fiction similes are shared by the linguocultures of the original and translation. This strategy realizes through direct dictionary equivalents, loan translation, and transcoding. The neutral strategy also involves the use of grammatical transformations and techniques of adding or eliminating lexical items.

By choosing the foreignizing strategy, the translator preserves the culture of the original language through retaining the original simile in the target text even if the concept-etalon in its cognitive model is not rooted in the Ukrainian culture. This strategy is realized through tactics of semantic and formal replication of the original. Semantic replication is carried out by means of semantic transformations, and formal replication – by means of purely structural transformations.

Using the domesticating strategy, the translator adapts the foreign culture to the culture of the target language. The domesticating strategy is embodied through the tactics of semantic, stylistic and formal adaptation. Semantic adaptation involves replacement of a simile with the one based on a different cognitive model, whereas formal and stylistic adaptation, on the contrary, presuppose retention of a simile cognitive model involving changes only in its linguistic expression. Semantic adaptation realizes through such translation decisions as replacement of the concept-etalon, removal of a simile, used in the source text and addition of a simile absent in the source text. Formal adaptation is realized through use of structural and functional elements of the Ukrainian language, which have no equivalents in the original language. Stylistic adaptation is exercised through the change of the stylistic register.

Key words: cognitive model, concept-etalons, domesticating, foreignizing, neutral translation strategy.

1. Вступ

Проблема встановлення стратегій перекладу художніх порівнянь набуває особливої актуальності в період зародження і розвитку когнітивного перекладознавства, орієнтованого на виявлення ментальних структур, які впливають на перекладацькі рішення у процесі перекладу. Особлива увага приділяється когнітивному перекладацькому аналізу концептуальної метафори із залученням інструментарію когнітивної лінгвістики (Кривонос, 2008; Мартинюк, 2017; Тищенко, 2016; Alvarez, 1993; Chendey, 2014; Izgarjan, Prodanović-Stankić, 2015; Kovalenko, Martynyuk, 2018; Kovács, 2014; Marjan, 2016; Massey, Ehrensberger-Dow, 2017; Schäffner, Shuttelworth, 2015; Shuttleworth, 2013). Натомість переклад порівняння переважно вивчається у традиційному ракурсі, як стилістична фігура (Зорівчак, 1983; Кушина, 1998; Молчко, 2015; Смущинська, 2013; Тарасова, 2017; Цепенюк, 2011). Ця обставина зумовлює *новизну* нашої роботи, де порівняння розглядається як концептуальна структура, і аналіз перекладу художніх порівнянь здійснюється на рівні когнітивних моделей, які визначають мовну / мовленнєву структуру і зміст порівнянь у текстах оригіналу і перекладу і впливають на вибір стратегій їхнього перекладу.

Мета дослідження полягає у вивченні стратегій англо-українського перекладу художніх порівнянь як концептуальних структур.

Об'єктом дослідження є англомовні художні порівняння та їх переклади українською мовою. *Предметом* аналізу є когнітивні моделі та комунікативні стратегії, що

лежать у підґрунті комунікативно успішних перекладів художніх порівнянь.

Матеріал нашого дослідження нараховує 300 художніх порівнянь, вжитих в англомовному романі Донни Тартт «Щиголь» (Tartt, 2013), та їх український переклад, виконаний Віктором Шовкуном (Тартт, 2016).

2. Виклад основного матеріалу дослідження

У когнітивному ракурсі художнє порівняння розглядаємо як експліцитну концептуальну метафору. Услід за Д. Лакоффом та М. Джонсоном З. Ковечеш визначає метафору як «розуміння одного концептуального домену у термінах іншого концептуального домену» (Kövecses, 2002: 4; Lakoff, 1993). Це розуміння базується на когнітивній операції концептуального картування, де одна (зазвичай більш абстрактна) концептуальна структура (домен / концепт цілі) обмислюється в термінах іншої (зазвичай більш конкретної, закоріненої в сенсорно-моторному досвіді) концептуальної структури (домену / концепту джерела) (Kovalenko, Martynyuk, 2018: 210; Kövecses, 2002; Kövecses, 2017: 6). Якщо метафора спирається на когнітивну модель «А є Б», то порівняння ґрунтується на когнітивній моделі «А є як Б», де «А» і «Б» є, відповідно, концептами / доменами цілі і концептами / доменами джерела. У структурі порівняння концепт «А» репрезентує те, що порівнюють, а концепт «Б» – те, з чим порівнюють, тобто еталон порівняння.

Поняття стратегії походить від давньогрецького військового терміну *στρατηγία*, що дослівно означає мистецтво полководця. Тлумачний словник С.І. Ожегова пропонує схоже

інтерпретування: «1. Наука про ведення війни, мистецтво ведення війни» та «2. Загальний план ведення війни, бойових операцій» (Толковий словарь русского языка Ожегова). За другим визначенням С.І. Ожегова, стратегія постає як план дій. Будь-який план дій є продуктом когнітивної діяльності.

Відтак услід за О.В. Ребрієм ми розглядаємо перекладацьку стратегію як когнітивну діяльність, мотивовану прагненням перекладача знайти «золоту середину» між очуженням (стратегією форми) і одомашненням (стратегією смислу) задля забезпечення комунікативної успішності перекладу (Ребрій, 2012: 64–65). Перекладацьку стратегію розмежовуємо з перекладацькою тактикою як родові і видові поняття.

У тлумаченні стратегій одомашнення і очуження ми спираємося на Л. Венуті, який переосмислив методи перекладу Ф. Шлейєрмахера та назвав їх стратегіями одомашнення та очуження (Venuti, 1995: 241; Venuti, 2001). Американський дослідник розглядає одомашнення як використання та дотримання літературних та культурних канонів мови перекладу (Venuti, 2001: 241), а очуження – як збереження особливостей оригіналу, які проявляються як відчутні відхилення у перекладі (Venuti, 2001: 240). У роботі Л. Венуті «Невидимість перекладача. Історія перекладу» простежуються такі логічні наслідки: 1) якщо перекладач прилаштовує текст оригіналу до норм тексту перекладу, то особистість перекладача не проявляється; 2) якщо перекладач орієнтується на текст оригіналу, зберігаючи його культурні та лінгвістичні маркери, він тим самим проявляє свою позицію і стає присутнім у тексті (Venuti, 1995).

Л. Венуті підкреслює, що перекладач вдається або до стратегії одомашнення, або до стратегії очуження тоді, коли у нього виникають труднощі під час відтворення культурних, політичних або економічних особливостей тексту оригіналу (Venuti, 2001: 240).

Розглядаючи переклад художніх порівнянь у когнітивному ракурсі, ми вважаємо, що перекладач вдається до стратегій одомашнення або очуження у разі незбіжності когнітивних моделей художніх порівнянь, точніше, концептів-еталонів у структурі таких моделей у лінгвокультурах оригінального і перекладного текстів. Така незбіжність має місце, коли концепти-еталони належать до культурно специфічного знання.

Якщо ж художнє порівняння спирається на когнітивну модель, яка є спільною для лінг-

вокультури оригіналу і перекладу (концепт-еталон порівняння належить до загальнолюдського знання), перекладацьких труднощів не виникає, і перекладач не має потреби обирати між очуженням і одомашненням. У цьому разі перекладач застосовує нейтральну щодо очуження-одомашнення перекладацьку стратегію.

Нейтральна перекладацька стратегія найчастіше реалізується за допомогою пошуку прямих словникових відповідників:

Tormented by what was happening, yet unable to stop it, I hovered around and watched the apartment vanishing piece by piece, like a bee watching its hive being destroyed (Tartt, 2013: 107).

Я геть замучився, спостерігаючи за тим, що відбувалося, але, неспроможний нічого вдіяти, блукав по квартирі й спостерігав, як вона зникає по шматочках, – схожий на бджолу, що спостерігає, як руйнують її вулик (Тартт, 2016: 213).

У перекладача не виникає труднощів щодо перекладу порівняння like a bee, оскільки воно спирається на концепт-еталон, що є частиною загальнолюдського знання (Ахмедова, 2019: 8). Відтак перекладач відтворює лексичну одиницю bee за допомогою її прямого словникового відповідника бджола.

Якщо в оригіналі еталон порівняння позначається словосполученням, нейтральна перекладацька стратегія переважно реалізується шляхом калькування:

The floor was rocking and bucking like the deck of a ship (Tartt, 2013: 140).

Підлога перекочувалася й підстрибувала піді мною, наче палуба корабля (Тартт, 2016: 281).

До складу словосполучень на позначення еталонів порівняння, перекладених за допомогою нейтральної стратегії, можуть входити і власні назви прецедентних осіб, які належать до загальнолюдського знання:

...My goodness, you've grown!" and "that hair! Like Mowgli the Jungle Boy!... (Tartt, 2013: 191).

...«Боже, як ти виріс!», і «Оце так волосся! Ти схожий на Мауглі, хлопця з джунглів!... (Тартт, 2016: 390).

У цьому прикладі власну назву Mowgli відтворено за допомогою транскодування. Очевидно, у перекладача не виникало сумнівів щодо комунікативної успішності такого варіанту перекладу, адже казковий персонаж Мауглі є добре відомим українському читачеві, і його образ допомагає уявити, яким недоглянутим виглядав головний герой з давно нестриженим довгим волоссям.

Через несхожість граматичної структури української та англійської мов нейтральна перекладацька стратегія передбачає і застосування граматичних трансформацій. При цьому когнітивна модель порівняння у тексті оригіналу і перекладу залишається незмінною:

Even the chair he'd been working on – which had goat's legs in front, with cloven hooves – had seemed less like a piece of furniture than a creature under enchantment, like it might up-end itself and hop down from his work bench and trot away down the street (Tartt, 2013: 89).

Навіть стілець, над яким він працював, – той мав попереду козячі ніжки з роздвоєними копитами – здавався не предметом меблів, а зачарованою істотою, яка могла перекинутися, стрибнути з його робочої лави й подріботити вулицею (Тартт, 2016: 171).

Письменниця порівнює стілець із істотою, яка знаходиться під чарами, використовуючи словосполучення структури «іменник + прикметник + іменник», а перекладач відтворює цей еталон за допомогою словосполучення структури «прикметник + іменник».

У деяких випадках нейтральна стратегія перекладу, окрім граматичних трансформацій, передбачає також застосування прийомів додавання або вилучення лексичних одиниць (зазвичай прикметників, які позначають ті чи інші характеристики еталону порівняння). При цьому когнітивна модель порівняння зберігається у тексті перекладу. Наведемо приклад прийому додавання лексичних одиниць:

His eyes were close-set, and his nose beaky and birdlike (Tartt, 2013: 19).

Його очі були близько посаджені, ніс гострий і схожий на пташиний дзьоб (Тартт, 2016: 30).

В оригіналі порівнювання відображається складеним словом *birdlike*, яке перекладається словосполученням схожий на пташиний дзьоб. Окрім того, у перекладі додається прикметник *гострий*.

Наступний приклад ілюструє прийом вилучення лексичних одиниць:

“Phew,” he said, waving his hand in front of his face, “it smells like old hockey socks in here” (Tartt, 2013: 101).

Фе, – сказав він, помахавши рукою перед носом, – вона пахне, як старі шкарпетки, що тут лежать (Тартт, 2016: 198).

У перекладача не виникає труднощів з відтворенням лексичної одиниці *socks* (шкарпетки), але за якихось причин він не перекладає прикметник *hockey* (хокейні).

Припускаємо, що це було зроблено задля того, щоб не перевантажувати речення зайвими деталями.

Розглянемо ще один приклад застосування прийому вилучення, оскільки приклади такого типу є численними:

“Everybody always says this painting is about reason and enlightenment, the dawn of scientific inquiry, all that, but to me it's creepy how polite and formal they are, milling around the slab like a buffet at a cocktail party (Tartt, 2013: 18).

Усі кажуть, ніби ця картина присвячена розуму й просвітництву, світанку наукової думки, але мені моторошно, коли я дивлюся, як вони стоять поважні біля мерця, наче на вечірці за шведським столом (Тартт, 2016: 29).

У цьому разі перекладач прийняв рішення вилучити характеристику, позначену прикметником *cocktail*, можливо тому, що поняття *party* (вечірка) вже включає наявність алкогольних напоїв.

Обираючи **стратегію очуження**, перекладач тим самим переносить когнітивну модель оригінального художнього порівняння у текст перекладу, навіть якщо концепт-еталон у структурі цього порівняння є культурно специфічним. У межах стратегії очуження розмежовуємо тактики: 1) змістового і 2) формального наслідування оригіналу.

Тактика змістового наслідування реалізується шляхом змістових трансформацій, наприклад, за допомогою «калькування зі знаходженням прямих словникових відповідників кожного із компонентів відповідного словосполучення» (Ахмедова, 2020: 83):

No, but they're as dumb as a set of sofa cushions (Tartt, 2013: 87).

Ні, вони не бідні, але тупі, як диванні валики (Тартт, 2016: 167).

Вислів *тупі, як диванні валики* сприймається неприродно, оскільки в українській лінгвокультурі валик не є еталоном тупості на відміну ступи, товчача у ступі, обуху, пня, іржавого серпа і навіть сибірського валянка («тупа / тупий як ступа / товчач у ступі / обух / пень / серп іржавий / сибірський валянок» (Афоризми: народні прикмети або народні порівняння)). Проте перекладач вирішив дослівно відтворити своєрідність мовлення авторки оригінального тексту, а з ним і нетипову для української лінгвокультури когнітивну модель порівняння.

Тактика формального наслідування здійснюється за допомогою застосування суто структурних трансформацій, таких як «транскрибування власних назв, які механічно

переносять концепт-еталон в текст перекладу» (Ахмедова, 2020: 83):

Always a clever mimic, my dad did a cruelly funny imitation of Dorothy: a sort of battery-operated hausfrau, all compressed lips and jerky movements, and an accent like Curt Jurgens in Battle of Britain (Tartt, 2013: 39).

Мій батько майстерно володів мімікою, і він із жорстокою точністю імітував Дороті: така собі домашня фрау на батарейках із завжди стиснутими губами та розхитаними рухами. Й акцентом, схожим на мову Курта Юргенса в «Битві за Британію» (Тартт, 2016: 70).

У цьому прикладі власну назву на позначення еталону порівняння передано за допомогою транскодування. Уважаємо, що кращому розумінню цього порівняння посприят би перекладацький коментар стосовно Курта Юргенса, оскільки українська читацька аудиторія, вірогідно, нічого не знає про цю людину (Курт Юргенс – австрійський актор, який зіграв роль Барона фон Ріхтера у фільмі «Битва за Британію» у 1969 році).

Визначаючись, яку саме стратегію перекладу застосував перекладач, ми орієнтуємося на ступінь конвенційності концепту-еталону порівняння. На відміну від проаналізованого вище прикладу транскодування імені Мауглі, що відсилає до літературного персонажа, який є частиною загальнолюдського знання (Ахмедова, 2019: 8), ім'я Курта Юргенса може бути знайомим лише доволі нечисельній групі читачів, які цікавляться історією кіно, або читачам старшого віку, які свого часу дивилися і запам'ятали фільм «Битва за Британію». Іншими словами, цей еталон є частиною лінгвосубкультурного (соціально-групового) знання (Ахмедова, 2019: 8). Відтак застосування калькування для передачі еталонів, подібних Мауглі, вважаємо втіленням нетривіальної стратегії, а еталонів, подібних Курту Юргенсу, – втіленням стратегії очуження.

Стратегія одомашнення реалізується тактиками: 1) змістового адаптування, 2) стилістичного адаптування або ідіоматизації і 3) формального адаптування.

Тактика змістового адаптування включає такі перекладацькі рішення, як: а) заміна концепту-еталона в когнітивній моделі порівняння; б) усунення порівняння; в) введення порівняння у переклад за відсутності в оригіналі.

Заміна концепту-еталона у когнітивній моделі порівняння переважно має місце у випадках незбіжності когнітивних моделей

порівнянь в лінгвокультурах оригіналу і перекладу:

Before I had time to register this, a gigantic cop swooped down on me like a thunderclap (Tartt, 2013: 30).

Перш ніж я встиг відповісти на це, велетенський коп налетів на мене, як шуліка (Тартт, 2016: 54).

Позначенню еталона thunderclap відповідає словниковий відповідник удар грому. Проте, очевидно усвідомлюючи неприродність відповідного порівняння для української читацької аудиторії, перекладач вдається до цілісного перетворення і вживає українське порівняння, що спирається на іншу когнітивну модель, яка містить еталон, укорінений у свідомості представників української лінгвокультури.

Ще однією причиною заміни концепту-еталона є належність еталона оригінального порівняння до лінгвосубкультурного (соціально-групового) знання:

“Well” – ironic little back-step, eyeing the plaid duffel coat – “first place, definitely, in the Platt Barbour Look-Alike Contest.” And despite myself – it was a shock, after days of horror and numbness, an eruptive Tourette’s-like spasm – I laughed (Tartt, 2013: 52).

– А отак. – Я не знав, як витлумачити обличчя з витріщеними очима, яким вона передражнила мене. Людина, в якій перехопило подих? Хворий на синдром Дауна? Рибка? (Тартт, 2016: 404).

Оскільки синдром Туретта є не настільки знайомим середньостатистичній людині, щоб передати еталонне уявлення про нездоровий моторний тик, перекладач вирішив замінити його на загальнолюдський еталон – синдром Дауна.

Як і у разі заміни концепту-еталона, перекладач приймає рішення про **усунення порівняння** за умови незбіжності когнітивних моделей порівнянь в лінгвокультурах оригіналу і перекладу:

My mother slid into me and grabbed my arm; and I saw she was clammy and pale as a cod (Tartt, 2013: 13).

Маму відкинуло на мене, і вона схопила мою руку; я помітив, що вона спітніла й смертельно зблідла (Тартт, 2016: 17).

Порівняння pale as a cod (буквально – блідий, як тріска) є неприродним для української аудиторії через неукоріненість когнітивної моделі з відповідним еталонном. У цій ситуації перекладач приймає найпростіше рішення усунути порівняння.

“You’re so kind.” His hand (cold, dry as powder) tightening on mine (Tartt, 2013: 23).

Ти такий добрий. — Його рука (холодна й суха) стиснула мою руку (Тартт, 2016: 39).

Подібним чином перекладач вирішив за потрібне вилучити позначення еталона порівняння *as powder*, оскільки вислів *його рука суха, як порошок* є штучним і не сприйнявся б українськомовною аудиторією.

На наш погляд, у разі усунення порівняння читач вже не має можливості відчутти специфіку іноземної культури та пізнати повною мірою авторський стиль, а у тексті перекладу втрачається одиниця, навантажена культурним змістом.

Перекладач вдається до **введення порівняння** у текст перекладу для полегшення читачеві сприйняття тексту. У такий спосіб текст оригіналу піддається адаптації до української культури. Наприклад:

I knew too he didn’t like the sound of involving the doormen, as most of the guys who worked in the building didn’t care that much for my father, having seen him the worse for drink a few too many times (Tartt, 2013: 99).

Я розумів також, що він не має особливої охоти звертатися до консьєржів, адже більшість хлопців, які працювали в нашому будинку, не вельми приязно ставилися до мого батька, бо здебільшого бачили його п’яним як чіп (Тартт, 2016: 194).

Введення українського фразеологічного вислову-порівняння у текст перекладу задля передачі змісту англійського фразеологізму *the worse for drink* видається цілком виправданим, оскільки точно передає ступінь сп’яніння персонажа і при цьому зберігає стилістичний реєстр оригіналу.

Тактика стилістичного адаптування виявляється у рішеннях перекладача, пов’язаних із зміною стилістичного реєстру мовлення в сторону ідіоматизації. При цьому когнітивна модель порівняння у тексті оригіналу і перекладу залишається незмінною:

Then he sank down into himself, flat and collapsed-looking like all the air was out of him, thirty seconds, forty, like a heap of old clothes... (Tartt, 2013: 25).

Потім він ніби провалився в себе, сплющився так, наче все повітря з нього вийшло, з півхвилини він скидався на купу старого ганчір’я... (Тартт, 2016: 45).

Перекладач відтворив нейтральну лексичну одиницю тексту оригіналу *clothes* (одяг) на позначення еталону порівняння за допомогою лексичної одиниці зниженого стилістичного реєстру – ганчір’я.

Тактика формального адаптування втілюється шляхом вживання структурно-функціональних елементів української мови, які не мають аналогів в англійській мові. Наприклад:

I passed a cavernous dark room with a long workshop table where mismatched scraps of cloth were laid out like pieces of a jigsaw puzzle (Tartt, 2013: 29).

Я проминув глибоку темну кімнату з довгим столом, на якому були безладно складені клаптики тканин, наче шматочки картини-пазла (Тартт, 2016: 52).

У перекладі стилістично нейтрального слова *pieces* на позначення еталона порівняння було застосовано зменшувальний суфікс. Таке рішення вважаємо виправданим, оскільки *шматки картини-пазла* звучало б грубувато українською мовою.

“Your sailing holiday,” he said, moving to the shelf where the jars of pigment were arrayed like potions in an apothecary; ocherous earths, poisonous greens, powders of charcoal and burnt bone (Tartt, 2013: 97).

– Твої канікули під вітрилом, – сказав він, підходячи до полиці, де банки з пігментами стояли вишикувані, наче пляшечки з ліками в аптекаря: землисто-охряні, отруйно-зелені, вугільний порошок і спалена кістка (Тартт, 2016: 190).

Іменник *potions*, вжитий в оригіналі на позначення еталону порівняння, має такі словникові відповідники, як зілля / мікстура / настійка. Перекладач вирішив відтворити його шляхом лексико-семантичної заміни із додаванням зменшувального суфіксу – пляшечки з ліками.

3. Висновки

Проаналізувавши емпіричний матеріал дослідження, ми дійшли висновку, що на когнітивному рівні стратегії перекладу художніх порівнянь визначаються збіжністю або незбіжністю концептів-еталонів в когнітивній структурі порівнянь в англійській та українській мовній культурах.

Якщо когнітивні моделі порівняння збігаються в обох культурах, у перекладача немає потреби обирати між стратегією одомашнення та стратегією очуження, що породжує нейтральну перекладацьку стратегію.

У разі незбіжності когнітивних моделей художніх порівнянь перекладач обирає між перекладацькими стратегіями одомашнення або очуження.

Застосовуючи стратегію очуження перекладач зберігає когнітивну модель порівняння культури оригіналу навіть у тому разі,

якщо концепт-еталон у структурі художнього порівняння є невикориненим в українській традиції. Стратегія очуження втілюється тактиками змістового і формального наслідування оригіналу.

Стратегія одомашнення реалізується як тактикою змістового адаптування, яка передбачає заміну когнітивної моделі порівняння, так і тактиками формального і стилістичного адаптування, які не пов'язані із заміною когнітивної моделі порівняння.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у залученні більшого обсягу емпіричного матеріалу та у здійсненні кількісних підрахунків.

ЛІТЕРАТУРА:

- Афоризми : народні прикмети або народні порівняння. URL: http://aphorism.org.ua/subrazd.php?page=107&pages_block=8&rid=3&sid=25 (дата звернення: 15.05.2020).
- Ахмедова Е.Д. Стратегії англо-українських перекладів мовного втілення еталонів порівнянь у художньому тексті. *Science And Education A New Dimension*. 2019. Вип. 61. № 7. С. 7–9.
- Ахмедова Е.Д. Стратегії і методи англо-українського перекладу засобів мовного втілення еталонів художніх порівнянь. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2020. № 91. С. 80–86.
- Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1983. 175 с.
- Кривонос Я.В. Методологія перекладацької інтерпретації метафоричного концептопростору першотвору (на матеріалі українських перекладів творів англійських та американських романтиків) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2008. 20 с.
- Кушина Н.І. Відтворення етномовного компонента українських народних казок в англомовних перекладах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 1998. 17 с.
- Мартинюк А.П. Відтворення англійських конвенціональних метафор в українських перекладах. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2017. Вип. 85. С. 21–28.
- Молчко О.О. Художнє порівняння як категорія перекладознавства (на матеріалі української та англійської мов) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2015. 256 с.
- Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
- Смуциньська І.В. Порівняння як стилістична фігура з погляду інтерпретації та перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 2. С. 302–308.
- Тарасова А.В. Відтворення англійських компаративних фразеологізмів інтенсифікаторів в українських перекладах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Дніпропетровськ, 2017. 20 с.
- Тартт Д. Щиголь. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 816 с.
- Тищенко О.В. Засоби перекладу деяких лінгвокультурем та концептуальних метафор у поетичному тексті: спроба реконструкції образу (на матеріалі перекладів А. Ахматової, Л. Костенко, І. Драча, Д. Павличка, М. Влад та ін. польською мовою). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10. № 3. С. 143–153.
- Толковый словарь русского языка Ожегова. URL: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=30732> (дата звернення: 09.05.2020).
- Цепенюк Т.О. Відтворення авторських перетворень компаративних фразеологічних одиниць інтенсифікуючого значення українською мовою. *Studia Methodologica*. 2011. Вип. 32. С. 67–71.
- Alvarez A.A. On Translating Metaphor. *Meta*. 1993. Vol. 38. № 3. P. 479–490.
- Chendey N.V. Metaphor and Cognitive Equivalence in Translation. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. Іс. 12. С. 231–236.
- Izgarjan A., Prodanović-Stankić D. Approaches to Metaphor: Cognitive, Translation and Literature Studies Perspective : monograph. Novi Sad : Filozofski fakultet, 2015. 163 p.
- Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced Education*. 2018. Іс. 10. P. 190–197.
- Kovecses Z. Conceptual metaphor theory and the nature of difficulties in metaphor translation. *Translating Figurative Language : Atti di III Convegno CeSLiC*. Bologna, 2014. P. 25–41.
- Kövecses Z. Levels of metaphor. *Cognitive linguistics*. 2017. Vol. 28. № 2. P. 321–347.
- Kövecses Z. *Metaphor: A practical introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2002. 285 p.
- Lakoff G. *The contemporary theory of metaphor. Metaphor and thought*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.
- Marjan S.B. English Translations of Conceptual Metaphors in Ferdowsi's Zal and Rudabeh story. *IrLIT : International Conference on Literature and Linguistics (Tehran, 19th and 20th July 2016)*. Tehran, 2016. P. 1–12.
- Massey G., Ehrensberger-Dow M. Translating Conceptual Metaphor: The Processes of Managing Interlingual Asymmetry. *Research in Language*. 2017. Vol. 15. № 2. P. 173–189.
- Schäffner C., Shuttleworth M. Metaphor in translation. Possibilities for process research. *Interdisciplinarity in Translation and Interpreting Process Research*. 2015. Vol. 72. P. 95–109.
- Shuttleworth M. Chapter 3: Metaphor and Translation Studies. London : Imperial College London, 2013. P. 63–90.
- Tartt D. *The Goldfinch*. New York : Little, Brown and Company, 2013. 400 p.
- Venuti L. *Strategies of Translation*. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 2001. P. 240–244.
- Venuti L. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London and New York : Routledge, 1995. 353 p.

REFERENCES:

1. Aforyzmy : narodni prykmety abo narodni porivniannia [Aphorisms: Folk Faying or Folk Simile]. Available at : http://aphorism.org.ua/subrazd.php?page=107&pages_block=8&rid=3&sid=25.
2. Akhmedova, E.D. (2019). Stratehii anhlo-ukrainskykh perekladiv movnoho vtilennia etaloniv porivnian u khudozhnomu teksti [Strategies of English-Ukrainian translations of verbal instantiation of simile etalons in fiction]. Science And Education A New Dimension. Philology, 88, 7–9 [in Ukrainian].
3. Akhmedova, E.D. (2020). Stratehii i metody anhlo-ukrainskoho perekladu zasobiv movnoho vtilennia etaloniv khudozhnikh porivnian [Strategies and methods of English-Ukrainian translation of verbal instantiation of fiction simile]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii "Inozemna filohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov". № 91. С. 80–86 [in Ukrainian].
4. Zorivchak, R.P. (1983). Frazeolohichna odynytia yak perekladoznavcha katehoriia (na materialii perekladiv tvoriv ukrainskoi literatury anhliiskoiu movoiu) [Phraseological unit as a translation category (on the material of translations of Ukrainian literature into English)]. Lviv : Publishing House of Lviv Polytechnic National University. 175 p.
5. Kryvonos, Ya.V. (2008). Metodolohiia perekladatskoi interpretatsii metaforychnoho kontseptoprostoru pershotvoru (na materialii ukrainskykh perekladiv tvoriv anhliiskyykh ta amerykanskykh romantykyv). Avtoref. dys. kand. filol. nauk [Methodology of translation interpretation of metaphorical concept space of the original (on the material of Ukrainian translations of works of English and American romantics)]. Kyiv. 20 p.
6. Kushyna, N.I. (1998). Vidtvorennia etnomovnoho komponenta ukrainskykh narodnykh kazok v anhlovnykh perekladakh. Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [Reproduction of ethnographic component of Ukrainian folk tales in English translations. Dr. philol. sci. diss. Synopsis]. Kyiv. 17 p. [in Ukrainian].
7. Martynyuk, A.P. (2017). Vidtvorennia anhliiskyykh konvetsionalnykh metafor v ukrainskykh perekladakh [Rendering English conventional metaphors of emotion in Ukrainian translations.]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii "Inozemna filohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov". Is. 85. P. 21–28. [in Ukrainian].
8. Molchko, O.O. (2015). Khudozhnie porivniannia yak katehoriia perekladoznavstva (na materialii ukrainskoi ta anhliiskoi mov). Diss. dokt. filol. nauk [Artistic simile as a category of translation studies (in Ukrainian and English)]. Lviv. 256 p. [in Ukrainian].
9. Rebrii, O.V. (2012). Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladi. Monohrafiia [Modern conceptions of creativity in translation. Monograph] Kharkiv. 376 p. [in Ukrainian].
10. Smushchynska, I.V. (2013). Comparison as a stylistic figure in terms of interpretation and translation. Porivniannia yak stylistychna fihura z pohliadu interpretatsii ta perekladu. Movni i kontseptualni kartyny svitu. Is. 2. P. 302–308. [in Ukrainian].
11. Tarasova, A.V. (2017). Vidtvorennia anhliiskyykh komparatyvnykh frazeolohizmiv intensyfikativ v ukrainskykh perekladakh. Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [Reproduction of English comparative phraseologisms of intensifiers in Ukrainian translations. Dr. philol. sci. diss. Synopsis]. Dnipropetrovsk. 20 p. [in Ukrainian].
12. Tartt, D. (2016). Shchyhol [The Goldfinch]. Kharkiv : Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia". 816 p.
13. Tyshchenko O.V. (2016). Zasoby perekladu deiakyykh linhvokulturem ta kontseptualnykh metafor u poetychnomu teksti: sprobа rekonstruktsii obrazu (na materialii perekladiv A. Akhmatovoi, L. Kostenko, I. Dracha, D. Pavlychka, M. Vlad ta in. polskoiu movoiu) [Translation of some lingvocultural conceptual metaphors in the poetic text: the attempt to reconstruct the image (on the material of the A. Akhmatova, L. Kostenko, I. Drach, D. Pavlychko, M. Vlad and others translations into Polish)]. Aktualni problemy filohii ta perekladoznavstva. Vol. 10. № 3. P. 143–153.
14. Tolkovyv slovar russkogo yazyka Ozhegova [Ozhegov Definition Dictionary of the Russian Language]. Definition of strategy. Available at : <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=30732>.
15. Tsepeniuk, T.O. (2011). Vidtvorennia avtorskykh peretvoren komparatyvnykh frazeolohichnykh odynytis intensyfikuiuchoho znachennia ukrainskoiu movoiu [Reproduction of the author's transformations of comparative phraseological units of intensifying meaning in Ukrainian]. Ternopil. nats. pedahohichni un-t im. V. Hnatiuka. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 246, 67-71 [in Ukrainian].
16. Alvarez A.A. (1993). On Translating Metaphor. Meta. Vol. 38. № 3. P. 479–490.
17. Chendey N.V. (2014). Metaphor and Cognitive Equivalence in Translation. Сучасні дослідження з іноземної філології. Is. 12. С. 231–236.
18. Izgarjan, A., Prodanović-Stankić, D. (2015). Approaches to Metaphor: Cognitive, Translation and Literature Studies Perspective : monograph. Novi Sad : Filozofski fakultet. 163 p.
19. Kovalenko, L., Martynyuk, A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. Advanced Education. Is. 10. P. 190–197.
20. Kövecses, Z. (2014). Conceptual metaphor theory and the nature of difficulties in metaphor translation. Translating Figurative Language : Atti di III Convegno CeSLiC. Bologna. P. 25–41.
21. Kövecses, Z. (2017). Levels of metaphor. Cognitive linguistics. Vol. 28. № 2. P. 321–347.
22. Kövecses, Z. (2002). Metaphor: A practical introduction. Oxford : Oxford University Press. 285 p.
23. Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. Metaphor and thought. Cambridge : Cambridge University Press. P. 202–251.
24. Marjan, S. B. (2016). English Translations of Conceptual Metaphors in Ferdowsi's Zal and Rudabeh story. IrlIT : International Conference on Literature and Linguistics (Tehran, 19th and 20th July 2016). Tehran. P. 1–12.
25. Massey, G., Ehrensberger-Dow, M. (2017). Translating Conceptual Metaphor: The Processes of Managing Interlingual Asymmetry. Research in Language. Vol. 15. № 2. P. 173–189.
26. Schäffner, C., Shuttelworth, M. (2015). Metaphor in translation. Possibilities for process research. Interdisciplinarity in Translation and Interpreting Process Research. Vol. 72. P. 95–109.
27. Shuttelworth, M. (2013). Chapter 3: Metaphor and Translation Studies. London : Imperial College London. P. 63–90.
28. Tartt, D. (2013). The Goldfinch. New York : Little, Brown and Company. 400 p.
29. Venuti, L. (2001). Strategies of Translation. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London & New York : Routledge, 654, 240–244.
30. Venuti, L. (1995). The Translator's Invisibility. A History of Translation. London and New York : Routledge.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2020.
The article was received September 9, 2020.

УДК 811.111'255.4
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-14>

СИМВОЛИ «СВОГО» ТА «ЧУЖОГО» ПРОСТОРУ В НАРОДНІЙ КАЗЦІ: СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ

Воловик Анна Анатоліївна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри теорії і практики перекладу
Донецький національний університет імені Василя Стуса
volovyk.anna@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5362-5328

Орієнтування у просторі відіграє життєво важливе значення для усього живого. Простір визначається на основі одного з найдавніших протиставлень у світі – «свій» / «чужий». Для тваринного та рослинного світів такий поділ простору визначає межі існування певного роду та виду, тоді як для людини просторове протиставлення «свого» / «чужого» лежить в основі індивідуального та суспільно-культурного розподілу оточуючої дійсності. Таке протиставлення особливо чітко прослідковується у народних казках, оскільки, виступаючи однією з найархаїчніших форм усної народної творчості, цей жанр увібрав у себе елементи міфологічного світосприйняття первісних людей, що сьогодні не лише становить основу цілісної картини світу усього людства, але й відображає специфіку національної картини світу окремого етносу. Актуалізації антиномії «свій» / «чужий» в народних казках сприяють своєрідні універсальні та культурно-специфічні маркери, зокрема символи простору. Незважаючи на порівняно широке коло досліджень різних аспектів символіки казкових творів, питанню, пов'язаному із специфікою відтворення символів «свого» / «чужого» простору, у перекладі присвячена незначна кількість науково-практичних розвідок. Мета статті полягає у висвітленні способів відтворення символіки «свого» та «чужого» простору з англійських та українських народних казок у цільовій мові, а також в оцінці достовірності їх передачі для адекватного сприйняття приймаючою культурою. За підсумками проведеного зіставного перекладознавчого аналізу встановлено, що виділення універсальної та національно-специфічної символіки «свого» та «чужого» простору в народних казках ґрунтується на критеріях «нестачі / надлишку», «людського / нелюдського», «природного / надприродного». Під час відтворення універсальної просторової символіки перекладачі найчастіше використовують прямі символічні відповідники, тоді як передати значення національно-специфічних символів залишається майже неможливим, що призводить до нівелювання такого компоненту значення та недостовірного сприйняття цільового висловлювання загалом та цілісного у символічному відношенні казкового тексту зокрема.

Ключові слова: символи простору, «свій» / «чужий» простір, народна казка, переклад, універсальні / національно-специфічні символи, адекватність перекладу.

FOLK TALE SYMBOLS OF “OUR” / “THEIR” SPACE IN TRANSLATION

Volovyk Anna Anatoliivna,
Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of Theory and Practice of Translation
Vasyl' Stus Donetsk National University
volovyk.anna@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5362-5328

Being an all-important category for the living-beings, space is identified on the basis of “our” / “their” opposition. For the flora and fauna worlds such spatial division determines the boundaries for existence, while for the human-beings “our” / “their” space forms individual and socio-cultural perception of reality. The above-mentioned spatial opposition finds its translation utmost into folk tales. Serving as one of the archaic forms of oral folk arts, folk tale co-opted various elements of mythological beliefs. The latter form not only universal, but also national worldview. The foregrounding of “our” / “their” antinomy is facilitated by universal and culturally-specific symbols of space. Despite relatively extended research in the field of folk tale symbols, there are few studies devoted to the issue of conveying folk tale symbols of “our” / “their” space into the target language. The aim of the article is to highlight the ways of rendering symbols of “our” / “their” space taken from English and Ukrainian folk tales, and to assess the adequacy of their reproduction in the target language. According to the results of the comparative translational analysis, it has been determined that universal and nationally-specific symbols of space are singled out on the basis of three criteria: “shortage/surplus”, “human/inhuman”, “natural/supernatural”. In order to convey universal symbols of “our” / “their” space, translators use direct symbolic equivalents maintaining the adequate perception of the symbols by the target audience. However, it is almost impossible to render nationally-specific symbols

that negatively affects comprehension of the whole symbolic picture of the target text by receiving culture. For ensuring better perception of the national peculiarities of the source culture, translations have to choose symbols endowed with similar meanings in the target language. Further research is aimed at distinguishing the actualization of "our" / "their" space in the literary tale symbols that may carry not only universal or nationally-specific meanings, but author's individual perception as well.

Key words: symbols of space, "our" / "their" symbols, folk tale, translation, universal / nationally specific symbols, adequate translation.

1. Вступ

Простір як одна з форм світосприйняття постає основоположною категорією для усього живого та визначається на основі одного з найдавніших та найважливіших протиставлень у світі – «свій» / «чужий» (Новикова & Шама, 1996: 21). Для тваринного та рослинного світів такий поділ простору визначає межі існування певного роду та виду, тоді як для людини просторове протиставлення «свого» / «чужого» лежить в основі індивідуального та суспільно-культурного розподілу оточуючої дійсності, що відображається в мові та мисленні.

Казка як один з найдавніших жанрів усної народної творчості увібрала у себе велику кількість культурних маркерів, що вказують на розподіл простору на «свій» та «чужий». Такими маркерами виступають символи, які характеризують світосприйняття, притаманне багатьом народам, а також відображають культурно-специфічні риси окремого етносу. Народні казки відрізняються як універсальним символічним, так і національно-специфічним наповненням, що ускладнює передачу культурної складової казкового твору під час його перекладу. Символи «свого» та «чужого» простору відображають основні риси архаїчної свідомості народів та виступають одними із суттєвих елементів формування символічної картини світу суспільства. Крім того, розмежування «свого» та «чужого» простору, побудованого на переплетінні різних символів та їх маркерів, дозволяє встановити ті межі «добра» та «зла», які виступають для людини орієнтирами у світі.

Починаючи за античності і до сьогодні поняттю «символ» та його місцю в людській свідомості приділяло та приділяє увагу достатньо велика кількість вчених: О.Ф. Лосєв, 1995; Ю.М. Лотман, 2000; Ч. Пірс, 2000; J. Campbell, 2004; J. E. Cirlot, 1990; F. V. Da Silva, 2002; С. J. Jung, 1981 та інші. З-поміж наукових розвідок, присвячених вивченню поняття «символ» у перекладі, слід виділити роботи таких дослідників, як Н.О. Верхотурова, 2013; В.М. Кикоть, 2013; М.О. Новикова, 1996; К.О. Панасенко, 2015; В.В. Соколова, 2006; І.М. Шама, 1996 тощо.

У межах комплексного перекладознавчого аналізу символіка загалом та символіка простору зокрема майже не досліджувалась. Крім того, проблема відтворення символів «свого» та «чужого» простору ще досі не була практично розроблена та теоретично узагальнена на теренах українського та зарубіжного перекладознавства. Тому ґрунтовне дослідження зазначених вище питань у межах нашої розвідки визначає актуальність роботи.

Мета та завдання статті полягають у висвітленні способів відтворення символіки «свого» та «чужого» простору у цільовій мові, а також в оцінці достовірності їх передачі для адекватного сприйняття приймаючою культурою. Завдання роботи відповідають поставленій меті та охоплюють розгляд таких питань: 1) аналіз поняття «символіка простору» з погляду його відображення в свідомості людини; 2) виокремлення символів «свого» та «чужого» простору англійської та української народної казки; 3) визначення шляхів адекватної передачі зазначеної символіки у перекладі.

2. Методи та методики дослідження

Матеріалом дослідження слугували англійські і українські народні казки та їх переклади. В основу роботи покладені теоретико-методологічні засади дослідження «свого» та «чужого» простору в казках. Одним з важливих теоретичних підґрунть для нашої роботи постає дисертаційна робота О.Г. Олійник, в якій дослідниця проаналізувала антиномію категорій «свій» / «чужий» у просторі української чарівної казки (Олійник, 2007). Саме така опозиція в казковому творі відображає ритуал подорожі героя зі свого до чужого простору (Олійник, 2007: 14). Дослідниця стверджує, що «ритуал переходу можна розглядати як своєрідний процес становлення рівноваги та налагодження контакту між «своїм» і «чужим», обмін цінностями, угоду між протилежними сторонами, яку людина часто порушує задля досягнення поставленої мети – збільшити «свій» простір чи знайти «новий» простір, завдяки чому зберігається власний макро- і мікросвіт» (Олійник, 2007: 13). Таким чином, ритуал переходу зі «свого» в «чужий» простір варто вважати протиставленням «свідомого»

«несвідомому», коли герой, відступаючи від свідомого сприйняття дійсності, потрапляє у несвідомий світ, полишити який він може лише пройшовши обряд ініціації, детально описаний в роботах В.Я. Проппа (Пропп, 1928). Подібної думки щодо розподілу казкового простору на «свій» і «чужий» та його кореляції з «свідомим» / «несвідомим» світосприйняттям дотримується Х. Дікманн (Дікманн, 2000: 24), який стверджує, що «свій» світ відповідає «свідомому», тоді як «чужий» співвідноситься з «несвідомим», звідки приходять сни та фантазії.

Окремої уваги заслуговують праці К.Г. Юнга, який є засновником теорії про колективне несвідоме та архетипи, на основі яких проєктуються образи головних персонажів чарівної казки (Юнг, 1992). Вчений зазначав, що міфологія виступає первинним способом обробки архетипних образів, які завжди супроводжували людину. «Відшліфовуючись», архетипні образи поступово перетворюються на символи, які «прекрасніші за формою та більш узагальнені за культурним змістом» (там само). Отже, коротко проаналізувавши теоретико-методологічні засади нашого дослідження, варто перейти безпосередньо до розгляду актуалізації символіки «свого» та «чужого» простору в чарівних казках та її відтворення у цільовій мові.

3. Результати та дискусії

3.1. Символи бінарної опозиції «свій» / «чужий» у фольклорних казках

Як вже частково зазначалося на початку роботи, поділ символіки простору ґрунтується на одному з найдавніших протиставлень «свого» / «чужого». Ця бінарна опозиція простору особливо яскраво виражена у казках. Можна стверджувати, що саме вона лежить в основі розгортання сюжетно-композиційної структури тексту казки. Так, «свій» простір визначається як світ живих істот, добра та порядку; як світ свого роду, народу з власними державними кордонами, державністю, віруваннями та культурою. «Чужий» простір постає як світ неживих істот, тварин та людей; світ варварський, дикий та хаотичний; зона зла, гріха та демонічних сил (Новикова & Шама, 1996: 22–23). Незважаючи на те, що «свій» світ – це світ норми, тоді як «чужий» – світ антинорми (Новикова & Шама, 1996: 23), останній може тлумачитись амбівалентно.

Людина сприймає простір в межах горизонтального та вертикального зрізів, а тому символіка простору розподіляється по горизонталі та вертикалі. Услід за дослідницями

М.О. Новиковою та І.М. Шамою ми у нашому дослідженні послуговуємося критеріями виділення символіки простору горизонталі та вертикалі, до яких входять критерій внутрішнього («свого») та зовнішнього («чужого») простору, критерії надлишку / нестачі, людського / нелюдського, природного / неприродного (Новикова & Шама, 1996: 24–31). Аналізуючи універсальну символіку простору у горизонтальному та вертикальному зрізах з англійських та українських народних казок, варто відзначити, що символічне значення в них актуалізується через символи тіла та місця проживання істот / людей. Відхилення від норми за зазначеними критеріями в англійських та українських народних казках свідчить про приналежність персонажу чи елементів простору до іншосвіту, однак не завжди вказує на наявність негативних демонічних ознак, притаманних персонажам чи просторовим елементам. Так, навіть позитивний головний персонаж, який/яка знаходяться у «своєму» просторі на початку казкової розповіді, можуть бути наділені ознаками «нелюдського» чи «надлишку / нестачі» чогось, що вже маркує їх як особливих та виняткових у межах конкретної казки.

У продовження розгортання теми щодо винятковості головного персонажа та наділення його ознаками «чужого» простору слід наголосити на тому, що у казках особливого символічного значення набуває бінарна опозиція «свій = герой» / «чужий = антигерой». Позитивний головний персонаж відрізняється від інших персонажів непересічністю. В українських народних казках герой виокремлюється з-поміж інших завдяки такій ознаці, як «сила», якою він наділений або з народження, або завдяки «казковому» збігу обставин. Насамперед «сила» за критерієм надлишку / нестачі визначає головного персонажа як виняткового та стає основою для подальшого розгортання сюжету. Крім того, сила виступає окремим лінгвокультурним концептом в українській національній картині світу, а тому не дивно, що він актуалізується за допомогою низки символів у народних казках.

На противагу герою українських народних казок, в англійській фольклорній казковій прозі головний персонаж або не відрізняється від пересічних жителів, або характеризується такими якостями, як кмітливість чи дурість, однак жодна із зазначених рис не наділяє героя неприродними чи надприродними ознаками, на відміну від ознаки «сила», притаманної українському казковому протагоністу.

3.2. Специфіка відтворення символів «свого» / «чужого» простору в народних казках

Розглядаючи просторову символіку, а саме символи «свого» та «чужого» простору, які оточують головного персонажа, варто відмітити, що особливого значення набуває символіка *рідної домівки* та пов'язаних з нею предметів «свого» простору. Як в українських, так і в англійських казках дім головного героя не отримує детального опису, проте вкрай важливого змісту набувають елементи-символи, що характеризують власну домівку, виступаючи тим самим орієнтиром «свого» простору. У широкому символічному контексті *хата* тлумачиться як «матеріальне і духовне осереддя сім'ї, родинне вогнище, місце перебування душ предків – охоронців від темних сил» (Войтович, 2002: 557). *Хата* виступає центром світу та умовно ділиться на три частини: верхня частина (де живуть божества), середня частина (власне житло; замкнений світ, що захищає родину від злих сил та людей, хвороби та нещастя) та підвальна частина (де можна встановити зв'язок з душами померлих предків) (Войтович, 2002: 557).

В англійській казковій прозі у текстах використовується слово *house*, яке, за визначенням енциклопедії Дж. Купера *An Illustrated Encyclopedia of Traditional Symbols*, також виступає символом «свого» простору та центром всесвіту. Символ *house* тлумачиться як “a world centre”; the sheltering aspect of the Great Mother; an enclosing symbol; protection; the cult house, hut, lodge, or tepee of tribal religions is the Cosmic Centre, ‘our world’, the universe; it is the *regressus ad uterum* of initiation, decent into the darkness before rebirth and regeneration” (Cooper, 1987: 86).

Таким чином, *хата* для українського народу та *house* для англійської лінгвокультури виступають не лише символами «свого» простору, але й символами центру світу, символами горизонталі та вертикалі та водночас символами кордону. Позначаючи оберег від злих сил, *хата* / *house* постає тим місцем, де наявне все священне, рідне, що потрібно оберігати та захищати від проникнення «чужого». Про що свідчать різноманітні обереги в домівці, орнамент на хаті, особливості побудови (від зовнішнього розташування до внутрішнього оформлення) (Войтович, 2002: 557–559; Simpson, 2000: 189–190).

З'ясувавши символічне значення слів *хата* та *house* в українській та англійській лінгвокультурах, ключовим для нашого дослідження

вбачається перекладознавчий аналіз способів відтворення зазначених символів. Розглянемо декілька прикладів:

1) «*Та візьме та й оддасть їй починки, а вона мерщій вскочить в хату до матері*» (Кобиляча голова; Українські народні казки, 1996: 347);

2) «*Зібралися і приходять увечері до своєї хижі. Дивляться у вікно: у хижі служниця сидить з батьком і при вечері говорить. А діти сіли під ганок і не сміють зайти у хату*» (Іванко – цар звірят; Українські народні казки, 1996: 269);

3) «*Приходить дід до найменшого брата. А той живе вбого, хатка невелика, тільки чистенька*» (Названий батько; Українські народні казки, 1996: 567).

У першому прикладі *хата* функціонує у значенні прихистку, де можна сховатися від чогось негативного. Крім того, окремої уваги заслуговує атрибут «до матері», враховуючи те, що *хата* – це як «материнське лоно», у якому завжди можна знайти затишок та спокій (на це ще вказує жіночий рід слова «хата»). У другому прикладі *хата* виступає як місце, без запрошення до якого заходити не можна. Діти, опинившись в «чужому» просторі (у лісі, куди завів їх батько), повертаючись додому, не сміють зайти до своєї домівки і чекають батьківський дозвіл на це. Аналізуючи третій приклад, варто наголосити, що зовнішній та внутрішній вигляд *хати* в українській лінгвокультурній традиції відіграє суттєве символічне значення. Попри матеріальний складник, ключовим залишався внутрішній порядок в оселі. Навіть якщо сім'я не мала можливість підтримувати гарний вигляд будівлі всередині чи ззовні, її обов'язок полягав у догляді за порядком, адже хаос та невпорядкованість «впускали» в оселю «чужий» світ. Саме тому у третьому прикладі наголошується на такій важливій рисі, як чистота.

Розглянемо відповідники, які використовують перекладачі під час відтворення символу «хата»:

1) “*The girl would give her the spindles filled with yarn, and her stepsister would then quickly run into the house to her mother*” (Mare’s Head; How Ivan Went to See the Sun, 1989: 70);

2) “*It was dark when they reach their house. They looked in through the window and saw their father and the woman he wanted to marry seated at the table together. The children were afraid to enter...*” (Ivanko, Tsar of the Beasts; Ukrainian Folk Tales, 1985: 289);

3) *“Still disguised as a beggar, the old man now went to see the youngest brother who lived very modestly and whose **hut**, though neat and clean, was small and poor”* (Foster Father; Ukrainian Folk Tales, 1985: 350).

У перших двох прикладах використовується контекстуальний відповідник, *house*, символічне значення якого співпадає з символічним значенням українського слова *хата*. У третьому прикладі використовується прямий словниковий відповідник до українського символу – слово *hut*. Спираючись на тлумачення символу *house*, наведене вище з енциклопедії Дж. Купера, використання такого еквіваленту для покриття символічного значення оригіналу цілком виправдане. Різниця в англійських контекстуальних синонімах прослідковується лише на рівні зовнішньої форми будівлі, однак символічне значення обох слів співпадає.

Якщо герой казки проживає наземно, то антигерой досить часто навпаки мешкає під землею, або десь далеко «за лісами, за горами» (найчастіше *змій* або *dragon*). Звернувшись до контексту казок, що містять образи антигероїв, можна дослідити символіку простору їх осель:

1) *«От як повів його Ох, та повів аж на той світ, під землю, та й привів до зеленої хатки, очеретом обтиканої. А в тій хатці усе зелене: і стіни зелені, і лавки зелені, і Охова жінка зелена, і діти, сказано – все-все. А за наймишок у Оха мавки – такі зелені, як рута!»* (Ох!; Українські народні казки, 1996: 400).

За вертикальним зрізом, світ поділяється на верхній (божественний), наземний (людський) та підземний (нелюдський) (Новикова & Шама, 1996). У нижньому світі проживають істоти, що мають нелюдське походження, а тому усе, що пов'язано з ними, постає для людини «чужим» простором. Так, у прикладі вказано, що все, що оточує антигероя, є на подобу до нього – насамперед превалювання зеленого кольору, наявність служниць у Оха – «душі молодих дівчат, високого зросту з уквітчаним волоссям» (Войтович, 2002: 285). Рослинна символіка також відіграє тут суттєву роль у створенні образу антигероя. Так, рута – це «символ дівочості; символізує тугу та гірке життя» (Войтович, 2002: 443). Очерет як дика рослинність має відношення до «чужого» світу, найчастіше пов'язаного з нечистою силою. В українській символіці очерет – «хоч і насаджений Богом, проте ним заволоділи чорти, і очерет, як і осот, є їхньою господею» (Войтович, 2002: 440). Таким чином, рослин-

ність, ужита в контексті казок, має важливе символічне значення для формування образів твору, а тому її нівелювання у перекладі слід розцінювати як неадекватне перекладацьке рішення. Розглянемо як перекладачам вдалося передати символічне наповнення образу персонажу «чужого» світу та його домівки з тексту казки, що аналізується:

1) *“Oh led the youth straight to **the nether world deep underground** and brought him to a **green hut with a roof of reeds**. Everything in the hut was green: the walls, the benches, and even Oh's wife with children. And as for Oh's maidservants, they were all **wood sprites and as green as the greenest of grass**”* (Oh!; Ukrainian Folk Tales, 1985: 223);

2) *“Ivan's father turned homeward and Oh! led Ivan to his home in **the other world beneath the earth**. Oh!'s house was **green** and so was everything in it, even his wife and children. **Wood sprites and nixies** flew all around them, and they too were **all green as green can be**”* (Oh!; Suwyn, 1997: 115);

3) *“Oh took the son away with him, and they passed into **the other world, the world beneath the earth**, and came to a **green hut woven out of rushes**, and in this hut everything was green; the walls were green and the benches were green, and Oh's wife was green and his children were green – in fact, everything there was green. And Oh had **water-nixies** for serving-maids, and they were **all as green as rue**”* (Oh!; Bain, 1916: 17–18).

В усіх наведених варіантах перекладу перекладачам вдається зберегти та передати значення символічних маркерів «на той світ, під землю» та «зелений». Однак труднощі виникають під час передачі образу *мавки* та рослин, що несуть в собі символічне значення, – *очерет* та *рута*. У першому варіанті перекладу вживається словниковий відповідник до слова *очерет*. Перекладачці вдається передати основне лексичне значення одиниці, проте символічність втрачається. Теж саме можна сказати про переклад слова *рута*. Перекладачка використовує описовий переклад, щоб передати відтінки кольору, однак не звертає увагу на те, що рослина вжита у символічному значенні. Що стосується перекладу національно-специфічного образу *мавка*, перекладачка використовує прийом генералізації, що частково покриває основний лексичний зміст одиниці, однак повністю зберегти усі поля значення та знайти майже ідентичний національно-специфічний еквівалент залишається неможливим.

У другому варіанті перекладу слово *очерет* взагалі опускається у цільовому висловлюванні, що слід вважати недостовірним перекладом через втрату важливого символічного маркера образу антигероя. Символ *рута* так само як і в першому варіанті перекладу, перекладається за допомогою опису. Образ *мавки* відтворюється також шляхом використання прийому генералізації з додаванням лексичної одиниць *nixies*, що не є достатньо виправданим кроком через співвіднесення образу з водою, адже *nixies* постають прямим лексичним відповідником до українського слова *русалка*, хоча в оригіналі *мавки* живуть під землею та не мають жодного відношення до води.

У третьому варіанті перекладу перекладач використовує найбільш вдалі відповідники до символів *очерет* та *рута*. Так, *rue* (укр. відповідник *рута*) символізує “grief or repentance” та “is identical with an English word meaning ‘to regret bitterly’” (Simpson, 2000: 302), а отже, такий відповідник не лише передає пряме лексичне значення одиниці оригіналу, але й зберігає символічне наповнення. Слово *очерет* відтворюється за допомогою контекстуального відповідника *rushes*. Крім того, *rushes* передає і символічне значення, вкладене в одиницю оригіналу. Як зазначається в Енциклопедії кельтської міфології, “rushes – symbolic plant; in Scottish fairy lore, rushes were said to mark fairy hiding places” (Monaghan, 2003: 402). *Ситник* (укр. словниковий відповідник до *rushes*) в стародавні часи використовувався для того, щоб застилати холодну земляну підлогу церкви (Simpson, 2000: 303). Таким чином, перекладачу вдається передати адекватно зміст та символічне оформлення образу персонажу «чужого» світу. Як і у попередніх двох варіантах, перекладач використовує атрибут *water*, описуючи *мавок*. Крім того, зміст іменника *water-nixies* обтяжується ще й тим, що *nixies* уже містить у своєму значенні сему «водяний». У будь-якому разі навіть якщо перекладачу третього варіанту казки не вдається чітко передати значення національно-специфічного образу *мавки* він зберігає та адекватно відтворює рослинні символи, які відіграють суттєву роль для створення образу персонажу іншосвіту.

4. Висновки

В англійських та українських народних казках прослідковується чіткий розподіл простору на «свій» та «чужий» як для головного героя, так і для читача, який начебто проходить весь «обряд ініціації» разом з протаго-

ністом. Антиномія «свій / чужий» простір актуалізується за допомогою просторової символіки, яка широко використовується для опису «свого» та «чужого» простору для головного героя. Виділення такої символіки ґрунтується на основі критеріїв «нестача / надлишок», «людське / нелюдське», «природне / надприродне». Універсальність та національно-специфічне значення символів простору визначається на основі усіх полів значень, притаманних символу, та їх відповідників у цільовій мові.

Під час відтворення символіки «свого» та «чужого» простору перекладачі українських та англійських народних казок найчастіше використовують прямі символічні відповідники, що завдяки своїй універсальності тлумачиться однаково в різних культурах. Однак такий спосіб відтворення символів не завжди є адекватним, оскільки в різних культурах можуть превалювати різні символічні значення, а це вимагає ретельної пошукової діяльності перекладача. Окремі труднощі виникають під час передачі національно-специфічного компоненту значення символу оригіналу. У цьому разі перекладачам доводиться відшукувати універсальні відповідники до таких символів з втратою національно-специфічного значення. Так, універсальні символи майже завжди відтворюються перекладачами за допомогою прямих відповідників та додаткових символічних маркерів, які дозволяють найточніше перенести значення оригінального символу у цільову мову. Передача національно-специфічного компоненту значення символу вимагає більш вичерпної роботи перекладача для пошуку хоча б частково близького за подібним значенням еквіваленту. Іноді це вдається, а інколи національно-специфічний символ так і залишається незрозумілим в приймаючій культурі, що може негативно вплинути на сприйняття цілісної символічної картини усього казкового твору.

Окреслюючи перспективи подальшого дослідження, варто зазначити, що детального розгляду потребує індивідуально-авторська просторова символіка, яка широко представлена в літературних казках. Останні ґрунтуються на переплетінні універсальної та індивідуально-авторської символіки (а іноді і національно-специфічної), що ускладнює роботу перекладача та вимагає більш комплексного перекладознавчого аналізу усіх значень, притаманних символам простору авторської казки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Англійські народні казки / упорядкування, вступ. слово та переказ. з англ. О.І. Тереха. Київ : Веселка, 1980. 151 с.
2. Верхотурова Н. А. Текстообразующая функция символа «Колокол» в европейской и американской поэзии конца XVIII-XIX в. в русских переводах. *Вестник Томского государственного университета*. 2013. Вып. №372. С. 19–24.
3. Войтович В.М. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.
4. Дикманн Х. Сказание и иносказание : юнгианский анализ волшебных сказок / пер. с англ. Г.Л. Дроздецкой, В.В. Зеленского. Санкт-Петербург : Гуманитарное агентство «Академический проект», 2000. 254 с.
5. Энциклопедичний словник символів культури України : 5-е вид / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В.М., 2015. 912 с.
6. Кикоть В.М. Підтекстовий образ, символ та переклад. *Філологічні трактати*. 2013. Т. 5. Вип. № 2. С. 43–57.
7. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. Вид. 2-е изд., испр. Москва : Искусство, 1995. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Los_PrSimv/index.php (дата звернення: 27.02.2019).
8. Лотман Ю.М. Семиосфера. Санкт-Петербург : Искусство, 2000. 704 с.
9. Новикова М.А., Шама И.Н. Символика в художественном тексте. Символика пространства. Запорожье : СП «Верже», 1996. 172 с.
10. Олійник О.Г. Антиномія категорій «свій» / «чужий» у просторі української народної чарівної казки : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.07. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка., 2007. 19 с.
11. Панасенко К.О. Символика поетичного тексту як об'єкт перекладу (на матеріалі українських та російських перекладів англійської поезії XIX-XX ст.) : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.16. Херсон : Херсонський державний університет, 2015. 22 с.
12. Пирс Ч. Начала прагматизма. В 2-х томах. Том 1. Москва : Алетейя, 2000. 318 с.
13. Пирс Ч. Начала прагматизма. В 2-х томах. Том 2. Москва : Алетейя, 2000. 352 с.
14. Пропп В.Я. Морфология сказки. Ленинград : Academia, 1928. 152 с.
15. Соколова В.В. Когнитивный аспект представления символа в параллельных поэтических текстах: диссертация на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.02.20. Уфа : Башкирский государственный университет, 2006. 201 с.
16. Українські народні казки / за ред. С.В. Хрустальова. Ірпінь, 1996. 656 с.
17. Юнг К.Г. Архетип и символ. Москва : Ренессанс, 1992. URL: http://www.pseudology.org/psychology/Jung/Arhetip_and_simbol.pdf (дата звернення: 27.02.2019).
18. Bain R.N. Cossack fairy tales and folk tales. London : G. G. Harrap & Co., 1916. 288 p.
19. Campbell J. The Hero with a Thousand Faces. Princeton : Princeton University Press, 2004. 403 p.
20. Cirlot J. E. Dictionary of symbols : 2nd ed. / transl. by J. Sage. London : Routledge, 1990. 508 p.
21. Cooper J. C. An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols. Thames & Hudson, 1987. 213 p.
22. da Silva F. V. Metamorphosis : The Dynamics of Symbolism in European Fairy Tales. New York : Peter Lang, 2002. 278 p.
23. How Ivan Went to See the Sun / transl. by A. Bilenko. Kiev : Dnipro Publishers, 1989. 260 p.
24. Jacobs J. English Fairy Tales. Pennsylvania : A Penn State Electronic Classics Series Publication, 2005. URL: http://mce.ucoz.ru/_ld/0/94_English-Fairy-T.pdf (дата звернення: 07.01.2019)
25. Monaghan P. The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore. NY : Facts on File, Inc., 2003. 529 p.
26. Simpson J., Roud S. A Dictionary of English Folklore. Oxford University Press, 2000. 424 p.
27. Suwyn J. B. The Magic Egg and Other Tales from Ukraine. Englewood : Libraries Unlimited, Inc., 1997. 222 p.
28. The Cossack Mamaryha : Ukrainian Folk Tale / transl. Mary Skrypnyk. Київ : «Спалах» ЛТД, 1997. 28 p.
29. Ukrainian Folk Tales / ed. I. Zheleznova. Kyiv : Dnipro Publishers, 1985. 391 p.

REFERENCES:

1. Anhliiski narodni kazky [English folk tales] (1980) / transl. by O. Terekh. Kyiv: Veselka, 151 p.
2. Bain R. N. (1916). Cossack fairy tales and folk tales. London: G. G. Harrap & Co., 288 p.
3. Campbell J. (2004). The Hero with a Thousand Faces. Princeton: Princeton University Press, 403 p.
4. Cirlot J. E. (1990). Dictionary of symbols: 2nd ed. / transl. by J. Sage. London: Routledge, 508 p.
5. Cooper J. C. (1987). An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols. Thames & Hudson, 213 p. da Silva F. V. (2002). Metamorphosis: The Dynamics of Symbolism in European Fairy Tales. New York: Peter Lang, 278 p.
6. da Silva F. V. Metamorphosis : The Dynamics of Symbolism in European Fairy Tales. New York : Peter Lang, 2002. 278 p.
7. Dikmann H. (2000). Skazanie i inoskazanie : yunhianskii analiz volshebnykh skazok [Folktales and fables: Jung's analysis of fairy tales] / transl. by H. L. Drozdetskaya, V. V. Zelenskiy. Sankt-Peterburh: Humanitarnoe ahenstvo "Akademicheskii proekt", 254 p.
8. Entsiklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy [The Encyclopedia of symbols of Ukraine] (2015) / ed. by V. P. Kotsur, O. I. Potapenko, V. V. Kuybidy. Korsun-Shevchenkiy: FOP Havryshenko V. M., 912 p.
9. How Ivan Went to See the Sun (1989) / transl. by A. Bilenko. Kiev: Dnipro Publishers., 260 p.
10. Jacobs J. (2005). English Fairy Tales. Pennsylvania: A Penn State Electronic Classics Series Publication. Retrieved from: http://mce.ucoz.ru/_ld/0/94_English-Fairy-T.pdf.
11. Kykot V. M. (2013). Pidtekstovyi obraz, symbol ta pereklad [Sub-textual image, symbol and translation]. *Filolohichni traktaty*, 2 (5). 43–57 p.
12. Losev A. F. (1995). Problema simvola i realisticheskoye iskusstvo [The problem of symbol and realistic art]. Moskva: Iskusstvo. Retrieved from: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Los_PrSimv/index.php.
13. Lotman Yu. M. (2000). Semiosfera [Semisphere]. Sankt-Peterburh: Iskusstvo, 704 p.
14. Monaghan P. (2003). The Encyclopedia of Celtic Mythology and Folklore. NY: Facts on File, Inc., 529 p.
15. Novikova M. & Shama I. (1996). Simvolika v khudozhestvennom tekste. Simvoliy prostranstva [Symbols of an artistic text. Symbols of space]. Zaporozhye: "Verzhe", 172 p.

16. Oliynyk O. H. (2007). Antynomiia katehorii "sviy" / "chuzhyi" u prostori ukrainskoi narodnoi charivnoi kazky [The "self" / "alien" opposition in the Ukrainian fairy tale]: avtoreferat. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet im. I. Franka., 19 p.
17. Panasenko K. O. (2015). Symvolika poetichnoho tekstu yak ob'ekt perekladu [The symbolism of poetic texts as an object of translation]: avtoreferat. Kherson: Khersonskiy derzhavnyi universytet, 22 p.
18. Pirs Ch. (2000). Nachalo prahmatysma: tom 1 [The rise of pragmatism: vol. 1]. Moskva: Alteya. 318 p.
19. Pirs Ch. (2000). Nachalo prahmatysma: tom 2 [The rise of pragmatism: vol. 2]. Moskva: Alteya. 352 p.
20. Propp V. Ya (1928). Morfolohiia skazki [The morphology of a fairy tale]. Leninhrad: Academia, 152 p.
21. Simpson J. & Roud S. (2000). A Dictionary of English Folklore. Oxford University Press, 424 p.
22. Sokolova V. V. (2006). Kohnitivnyi aspekt predstavleniya simvola v parallelnykh poeticheskikh tekstakh [The cognitive aspect of symbolic representation in parallel poetic texts]: dissertatsiya. Ufa: Bashkirskiy hosudarstvennyi universitet, 201 p.
23. Suwyn J. B. (1997). The Magic Egg and Other Tales from Ukraine. Englewood: Libraries Unlimited, Inc., 222 p.
24. The Cossack Mamaryha : Ukrainian Folk Tale / transl. Mary Skrypnyk. Київ : «Спалах» ЛТД, 1997. 28 p.
25. Ukrainian Folk Tales (1985) / ed. I. Zheleznova. Kyiv: Dnipro Publishers., 391 p.
26. Ukrainski narodni kazky [The Ukrainian Folk Tales] (1996) / ed. S. Khrustalyova. Kyiv: Irpin, 656 p.
27. Verkhoturova N. A. (2013). Tekstoobrazuyuschaya funktsiaya simvola "Kolokol" v yevropeyskoy i amerikanskoj poesii XVIII-XIX v. v russkikh perevodakh [Text-forming function of the "Kolokol" symbol in the European and American poetry of the XVIII-XIX] centuries in Russian translations]. *Vestnik Tomskoho hosudarstvennoho universiteta*, 372. 19–24 p.
28. Voytovich V. M. (2002). Ukrainiska mifolohiia [Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybid, 664 p.
29. Yunh K. H. (1992). Arkhetip i simvol [The archetype and symbol]. Moskva: Renessans. Retrieved from: http://www.pseudology.org/psychology/Jung/Arhetip_and_simbol.pdf.

*Стаття надійшла до редакції 23.09.2020.
The article was received September 23, 2020.*

UDC [811.111+811.161.2]:373.7
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-15>

PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS WITH COLOR NAMES IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Humeniuk Iryna Illivna,
Candidate of Philological Sciences,
Head of the Foreign Languages Department
State Agrarian and Engineering University in Podilya
irynahumenyuk79@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7905-9771

The research paper presents a study of the lexical and semantic features of English idioms with color names and their equivalents in Ukrainian based on the dictionaries. The urgency of the research is stipulated by the need to determine the theoretical and practical significance of phraseological units with color names that reflect the characteristics of national consciousness, and the study of their place in the linguistic picture of the world.

Depending on the differences in terms of expression, the degree of correspondence of interlanguage phraseological equivalents can be manifested as follows: 1) full equivalence, that is, full correlation of the expression plan and the content plan of idioms; 2) partial equivalence, which is characterized by some differences in terms of idioms expression or semantics. Full equivalents can be considered phraseological units of the English and Ukrainian languages, which have the same significant-denotative meaning, subjective-evaluative, functional-expressive connotation, structural and grammatical organization and component composition. Partial phraseological equivalents are characterized by insignificant differences in terms of expression of idioms of identical semantics, which may have a component or morphological nature. In most cases, the discrepancies relate only to the component composition of the phraseological unit, moreover, as the examples show, the components that delimit, as a rule, are lexemes of similar conceptual or related semantics. 3 subgroups are distinguished among the partial equivalents. The division depends on the compliance level of the content plan, denotative meaning, stylistic and expressive connotation, structural organization.

Summing up it is found out that despite some differences in the use of color names in the studied languages, the overwhelming majority of the idioms of the English language containing the names of colors, when translated into Ukrainian, retain their structure. Color is an integral part of a nation worldview, mentality, and is also reflected in the language of its speakers.

Key words: phraseological unit, equivalent, color names, semantic and stylistic features.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЕКВІВАЛЕНТИ З НАЗВАМИ КОЛЬОРІВ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

Гуменюк Ірина Іллівна,
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри іноземних мов
Подільський державний аграрно-технічний університет
irynahumenyuk79@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7905-9771

У статті представлено дослідження лексичних та семантичних особливостей фразеологізмів англійської мови з кольоропозначеннями та їхніми відповідниками в українській мові на основі словників. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення теоретичного та практичного значення фразеологічних одиниць із назвами кольорів, що відображають особливості національної свідомості, та вивченням їхнього місця в мовній картині світу.

Залежно від відмінностей у термінах вираження ступінь відповідності міжмовних фразеологічних еквівалентів може проявлятися так: 1) цілковита еквівалентність, тобто повна кореляція плану вираження та плану змісту фразеологізмів; 2) часткова еквівалентність, яка характеризується деякими відмінностями з погляду плану вираження або змісту. Повними еквівалентами можна вважати фразеологічні одиниці англійської та української мов, які мають однакоє сигніфікативно-денотативне значення, суб'єктивно-оцінну, функціонально-експресивну конотацію, структурно-граматичну організацію та компонентний склад. Часткові фразеологічні еквіваленти характеризуються незначними розбіжностями з погляду вираження ідіом однакової семантики, які можуть мати компонентну або морфологічну природу. Здебільшого розбіжності стосуються лише компонентного складу фразеологічної одиниці, крім того, як показують приклади, компоненти, що розмежують, зазвичай є лексемами подібної концептуальної або суміжної семантики. Серед часткових еквівалентів виокремлюються

три підгрупи. Поділ залежить від рівня відповідності плану змісту та вираження, денотативного значення, стилістичного й емотивно-експресивного відтінку, граматично-структурної організації.

Незважаючи на деякі відмінності у використанні назв кольорів у досліджуваних мовах, більшість фразеологічних одиниць англійської мови, що містять назви кольорів, під час перекладу українською мовою зберігають свою структуру семантики. Отже, колір є невід'ємною частиною світогляду, менталітету нації, а також відображається в мові його носіїв.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, еквівалент, назви кольорів, семантичні та стилістичні особливості.

1. Introduction

Comparative study of languages aimed at identifying their similar and distinctive features is an urgent problem of modern linguistics. Of particular interest in this regard are research in the field of phraseology, which most vividly reflects the originality of the life of a particular people, its culture, traditions and mentality. Therefore, knowledge of phraseological units (idioms) is an integral part of language proficiency.

Color names, expressing vital concepts, play an important role in the emergence of idioms, and, consequently, in the development of the entire phraseological system of any language. Having significant aesthetic possibilities (semantic richness and the ability to form new, expressive and figurative meanings), color names are highly used in the process of phraseological nomination. These lexical units constitute a significant component of many phraseological units, since color is one of the most clearly expressed features of an object, and not a single object of the surrounding world exists outside of color, and color characteristics are a necessary element of visualization of the surrounding space.

The relevance of our research is due to the fact that, within the framework of modern linguistic science, the theoretical and practical meaning of phraseological units with color names, which reflect the peculiarities of national consciousness, has not yet been determined, and their place in the linguistic picture of the world has not been studied. The object of the research is the lexical-semantic and functional features of the phraseological equivalents of the English and Ukrainian languages with an element of color name when translated into Ukrainian.

The main research methods are determined by the purpose, objectives and material of the study. To establish the semantics of the units of analysis, the method of dictionary definitions was used. In order to inventory and classify the units of analysis, as well as to interpret the results of this analysis, a descriptive method was used.

The study of color named in Ukrainian, Russian and Western linguistics was carried out by T.J. Bennett (Bennett, 1988), B. Berlin (Berlin, 1969), F. Birren (Birren, 1978), I. Humeniuk (Humeniuk, 2020), P. Kay (Kay, 2000), S. Kerttula

(Kerttula, 2002), G.C. Newton (Newton, 1988), A. Wierzbicka (Wierzbicka, 1990), I.V. Kovalska (Kovalska, 2001), R.P. Zorivchak (Zorivchak, 1983), and others. However, this issue, in particular the equivalence of phraseological units with a color names, is not sufficiently studied and requires a thorough analysis.

2. Phraseological equivalence withing languages

Thus, according to V.V. Krasnykh, adequate translation is the choice of the equivalent, which has an impact on the same areas of cognitive space and structure as the original one (Krasnykh, 2002). Researcher L.K. Latyshev believes that the transfer of meaning and display of the figurativeness of phraseological units, that is, the preservation of the communicative and pragmatic potential is the most important (Latyshev, 2003). According to B.T. Kasharokov, when translating phraseological units it is necessary to pay attention to the following four aspects: 1) *linguistic* depends on the competence of the translator and knowledge of the original language, mastery of imagery. This aspect includes knowledge of linguistic and linguistic and cultural realities concerning historical events, traditions and customs; 2) *cognitive* is based on the background knowledge of the translator, namely, knowledge of the subject and subject (the choice of language means is important to ensure the availability of perception and understanding of the text); 3) *situational* concerns the translator's awareness of the situation (context) without the presence of a keyword; 4) *pragmatic* is based on the subjective knowledge of the translator (Kasharokov, 2003: 206–207).

Comparative study of phraseological units with an element of color in English and Ukrainian aims to identify and study allomorphic and isomorphic characteristics at the phraseological level, selection and study of complete and partial equivalents and analogues in two languages, and non-equivalent idioms that have no counterparts in the phraseological system of another language.

In our opinion, the most complete and clear definition of the criteria of interlingual equivalence of phraseological units is given in the works of R.P. Zorivchak, I.M. Kovalska (Zorivchak, 1983; Kovalska, 2001).

R.P. Zorivchak understands under full equivalence the same subject-grammatical meaning, structural-grammatical design, equal concrete (denotative) imagery and similar functional-stylistic and expressive-emotional connotations of idioms (Zorivchak, 1983). Analyzing a large amount of factual material, the researcher identifies full and partial phraseological equivalents and shows the possibility of creating full adequacy in translation.

Y.M. Solodukho divides phraseological equivalents into identical equivalents – those that are characterized by a high degree of formal, semantic and stylistic similarity; direct equivalents – formations characterized by full or partial semantic and stylistic correspondence, parallel lexical structure or grammatical structure; synonymous equivalents – idioms with a motivated logical-semantic basis, which is characterized by the correspondence of logical-figurative and logical-phraseological ideas and stylistic characteristics (Alefirenko, 2008: 24–25).

Phraseological methods of reproduction in translation of semantic and stylistic functions of the original can only be used if there are units in the phraseological foundations of the receptor language whose semantic and stylistic functions are adequate to the same functions of the phraseology of the original.

Depending on the differences in terms of expression, the degree of correspondence of interlanguage phraseological equivalents can be manifested as follows: 1) full equivalence, that is, full correlation of the expression plan and the content plan of idioms; 2) partial equivalence, which is characterized by insignificant differences in terms of expression of idioms with identical semantics.

3. Full phraseological equivalents

Full equivalents can be considered phraseological units of the English and Ukrainian languages, which have the same significant-denotative meaning, subjective-evaluative, functional-expressive connotation, structural-grammatical organization and component composition. At the same time, the correspondence of the structural-grammatical organization of the English and Ukrainian idioms implies taking into account the specifics of typological features characteristic of one language and not characteristic of another. The same significant-denotative meaning and subjective-evaluative connotation are determined by an equal set of integral and differential semes.

Thus, such idioms as *look through the rosy spectacles* and *дивитись крізь рожеві окуляри* are full equivalents.

Both phraseological units refer to interstyle or neutral units, built on the same image (therefore, the emotional-expressive connotation coincides), they have the same component composition. The structural and grammatical organization is also the same: they both belong to the class of verbal phraseological units and are built according to the model $v + prep + adj + n$ (verb + preposition + adjective + noun).

Idioms *Red cock* and *червоний півень* also enter into a relationship of complete equivalence, coinciding in significant-denotative meaning, positive evaluative connotation, belonging to a neutral style, emotionally-expressive connotation. The component composition also coincides: both idioms belong to the class of substantive (noun) phraseology with the structure $adj + n$ (adjective + noun).

Phraseological unit *white crow* in the meaning “a person who stands out with something unusual” is the complete equivalent of the Ukrainian idiom *біла ворона*. Significant-denotative meaning and subjective-evaluative connotation are expressed by a set of only integral seven characteristics of a person, negative evaluation and seven differences as traits.

Both phraseological units are neutral or interstyle units, built on the same image, do not have intensities in dictionary definitions; belong to the class of substantive idioms with the structure $adj + n$ (adjective + noun) and their vocabulary completely coincides.

More examples: *golden mean* – *золота середина*; *golden wedding* – *золоте весілля*; *silver wedding* – *срібне весілля*; *golden age* – *золотий вік*; *golden rule* – *золоте правило*; *golden calf* – *золотий телець*; *golden mine* – *золота жила*; *black ingratitude* – *чорна невдячність*; *a blue stocking* – *синя панчоха*; *the devil is not so black, as he is painted* – *дідько не такий чорний, як його малюють* etc.

4. Partial phraseological equivalents

Partial phraseological equivalents are characterized by insignificant differences in terms of expression of idioms of identical semantics, which may have a component or morphological nature. In most cases, the discrepancies relate only to the component composition of the phraseological unit, moreover, as the examples show, the components that delimit, as a rule, are lexemes of similar conceptual or related semantics. Among the partial equivalents, in turn, 3 subgroups can be distinguished.

The first subgroup includes phraseological units of English and Ukrainian languages, which differ in only one component of related semantics.

English idiom *milk and roses* with the meaning of “Beautiful, ruddy, with a healthy complexion” enters into a relationship of partial equivalence with the Ukrainian phraseological unit *кров з молоком*. Significant-denotative meaning and subjective-evaluative connotation of comparable phraseological units are determined by the same set of semantic features. Both phraseological units refer to interstyle units. In terms of emotionality, expressiveness – this is a pathetic idiom. In both English and Ukrainian, it has the following structure n + prep + n (noun + preposition + noun) in the class of nouns. The differing components of *кров* and *roses* have a common meaning – red color.

Also we can compare the idioms *golden days* and *золота доба*. They have the same meaning of “happy time”. Both language units belong to the neutral style. The structure of these idioms: adj + n (adjective + noun). Different components *days* and *доба* have similar meaning – time space. Therefore, these idioms can be attributed to the first group of subgroups of partial equivalents.

More examples: *blank spot* – *біла пляма*; *to give a green light* – *давати зелену вулицю*; *white man* – *біла кисть*; *red sea* – *червона юшка*; *red as a lobster* – *червоний як рак*; *to blush like a rose* – *почервоніти як мак*; *grey hairs* – *сива борода* etc.

In this subgroup of partial equivalents we observe full compliance of the content plan with minor differences in terms of expression: compliance of significant-denotative meaning and subjective-evaluative connotation (same set of semantic features), their functional-stylistic and emotional-expressive connotation and structural. The component composition of phraseology is characterized by close similarity. Differences in component composition do not affect the imagery of idioms due to the similarity of their semantics and do not cause changes in the emotional-expressive connotation.

The second subgroup of partial phraseological equivalents in English and Ukrainian includes idioms that differ in one component of related (non-adjacent) semantics in the presence of also variable components.

Consider the following examples:

The phraseological unit *for a rainy day* enters into a relationship of partial equivalence with the Ukrainian idiom *про/на чорний день/годину*. They have the same meaning “in case of financial hardship, unhappy period”. Both English and Ukrainian phraseological units refer

to interstyle units. The structure of the following idioms: prep + adj + n (preposition + adjective + noun). Phraseological units differ in adjectives, in the Ukrainian version it is color name *чорний*, and in the English variant it is adjective *rainy*, we can draw a parallel between them, given that, due to a natural phenomenon, it really becomes dark black during rain.

Also to the second subgroup we include: *to work like a nigger / brute / carthorse / skivvy / dog / beast / galley slave / navy / – працювати як чорний віл* etc.

Thus, idioms of the second subgroup of partial equivalents have the same significant-denotative meaning, subjective-evaluative connotation, functional-stylistic and emotional-expressive connotation, structural-grammatical organization, but differ in one component of adjacent semantics in the presence of also variable components (approximate similarity), does not affect all other aspects of general phraseological meaning. Therefore, we can talk about the coincidence of the content plan with some differences in terms of expression.

The third subgroup of partial phraseological equivalents includes idioms of English and Ukrainian, which have some morphological differences in the use of prepositions, numbers, nouns, and so on.

Of particular interest are phraseological units *fish in troubled waters* and *ловити рибу в мутній воді* with the meaning of “seek benefit for yourself in the misery of others”. In this case, the significant-denotative meaning, subjective-evaluative, functional-stylistic, emotional-expressive connotations coincide and we see the similarity of the structural organization, these phraseological units differ in the category of the number of the nouns *waters* and *вода*, the components of the adjacent semantics *troubled* and *мутній* and the expression of the same general meaning in English using the verb *fish*, and in Ukrainian by using the collocation *ловити рибу*. That is, in these idioms we observe partial changes in the component composition.

More examples: *to kill the goose that lays golden eggs* – *нема тієї курочки, що несла золоті яєчка* etc.

So, the phraseological units of the English and Ukrainian languages, belonging to the third subgroup of phraseological equivalents, have a common significant-denotative meaning, subjective-evaluative, functional-stylistic and emotionally-expressive connotations, differences in the structural-grammatical organization and the same or slightly different component

composition, that is, full compliance with the content plan and partial differences in terms of expression.

It should also be noted that the tokens of the Ukrainian and English languages, which occupy the core and the close periphery of the lexical-semantic field of color, are generally characterized by the convergence of the denotative macrocomponent. Only in some cases there is an undifferentiated value, such as in the correlations “blue” – «синій», «голубий», «блакитний»; “purple” – «пурпуровий», «бузковий», «багряний»; “grey” – «сірий», «сивий» etc. Divergence can be traced mainly at the level of usual, personal, functional and stylistic connotations of color designations, emotional, expressive and evaluative components of meaning, associations and color symbolism.

The fact that phraseological units, as linguistic units, reflect the specifics of the worldview of a particular nation, is an indisputable truth. Consider some phraseological equivalents with color names in the studied languages.

As a rule, when translating phraseological units of the English language into Ukrainian using color names, an exact match of the lexeme is used to denote a color: *as red as a lobster* – червоний, як рак; *blue blood* – голуба кров; *a white crow* – біла ворона. The token “green” is used to denote inexperience, but in different languages in combination with different tokens: *green hand* – молодий та зелений.

However, there is a certain number of idioms in which, when translated into another language, a different color name is used.

In English, the color green is used to indicate envy: *green with envy* (tormented by envy), *to look through green glasses* (to envy), *green-eyed monster* (envy). In the Ukrainian language we find an expression *зздрість із жовтими очима, мов жовтки*. In the color spectrum, green and yellow stand side by side, so it is not surprising that both color names are used. The use of these color names in the sense of envy is associated with physiological processes in the human body. When a person feels envy, jealousy, he intensely secretes bile, and the skin becomes yellow-green.

The state of anger, rage is also expressed by various color names in each of the languages. Red color is used in the English language – *to see red*; yellow and blue are inherent in the Ukrainian language – *жовтіти (синіти) від злості*.

The translation of the phrase also differs *to drink till all's blue* – допитися до білої гарячки.

The same with *the blue devils* (the second meaning), it is interpreted as *біла гарячка (delirium tremens)*.

As noted above, the token green in English and Ukrainian can mean “inexperienced” and denoting this meaning become a part of idiom.

However, in the Slavic language there is another phrase with a different color name and the same semantics: *жовтороте пташеня (yellow chick)*. Similar semantics arises at interaction of values of two tokens which are a part of idiom.

5. Conclusions

Having considered phraseological ways of reproduction of semantic and stylistic functions of phraseology of the original and having analyzed phraseological equivalents with color designations, some theses are suggested.

The terms *full phraseological equivalent* and *partial phraseological equivalent*, based on the general definition of the equivalent – “a unit of speech that coincides with a function with another and is able to perform the same function as another unit of speech” have been distinguished.

In phraseological ways of reproducing the phraseology of the original, subjective factors play an important role, along with objective factors, ie the presence of the same semantic and stylistic characteristics in both languages, primarily related to translation skills, experience and talent of translators.

In binary comparisons it is necessary to take into account the subject-logical meaning of phraseology, imagery, functional-stylistic and expressive-emotional connotations, structural-grammatical structure.

The material of the study showed that in most cases the color designations have equivalent coincidences in the original language and in the translated language. In our opinion, this phenomenon can be explained by the fact that in two languages the fields of the main color designations coincide; despite belonging to different cultures, native speakers of English and Ukrainian have much in common in the perception of color space.

So, despite some differences in the use of color names in the studied languages, the overwhelming majority of the idioms of the English language containing the names of colors, when translated into Ukrainian, retain their structure. Color is an integral part of a nation worldview, mentality, and is also reflected in the language of its speakers.

BIBLIOGRAPHY:

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм. Москва : Элпис, 2008. 271 с.
2. Bennett T.J. Aspects of English Colour Collocations and Idioms. Heidelberg: Carl Winter, 1988. 197 p.
3. Berlin B., Kay P. Basic Color Terms: Their Universality and Evolution. Berkeley ; Los Angeles : University of California Press, 1969. 178 p.
4. Birren F. Color and human response. New York : Van Nostrand Reinhold Company, 1978. 141 p.
5. Humeniuk I.I. Philosophy of red color: linguistic and extralinguistic aspects. *Wisdom*. 2020. № 15 (2). P. 188–198.
6. Кашкаров Б.Т. Пословицы русского, немецкого и кабардино-черкесского языков – источник изучения культурно-языкового сознания (структурно-семантический и лингвокультурный аспекты) : монография. Черкесск : КЧ РИПКРО, 2003. 246 с.
7. Kay P. Color. *Journal of Linguistic Anthropology*. 2000. № 9. P. 29–32.
8. Kay P. Color. Key terms in language and culture. New York : Alessandro Duran Blackwell Publishers, 2001. P. 27–29.
9. Kerttula S. English colour terms: etymology, chronology and relative basicness. Helsinki : Societe neophilologique de Helsinki, 2002. 364 p.
10. Ковальська І.В. Кольористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англомовних текстів). Київ, 2001. 19 с.
11. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультуро-логія Москва : Гнозис, 2002. 284 с.
12. Латышев Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания. Москва : Академия, 2003. 192 с.
13. Newton G.C. Polemics and the project for a new science of color. Cambridge : Cambridge University Press, 1988. 222 p.
14. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : Вища школа, 1983. 175 с.
15. Wierzbicka A. The Meaning of Color Terms: Semantics, Culture and Cognition. *Cognitive Linguistics*. 1990. № 1. P. 99–150.
1. Alefirenko, N.F. (2008). Frazеologia v svete sovremennykh lingvisticheskikh paradigm [Phraseology in the aspect of modern linguistic paradigms]. M.: Elpis, 271 p.
2. Bennett, T. J. (1988). Aspects of English Colour Collocations and Idioms. Heidelberg: Carl Winter. 197 p.
3. Berlin, B., Kay, P. (1969). Basic Color Terms: Their Universality and Evolution. Berkeley and Los Angeles: University of California Press. 178 p.
4. Birren, F. (1978). Color and human response. New York: Van Nostrand Reinhold Company. 141 p.
5. Humeniuk, I.I. (2020). Philosophy of red color: linguistic and extralinguistic aspects. *Wisdom*. 15 (2). 188–198. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v15i2.342>
6. Kasharokov, B.T. (2003). Poslovitsy russkogo, nemetskogo i kabardino-cherkesskogo yazykov – istochnik izucheniya kulturno-yazykovogo soznaniya (strukturno-semanticheskii i lingvokulturnyy aspekty) [Proverbs of Russian, German and Kabardino-Cherkessian languages – the source of learning of cultural and language conscience (structural and semantic and linguacultural aspects)]. Cherkesk: KCh RIPKRO. 246 p.
7. Kay, P. (2000). Color. *Journal of Linguistic Anthropology*. № 9. 29–32.
8. Kay, P. (2001). Color. Key terms in language and culture. New York: Alessandro Duran Blackwell Publishers. 27–29.
9. Kerttula, S. (2002). English colour terms: etymology, chronology and relative basicness. Helsinki: Societe neophilologique de Helsinki. 364 p.
10. Kovalska, I.V. (2001). Kolorystyka yak perekladoznavcha problema (na materialy ukraiinskykh i anhlo-movnykh tekstiv) [Coloristics as a translation problem (based on Ukrainian and English-language literary texts)]. Kyiv. 19 p.
11. Krasnykh, V.V. (2002). Etnopsikholingvistika i lingvokulturologiya [Ethnopsycholinguistics and linguoculturology]. M.: Gnozis. 284 p.
12. Latyshev, L.K. (2003). Pervod: teoriya, praktika i metodika prepodananiya [Translation: theory, practice and methodics of teaching]. M.: Akademiya. 192 p.
13. Newton, G.C. (1988). Polemics and the project for a new science of color. Cambridge: Cambridge University Press. 222 p.
14. Zorivchak, R.P. (1983). Frazеolohichna odynitsia yak perekladoznavcha katehoriia [Phraseological unit as a translation category]. Lviv: Vyscha shkola. 175 p.
15. Wierzbicka, A. (1990). The Meaning of Color Terms: Semantics, Culture and Cognition. *Cognitive Linguistics*. 1. 99–150.

REFERENCES:

1. Alefirenko, N.F. (2008). Frazеologia v svete sovremennykh lingvisticheskikh paradigm [Phraseology in the aspect of modern linguistic paradigms]. M.: Elpis, 271 p.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2020.
The article was received October 9, 2020.

УДК 821.111'25:821.161.2
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-16>

СТРАТЕГІЯ ОДОМАШНЕННЯ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР

Жулавська Ольга Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Сумський державний університет
o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3132-6877

Стаття присвячена встановленню когнітивних моделей та когнітивних операцій, які лежать у підґрунті застосування перекладачем стратегії одомашнення у художньому перекладі синестезійних метафор з англійської мови українською. Стратегія перекладу розмежовується з методом перекладу і тлумачиться як процес і продукт ментальної діяльності: вироблення плану перекладацьких рішень, що переслідує певну мету. Метод перекладу розуміється як система взаємопов'язаних мовленнєвих дій (способів / трансформацій перекладу), які втілюють цей ментальний стратегічний план у життя. Перекладацька стратегія одомашнення спрямована на те, щоб бути пристосованою до культурних традицій широкого кола цільової аудиторії і чітко дотримуватися норм мови перекладу. Синестезійна метафора тлумачиться як різновид концептуальної метафори, результат когнітивної операції картування, тобто осмислення однієї сутності (концепту / домену цілі) в термінах іншої сутності (концепту / домену джерела). Когнітивна модель визначається як відносно стала когнітивна структура, яка організує наш досвід взаємодії зі світом, а когнітивна операція – як свідомо, так і неусвідомлювана ментальна діяльність, змістом якої є реструктуризація, реінтерпретація, новий спосіб картування нашого досвіду. Застосування інструментарію теорії концептуальної метафори дозволило виявити базові моделі синестезійних метафоричних дескрипцій в англійських художніх текстах та їх перекладах: СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (НИЗ-ВЕРХ) / ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ / ТИСКУ / СМАКУ / ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ; СМАКОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ; НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ / ТЕМПЕРАТУРИ; ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (ВУЗЬКІСТЬ) / ВІДЧУТТЯ ТЕМПЕРАТУРИ. Згідно з даними когнітивного перекладацького аналізу стратегія одомашнення реалізується на підґрунті когнітивних операцій: 1) заміни (метафорична модель лінгвокультури оригіналу замінюється іншою метафоричною моделлю (наприклад, метафора моделі ЗАПАХ є ТЕМПЕРАТУРА замінюється на метафору моделі ЗАПАХ є ДОТИК) або іншою специфікацією однієї і тієї самої моделі, які є характерними для лінгвокультури перекладу (специфікація моделі ЗАПАХ є ДОТИК – НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ МІЦНОСТІ ПОВЕРХНІ замінюється на специфікацію НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ)); 2) усунення (наприклад, метафоричні дескрипції мови оригіналу, що ґрунтуються на моделях ПОГЛЯД є ДОТИК, ЗВУК є ДОТИК втрачаються в перекладі); 3) привнесення (у перекладі з'являється метафорична дескрипція, яка була відсутня в оригіналі, як наприклад метафоричні дескрипції моделей ЗАПАХ є ДОТИК, ПОГЛЯД є ДОТИК).

Ключові слова: когнітивна модель, когнітивна операція, концепт / домен джерела, концепт / домен цілі, перекладацька стратегія, синестезійна метафора.

DOMESTICATING STRATEGY IN FICTION ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF SYNESTHETIC METAPHORS

Zhulavska Olha Oleksandrivna,
Candidate of Philological Sciences, Associated Professor,
Associated Professor at Germanic Philology Department
Sumy State University
o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3132-6877

This article deals with the instantiation of cognitive models and cognitive operations, licensing the translator's application of domesticating strategy during the translation of synesthetic metaphors from the English language into the Ukrainian language. The strategy of translation is differentiated from the method of translation and is interpreted as both the process and the product of mental activity: development of translations' decisions plan, pursuing a definite aim. Method of translation is understood as the system of interconnected linguistic acts (techniques/procedures/transformations of translation), which implement this mental strategic plan. Domesticating translation strategy aims at assimilation with the cultural traditions of the broad target audience and keeping to the norms of the target language. Synesthetic metaphor is interpreted as a kind

of conceptual metaphor, as a result of the cognitive operation of mapping, that is understanding of one essence (target concept/domain) in terms of another essence (source concept/domain). The cognitive model is defined as a relatively stable cognitive structure, which organizes our cognitive experience of interaction with the world, and cognitive operation – as conscious and unconscious mental activity, the content of which lies in restructuration, re-interpretation, and a new way of mapping of our experience. Application of tools of the conceptual metaphor theory allowed to reveal the basic models of synesthetic metaphoric descriptions in English fiction texts and their translations: HEARING SENSATION is ORIENTATION IN SPACE (UP-DOWN) / TOUCH SENSATION / PRESSURE / TASTE / VISION SENSATION; TASTE SENSATION is TOUCH SENSATION; SMELL SENSATION is TOUCH SENSATION / TEMPERATURE SENSATION; VISION SENSATION is ORIENTATION IN SPACE (NARROW) / TEMPERATURE SENSATION. According to the data of cognitive translation analysis domesticating translation strategy is realized through the cognitive operations 1) substitution (metaphoric model of original linguoculture is substituted by another metaphoric model (e.g., metaphoric model SMELL is TEMPERATURE is substituted by the model SMELL is TOUCH) or by another specification of the same model, which is specific for the translation linguoculture (the model specification SMELL is TOUCH – SMELL SENSATION is SENSATION OF HARD SURFACE is substituted by the specification SMELL SENSATION is SENSATION OF SHARP SURFACE)); 2) elimination (e.g. the original metaphoric descriptions, licensed by the models SIGHT is TOUCH, SOUND is TOUCH are lost in translation); 3) introduction (metaphoric description, absent in the original appears in translation (e.g. metaphoric descriptions of the models SMELL is TOUCH, SIGHT is TOUCH)).

Key words: cognitive model, cognitive operation, source concept/domain, synesthetic metaphor, target concept/domain, translation strategy.

1. Вступ

У перекладознавчих студіях поняття перекладацької стратегії тривалий час ототожнювалося з поняттям методу перекладу, і один термін вживався замість іншого. Це не викликає подиву, тому що поняття «стратегія перекладу», «метод перекладу», «процедура перекладу», «спосіб перекладу» мають досить розмиті визначення; науковці тлумачать їх індивідуально, залежно від перекладацьких шкіл, до яких належать. Розмежування цих понять становить одну з невирішених проблем перекладознавства.

У цьому дослідженні поняття перекладацької стратегії розмежується з поняттям перекладацького методу і застосовується для когнітивно-комунікативного аналізу англо-українського перекладу синестезійних метафор – феномену, який отримав свою назву за аналогією з явищем синестезії в психології і наразі ще не вивчався перекладознавцями, що і визначає новизну роботи.

Актуальність дослідження зумовлюється його когнітивно-комунікативним ракурсом, який набуває поширення в перекладацьких студіях, оскільки поєднуючи аналітичні інструменти когнітивної лінгвістики із комунікативною спрямованістю перекладацького аналізу, забезпечуваною врахуванням стратегічної орієнтованості перекладу, дозволяє виявити когнітивні операції, на яких базуються перекладацькі рішення в межах тієї чи іншої стратегії перекладу.

Мета статті – встановити когнітивні моделі і когнітивні операції, які лежать у підґрунті застосування перекладачем стратегії одомашнення у художньому перекладі синестезійних метафор з англійської мови укра-

їнською. Втілення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

– сконструювати когнітивні моделі англійської / української синестезійної метафори;

– виявити і описати когнітивні операції, на яких базуються перекладацькі рішення;

– порівняти комунікативні смисли відповідних висловлень у контекстах оригіналу і перекладу.

Матеріал дослідження складає 1 000 англійських висловлень, що містять синестезійні метафори, які були вилучені з романів «Шоколад» Джоан Гарріс (Harris, 2007) і його перекладу Володимира Полякова (Гарріс, 2015) та «Щиголь» Донни Тарт (Tartt, 2013) і його перекладу Віктора Шовкуна (Тартт, 2016).

Методи дослідження включають структурно-семантичний перекладацький аналіз, який використовується для з'ясування способів / трансформацій перекладу; когнітивний перекладацький аналіз, за допомогою якого виявляються та зіставляються когнітивні моделі синестезійних метафор в оригіналі та перекладі і встановлюються когнітивні операції заміни / привнесення / усунення синестезійної метафори у тексті перекладу.

2. Теоретико-методологічне підґрунтя роботи

Поняттю «стратегія перекладу» передувало поняття «метод перекладу», яке було сформульоване ще в 1813 році в доповіді Ф. Шлейєрмахера «Про різні методи перекладу» (Фурсіна, 2005). Згодом Л. Венуті, переосмислюючи доповідь Ф. Шлейєрмахера, стверджує, що стратегії перекладу спрямовані на вирішення таких основних завдань,

як добір тексту оригіналу для подальшого перекладу, а також вибір методу перекладу, який буде застосовано перекладачем. Обидва завдання зумовлені культурними, економічними та політичними факторами (Venuti, 2001: 240). О.В. Ребрій, звертаючись до праці В.І. Карабана, зазначає, що найчастіше стратегії розмежовуються за жанрово-стилістичними параметрами вихідного тексту. Тобто в перекладацьких дослідженнях художнього перекладу стратегії найчастіше сприймаються як різновиди адаптації, а в дослідженнях інформативного перекладу – ототожнюються з поняттями способу перекладу, перекладацького правила, процедури, трансформації, тощо (Ребрій, 2012: 79).

Розмежовуючи стратегію і метод перекладу, спираємося на думку О.Д. Швейцера, який розумів переклад як процес прийняття рішень, що складається з двох етапів, а саме: вироблення стратегії перекладу та визначення конкретного мовного втілення цієї стратегії (Швейцер, 1988). Перший етап є програмою (планом) перекладацьких дій, а другий включає різноманітні конкретні прийоми, що утворюють технологію перекладу «Переклад як процес прийняття рішень складається з двох етапів: 1) розробка стратегії перекладу (в термінах психолінгвістики її можна назвати програмою перекладацьких дій) та 2) визначення конкретного мовного втілення цієї стратегії (сюди належать різноманітні прийоми перекладу – «перекладацькі трансформації», що становлять технологію перекладу). На обох етапах рішення приймаються з урахуванням певної конфігурації мовних та поза-мовних детермінантів перекладу та їх взаємозв'язку» (Швейцер, 1988: 65). Відповідно, **стратегію** розуміємо як процес і продукт ментальної діяльності: вироблення плану перекладацьких рішень, що переслідує певну мету, а **метод** – як систему взаємопов'язаних мовленнєвих дій (способів / трансформацій перекладу), які втілюють цей ментальний план в життя.

Існують різні думки щодо розмежування стратегій перекладу і чинників, що зумовлюють їхній вибір. Л.В. Коломієць стверджує, що на вибір стратегії перекладу впливають такі чинники, як: цільова аудиторія перекладу та стан цільової полісистеми, кількість наявних перекладів певного твору в цільовій літературі (Коломієць, 2004). О.І. Чередніченко, слідом за Л. Венуті, розмежовує стратегії за якісним критерієм і поділяє їх на два типи: «очуження» і «одомашнення» (Чередні-

ченко, 2008: 22). Л. Венуті стверджував, що стратегія очуження має на меті досягнення близькості до тексту оригіналу, буквализм під час перекладу, який призводить до перенесення культурних та мовних реалій мови оригіналу в мову перекладу та породжує двомовні діалекти та дискурси (Venuti, 2001: 241). Щодо стратегії одомашнення, то Л. Венуті вважав, що ця стратегія, навпаки, наближує текст оригіналу до норм та правил мови перекладу (Venuti, 2001: 240–244). Подібною думки дотримувався і В. Подміногін, стверджуючи, що стратегія очуження виконує функцію пізнання інших культур, розвитку цільової мови, відтворення оригінальності автора та виражається в кількох аспектах чужості: лексичному (наявність екзотизмів), семантичному (незрозумілість певних місць), синтаксичному (незвичний порядок слів у реченнях), граматичному (нетрадиційне з'єднання слів у словосполученнях) та поетичному (з'єднання строф, ритм) (Подміногін, 2008: 99). Протиставлена стратегії очуження, стратегія одомашнення орієнтована на те, щоб відповідати смакам більш широкого кола цільової аудиторії, чітко дотримуватися норм мови перекладу та бути пристосованою до культурних традицій цільової сторони (Подміногін, 2008: 98–100).

В фокусі нашої уваги перебуває саме перекладацька стратегія одомашнення, яка застосовується у перекладі висловлень, що містять синестезійні метафори.

Синестезійну метафору розуміємо як різновид концептуальної метафори, результат когнітивної операції картування, тобто осмислення однієї сутності (концепту / домену цілі) в термінах іншої сутності (концепту / домену джерела) (Lakoff, 1993: 202–251). Відповідно, когнітивна модель синестезійної метафори має вигляд «А є Б», де сутність / домен / концепт А розуміється через сутність / домен / концепт Б. **Когнітивну модель** тлумачимо як відносно сталу когнітивну структуру, яка організує наш досвід взаємодії зі світом (модель «А є Б» є структурою пропозиційного типу), а **когнітивну операцію** – як свідому, так і неусвідомлювану ментальну діяльність, змістом якої є реструктуризація, реінтерпретація, новий спосіб картування нашого досвіду (див. подібне тлумачення (Ruiz de Mendoza, 2014).

Особливістю синестезійних метафор є те, що обидва домени, задіяні у метафорі, є базовими. Базові домени за Р. Ленекером є «царинами потенціалу досвіду, які умож-

дивлюють концептуалізацію і появу конкретних концептів» (Langacker, 2008: 43–45). До базових доменів належать «простір, час, царини неаналізованого досвіду, асоційованого з різними чуттями: кольоровий простір (спектр кольорів, які ми здатні сприймати), звук (спектр звуків, які ми здатні сприймати), температура, смак і запах і тому подібне» (Langacker, 2008: 44). Всі інші домени будь-якого ступеню складності належать до небазових доменів (Langacker, 2008: 45).

Синестезійні метафори зазвичай втілюються конвенціональними мовними / мовленнєвими одиницями, а не фразеологізмами чи ідіомами. Наприклад: СМАК є ДОТИК (The drink was **sharp** with lemon); ЗАПАХ є ДОТИК (**greasy** scent) / СМАК (**bittersweet** aroma) / ТЕМПЕРАТУРА (**hot** scent). Синестезійні метафори можуть бути як універсальними, так і культурно специфічними, тому що йдуть від того безпосереднього досвіду взаємодії з навколишнім середовищем, який є природним саме для представників тієї чи іншої культури (Мартинюк, 2017: 24).

Застосування інструментарію теорії концептуальної метафори за методикою, запропонованою Л. Коваленко та А. Мартинюк (Kovalenko, Martynuk, 2018: 190–197), дозволило виявити такі базові моделі синестезійних метафор в англійських художніх текстах та їх перекладах: СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (НИЗ-ВЕРХ / ПЛОСКІСТЬ/РОЗМІР ОБ'ЄКТА)/ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (ГОСТРОЇ / М'ЯКОЇ / СУХОЇ ПОВЕРХНІ) ТИСКУ / СМАКУ / ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ / ВІДЧУТТЯ ТЕМПЕРАТУРИ; СМАКОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ; НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (ГОСТРОЇ ПОВЕРХНІ) / ТЕМПЕРАТУРИ; ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (ВУЗЬКІСТЬ) / РОЗМІР ТРИМІРНОГО ОБ'ЄКТА (ВИСОКОГО / ТОНКОГО) ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (ГОСТРОЇ / М'ЯКОЇ / ТВЕРДОЇ / ГРУБОЇ ПОВЕРХНІ) / ТИСКУ / БОЛЮ / ТЕМПЕРАТУРИ (Жулавська, 2019: 29–36; Жулавська, 2019: 70–74). Ця методика також дозволяє встановити, яку когнітивну операцію застосував перекладач: **відтворення** (в мові оригіналу та мові перекладу вживаються метафори однакових когнітивних моделей або їх специфікації: but despite my cool tone (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ТЕМПЕРАТУРИ) – та попри свій холодний тон (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ТЕМПЕРАТУРИ)), **заміни** (метафорична модель лінгвокультури ори-

гіналу замінюється іншою метафоричною моделлю або іншою специфікацією однієї і тієї самої моделі, які є характерними для лінгвокультури перекладу: he says flatly (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (ПЛОСКІСТЬ ПОВЕРХНІ)) – сухо пояснив він (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (СУХІСТЬ ПОВЕРХНІ)), **усунення** (метафорична дескрипція мови оригіналу втрачається в перекладі: she gave me a narrow unamused look (ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ОРІЄНТИР У ПРОСТОРИ (ВУЗЬКІСТЬ)) – пильно дивлячись на мене (–) або **привнесення** (в мові перекладу з'являється метафорична дескрипція, яка була відсутня в мові оригіналу: I said, more curtly than I'd meant to (–) – сказав я сухішим тоном, ніж хотів (СЛУХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ДОТИКУ (СУХІСТЬ ПОВЕРХНІ))).

Відтак у фокусі нашої уваги перебувають когнітивні моделі і когнітивні операції, які мають місце в результаті застосування стратегії одомашнення у процесі англо-українського перекладу синестезійних метафор.

3. Результати та їх обговорення

Згідно з даними когнітивного перекладацького аналізу стратегія одомашнення реалізується на підґрунті когнітивних операцій заміни, усунення і привнесення у текст перекладу синестезійної метафори. Почнемо аналіз з випадків застосування когнітивної операції **заміни** когнітивної моделі метафори (або специфікації однієї і тієї самої моделі) у перекладі.

The mingled scents of chocolate, vanilla, heated copper and cinnamon are intoxicating, powerfully suggestive; the raw and earthy tang of the Americas, the **hot** and resinous **perfume of the rainforest** (Harris J., 2007). – У ніс б'є дурман, п'янить суміш запахів шоколаду, ванілі, розпечених казанів і кориці – терпкий грубуватий дух Америки, **гострий** смолистий **аромат тропічних лісів** (Гарріс Дж., 2015).

Використовуючи словосполучення hot perfume of the rainforest, авторка роману «Шоколад» описує запах, який стояв у магазині, де продавала свої вироби головна героїня роману Віанна. За англійськими тлумачними словниками, прикметних hot [гарячий] має пряме значення щось, що має високу температуру [something that is hot has a high temperature (used about weather, places, food, drink, or objects)], а стосовно запахів та смаків, означає щось, що має дуже велику кількість спецій і тому смакує дуже «гаряче» [food that tastes hot has a burning taste because it contains

strong spices] (CALD; LDCE; ODT). Відтак словосполучення *hot perfume* актуалізує синестезійну метафору, побудовану на когнітивній моделі ЗАПАХ є ТЕМПЕРАТУРА, яка специфікується в аналізованому контексті як ІНТЕНСИВНИЙ ЗАПАХ є ВИСОКА ТЕМПЕРАТУРА.

У перекладі англійський прикметник *hot* [гарячий] передається українським прикметником *гострий* [sharp]. За «Академічним тлумачним словником української мови», прикметник *гострий* [sharp] має значення який сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.); їдкий, пряний (про приправи) (АТСУМ). Відтак ця контекстуальна лексична заміна цілком адекватно передає зміст оригіналу – занадто інтенсивний (пряний) аромат магазину. Вживаючи контекстуальний синонім вихідного прикметника, перекладач тим самим вдається до заміни метафоричної моделі ЗАПАХ є ТЕМПЕРАТУРА (ВІДЧУТТЯ ІНТЕНСИВНОГО ЗАПАХУ є ВІДЧУТТЯ ВИСОКОЇ ТЕМПЕРАТУРИ) на модель ЗАПАХ є ДОТИК (ВІДЧУТТЯ ІНТЕНСИВНОГО ЗАПАХУ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ). Це відбувається тому, що оригінальна модель не вкорінена в українській лінгвокультурі. Тож у цьому випадку спостерігаємо застосування когнітивної операції заміни синестезійної метафоричної моделі в рамках дотримання перекладачем стратегії одомашнення.

Наступний приклад демонструє заміну специфікації однієї і тієї самої когнітивної моделі синестезійної метафори:

Though there was a **strong smell of wood smoke**, the fireplace was burnt-out and black looking and the grate choked with ashes, as if the fires hadn't been lit in a while (Tartt D., 2013). – Хоч у кімнаті стояв **гострий запах диму**, камін був чорним, застиглим, а ґратки забиті попелом, наче вогонь тут не розпалювали дуже давно (Тартт Д., 2016).

В оригіналі авторка описує відчуття і враження головного герою роману Тео від того, що він побачив, прийшовши вперше до Гобі та Піппи в гості. Це відбулося невдовзі після пережитого ним вибуху в музеї мистецтв Метрополітен в Нью Йорку, під час якого загинула його матір, і всі почуття Тео були ще дуже свіжими. Тому і все навкруги він сприймав занадто чуттєво. Саме цю обставину і хоче підкреслити автор. Запах від каміну здався Тео занадто сильним, агресивним, що і передає словосполучення *a strong smell of wood smoke*. За англомов-

ними тлумачними джерелами, прикметник *сильний* [strong] має значення такий, якого не легко зламати, а щодо запаху чи смаку, то такий, що дуже яскраво виражений [not easily broken or damaged; having a taste or smell that you notice easily] (CALD; LDCE; ODT). Відтак це словосполучення актуалізує синестезійну метафоричну модель ЗАПАХ є ДОТИК (ВІДЧУТТЯ ІНТЕНСИВНОГО ЗАПАХУ є ВІДЧУТТЯ МІЦНОСТІ ПОВЕРХНІ).

У тексті перекладу, словосполучення *a strong smell of wood smoke* передається як *гострий запах диму*. За визначенням в «Академічному тлумачному словнику української мови», прикметник *гострий* [sharp], стосовно чуттів означає такий що сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.) (АТСУМ). Відтак він еквівалентно передає той смисл, який було закладено авторкою оригіналу. Попри те, що словосполучення *сильний запах* [strong smell] є широко вживаним та конвенціональним в українській мові, перекладач робить вибір на користь словосполучення *гострий запах* [sharp smell], оскільки воно краще передає болісність відчуттів Тео. При цьому когнітивна модель синестезійної метафори ЗАПАХ є ДОТИК набуває іншої специфікації (специфікація НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ МІЦНОСТІ ПОВЕРХНІ замінюється на специфікацію НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ). Тим самим перекладач застосовує когнітивну операцію заміни специфікації метафоричної моделі та дотримується стратегії одомашнення.

Розглянемо приклади застосування когнітивної операції **усунення** синестезійної метафори у перекладі.

Armande gave me a **sharp look of surprise**. 'How do you know about that?' Sometimes I have – feelings – about people.' (Harris J., 2007). – Арманда **здивовано подивилася** на мене: – Звідки тобі це відомо? – Іноді в мене виникають... передчуття... Стосовно деяких людей. (Гарріс Дж., 2015).

В оригіналі авторка описує погляд однієї з героїнь роману Джоан Гарріс «Шоколад», Арманди, вживаючи словосполучення *a sharp look of surprise* [гострий здивований погляд]. За англомовними тлумачними словниками, прикметник *sharp* [гострий] означає такий, що має дуже тонкий край або кінець, яким легко різати (having a very thin edge or point that can cut things easily); такий, що спричиняє раптове, пронизливе фізичне відчуття або ефект (producing a sudden, piercing physical sensation or effect) (CALD; LDCE; ODT).

Відповідно, прикметник *sharp* [гострий] актуалізує синестезійну метафоричну модель ПОГЛЯД є ГОСТРИЙ ПРЕДМЕТ (ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ). Погляд Арманди уподібнюється дуже гострому предмету, яким можна різати. Метафора імплікує інтенсивність здивування Арманди, втілену у погляді, спрямованому на головну героїню роману Віану в той момент, коли вона розповідає про видіння стосовно інших людей, які вона інколи бачить.

Перекладач вдається до граматичної трансформації (іменникове словосполучення а *sharp look of surprise* перетворюється на дієслівне *здивовано подивилася*) і вилучає прикметник *sharp* [гострий], який актуалізував синестезійну модель в оригіналі. Хоча в українській мові прикметник гострий вживається для характеристики погляду та має значення: який добре сприймає; що-небудь; тонкий, проникливий. «На виду у діда старечий спокій, а проте – гострий, огняний погляд» (Панас Мирний, I, 1954); який сильно діє на органи чуття (АТСУМ), у перекладному граматичному контексті передати інтенсивність здивування героїні за допомогою однокорінного прислівника доволі важко. Усуваючи прикметник, перекладач автоматично усуває і синестезійну метафору. Оскільки таке рішення пояснюємо намаганням зробити текст перекладу максимально прийнятним для сприйняття носіями української мови, розглядаємо його як втілення стратегії одомашнення.

Several men of varying age and nationality called out to me on the street, **soft voices** coming from several directions (hey, little brother! where you headed? need a ride?) but though one red-haired guy in particular seemed nice and normal and not much older than me, almost like someone I might be friends with, I was enough of a New Yorker to ignore his cheerful hello and keep walking like I knew where I was going. (Tartt D., 2013) – Кілька чоловіків різного віку та національності гукали мене на вулиці, **приятні голоси** лунали звідусюди («Гей, маленький брате! Куди тобі треба? Тебе підвезти?»), особливо приємним і нормальним здався мені один хлопець із рудим волоссям, не набагато старший за мене, він міг би бути одним із моїх друзів, проте я мав досить нью-йоркського досвіду, щоб знехтувати цими веселими привітаннями й іти далі так, ніби я знав, куди прямую. (Тартт, 2016).

В оригіналі авторка вживає словосполучення *soft voices* для опису голосів людей, що

зверталися до головного герою роману Тео на автовокзалі Нью Йорку, коли він повернувся від батька. Хлопець був виснажений як фізично через те, що їхав більше доби автобусом, так і морально через безрадісне перебування у батька та ситуацію, яка там склалася (він мусив тікати, через те, що опинився в небезпеці). Відтак все навкруги сприймалося ним як в «уповільненій зйомці». Для передачі відповідного змісту читачеві авторка оригіналу називає голоси, які долітали до Тео, м'якими [*soft voices*]. За англomовними тлумачними джерелами прикметник *soft* характеризує звук або голос чи музику не лише як такі, які приємно слухати [*a soft sound or voice, or soft music, is quiet and pleasant to listen to*] (CALD; LDCE; ODT), а і не голосні, такі, що вимагають зусиль для сприйняття [*a soft sound or voice, not forceful, loud or easily noticed*] (CALD; LDCE; ODT). Відповідно, у цьому контексті словосполучення *soft voices* актуалізує синестезійну метафору ЗВУК є ДОТИК (ТИХИЙ/РОЗМИТИЙ ЗВУК є ВІДЧУТТЯ М'ЯКОСТІ ПОВЕРХНІ).

Хоча словосполучення *м'які голоси* є прийнятним для носіїв української мови, а прикметний м'який має значення, близьке до актуалізованого значення *soft* – тихий, приглушений, ледве чутний (про звуки) (АТСУМ), перекладач вдається до контекстуальної заміни і передає його як приятні голоси. Такий переклад пояснюємо тим, що через багатозначність словосполучення *м'які голоси* його вживання вимагало б ведення додаткового контексту. У цьому перекладі синестезійна метафора втрачається, і дещо змінюється зміст висловлення: насправді, Тео усвідомлював, що люди, які до нього зверталися, просто хотіли на ньому заробити, і їхні голоси сприймалися ним не скільки як приятні, скільки як розмиті, нечіткі, через утому. У цьому разі втрата синестезійної метафори як результат дотримання стратегії одомашнення не сприяє створенню комунікативно вдалого перекладу.

Розглянемо приклади застосування когнітивної операції **привнесення** синестезійної метафори у текст перекладу в результаті дотримання перекладачем стратегії одомашнення.

A WILDERNESS OF GILT, gleaming in the slant from the dust-furred windows: gilded cupids, gilded commodes and torchieres, and – undercutting the **old-wood smell** – the reek of turpentine, oil paint, and varnish (Tartt D., 2013). – Незайманість позолоти, що скісно блищала від запошених вікон: позолочені

купідони, позолочені комоди й торшери – і запах, який перебивав **гострий запах старого дерева**, – сморід скипидару, олійної фарби та лаку (Тартт, 2016).

В оригіналі авторка описує атмосферу в майстерні у Гобі, до якого прийшов головний герой Тео. Запахи, які він відчуває, є досить різкими, тому що це запахи олійної краски, лаку та старого дерева, з яким Гобі працює. Словосполучення *old-wood smell* [запах старого дерева] не містить в собі синестезійної метафори. В перекладі додається прикметник *гострий* [sharp] *запах старого дерева*, що актуалізує синестезійну метафору ЗАПАХ є ДОТИК, а саме її специфікацію НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ. Доцільність вживання цієї синестезійної моделі впливає із значення прикметника *гострий* [sharp]: який має колючий кінець або ріжучий край; здатний колоти або різати; який сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.) (АТСУМ). Перекладач вдається до такого прийому для більш точної передачі тих відчуттів, які переживав Тео, і досягає комунікативно вдалого перекладу в результаті здійснення когнітивної операції привнесення синестезійної метафори у текст перекладу в рамках стратегії одомашнення.

“Because you know what this was really about, don’t you?” said my dad, leaning on the doorframe with one elbow and **looking at me shrewdly** (Tartt D., 2013) – Але чи знаєш ти, що зрештою урвало мені терпець? – сказав мій батько, спершись однією рукою об одвірок і **дивлячись на мене гострим поглядом** (Тартт, 2016).

В оригіналі авторка описує ситуацію, коли Тео з батьком та його новою дівчиною приїхали в квартиру, де раніш він мешкав з мамою, щоб забрати речі Тео. Для Тео це був дуже болісний досвід, тому що кожна річ нагадувала йому про його маму. Батько, згадуючи своє життя з мамою Тео, і вважаючи, що Тео розуміє, чому він залишив їх, дивився на сина *shrewdly* [пронизливо]. В оригіналі метафора відсутня. У перекладі словосполучення *looking at me shrewdly* передається висловом **дивлячись на мене гострим поглядом**, який містить у собі синестезійну метафору ПОГЛЯД є ДОТИК (специфікація ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ). Хоча словосполучення *пронизливий погляд* є конвенційним для носіїв української мови, перекладач замінює його на словосполучення *гострий погляд*, привносячи в текст перекладу синестезійну

метафору, відсутню в оригіналі і тим самим одомашнюючи його.

4. Висновки

Проаналізувавши приклади, що наведені вище, доходимо висновку, що необхідність вдаватися до перекладацької стратегії одомашнення виникає за наявності певних труднощів під час перекладу синестезійних метафор відчуттів. Під час орієнтації на культурні традиції широкої цільової аудиторії і дотримання норм мови перекладу перекладач реалізує стратегію одомашнення. При цьому перекладацькі рішення базуються на таких когнітивних операціях, як заміна когнітивної моделі синестезійної метафори (наприклад, метафора моделі ЗАПАХ є ТЕМПЕРАТУРА замінюється на метафору моделі ЗАПАХ є ДОТИК) або специфікації моделі (специфікація моделі ЗАПАХ є ДОТИК – НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ МІЦНОСТІ ПОВЕРХНІ замінюється на специфікацію НЮХОВЕ ВІДЧУТТЯ є ВІДЧУТТЯ ГОСТРОТИ ПОВЕРХНІ), усунення синестезійної метафори (наприклад, усуваються метафоричні дескрипції моделей ПОГЛЯД є ДОТИК, ЗВУК є ДОТИК), та привнесення синестезійної метафори (наприклад, метафоричні дескрипції моделей ЗАПАХ є ДОТИК, ПОГЛЯД є ДОТИК з’являються у перекладі, хоча відсутні в оригіналі).

До перспектив дослідження відносимо вивчення когнітивних операцій, які лежать у підґрунті стратегії очуження під час перекладу висловлень, які містять синестезійні метафори.

ЛІТЕРАТУРА:

1. АТСУМ = Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 01.04.2020).
2. Гарріс Джоан. Шоколад. Переклад Володимира Полякова. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 320с.
3. Жулавська О.О. Відтворення англійських синестезійних метафор слухових відчуттів в українських перекладах. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2019. № 89. С. 29–36.
4. Жулавська О.О. Стратегії одомашнення і очуження в англо-українському перекладі синестезійних метафор(на матеріалі художнього тексту). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (62), Issue 211, (2019). С. 70–74.
5. Коломієць Л.В. Пишнота і злиденність формалістичної школи перекладу: «Шекспірові сонети» Ігоря Костецького. *Мова і культура*. 2004. Том 8, С. 133–140.
6. Мартинюк А.П. Відтворення англійських конвенціональних метафор емоцій в українських перекладах. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, (2017). Вип. 85. С. 21–28.
7. Подміногін В. Дихотомія перекладацьких стратегій очуження та одомашнення в історії європейського перекладу. *Наукові записки*. 2008. № 89. С. 98–102.

8. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, (2012). 376 с.
9. Тартт Донна. Шиголь. Переклад з англ. В. Шовкуна. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», (2016). 816 с.
10. Фурсіна Г.А. Формування комунікативної компетенції студентів вузів в процесі мовної підготовки. *Актуальні питання вузівської науки: зб. наук. статей*. 2005. 53 с.
11. Череди́ченко О.І. Український переклад: З минулого до сьогодення. Од слова путь верстаючи й до слова. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, (2008). С. 21–31.
12. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука. (1988). 215 с.
13. CALD = The Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge : Cambridge University Press, (2003). URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (дата звернення: 10.06.2020).
14. Harris, Joanne. Chocolate. London: Black Swan. (2007). 384 p. URL: https://royallib.com/book/Harris_Joanne/Chocolat.html (дата звернення: 15.11.2018).
15. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, (2018), Iss. 10. P. 190–197.
16. Lakoff, George. The Contemporary Theory of Metaphor. *In Metaphor and Thought, edited by Andrew Ortony*. New York : Cambridge University Press, (1993). P. 202–251.
17. Langacker, R. Cognitive Grammar. A basic introduction. Oxford University Press, (2008). 562p.
18. LDCE = Longman Dictionary of Contemporary English. Pearson Education Ltd. Third Edition. Harlow Essex: Longman, (2005). 1668 p.
19. ODT = Oxford Dictionary and Thesaurus. Oxford University Press. Oxford, (2007). 1204 p.
20. Ruiz de Mendoza, Francisco and Alicia Galera. Cognitive Modeling. A Linguistic Perspective. Amsterdam : John Benjamins. (2014). 432p.
21. Tarrt Donna. The Goldfinch. Little, Brown and Company, New York, (2013). 1030 p.
22. Venuti L. Strategies of translation. *Routledge Encyclopedia of translation studies*, N.Y. (2001). C. 240–244.
1. ATSUM = Academichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Academic dictionary of Ukrainian Language]. Available at: <http://sum.in.ua/> (in Ukrainian).
2. Harris, Dzhoann. (2015). Shokolad [Chocolate]. Translated by Volodymyr Polyakov. Kharkiv: Knyzhkovyj Klub "Klub Simejnogo Dozvil'ya". (in Ukrainian).
3. Zhulavska O. O. (2019). Vidtvorenня anglijskikh synesteziinih metaphor sluhovyh vydchuttiv v ukrainskikh perekkladah [Rendering English Synesthetic Metaphors of Hearing Senses in Ukrainian Translations] // *Journal of V.N. Karazin Kharkiv. National Univ.* №89. 29–36. (in Ukrainian).
4. Zhulavska O.O. (2019). Strategii odomashnennia i ochuzhennia v anglo-ukrainskomu pereklyadi synesteziinih metaphor (na materialii hudozhnogo tekstu) [Foreignizing and Domesticating Strategies in Ukrainian Translations of Synesthetic Metaphors (based on the fiction)]. *Science and Education a New Dimension. Philology.* VII (62), Issue 211. 70–74. (in Ukrainian).
5. Kolomiets L. V. (2004). Pyshnota I zlydennist formalistichnoi shkoly perekladu: "Shekspikovy sonety" Ihoria Kostetskogo [Splendor and poverty of formalistic translation school: "Shakespeare Sonnets" bu Ihor Kostetskyyi]. *Language and Culture*. Vol. 8. P. 133–140. (in Ukrainian).
6. Martynyuk A.P. (2017). Vidtvorennya anglijskikh konventsyonalnyh metaphor emotsyi v ukrainskikh perekkladah [Reconstruction of English conventional metaphors of emotions in Ukrainian translations]. *Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University*, № 85. P. 21–28. (in Ukrainian).
7. Podminogin V. (2008). Dihotomia perekladatskyh strategy ochuzhennia ta odomashnennia v istorii evropeyskogo perekladu [Dichotomy of translation strategies of foreignizing and domesticating in the history of European Translation]. *Scientific notes*. № 89. P. 98–102. (in Ukrainian).
8. Rebriy O.V. (2012) Suchasni koncepcii tvorchoosti u pereklyadi. [Modern concepts of creativity in translation]. Kh.: V.N. Karazin Kharkiv. National Univ. 376 p. (in Ukrainian).
9. Tarrt Donna. (2016). Schchigol [The Goldfinch]. Translated by V. Shovkun. Kharkiv, 816 c. (in Ukrainian).
10. Fursina H.A. (2005). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii studentiv vuziv v protsessi movnoi pidgotovky. [Formation of communicative competency in students of high studying establishments during linguistic studying] *Actual questions of academic studying: vol. scientific works*. 53 p.
11. Cherednichenlo O.I. (2008). Ukrainskyi pereklad: Z mynulogo do siogodennia [Ukrainian translation: From past till present time] From word to word. Lvyyv. Ivan Franko LNU. P. 21–31. (in Ukrainian).
12. Shveytser A.D. (1988). Perevod i lingvistika: Status, Problemy, aspekty. [Translation and Linguistics: Status, problems, Aspects]. Moscow : Nauka. 215 p. (in Ukrainian).
13. CALD = The Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge : Cambridge University Press, (2003). URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>.
14. Harris, Joanne. Chocolate. London: Black Swan. (2007). 384 p. URL: https://royallib.com/book/Harris_Joanne/Chocolat.html.
15. Kovalenko L., Martynyuk A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, Iss. 10, 190–197.
16. Lakoff, George. (1993). The Contemporary Theory of Metaphor // *In Metaphor and Thought*, edited by Andrew Ortony. New York : Cambridge University Press. P. 202–251.
17. Langacker, R. (2008). Cognitive Grammar. A basic introduction. Oxford University Press, 562p.
18. LDCE = Longman Dictionary of Contemporary English. (2005). Pearson Education Ltd. Third Edition. Harlow Essex : Longman, 1668 p.
19. ODT = Oxford Dictionary and Thesaurus. (2007). Oxford University Press. Oxford, 1204 p.
20. Ruiz de Mendoza, Francisco and Alicia Galera. (2014). Cognitive Modeling. A Linguistic Perspective. Amsterdam : John Benjamins. 432p.
21. Tarrt D. (2013). The Goldfinch. Little, Brown and Company, New York, 1030 p.
22. Venuti L. (2001). Strategies of translation. *Routledge Encyclopedia of translation studies*, N.Y. C. 240–244.

REFERENCES:

УДК 811.111'255'42'22:791
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-17>

МУЛЬТИМОДАЛЬНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ЕМОЦІЙ: ІНТЕРСЕМІОТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Лук'янова Тетяна Геннадіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
luktah@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8180-7310

Стаття присвячена дослідженню інтерсеміотичного перекладу мультимодального кінотексту у площину графічного нарративу ілюстрації та перекладності візуальних/графічних текстів. Комунікативна функція мультимодальних текстів дозволяє аналізувати одну референтну ситуацію за допомогою різних семіотичних засобів. Робота вивчає особливості вербалізації емоцій, почуттів та думок, викликаних фільмом та ілюстрацією у представників двох культур; пояснює механізми виникнення емоцій та причини різного сприйняття (аудіо) візуальної інформації. У публікації наведено семіотичний аналіз архітектурної споруди, зображеної на ілюстрації, та вивчено символіку ліній, форм, фігур та кольорів. Дослідження виконане на матеріалі кінофільму «Ностальгія» Андрія Тарковського, ілюстрації архітектурного об'єкта за мотивами кінофільму за авторством дизайнера Федеріко Бабіни, професійних рецензій і аматорських відгуків на кінофільм суб'єктів англomовної культури та дескрипцій емоцій та почуттів, викликаних ілюстрацією в суб'єктів експерименту (українські студенти), які не мають професійних знань у галузі кіно. Вербальна інтерпретація ілюстрації учасниками асоціативного експерименту приводить до конструювання смислів. Ми розглядаємо можливість та якість збігів між дескрипціями емоцій та думок представників різних професій та культур про кінофільм, беручи до уваги той факт, що учасники експерименту не мали жодної інформації про назву, сюжет фільму, режисера, символіку художньої мови ілюстрації. Стаття також вивчає лінгвістичні особливості текстів дескрипцій. Публікація експериментально перевіряє, наскільки отримані дескрипції суб'єктів експерименту відрізняються від теми, жанру оригінального тексту (кінофільм). На основі теоретичного матеріалу доходимо висновку, що емоції є внутрішніми передбаченнями, якість яких залежить від інтероцепції та емоційної гранулярності суб'єктів. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що суб'єкти експерименту демонструють схожі емоції, почуття та думки про мультимодальний кінотекст, перекладений засобами іншої невербальної семіотичної системи (ілюстрації), що й представники іншої культури, які мають професійні знання в галузі кіно. Перші інтерпретують візуальну інформацію інтуїтивно, останні – на основі раціонального знання про предмет. Студенти, що не мають спеціальних знань у галузі кіно, користуються обмеженими лінгвістичними засобами, які, однак, чітко повідомляють про жанр, тему й особистість режисера. Кінокритики залучають увесь спектр лінгвістичних засобів у своїх текстах для досягнення комунікативної мети.

Ключові слова: емоційна гранулярність, ілюстрація, інтероцепція, кінофільм, мультимедійність, перекладознавство.

MULTIMODAL EMOTION CONSTRUCTION: INTERSEMIOTIC TRANSLATION (BASED ON ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)

Lukianova Tetiana Hennadiivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department
V.N. Karazin Kharkiv National University
luktah@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8180-7310

The article offers the research of intersemiotic translation of multimodal film text into the plane of graphic narrative of illustration and translatability of visual / graphic texts. The communicative function of multimodal texts allows to analyze one reference situation by various semiotic means. The paper studies the specificity of verbalization of emotions, feelings and ideas aroused by the film and illustration in the representatives of two cultures; explains the mechanisms of constructed emotions and the reasons for the difference in the perception of (audio)visual information. The work provides a semiotic analysis of the architectural object depicted in the illustration and looks at the symbolism of lines, figures, shapes and colors. The study is based on the film "Nostalgia" directed by Andrei Tarkovsky, film-related illustrations of architectural objects designed by Federico Babina, professional reviews and amateur reviews of the film by the English language subjects

and descriptions of emotions and feelings evoked by the illustration in the subjects who took part in the experimental part of the study (Ukrainian students), who do not have any professional knowledge in the cinematographic field. Verbal interpretation of the illustration by the participants of the associative experiment leads to the construction of meanings. We consider the possibility and quality of comparable descriptions of emotions, feelings and ideas given by the people of different professions and cultures about the film, taking into account the fact that the experiment participants had no information about the title, plot, director, symbolism of the lines, shapes and colors. The article also examines the linguistic features of the descriptions. The paper also experimentally finds out whether the received descriptions of the students taking part in the experiment differ from the theme and genre of the original text (film). Based on the study of the theory, we conclude that emotions are internal predictions, the quality of which depends on the interoception and emotional granularity of the subjects. The results of the study suggest that the subjects of the experiment show emotions, feelings and ideas about the multimodal film text translated by means of another non-verbal semiotic system (illustration) similar to the ones shown by the representatives of the other culture who have professional knowledge in the field of cinema. The former (students) interpret visual information intuitively, the latter (film reviewers) – on the basis of rational knowledge about the subject. The students who do not have special knowledge in the field of cinema use limited linguistic means, which, however, clearly communicate the genre, theme and personality of the director. The film reviewers use the full range of linguistic means in their texts to achieve a communication goal.

Key words: emotional granularity, film, illustration, interoception, multimodality, translation studies.

1. Вступ

Поява та розвиток нових видів медіамистецтва (media-art), їх взаємодія один з одним та з уже наявними видами мистецтва привели до активних досліджень мультимодальних текстів.

Модальність – це перцептивний або психологічний феномен, пов'язаний зі сприйняттям інформації (Хутыз, 2016: 90–95). У психології термін «модальність» позначає сенсорні канали сприйняття. Взаємодія між вербальними текстами, зображеннями, відео, мовленням, жестами, розміром тексту, його кольором тощо являють собою мультимодальні явища (Kress, 2009: 54–67). Мультимодальним є текст, який містить різні семіотичні коди, які задіюють різні перцептивні канали (Сорокіна, 2017: 168–170).

Мультимодальні тексти є перцептивними висловлюваннями, зміст яких впливає на органи чуттєвого сприйняття у вигляді відчуттів (Садохин, 2004: 172). Інтерпретація мультимодальних текстів залежить від уміння інтуїтивно сприймати та відчувати інформацію на рівні тіла та розуму, від знань, досвіду та наявних асоціацій у певній сфері (Фельдман Барретт, 2018; Chrzanowska-Kluczevska, 2016: 71–94, 90–92). Згідно теорії Лізи Фельдман Барретт культурні очікування, соціум, стереотипи відбиваються у наших емоціях. Однією з основних складових емоцій вважають interoception – відображення мозком усіх відчуттів внутрішніх органів і тканин, рівня гормонів та імунітету, що, у цілому, сприяє переживанню й сприйняттю емоцій (Фельдман Барретт, 2018: 102). Уміння точно розпізнавати власні емоції пов'язано з емоційною гранулярністю. Особи з нижчою емоційною гранулярністю не здатні розпізнавати підказки ззовні (Фельдман

Барретт, 2018: 23–24, 35–36), наприклад, у вигляді кольорів, ліній, форм тощо. Мозок може фільтрувати сенсорні сигнали таким чином, щоб вони збігались із передбаченням. Передбачення прогнозують сенсорні сигнали ззовні черепа, пояснюють їх. Через постійні передбачення суб'єкти створюють власний світ, підконтрольний відчуттям (Фельдман Барретт, 2018: 112–116). Передбачення та їх корекція мозком тривають упродовж усього життя, створюють зорові, звукові, смакові, тактильні тощо образи, що формують відчуття й визначають подальші дії. Це моделювання порівнюється з фактичними сенсорними сигналами від навколишнього світу (Фельдман Барретт, 2018: 112–116).

Метою роботи є: 1) розглянути питання інтерсеміотичного перекладу кінофільму у площину художньої ілюстрації за мотивами стрічки; 2) провести асоціативний експеримент, результати якого дозволять підтвердити теорію про те, що у процесі конструювання значень інтуїція, афект, відчуття тощо є потужними інструментами для інтерпретації змісту художнього об'єкта; 3) порівняти дескрипції емоцій та думок про художні об'єкти (фільм та ілюстрація на основі цього фільму), надані представниками різних культур та професій.

2. Розділ 1

У цьому розділі вважаємо за потрібне детально описати матеріал дослідження, аналіз якого необхідний для розуміння етапів дослідження й асоціативного експерименту.

Одним із матеріалів дослідження є італійсько-радянський драматичний кінофільм усесвітньовідомого режисера Андрія Тарковського «Ностальгія» (1983 р.). У своєму інтерв'ю Гідеону Бахману Андрій Тарковський говорить, що його кінострічка – про суперечності між людиною, суспільством

та середовищем. Сила головних героїв народжується з їхньої слабкості, бурхливих обставин, що їх оточують, на підставі чого постійно виникають конфлікти. Режисер намагається побачити, як саме герої вирішують свої проблеми, чи залишаються вони вірні своїм принципам. Фільм є свого роду дискусією про «природу» ностальгії, яка набагато більше, ніж просто туга; фільм про конфлікт двох форм цивілізації, двох різних способів життя, двох різних способів мислення, про труднощі, які виникають у відносинах людей. Режисер зазначає, що йому дуже важливо показати, як необхідно для людей спілкування, оскільки якщо людина замикається на собі та живе тільки для себе, то цей спокій в її житті є оманливим. Але тільки-но двоє людей вступають у контакт, відразу ж виникає проблема: як можна поглибити його. «Єдине, що я хочу, – це пробудити до життя почуття, думки, засновані на співчутті у твоєму внутрішньому світі», – говорить режисер (О природе ностальгии).

Ще одним матеріалом дослідження обрано художню ілюстрацію Федеріко Бабіні із серії ARCHIDIRECTOR: Tarkovsky (див. рис. 1). Ілюстрація відсилає до архітектурної споруди – містичних руїн італійського абатства Сан Гальгано (див. рис. 2), які безпосередньо можна побачити в останніх кадрах кінострічки.

Архітектурний простір є сукупністю знаків та символів, системою смислів, текстом, який можна прочитати (Лагодина, 2012). Семіотична інтерпретація архітектури можлива за умови розуміння мови архітектури, що базується на основі образно-асоціативних, геометричних, структурних компонентів (у нашому дослідженні – форми, фігури, лінії, кольори). Закономірності низького рівня – лінії, кольори, контури, штрихи, плями – сприймаються мозком так само добре, як і закономірності вищого рівня – складні об'єкти та сцени. Мозок використовує уявлення про навколишнє для категоризації зорових сигналів людини, виводить за межі доступної інформації та створює значення з відчуттів від та п'яти органів чуття й інтероцепції. Це основна ідея конструювання емоцій за Лізою Фельдман Барретт (Фельдман Барретт, 2018: 145–147).

Семіотичний аналіз ілюстрації дозволяє отримати певні асоціації та додаткову інформацію про її зміст. Колір здійснює психофізіологічний вплив на людину, надає певну інформацію про предмет та може викликати почуття та думки, пов'язані з певними емоційними, естетичними, соціально-культурними обра-

зами й асоціаціями. На ілюстрації переважають відтінки сірого, коричневого та жовтого. Психологи стверджують, що сірий – це відсторонений колір, який звільняє від обов'язків; колір розсудливих та недовірливих натур, які довго розмірковують на користь ухвалення рішення; колір нудьги – пригадаємо словосполучення «сірі дні», «сіре життя». Коричневий є символом почуттєвої основи відчуттів; це колір землі, колір упевнених людей, які цінують традиції, батьківщину. Жовтий колір символізує оптимізм, спокій, простоту, інтелігентність, але й внутрішню напругу (Психофізіологічний вплив кольору на людину).

Рис. 1. Ілюстрація Федеріко Бабіні із серії ARCHIDIRECTOR. (Babina F. Archidirector)

Рис. 2. Абатство Сан Гальгано, Італія (фото із сайту) (Абатство Сан Гальгано)

Семіотична інтерпретація форм, ліній та фігур, які використані для створення ілюстрації, дає можливість вивести таку інформацію: вертикальні лінії означають розвиток, підйом, прогрес; коло символізує божественність, вічність, рух, сонце та жіночий початок;

вертикальна лінія – світова вісь, чоловіча сила, прогрес; горизонтальна – пасивність; прямокутник із коротшою стороною в основі – зростання, чоловічий початок, наближено до квадрата – символу землі; аркада – символ мудрості та святості (Бердичевский).

До матеріалу також залучено англomовні рецензії кінокритиків та відгуки пересічних глядачів на кінострічку Андрія Тарковського «Ностальгія» (“Nostalgia (Nostalghia) reviews”).

3. Розділ 2

У цьому розділі детально розглянемо матеріал дослідження, що стосується рецензій на кінофільм англomовних кінокритиків та відгуків англomовних глядачів та підсумуюмо результати асоціативного експерименту на матеріалі ілюстрації.

Кінокритик є професіоналом із розвинутими емоційністю, образністю, естетикою, оцінкою, має масштабні знання у сфері кіно, уміє аналізувати кінофільм із різних поглядів, використовує як прості, так і складні синтаксичні конструкції, термінологію, стилістично забарвлені одиниці лексики тощо. «Кінознавці вміють аналізувати та розкладати кінотекст на слово, звук, картину – за вертикаллю, на кадри, епізоди, монтажні елементи. У плані поетики – на план, ракурс, світло, колір, музику; голос людини – на інтонацію, тембр, композицію кадру, монтаж» (Тороп, 2015: 207).

Ми проаналізували дескрипції думок, емоцій та почуттів представників англomовної культури (кінокритики й англomовні глядачі), отримані ними після перегляду фільму, та порівняли їх із нераціонально маркованими дескрипціями емоцій представників української культури (студенти), викликаними ілюстрацією.

Англomовні кінокритики пропонують такі дескрипції опису **емоцій, почуттів та асоціацій** від фільму «Ностальгія»: вони відчувають скорботу, біль, відчай, виснаженість героїв; критики відчувають, що потрапили в місце, сповнене духовності; дехто говорить як про піднесеність, так і про нудьгу; інші шоковані подіями, що можуть увести у гіпнотичний стан і транс, мають ефект заклинання; відчувають полегшення героя, а також песимізм, меланхолію режисера; захоплені, здивовані темпоритмом подання інформації тощо. Оригінальний опис емоцій відповідає вищезазначеним критеріям за лінгвістичними ознаками. Наведемо окремі фрази англійською: *There are numerous **hypnotic** moments; <...> occasionally we get insert shots of pools*

*of stagnant water, often at moments of **distress**; Yet Yankovskiy never overplays Andrei's **anguish**; Andrei attempts to carry a candle across an emptied pool in a **desperate** religious gesture; she becomes understandably **exhausted** by Andrei's **dithering**; <...> it [Nostalgia] transports us to a place that **no longer feels temporal, but spiritual**; There's much **sublimity** and some **boredom**; There are **shocking** acts that rupture the stillness; <...> it aims for a **hushed, hypnotic, incantatory effect**, and it does succeed in **inducing some kind of trance**; maybe he really did save the world and the **relief** is overwhelming; this **pessimism** should not be conflated with the sometimes **melancholic ways** in which Tarkovsky chooses to present it; The hero's last scene, a **bravura feat** of “real time” cinema that **amazed** me with its audacity, **thrilled** me with its virtuosity, and **maddened** me with its relentless rhythms and implacable pace; <...> [effect] remains **enigmatic** for everyone else.*

Тему фільму критики описують як таку, що є сповненою прозелітизму (прим. прагнення завербувати якомога більше прихильників певного вчення, відданість цьому вченню (Толковий словарь Ушакова), релігійного фанатизму, божевілля; вони відчувають, що у стрічці наявна тема материнства; називають фільм захопливою драмою, фантастикою, унікальним містичним досвідом режисера, який зображає образи виняткової (іноді виснажливої) краси, а також видіння, спогади, загадки, цікаві зустрічі та духовну тугу героя, говорить про повернення як про відтворення духовних, моральних та емоційних цінностей; А. Тарковський торкається тем пам'яті, втрати та дитинства, ностальгії, повернення додому, а також біографічних тем, пов'язаних з алкоголізмом, самогубством прототипа головного героя.

У рецензіях мови оригіналу критики вдаються до складних синтаксичних конструкцій, стилістично забарвленої лексики, демонструють багатий словниковий запас. Наведемо приклади мовою оригіналу:

*Andrei Tarkovsky's last two works <...> almost seemed to be anticipating his own demise with their strange sensibility of **apocalyptic proselytizing** <...>; There he meets a **religious fanatic**; There's also something about **motherhood** going on; Tarkovsky creates **entrancing drama** out of a single take; Tarkovsky summons a **uniquely mystical experience**, one akin in complexity and aim to Terrence Malick's *The Tree of Life*; <...> he conjures **images of surpassing beauty**; There are **visions, memories, riddles, curious encounters**,*

and a slow crescendo of spiritual longing; <...> a return portrayed as a recapturing of spiritual, moral, and emotional values; <...> often dealing with themes of memory, loss and childhood, <...> the viewer becomes an active participant, entering slightly fantastical realms; Pavel Sosnovsky, an 18th Century Russian composer who committed suicide; Domenico is something of a mad prophet; His films depict beauty as tormented, but also as inherently ineffable in its power; Andrei Gorchakov (Oleg Yankovskiy) <...> was terribly homesick, finally went home, became an alcoholic and committed suicide.

Дескрипції емоцій, почуттів та думок пересічних англомовних глядачів співвідносяться з дескрипціями кінокритиків щодо теми кінофільму. Різниця полягає в тому, що аматори використовують прості синтаксичні конструкції та частіше демонструють нейтральну загальноповживану лексику. Глядачі називають «Ностальгію» фільмом, що демонструє все прямолінійно (без прикрас), глибоко філософським, повним містики, гіпнотичним за стилем, сповненим відчуттям втрати та вимушеної самоти, глибоким почуттям меланхолії, називають стрічку духовною подорожжю. Один із відгуків містить думку про відчуття страху ядерної війни. Наведемо оригінальні приклади:

The movie is brutal; deeply philosophical; full of mysticism; has hypnotic style; a sense of loss and detention; a profound sense of melancholy; [it is a] spiritual journey; there is fear of a nuclear war.

Фільм викликає в англомовних глядачів переважно емоції нудьги, вони вважають його надмірно претензійним, виснажливим, нецікавим, розфокусованим: *over-pretentious, quite dull, exhausting, somewhat unfocused and uninteresting; it even SOUNDS as boring.*

Порівняємо отримані результати з результатами асоціативного експерименту. Розглянемо дескрипції емоцій українських студентів (які не мають стосунку до професій у сфері кіно), викликані ілюстрацією із зображенням архітектурної споруди за мотивами кінофільму. Студентам було повідомлено, що це ілюстрація за мотивами фільму, але не було запропоновано жодної інформації про назву фільму, сюжет чи прізвище режисера (прізвище було прибрано з ілюстрації). Завданням студентів було описати свої емоції, назвати жанр кінофільму, тему, яка може розкриватися у стрічці, та надати загальну характеристику рис, притаманних режисерові.

Суб'єкти експерименту використовують для опису окремі слова (переважно іменники)

та (не)поширені іменні та дієслівні словосполучення, нейтральну загальноповживану лексику.

Ілюстрація викликає такі емоції у студентів, як: сум, страх, подив, спокій, самотність, меланхолія, незвичайність, таємниця, смуток через від'їзд, трагічність, напруга, тривога, пустота, свобода, відчай, втрата розуму, апатія, стрічка має ефект «нагнітання».

Більшість дескрипцій студентів щодо жанру та теми фільму переважно відповідають дійсності: вони відчують, що цей фільм – драма, містика, автобіографія, біографія, арт-хаус, фантастика, історія. Однак є дескрипції, які не відповідають жанру: хоррор / жахи, убивство, про монстрів.

Студенти відчують, що це соціально гострий фільм, у ньому є загадковість; ця стрічка про екстраординарних людей, про те, що треба старатися, щоб знайти свій шлях, про людину на шляху; режисер мав на меті показати трагічність, очікування, страждання людини в сучасному світі, розвиток людини, безумний світ; про неможливість сховатись, про дорогу і повернення додому, пошук близьких для себе людей; цей фільм про Рим. Однак є дескрипції, які не відповідають темі: про вбивство, промінь світла після війни.

Художня ілюстрація архітектурного об'єкта викликає у студентів такі почуття щодо особи режисера: режисер – інтроверт; його увагу збуджує все невідоме і потаємне; чудакуватий песиміст; людина, що завжди в дорозі; стримана людина, серйозна; може з нічого зробити витвір мистецтва; звертає увагу на те, що зазвичай залишають непоміченим; пережив багато важких часів; розповідає про себе; спантеличений; не припиняє дивувати; «похмурий».

4. Висновки

Вивчення матеріалу та результати експерименту доводять, що інтерсеміотичний переклад наративу кінотексту наративом художньої ілюстрації є адекватним, оскільки викликає у свідомості суб'єктів експерименту емоції, почуття та думки, схожі на ті, що демонструють кінокритики.

Погоджуємося з теорією Лізи Фельдман Барретт, яка вважає, що емоції конструюються на основі інтероцептивних передбачень, існуючої поняттєвої системи емоцій та соціальної дійсності. Інтероцептивні передбачення інформують про стан тіла та продукують базові емоції та почуття. Поняття закріплено в загальному досвіді, культурі народу, концептів емоцій зокрема.

Емоційна гранулярність суб'єкта залежить від величини поняттєвої системи емоцій

та слів, що пов'язані з ними, тобто можна говорити про високу, помірну та низьку емоційну гранулярність.

Учасники експерименту не володіють спеціальними знаннями про сферу кіно, однак мають схожі емоції, почуття та думки про кінотекст, переданий засобами ілюстрації, які можна порівняти з почуттями представників іншої культури, які є професіоналами в галузі кіно. Українські студенти інтерпретують візуальну інформацію на основі інтуїції, емоцій, відчуттів, кінокритики – на основі раціонального знання про кінофільм та кіномистецтво. Суб'єкти експерименту демонструють обмежені лінгвістичні засоби, які, однак, чітко інформують про тему, жанр та особистість режисера. Кінокритики досягають мети за допомогою широкого спектра лінгвістичних засобів та знань про предмет.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абатство Сан Гальгано. Італія. URL: <https://www.castellitoscani.com/abbazia-san-galgano/> (дата звернення: 05.09.2020).
2. Бердичевский Е.Г. Символика линий, форм и фигур в декоративно-прикладном и ювелирном искусствах. URL: <http://docplayer.ru/38456898-Simvolika-linij-form-i-figur-v-dekorativno-prikladnom-i-yuvelirnom-iskusstvah.html> (дата звернення: 10.09.2020).
3. Древнейшие символы, знаки и слова (мужское, женское начала, змей-дракон и огонь). URL: <https://historiosophy.ru/drevnejshie-simvol-y-znaki-i-slova/> (дата звернення: 04.09.2020).
4. Лагодина Е.В. Архитектура как текст. Семиотический анализ архитектурного пространства. *Северо-Кавказский психологический вестник*. Ростов-на-Дону. 2012. № 10/2. С. 47–49. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/arhitektura-kak-tekst-semioticheskij-analiz-arhitekturnogo-prostranstva/viewer> (дата звернення: 10.09.2020).
5. О природе ностальгии. URL: <http://tarkovskiy.su/texty/Tarkovskiy/Vachmann.html> (дата звернення: 25.08.2020).
6. Психологічний вплив кольору на людину. URL: https://www.koloristika.in.ua/t_pvk.php (дата звернення: 20.08.2020).
7. Садохин А.П. Теория и практика межкультурной коммуникации : учебное пособие. Москва : Юнити-Дана, 2004. 271 с.
8. Сорокина Ю.В. Понятие мультимодальности и вопросы анализа мультимодального лекционного дискурса. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2017. № 10 (76). Ч. 1. С. 168–170. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-multimodalnosti-i-voprosy-analiza-multimodalnogo-lektsionnogo-diskursa/viewer> (дата звернення: 22.08.2020).
9. Толковый словарь Ушакова. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/982202> (дата звернення: 28.08.2020).
10. Тороп П. Тотальний переклад : монографія. Вінниця : Нова книга, 2015. 264 с.
11. Фельдман Барретт Л. Як народжуються емоції. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. 480 с.
12. Хуыз И.П. Мультимодальность академического дискурса как условие его коммуникативной успешности. *Вестник Адыгейского государственного университета*. Серия 2 «Филология и искусствоведение». 2016. № 1 (172). С. 90–95.
13. Babina F. Archidirector. URL: <https://federicobabina.com/ARCHIDIRECTOR> (дата звернення: 22.08.2020).
14. Chrzanowska-Kluczevska E. Corporeal Imagination in the Reception of Verbal and Visual Artworks. *Language – Literature – The Arts: A Cognitive-Semiotic Interface* / Elżbieta Chrzanowska-Kluczevska, Olga Vorobyova (eds.). Frankfurt am Main ; Bern : Peter Lang, 2016. P. 71–94.
15. Kress G. What Is Mode? A Handbook of Multimodal Analysis [ed. by C. Jewitt]. London ; New York : Routledge, 2009. P. 54–67.
16. Nostalgia (Nostalghia) reviews. URL: https://www.rotentomatoes.com/m/nostalgia_1984/reviews (дата звернення: 15.05.2020).

REFERENCES:

1. Babina, F. Archidirector. URL: <https://federicobabina.com/ARCHIDIRECTOR>.
2. Berdicevskiy, E.G. Simvolika liniy, form i figur v dekorativno-prikladnom i yuvelirnom iskusstvakh [Symbolism of Lines, Shapes and Figures in the Decorative and Applied and Jewelry Arts]. URL: <http://docplayer.ru/38456898-Simvolika-linij-form-i-figur-v-dekorativno-prikladnom-i-yuvelirnom-iskusstvah.html>.
3. Chrzanowska-Kluczevska, E. (2016). "Corporeal Imagination in the Reception of Verbal and Visual Artworks". In: Chrzanowska-Kluczevska, Elżbieta and Olga Vorobyova (eds.). *Language – Literature – The Arts: A Cognitive-Semiotic Interface*. Frankfurt am Main; Bern: Peter Lang. P. 71–94; 90–92.
4. Drevneishye simvol-y, znaki i slova (muzhskoe, zhenskoe nachala, zmei-dragon i ogon [The ancient symbols, signs and words (the masculine, the feminine, dragon-serpent and fire)]. URL: <https://historiosophy.ru/drevnejshie-simvol-y-znaki-i-slova/>.
5. Feldman Barrett, L. (2018). *Yak narodzhuiusia emotsii [How Emotions Are Made]*, Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia, 480 p.
6. Khuty, I.P. (2016). Multimodalnost akademicheskogo diskursa kak usloviie ego kommunikativnoy uspehnosti [Multimodality of academic discourse as a condition for its communicative success]. *Vestnik Aдыгейского gosudarstvennogo universiteta*. Serii 2: Filologiya I iskusstvovedenie, 1 (172). P. 90–95.
7. Kress, G. (2009). *What Is Mode? A Handbook of Multimodal Analysis* [ed. by C. Jewitt]. London – New York: Routledge. P. 54–67.
8. Lagodina, E.V. (2012). *Arhitektura kak tekst. Semioticheskij analiz arhitekturnogo prostranstva*. [Architecture as text. Semiotic analysis of architectural space] *Severo-Kavkazskiy psihologicheskij vestnik*, 10/2, 47–49. *Rostov-na-Donu*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/arhitektura-kak-tekst-semioticheskij-analiz-arhitekturnogo-prostranstva/viewer>.

9. Nostalgia (Nostalghia) reviews. URL: https://www.rottentomatoes.com/m/nostalgia_1984/reviews.
10. O prirode nastolgi [About the nature of things]. URL: <http://tarkovskiy.su/texty/Tarkovskiy/Bachmann.html>.
11. Psykhofiziologichnyi vplyv kolyoru na lyudynu [Psychophysiological effect of colors on humans]. URL: https://www.koloristika.in.ua/t_pvk.php.
12. Sadokhin, A.P. (2004). Teoriia i praktika mezhkulturnoy kommunikatsii: Uchebnoie posobiie. [Theory and practice of intercultural communication: handbook]. Moscow: Yuniti-Dana, 271 p.
13. San Galgano Abby. Italy. URL: <https://www.castellitoscane.com/abbazia-san-galgano/>.
14. Sorokina, Yu.V. (2017). Poniatie multimodalnosti i voprosy analiza multimodalnogo lektsionnogo diskursa [The concept of multimodality and the analysis of multimodal lecture discourse]. Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki, 10 (76). Ch. 1. S. 168–170. Tambov: Gramota. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-multimodalnosti-i-voprosy-analiza-multimodalnogo-lektsionnogo-diskursa/viewer>.
15. Tolkovy slovar Ushakova [Thesaurus by Ushakov]. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/982202>.
16. Torop, P. (2015) Totalnyi pereklad: monografiya [Total translation: monography]. Vinnytsia: Nova Knyha. 264 p.

*Стаття надійшла до редакції 06.10.2020.
The article was received October 6, 2020.*

УДК 811.112.2'255 = 161.2

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-18>

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ

Олексишина Лариса Георгіївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

larysa_oleksyshyna@ukr.net

orcid.org/0000-0002-7946-3563

Вірстюк Ірина Олегівна,

студентка 6 курсу факультету іноземних мов

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

irina.virstiuk@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2831-8064

Актуальність даного дослідження полягає в необхідності аналізу вимог сучасного ринку письмових перекладів шляхом з'ясування першорядних завдань, що постають перед перекладачами, та виокремлення перекладацьких труднощів і проблем, які повинні в подальшому бути врахованими під час формування освітньої програми «Німецько-український переклад та переклад із другої іноземної мови», а також окреслення навиків, які повинні здобувати майбутні перекладачі під час навчання. Об'єктом дослідження є типи письмових текстів, на переклад яких нині існує найбільший попит в Україні. Предметом дослідження стали стратегії та методи здійснення різних видів письмових перекладів, зокрема й нова для українського перекладацького ринку стратегія «транскреція».

Мета дослідження полягає в огляді й аналізі найчастотніших видів письмових перекладів в Україні, а також з'ясуванні особливостей застосування транскреції як однієї зі стратегій перекладу. Завдання дослідження полягає у здійсненні анкетування професійних перекладачів в Україні з метою моніторингу типів завдань та типів текстів на сучасному перекладацькому ринку; в аналізі отриманих даних і формулюванні пропозицій щодо актуалізації робочих програм за спеціальністю «Переклад»; проведенні аналізу, яка частка та які типи текстів потребують застосування перекладацької стратегії транскреції.

Методи. Щоб досягнути мети дослідження, було використано порівняльний аналіз та метод суцільної вибірки. Для збирання інформації використано метод анкетування. Для створення наукової концепції дослідження використовувалася метод добору наукової літератури.

Основними термінами нашого дослідження є «письмовий переклад», «стратегії перекладу» та «транскреція». З погляду функціональної і комунікативної спрямованості розрізняють художній, суспільно-політичний та спеціальний переклад. Останніми роками виник новий термін «транскреція» на позначення проміжної ланки між перекладом та створенням нового тексту.

Результати. У рамках наукового дослідження проведено онлайн-опитування «Сучасні особливості здійснення письмового перекладу в Україні». Ми проаналізували 31 анкету й отримали такі результати:

- найбільш частотнішим видом перекладу є спеціальний переклад;
- збільшується попит на переклад ІТ-тематики та текстів соціальних мереж;
- більшість опитаних не використовують програми автоматичного перекладу, проте зазначають, що переклад за допомогою програмного забезпечення поступово витісняє конвенційний письмовий переклад;
- збільшення числа перекладачів-фрілансерів;
- збільшення попиту на переклад маркетингових та рекламних текстів;
- термін «транскреція» набуває все більшого поширення.

Висновки. Отже, сучасний перекладацький ринок зазнає суттєвого впливу через розвиток новітніх технологій. Передусім набувають популярності переклади в галузях ІТ і маркетингу; під час перекладу використовують усе більше технічних засобів.

Ключові слова: письмовий переклад, спеціальний переклад, суспільно-політичний переклад, транскреція, стратегії перекладу, сучасний перекладацький ринок, анкетування.

THE MODERN SPECIFICS OF WRITTEN TRANSLATION IN UKRAINE

Oleksyshyna Larysa Heorhiivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of German General and Comparative Linguistics

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

larysa_oleksyshyna@ukr.net

orcid.org/0000-0002-7946-3563

Virstiuk Iryna Olehivna,

6th year Student of the Faculty of Foreign Languages

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

irina.virstiuk@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2831-8064

The topicality of the study lies in the need to analyze the requirements of the modern translation market by clarifying the priority tasks that translators face and highlighting translation difficulties and problems that should be taken into account in the formation of the educational program "German-Ukrainian Translation and Translation from A Foreign Language". The object of the research is the types of written texts, the translation of which is currently in great demand in Ukraine. The subject of the study is strategies and methods of various types of written translations, including a new strategy for the Ukrainian translation market "transcreation".

Purpose. *The purpose of the study is to review and analyze the most common types of translation in Ukraine and to spread the use of transcreation as one of the translation strategies. Research objectives are the following: to analyze the theoretical sources on this topic; to conduct a survey among the professional translators in Ukraine in order to monitor the types of tasks in the modern translation market; to analyze the data obtained and explore the features of translation of the most frequently mentioned types of texts in the survey; to analyze what part of the texts requires the application of the translation strategy of "transcreation".*

Methods. *To achieve the goal of the study, comparative analysis and the method of continuous sampling were used. A questionnaire method was used to gather information. To create a scientific concept of the study, the method of selection of scientific literature was used.*

The main terms that are used in our study are "translation", "translation strategies" and "transcreation". From the point of view of functional and communicative orientation, there are artistic, socio-political and special types of translation. In recent years, a new term "transcreation" has appeared to denote an intermediate link between translation and the creation of a new text.

Results. *As part of the research, an online survey "Modern Features of Translation in Ukraine" was conducted. We have analyzed 31 responses and obtained the following results:*

- *the most frequent type of translation is the special translation;*
- *the demand for translation of IT topics and texts of social networks is increasing;*
- *the majority of respondents do not use automatic translation programs, but emphasize that the translation with the help of these programs is gradually displacing the conventional translation;*
- *the number of freelance translators is increasing;*
- *the demand for translation of marketing and advertising texts is on the rise;*
- *the term "transcreation" is becoming more common.*

Conclusions. *Thus, the modern translation market has been significantly influenced by the development of new technologies. First of all, translations in the fields of IT and marketing are gaining popularity; more and more technical means are used during translation.*

Key words: *written translation, special translation, socio-political translation, transcreation, translation strategies, modern translation market, questionnaire.*

1. Вступ

На сучасному етапі Німеччина є другим за важливістю торговельним партнером України, крім того, співпраця поширюється теж на медицину, машинобудування, освіту, культуру, сферу інформаційних технологій та інші галузі. Цей чинник сприяє потребі підготовки професійних перекладачів, які здійснюватимуть письмові переклади вузькоспеціалізованих текстів. Наше дослідження покликане

з'ясувати вимоги сучасного перекладацького ринку та відповідно до цього сформулювати рекомендації для адаптації навчальних програм до цих вимог.

Мета дослідження полягає в огляді й аналізі найчастотніших видів письмових перекладів в Україні і поширенню застосування транскреції як однієї зі стратегій перекладу. Ми поставили перед нашим дослідженням такі **завдання**: проведення опитування професійних перекладачів в Україні з метою моніторингу типів

завдань та типів текстів на сучасному перекладацькому ринку; аналіз отриманих даних та формулювання пропозицій щодо актуалізації робочих програм за спеціальністю «Переклад»; проведення аналізу, яка частка та які типи текстів потребують застосування перекладацької стратегії транскреації.

Методи. Щоб досягнути мети дослідження, було використано порівняльний аналіз та метод суцільної вибірки. Для збирання інформації використано метод анкетування. Для створення наукової концепції дослідження використовувався метод добору наукової літератури.

2. Аналіз теоретичного доробку з аналізованого питання

Письмовий переклад – це одна з форм перекладу, коли письмовий текст оригіналу передається письмовим текстом перекладу. Письмовий переклад має низку класифікацій. З погляду функціональної і комунікативної спрямованості розрізняють художній, інформативний або суспільно-політичний та спеціальний переклад (Алимов, 2006). Важливим терміном у перекладознавстві є «стратегія перекладу», це програма здійснення перекладацької діяльності, що формується на основі загального підходу перекладача до виконання перекладу в умовах певної комунікативної ситуації двомовної комунікації, яка визначається специфічними особливостями цієї ситуації і метою перекладу, а також визначає характер професійної поведінки перекладача в рамках певної комунікативної ситуації (Сдобников, 2011: 166–172). Традиційно виділяють такі групи стратегій, як: форенізація, доместикація, нейтралізація. Однак протягом останніх років виник новий підхід до перекладу, який назвали «транскреація». У рекламній індустрії під транскреацією розуміють «переклад рекламного тексту іншою мовою з урахуванням мінливих культурних умов і контекстів» (Transkreation und Adaptation). У процесі транскреації перекладач передає основний зміст та емоційне навантаження текстів за допомогою абсолютно відмінних від вихідної мови засобів цільової мови, тобто це процес, що перебуває між перекладом та творенням нового тексту. Вдаються до транскреації переважно під час роботи з рекламними текстами (реклама, брошури й аналогічні глянцеви продукти), а також щодо так званих «іміджевих текстів» – текстів, важливих для іміджу торговельної марки. Тут ідеться не тільки про аналіз задуму тексту, а й про те, який культурно-специфічний «багаж» він несе і які цінності та мовні асоціації він передбачає в читача.

Різниця між транскреацією і перекладом полягає в тому, що переклад найчастіше використовується для ділових паперів або документів із природничих наук / ІТ, точність яких має першорядне значення. Перекладачі також повинні мати кваліфікацію і знання в конкретній галузі, як-от медицина, юриспруденція, бухгалтерська облік або автомобілебудування. Водночас деякі перекладачі мають змогу проявити креативність через свої переклади, особливо під час проведення маркетингових або рекламних кампаній. Саме тоді у гру вступає транскреація (What are the differences).

3. Результати анкетування

У рамках наукового дослідження було проведено онлайн-опитування «Сучасні особливості здійснення письмового перекладу в Україні». За допомогою інструменту Google Форми ми створили анкету, яка містила 20 питань і 1 позицію в кінці, з можливістю внесення зауважень, які виникли під час анкетування (див. Зразок анкети). Під час анкетування було зібрано електронні адреси опитаних з метою ідентифікації кожної анкети, а також підтвердження, що анкетування було проведено серед реальних людей. Інші дані, які б засвідчували особу, не були зібрані.

Запит на проходження анкетування був надісланий на електронні адреси перекладацьких бюро в Чернівцях, а також місцевим перекладачам у Чернівцях, які займаються перекладом як основною діяльністю і додатковою.

Анкетування не було обмежене Чернівцями. Ініціативна група, що об'єднує професійних перекладачів художньої та нехудожньої літератури, дослідників і культурних менеджерів, Translators In Action (Перекладачі в дії) опублікувала запит на проходження анкети на своїй офіційній сторінці у Facebook. Також на сторінці ще однієї спільноти у Facebook «Український переклад» нам було дозволено розмістити оголошення про анкетування. Завдяки цьому, а також поширенню інформації про анкетування іншими перекладачами, ми можемо говорити про всеукраїнське опитування. Ми отримали 31 анкету. У цій статті ми пропонуємо ознайомитися з результатами анкетування «Сучасні особливості здійснення письмового перекладу в Україні».

Стать опитаних: 81,1% жінок і 12,9% чоловіків. 19 опитаних мають диплом магістра, 6 – бакалавра, 3 – спеціаліста, 1 особа є кандидатом філологічних наук, 1 – доктор філософії, 1 особа з вищою незакінченою освітою.

61,3% опитаних здобули перекладацьку освіту. 6% вивчали переклад та іноземну філологію разом. 18% респондентів

вказали філологічні спеціальності: німецька, англійська, українська філологія, прикладна лінгвістика, теорія й історія літератури, компаративістика. Інші вказані спеціальності: викладач історії, юрист, маркетинг, видавнича справа та редагування, радіоелектронні апарати, журналістика.

Найпопулярніша пара мов – англійсько-українська (31%). На другому місці німецько-український переклад (19,4%). Українсько-англійською мовною парою послуговуються 10,3% опитаних, німецько-українською – 8,6%, французько-українською – 5,2%, польсько-українською – 3,4%, німецько-російською – 3,4%, російсько-українською – 3,%. Такі мовні пари становлять по 1,7%: англійсько-російська, італійсько-українська, російсько-німецька, іспансько-українська, румунсько-українська, німецько-турецька, білорусько-українська, українсько-білоруська, чесько-українська.

48,4% опитаних займаються письмовим перекладом, такий самий відсоток, а саме 48,4%, вказали письмовий і усний. Тільки одна особа зазначила, що займається лише усним перекладом.

19,4% опитаних мають перекладацький стаж 3 роки, 16,1% опитаних – 2 роки, ще 16,1% – 1 рік, 9,7% – 12 років, 9,7% – 4 роки, 6,5% – 5 років, 3,2% мають 11, 14, 15, 20 років стажу, 9,7% опитаних ще не мають перекладацького стажу.

Переважає форма зайнятості – це вільна форма, тобто фріланс, яку вказали 20 осіб. 5 осіб працюють штатними перекладачами в бюро, мовних школах, в адміністративних або держаних установах, 3 опитаних – позаштатні перекладачі. Водночас 67,7% вказали переклад своєю додатковою професійною діяльністю, для 32,3% переклад все ж становить основне джерело доходу.

4. Найчастотніші види письмових перекладів

Найчастіше перекладачі працюють зі спеціальними перекладами, серед яких основними є технічні, юридичні та наукові тексти. Рідше перекладають тексти з IT-галузі, економіки та медицини. Військові тексти майже ніколи не опрацьовують.

Перекладачі, які працюють з вузькогалузевими текстами, назвали такі основні способи тематичного та лексичного опанування сфери, у якій вони працюють: самостійне опрацювання матеріалу, практика, співпраця з іншими фахівцями, участь у тематичних заходах, заняття з більш досвідченими колегами, читання багатьох бекграундних текстів, заглиблення в термінологію, ознайомлення з фаховою літературою,

перечитування статей українською мовою для розуміння термінів та контексту, робота з паралельними текстами тощо.

Друге місце за частотністю посідають суспільно-політичні й інформативні переклади. До них відносять і офіційно-ділові тексти. Найчастіше перекладають тексти адміністративної тематики, тобто протоколи, заяви тощо, рідко – ділову переписку, ніколи – державні переклади. Також до суспільно-політичного й інформативного перекладу належать газети, журнали, статті на вебсайтах, рекламні оголошення, брошури, оголошення про вакансії, каталоги продукції. З попередньо переліченого найчастіше перекладають статті на вебсайтах. Усі інші види текстів перекладають рідко або ніколи.

Крім того, в анкеті ми попросили вказати 5 типів тексту, які опитаним доводиться найчастіше перекладати. Ось результати, викладені відповідно до частотності:

- особисті документи (свідчення про народження або шлюб тощо);
- документи про навчання (студентська залікова, довідка про навчання, диплом);
- медична документація різних типів (медичні довідки тощо);
- технічна документація (інструкції з експлуатації тощо);
- статті різної тематики для журналів і вебсайтів, пости в соцмережі;
- офіційні документи (угоди, довідки, накази тощо);
- рекламні брошури;
- наукові тести: статті, анотації до статей, автореферати, дисертації;
- бізнес-контракти, ділова переписка;
- художня література (трилери, наукова фантастика, оповідання), нехудожня література (економіка, психологія, історія, менеджмент);
- різні типи юридичних довідок і свідчення, судова документація;
- статті політичного характеру, дипломатичні листи.

Під час викладання за спеціальністю «Переклад» варто особливо звертати увагу на тексти вказаної тематики, а саме ознайомлюватися з їхніми структурними та лексичними особливостями, комунікативними функціями та жанровими особливостями, опанувати термінологію в найбільш затребуваних галузях.

Також ми дізналися, чи використовують у своїй роботі перекладачі системи автоматичного перекладу. 61,3% опитаних дали заперечну відповідь. 22,6% осіб використовують SDL Trados, 6,5% – SmartCat. Інші

згадані системи Wordfast Classic, OmegaT, Memsource, MemoQ, Across.

Зміни у світі стосуються також і перекладацького ринку. Ми отримали роздуми перекладачів, як змінився переклад останніми роками і які зміни його очікують. Популярною є думка, що ринок поступово збільшується і в майбутньому теж збільшуватиметься попит на різні види перекладу. Опитані перекладачі зазвичай виділяли також, які ж види перекладу виходять на перший план. Абсолютна більшість зазначили, що зріс попит на переклад текстів ІТ-тематики, маркетингових текстів, на переклад та редагування статей для вебвидань і вебсайтів, соціальних мереж. Було додано, що завдяки певним іноземним інвестиціям у різні сфери збільшився попит на вузькопрофесійних перекладачів, наприклад, у галузі сільського господарства. Також переважає переклад з іноземної мови українською, а не російською, як це було попередніми роками.

46,7% опитаних згодні із твердженням, що протягом останніх років збільшився попит на переклад текстів із рекламних і маркетингових галузей. Тоді як 53,3% не погоджуються з даною думкою.

40% респондентів знайомі з терміном «транскреація». Для 53,7% він залишається невідомим. Також 47,3% перекладали тексти, де важливішою була креативність перекладу з метою зацікавити читача, аніж точність перекладу самого тексту, відповідно 60% не мали такого досвіду.

В анкетуванні було наголошено, що вимоги до якості, швидкості й оформлення перекладу теж стали вищими. З одного боку, це означає професіоналізацію, з іншого, на жаль, з'являється і не дуже якісна (або дуже неякісна) продукція.

Також був виокремлений книжковий перекладацький ринок, який почав розвиватися лише після 2014 р., після заборони ввезення книжок деяких російських видавництв і зростання попиту на україномовну продукцію. На думку одного з опитаних, нині, в умовах кризи, ринок зазнає великих збитків, і це може серйозно його підкосити, якщо держава й далі так ставитиметься до підтримки культури.

Часто було згадано нові технічні підходи до перекладу. Письмовий переклад набуває цифрового формату. Виникає багато технічних засобів, які швидкими темпами заміщують «живий» переклад. Програми для перекладу можуть запам'ятовувати перекладацькі стратегії та варіанти. Тому переклади, виконані за допомогою програм, стають дедалі якісні-

шими. Це стосується і машинних перекладів, як Google Перекладач чи DeepL Перекладач. Було підкреслено, що переклад як такий уже більше схожий на локалізування, трансформацію й уніфікацію інформації, а не переклад у класичному його розумінні.

Опитані все ж вважають, що не в усіх сферах можливе використання технічних засобів, як, наприклад, у військовій сфері, тому перекладацький ринок із високоосвіченими фахівцями й надалі має попит.

Крім того, підкреслено, що значно зросла кількість перекладачів-фрілансерів, а також перекладачів-аматорів, які, наприклад, за допомогою сервісу Google Перекладач без проблем можуть обійтися без послуг професійного фахівця, коли йдеться лише про наближене розуміння тексту.

Отже, у результаті опитування про сучасні особливості здійснення письмового перекладу в Україні ми можемо виділити такі основні тенденції на перекладацькому ринку:

- спеціальний переклад є найбільш частотним видом перекладу щодо функціонального та комунікативного спрямування;
- серед текстів спеціального перекладу домінують тексти технічної, юридичної та наукової галузей;
- збільшується попит на переклад ІТ-тематики та текстів соціальних мереж;
- більшість опитаних не використовують програми автоматичного перекладу, проте зазначають, що переклад за допомогою програм поступово витісняє конвенційний переклад;
- зростає кількість перекладачів, які працюють за вільною формою зайнятості;
- збільшується попит на маркетингові та рекламні тексти;
- стратегія «транскреація» усе більше поширюється.

Підсумовуючи результати, отримані з анкетування, ми можемо сформулювати перелік навиків, необхідних на сучасному перекладацькому ринку: знання текстових конвенцій найбільш поширених типів текстів; гнучкість мислення, креативність і глибокі культурологічні та країнознавчі знання з метою успішного здійснення транскреації; самодисципліна та вміння планувати час для фрілансерів; уміння працювати з довідковими джерелами та паралельними текстами для заглиблення у вузькогалузеві тематики, уміння працювати із замовниками перекладів, з'ясування цільової аудиторії з метою адаптації тексту для її розуміння; обізнаність із системами автоматизованого перекладу.

5. Висновки

Отже, сучасний перекладацький ринок зазнав суттєвого впливу через розвиток новітніх технологій. Хоча на першому місці за частотністю перекладів залишаються технічні та наукові тексти, усе ж переклади з галузей інформаційних технологій та маркетингу набувають популярності. Крім того, під час перекладу використовують усе більше технічних засобів, які допомагають отримати якісніший і швидший результат. Та все ж про витіснення машинним перекладом традиційного перекладу не варто говорити. Під час підготовки майбутніх перекладачів треба звертати увагу на формування навиків, необхідних для успіху на перекладацькому ринку праці.

ЗРАЗОК АНКЕТИ

1. Електронна адреса.
2. Вкажіть статтю.
3. Вкажіть ступінь вищої освіти.
4. Чи здобули Ви освіту саме за фахом перекладача? (Якщо ні, то вкажіть, який фах Ви вивчали в закладі вищої освіти?).
6. З якими мовними парами Ви працюєте?
7. Яким типом перекладу Ви займаєтесь?
8. (Якщо Ви вивчали переклад) Чи вважаєте Ви, що навчання в університеті дало Вам потрібні знання в галузі перекладу?
9. Вкажіть перекладацький стаж.
10. Вкажіть форму зайнятості (штатний / позаштатний перекладач у бюро перекладів, фрілансер тощо).
11. Чи є робота перекладача Вашим основним джерелом доходу?
12. З якими видами письмового перекладу Ви найчастіше працюєте?
13. З якими видами спеціального перекладу Ви найчастіше працюєте?
14. Якщо Ви займаєтесь спеціальними перекладами, тоді коротко опишіть, як Ви опанували галузь, в якій перекладаєте (наприклад, самостійне опрацювання тощо). Будь ласка, вкажіть галузь.
15. Які офіційно-ділові тексти Ви найчастіше перекладаєте?
16. Які суспільно-інформативні тексти Ви найчастіше перекладаєте?
17. Вкажіть, будь ласка, 5 типів тексту, які Вам доводиться найчастіше перекладати (наприклад, довідка про навчання, рекламні брошури тощо)
18. Чи використовуєте Ви у своїй роботі системи автоматичного перекладу, напри-

клад: SDL Trados, CAT Tools тощо? Якщо так, вкажіть, які саме.

19. Чи можете Ви стверджувати, що останніми роками збільшився попит на переклад текстів із рекламних і маркетингових галузей?

20. Чи знайомі Ви з терміном «транскреція»?

21. Чи доводилося Вам перекладати тексти, де важливішою була креативність перекладу з метою, наприклад, зацікавити читача, аніж точність перекладу самого тексту?

22. Як, на Вашу думку, змінився перекладацький ринок за останні 10–15 років, які зміни його очікують у наступні роки?

23. Якщо у Вас виникли зауваження до анкети, Ви можете вказати їх тут. Буду рада їх прочитати і взяти до уваги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Українсько-німецькі відносини на сучасному етапі. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/ZPU/57.htm> (дата звернення: 13.07.2020).
2. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : учебное пособие. 4-е изд., испр. Москва : КомКнига, 2006. 160 с.
3. Сдобников В.В. Стратегия перевода : общее определение. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2011. Вып. № 1. 166–172 с.
4. Transkreation und Adaptation. URL: <https://www.triacom.com/content.services/transcreation.de.html> (дата звернення: 13.07.2020).
5. What Are The Differences Between Translation And Transcreation? URL: <https://gtelocalize.com/differences-between-translation-and-transcreation/> (дата звернення: 13.07.2020).

REFERENCES:

1. Ukrainsko-nimetski vidnosyny na suchasnomu etapi. [Ukrainian-German relations at the present stage]. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/ZPU/57.htm> [in Ukrainian].
2. Alimov V.V. Teoriya perevoda. Perevod v sfere professional'noj kommunikacii [Translation in the field of professional communication] : ucheb. posobie, 4-e izd., ispr. Moskva : KomKniga, 2006. 160 s [in Russian].
3. Sdobnikov V.V. Strategiya perevoda : obshchee opredelenie : [Translation strategy : general definition] : Vestnik Irkutskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta. Vypusk № 1, 2011. 166–172 z. [in Russian].
4. Transkreation und Adaptation. URL: <https://www.triacom.com/content.services/transcreation.de.html>.
5. What are the differences between translation and transcreation? URL: <https://gtelocalize.com/differences-between-translation-and-transcreation/>.

*Стаття надійшла до редакції 17.09.2020.
The article was received September 17, 2020.*

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-19>**ЯК ПЕРЕКЛАСТИ ГОЛОВОЛОМКУ І НЕ ЗЛАМАТИ ГОЛОВУ**

Ребрій Олександр Володимирович,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
rebrii1967@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4912-7489

Панькова Анна Вадимівна,
аспірантка кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
anytka588@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4495-8627

Статтю присвячено висвітленню особливостей перекладацького відтворення анаграм в англо-українському художньому перекладі. Актуальність дослідження зумовлено приналежністю анаграми як різновиду мовних головоломок до глобальної категорії мовної гри, а отже й до перекладацьких труднощів, подолання яких дозволяє краще усвідомити творчий потенціал перекладу та можливості мови як системного утворення. Об'єктом дослідження виступає анаграма як форма мовної гри, що полягає в переставленні літер у слові / словосполученні / реченні, внаслідок чого утворюється нове слово / словосполучення / речення, що й призводить до певного стилістичного ефекту – загадкового, комічного тощо. Предметом дослідження є структурно-семантичні та комунікативно-функціональні особливості перекладу анаграми як складника художнього твору. Метою роботи є визначення оптимальних та реальних стратегій та чинників відтворення анаграм як різновиду головоломок, форми мовної гри та типу перекладацьких труднощів з англійської мови українською на основі їхніх жанрово-стилістичних, структурно-семантичних та комунікативно-функціональних параметрів. Перекладознавче опрацювання анаграми ґрунтується на релевантних положеннях літературознавства та мовознавства з урахуванням когнітивних та культурологічних чинників її формування та функціонування. З позицій когнітивної психології дія анаграми пояснюється на основі психологічного механізму праймінгу (також «фіксування установки» або «ефекту передування»), а її мнемонічна роль в межах художнього текстотворення визначається здатністю «схопити» та посилити фрагмент ментального або пережитого досвіду автора та збудувати його у пам'ять читача. З позицій теорії перекладацьких труднощів анаграма тлумачиться як стилістичний прийом, внаслідок якого утворюється оказіональна одиниця, переклад якої ускладнюється через відсутність узуальних відповідників або неможливість їхнього використання. З позицій теорії мовної гри, анаграма тлумачиться як неконвенційне використання / поєднання мовних знаків, іншомовне відтворення якого вимагає від перекладача значних творчих зусиль задля збереження функціонального навантаження оригіналу. Алгоритмічний підхід до моделювання перекладу анаграми дозволяє сформулювати п'ять потенційних перекладацьких стратегій: адекватного перекладу, компенсації, формального перекладу, перенесення та опущення. Аналіз мовного матеріалу показав використання чотирьох із п'яти стратегій (за винятком опущення, яке, очевидно, є найрадикальнішим варіантом вирішення будь-яких перекладацьких труднощів), вибір між якими здійснюється на основі як об'єктивного (мовного), так і низки суб'єктивних (контекстно-ситуативного, нормативного, особистісного тощо) чинників.

Ключові слова: анаграма, головоломка, мовна гра, перекладацькі труднощі, стратегія.

HOW TO TRANSLATE A PUZZLE AND NOT TO GET PUZZLED

Rebrii Oleksandr Volodymyrovych,
Doctor of Philology, Professor,
Head of Mykola Lukash Translation Studies Department
V.N. Karazin Kharkiv National University
rebrii1967@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4912-7489

Pankova Anna Vadymivna,
Postgraduate Student at Mykola Lukash Translation Studies Department
V. N. Karazin Kharkiv National University
anytka588@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4495-8627

The article deals with the specifics of reproducing anagrams in English-Ukrainian literary translation. The relevance of the research is determined by the reference of anagrams as a form of linguistic puzzles to the global category of language games and thus, to translation difficulties the resolution of which allows to better comprehend creative potential of translation and possibilities of language as a systemic formation. The object of research is anagram as a variety of language games that lies in rearranging letters of a word / word combination / sentence as a result of which a new word / word combination / sentence bearing a particular stylistic effect – comic, enigmatic, etc. – is formed. The subject of the research is structural, semantic and functional characteristics of translating anagrams within literary works. The aim of the research is to determine potential and real strategies as well as factors that have an impact on reproducing anagrams as a form of linguistic puzzles, variety of language games and type of translation difficulties from English into Ukrainian proceeding from their genre, stylistic, structural, semantic, functional, etc. parameters. Translatological investigation of anagrams is based on the relevant provisions of literary studies and linguistics with regard to cognitive and cultural circumstances of their formation and functioning. From the standpoint of cognitive psychology, the anagrammatic effect is explained by the mechanism of priming, and its mnemonic role within literary text is determined by the ability “to catch” and intensify the fragment of the author’s mental or behavioral experience and to incorporate it into the reader’s memory. From the standpoint of the theory of translation difficulties, anagram is defined as a stylistic device that leads to the formation of a nonce unit whose translation is problematized by the absence of a regular equivalent or impossibility of its use. From the standpoint of the theory of language games, anagram is defined as an unconventional use / combination of linguistic signs whose translation requires from the translator considerable creative effort for preserving functional potential of the original anagram. Algorithmic approach to modeling anagrams’ translation allows to formulate five potential strategies: adequate translation, compensation, formal translation, transfer and omission. The analysis of the research material showed the use of the four out of five strategies (with exception of omission which is evidently the most radical variant of resolving any type of translation difficulties); the choice among the strategies is made on the basis of both objective (linguistic) and subjective (contextual, situational, normative, individual, etc.) factors.

Key words: anagram, language game, puzzle, strategy, translation difficulties.

1. Вступ. Головоломка є родовим поняттям, що об’єднує велику кількість онтологічно різнорідних об’єктів, в тому числі й мовних. Невипадково, що головоломка визначається у максимально загальному розумінні як «складна загадка або задача, для розв’язання якої потрібна кмітливість» (Головоломка, 1970–1980: 113). Водночас дефініції окремих різновидів головоломок часто бувають доволі розлогими, якщо в них акцентується галузь (логічні, мовні, математичні, фізичні, хімічні тощо), функція (навчальні, розважальні, розвиваючі тощо), форма, спосіб творення чи інструментарій (предметні, механічні, усні, письмові, друковані тощо), цільова аудиторія (дитячі, дорослі, жіночі, чоловічі тощо) або інші релевантні характеристики. Візьmemo для прикладу об’єкт нашого дослідження – анаграму, яка дефінується як літературний прийом /стилістична фігура (галузь), який/яка «використовується з метою римунвання чи створення різних ефектів, зокрема комічного» (функція) і полягає в «переставленні літер у слові, завдяки чому витворюється нове значення, прочитуване у зворотному напрямку» (форма/спосіб створення) (Гром’як, 2007: 35). Аналогічну ситуацію спостерігаємо, зокрема, і в англійській мові, де анаграма визначається як «форма мовної гри (галузь), в якій літери слова переставляються таким чином, аби сформувані нове слово або фразу» (форма / спосіб творення) і яка використовується «в літературі (галузь) не як безглузде розташування слів або літер»,

адже «має на меті пародіювання, критику або прославляння суб’єкта, позначеного вихідним словом (функція)» (Anagram) (*Тут і далі переклад наш – О.Р., А.П.*). Ці визначення (як і інші, подібні до них) можуть виявитися корисними при вивченні предмету нашого дослідження – особливостей перекладу анаграми, оскільки дозволяють краще уявити три головних складника будь-яких перекладацьких труднощів, які значною мірою визначають стратегію та спосіб їхнього іншомовного відтворення – форму, значення та функцію.

Таким чином, актуальність нашої розвідки зумовлено приналежністю головоломок взагалі та анаграми, зокрема, до глобальної категорії мовної гри, а отже й до перекладацьких труднощів, подолання яких в межах будь-якої мовної пари дозволяє краще усвідомити творчий потенціал перекладу та можливості мови як системного утворення.

Мета роботи полягає у визначенні оптимальних та реальних стратегій та чинників відтворення анаграм як різновиду головоломок, форми мовної гри та типу перекладацьких труднощів з англійської мови українською на основі виокремлення та вивчення їхніх жанрово-стилістичних, структурно-семантичних та комунікативно-функціональних параметрів.

Матеріал та методи дослідження. Анаграма, як і багато інших різновидів мовних головоломок, може розглядатися як окремий жанр (Бубнов, 2009; Anagram) або літера-

турна/художня форма (Коновалова, 2008), тобто як самостійний текст, а може – як стилістичний прийом в межах художнього твору. Нашу увагу привертає використання анаграм в художній літературі, оскільки саме в цьому випадку вони найчастіше потрапляють у фокус уваги перекладачів, а отже й перетворюються на потенційний *material* перекладознавчих розвідок. Анаграма як атрибут витонченої словесності зародилася в античному світі, проте пишно розквітла в європейській бароковій літературі за доби класицизму. Недарма саме ім'я найвеличнішого письменника цієї доби Вільяма Шекспіра визнають сповненою символічним змістом анаграмою: *Shakespeare – shake spear* («потрясати списом»). Дослідники знаходять численні анаграми в сонетах Великого Барда (Dodsworth, 2017), а в назві його знаменитої трагедії «Гамлет» насправді приховане ім'я іншого принца із середньовічної скандинавської легенди: *Hamlet – Amleth*. Цікаво, що в українських перекладах цю анаграму втрачено, адже *Amleth* транскодується українською як «Амлед». Анаграмами захоплювалися й інші англійські класики в наступні сторіччя: Джонатан Свіфт у XVIII та Льюїс Керролл у XIX. В сучасній англійській літературі анаграми знаходимо переважно у творах пригодницького жанру, розрахованих як на дитячу (Лемоні Снікет, Джоан Ролінг), так і на дорослу (Ден Браун) аудиторію.

Методи дослідження зумовлено його комплексним характером. Так, літературознавчий аналіз дозволив виявити особливості функціонування анаграм в англійській літературі різних історичних періодів; на основі структурно-семантичного аналізу було з'ясовано формальні та змістові характеристики анаграм; комунікативно-функціональний аналіз показав, яку роль грають анаграми у площині художнього твору; врешті-решт, порівняльний аналіз визначив, яким чином жанрово-стилістичні, структурні, семантичні та функціональні характеристики анаграм, розкриті за допомогою вказаних вище філологічних методів, визначають перекладацьку стратегію і спосіб їхнього відтворення в англо-українському напрямку перекладу.

Теоретичне обґрунтування дослідження. Науковий підхід до вивчення анаграм було започатковано батьком лінгвістичного структуралізму Фердинандом де Соссюром, який висунув доволі сміливе й неочікуване припущення про те, що анаграма лежить в основі всієї індоєвропейської поезії. Соссюр вважав

анаграму не стільки художнім, скільки функціональним явищем сакральної природи, адже «підґрунтям для появи анаграм могло би бути релігійне уявлення, згідно з яким звернення до бога, молитва, гімн не сягають своєї мети, якщо до їхнього тексту не включено склади з імені бога» (Соссюр, 1977: 642). На думку Девіда Шепарда, Соссюрівська теорія анаграм дозволяє припустити, що, «якби можна було показати, що навіть найстаріші індоєвропейські тексти... самі є продуктом анаграмічного відношення до мови, то й усі наступні літератури, що вийшли з цього джерела, лінгвістично та ідеологічно пов'язані в єдиній анаграмічній матриці» (Shepherd, 1982: 523). Ідеї Соссюра стали джерелом натхнення та поштовхом для вивчення інших аспектів анаграм, зокрема, філософсько-семіотичного. Так, відомий семіотик В'ячеслав Іванов, аналізуючи перехід семіотики від знака-слова до знака-тексту, піднімає проблему дискретних одиниць текстуального смислотворення, що (нерідко) залишаються неусвідомленими. «З цієї точки зору значний інтерес становить явище анаграм», завдяки якій «в ключовому слові тексту вичленовуються його складники – дискретні елементи – фонемі, до яких підбираються відповідні частини в інших словах тексту, внаслідок чого весь цей текст стягується в єдине ціле» (Іванов, 2004: 123). Геннадій Берестнев далі розвиває цю ідею на прикладі філософського дискурсу, де анаграми утворюють «своєрідні 'точки зборки', завдяки яким [цей] дискурс отримує додаткове обґрунтування цілісності» (Берестнев, 2014: 64).

Михайло Гронас пропонує когнітивний погляд на природу та функцію анаграм (в Соссюрівському розумінні) на основі психологічного механізму праймінгу (також «фіксування установки» або «ефекту передування») (Gronas, 2009). Одним із найбільш відомих є визначення праймінгу як «зміни здатності впізнати об'єкт або вилучити з пам'яті інформацію про нього внаслідок особливої попередньої зустрічі з цим об'єктом» (Schacter, 1998). Отже, Гронас вважає, що «анаграма може насправді бути проявом перцептивного або семантичного праймінгу і через це забезпечувати мнемонічну підтримку поетичному висловленню» (Gronas, 2009: 184). Тут треба пояснити, що «під перцептивним праймінгом мають на увазі праймінг, заснований на зовнішній схожості прайма (тобто, слова-стимулу, яке активізує пам'ять – *O.P.*, *A.P.*) з цільовим об'єктом (тобто, словом-

результатом, яке спливає у свідомості під впливом прайма – *О.Р., А.П.*)» (Фаликман, 2005: 95). Семантичний праймінг, натомість, «ґрунтується на зв'язку або схожості цих об'єктів за значенням або їхній приналежності до однієї семантичної категорії» (там само).

Таким чином, «слово, що анаграмується ('слово-тема', за термінологією Соссюра) виступає потужним праймом, який породжує хвилі активації по всіх семантичних та фонологічних мережах та робить своїх фонологічних та семантичних 'сусідів' більш доступними для поета в перебігу творчого процесу, тим самим допомагаючи цим словам спливати на поверхні лінгвістичної свідомості» (Gronas, 2009: 184). Якщо механізм праймінгу пояснює когнітивно-психологічну природу анаграми, її мнемонічні властивості здатні пролити світло на ту функцію, яку вона виконує в поетичному творі: подібно до рими, розміру чи алітерації, анаграма виступає потужним засобом поетичного текстотворення, здатним «схопити та посилити фрагмент ментального або пережитого досвіду поета та вбудувати його у пам'ять читача» (там само). Водночас відмінність анаграми від інших мнемонічних засобів поезії полягає в її неочевидності, непомітності та неусвідомленості: «Якщо анаграма є наслідком семантичного та перцептивного праймінгу, варто очікувати, що вона діє в діапазоні від підсвідомого (частіше) до навмисного (рідше). Оскільки праймінг є формою імпліцитної, неусвідомленої пам'яті, його ефекти не мають сягати порогу свідомості і можуть залишатися непоміченими» (там само: 191).

Хоча, як ми показали у своєму короткому огляді, анаграма виступає об'єктом численних філологічних досліджень – на перетині мовознавства, літературознавства, семіотики та когнітології, її перекладознавче опрацювання досі залишається в статусі *terra incognita*, у зв'язку з чим нам хотілося б запропонувати своє бачення вирішення проблеми іншомовного відтворення цього явища.

Варто почати з характеристики анаграми як типу перекладацьких труднощів. Для цього ми скористаємося визначенням перекладацьких труднощів як «мовних/мовленневих утворень різних рівнів, що спричиняють перешкоди на шляху міжмовної вербальної та невербальної взаємодії внаслідок об'єктивних розбіжностей у правилах функціонування контактуючих мов, так само як і суб'єктивного сприйняття цих розбіжностей агентом перекладацької дії, від якого вима-

гаються значні творчі зусилля для їх переборення» (Ребрій, 2012: 106). Анаграма в межах художнього твору виступає стилістичним прийомом і має мовленнєву (оказіональну) природу, наслідком чого є відсутність в неї ustalених відповідників в будь-якій цільовій мові. Досить важко вписати анаграму в існуючі типології перекладацьких труднощів. Наприклад, за рівневим критерієм анаграма на основі слова може бути віднесена водночас до фонетичних / фонографічних та лексичних труднощів, а за галузевим критерієм її атрибуція взагалі залежатиме від дослідницького ракурсу і може мати прагматичний, стилістичний, когнітивний тощо характер.

Іншим перспективним напрямком перекладознавчого опрацювання анаграми є її приналежність до засобів мовної гри – феномену, який зазвичай тлумачиться досить вільно як «ті явища, коли мовець 'грає' з формою мовлення, коли вільне ставлення до форми мовлення отримує естетичне завдання, нехай навіть найскромніше. Це може бути і невибагливий жарт, і більш або менш вдалий дотеп, і каламбур, і різні види тропів (порівняння, метафори, перифрази тощо)» (Нухов, 1997: 172). Ми не згодні з тезою про те, що мовна гра має розглядатися виключно як «особливий різновид комічного», який «служує для того, аби викликати посмішку, сміх, створити жартівливий настрій або іронічне відношення» (там само: 174).

Певні уточнення до цього визначення, «в якому можна побачити елементи тавтологічності», вносить Володимир Санніков, який вказує на те, що, по-перше, мовна гра насправді є мовленнєвою, адже «реалізується в мовленні з урахуванням особливостей ситуації та особливостей співбесідника», а «ефект, результат гри okazіональний, одиничний» (Санніков, 2002: 15), а по-друге, намагаючись окреслити межі досліджуваного явища, «ми не гарантовані від використання текстів, автори яких, можливо, не мали на меті створення комічного ефекту» (там само). Погоджуючись з обома наведеними зауваженнями, зазначимо, що, на нашу думку, значно ближчим до лінгвофілософської концепції Людвіга Вітгенштейна, який і впровадив у науковий лексикон термін «мовна гра», є її розуміння як «творчого, вільного відношення до форми мовлення, неканонічного використання мови, яке дозволяє мовцю реалізовувати здатності до мовної творчості та виділити себе як мовну особистість з-поміж інших мовних особистостей» (Іванов, 2014: 6). Як наслідок, мовна гра дозволяє мовцю «реалізувати свої

лінгвокреативні здібності, продемонструвати свій індивідуальний стиль» (Нухов, 1997: 137). В аспекті досліджуваної нами анаграми цікавим видається уточнення Тетяни Грідіної про те, що «мовна гра пояснюється неканонічним використанням або комбінацією мовних засобів» (Гридина, 1996: 19).

Підхід до мовної гри як творчого використання, комбінування або створення мовних знаків в перебігу вербальної комунікації розширює не тільки арсенал засобів її реалізації, а й функціональний діапазон, до якого має бути віднесене притаманне головоломкам взагалі й анаграмі, зокрема, прагнення адресанта не тільки розважити, а й зацікавити адресанта, змусити його активізувати свій когнітивний потенціал задля ефективного вилучення прихованої інформації як стимулу для подальших дій.

Очевидно, що головним завданням перекладача при відтворенні головоломки у цільовому тексті має бути надзвичайно складне поєднання структурних, семантичних та функціональних параметрів вихідної формації, яке вимагатимете від нього значних творчих зусиль міметичного характеру: «Подібно до мистецьких об'єктів, що описуються категоріями естетики як репрезентації дійсності, ... переклади також можна представити як відображення оригіналів у цільовому культурному середовищі, створені за допомогою цільових мовних засобів на основі принципів імітаційності та імпровізаційності. Більше того, якщо ми замінимо імітаційність на звичну еквівалентність, а імпровізаційність на інтерпретацію, ми отримуємо приклад герменевтичного кола, що об'єднує лінгвістичну та культурну парадигми перекладознавства» (Rebrii, 2017: 192). Спробуємо представити можливі стратегії перекладу головоломки за допомогою популярного в (пост)радянському перекладознавстві алгоритмічного принципу, під яким розуміємо «низку дій, логічно пов'язаних, скерованих на вирішення певного завдання або класу завдань» (Ушакова, 2017: 62). Природність алгоритмічного моделювання перекладу обумовлюється його наближеністю до реального процесу формування перекладацької стратегії та прийняття в її межах окремих рішень.

У нашому випадку алгоритм перекладу анаграми виглядає наступним чином:

– якщо структуру, семантику та функцію анаграми можна передати в перекладі, використовуючи вихідний спосіб її творення та словникові відповідники задіяних в оригі-

налі одиниць, це забезпечить максимальний рівень адекватності. Таким чином, цей напрямок дій перекладача може бути схарактеризований як стратегія (1) адекватного перекладу;

– якщо стратегія (1) неможлива, перекладачеві необхідно модифікувати спосіб творення анаграми (якщо це можливо, залишаючись в межах цього стилістичного прийому) та/або замінити словникові відповідники задіяних в оригіналі одиниць на ситуативні (функціональні). В межах цього напрямку дій перекладача, який ми характеризуємо як стратегію (2) компенсації, функціональний параметр анаграми не зазнає змін;

– якщо стратегії (1) та (2) не можуть бути використані (через сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, в тому числі й через брак перекладацької креативності) перекладач змушений залишити анаграму в цільовому тексті у її вихідній формі (стратегія (3) перенесення), зберегти формальні характеристики анаграми, втративши одночасно її семантичне та функціональне наповнення (стратегія (4) формального перекладу) або вилучити її взагалі (стратегія (5) опущення). Варто додати, що стратегії перенесення та формального перекладу можуть бути частково пом'якшені за рахунок додавання перекладацьких коментарів – внутрішньотекстових або позатекстових, а стратегія опущення є можливою тільки тоді, коли анаграма не має сюжетоформуєчого характеру.

Практичні результати дослідження. До процесу анаграмування завжди залучено два слова, два словосполучення або два речення: вихідне, що виступає джерелом/стимулом, та цільове, що є результатом/наслідком. В загальному сенсі складність перекладу анаграми зумовлено мовною асиметрією, адже відповідники одиниці-джерела та/або одиниці-результату можуть мати зовсім іншу літерну чи морфемну структуру в мові перекладу, що не дозволяє зберегти формальну структуру анаграми, а отже й відтворити її значення. Проілюструємо цю тезу на прикладі відомої анаграми з циклу романів Джоан Ролінг про Гаррі Поттера. В реченні *I am Lord Voldemort* (результат) авторка приховала справжнє ім'я головного антагоніста *Tom Marvolo Riddle*. При перекладі українською мовою Віктор Морозов був змушений вдатися до зміни одного з компонентів анаграми задля збереження тієї важливої функції ідентифікації, яку вона грала в оригіналі (стратегія компенсації). Оскільки ім'я *Voldemort* має

прихований смисл (утворено від французького *vol de mort*, що означає *flight of death* – «політ смерті»), його треба було зберегти у вигляді, максимально наближеному до оригінального, а отже видозміні підлягало джерело анаграми:

*He pulled Harry's wand from his pocket and began to trace it through the air; writing three shimmering words: **TOM MARVOLO RIDDLE**. Then he waved the wand once, and the letters of his name rearranged themselves: **I AM LORD VOLDEMORT*** (Rowling, 1998: 231).

*Він витяг з кишені чарівну паличку Гарри і почав креслити нею в повітрі, написавши три мерехтливі слова: **ТОМ ЯРВОЛОД РЕДЛ**. Тоді змахнув паличкою — і літери, з яких складалося його ім'я, помінялися місцями: **Я ЛОРД ВОЛДЕМОРТ*** (Ролінг, 2002: 318).

Можна припустити, що анаграми, до складу яких входять не тільки власні, а й загальні назви, становитимуть більше проблем для перекладача у зв'язку з тим, що останні значно рідше транскодуються, а отже можуть мати відповідники, літерний склад яких не має нічого спільного з оригінальними одиницями. Прикладом тут можуть слугувати анаграми з роману Дена Брауна *"The Da Vinci Code"*:

*Without another word, Langdon pulled a pen from his jacket pocket and rearranged the letters in each line. "**O, Draconian devil! Oh, lame saint!**" was a perfect anagram of... "**Leonardo da Vinci! The Mona Lisa!**"* (Brown, 2004: 51).

В результаті анаграмування імені художника та назви його картини утворено кличні речення, які при перекладі українською могли би мати такий вигляд «О, драконівський дияволе!» та «О, кульгавий / скалічений / понівечений святий!». Безумовно, що кожне з цих речень може бути перекладено й іншими способами, однак справедливим є й припущення про те, що всі варіанти перекладу, побудовані на основі словникових відповідників, не дозволять зберегти оригінальну анаграму. Тому перекладачка твору Анжела Кам'янець робить вибір на користь стратегії перенесення, доповнюючи її коментарем у підрядкових виносках:

*Не додавши більше ані слова, Ленгдон витягнув з кишені ручку і розташував літери в кожному рядку по-новому. **O Draconian devil! Oh lame saint!** Це було ідеальною анаграмою... **Leonardo da Vinci! The Mona Lisa!*** (Браун, 2007: 69).

Повертаючись до класичних зразків анаграми, розглянемо приклад із роману-саати Свіфта *"Gulliver's travels"*. У третій частині книги *"A Voyage to Laputa, Balnibarbi,*

Luggnagg, Glubbudrib and Japan" автор згадує назву королівства, яке колись відвідав протагоніст-мандрівник:

*I told him, "that in the kingdom of **Tribnia**, by the natives called **Langden**, where I had sojourned some time in my travels, the bulk of the people consist in a manner wholly of discoverers, witnesses, informers, accusers, prosecutors, evidences, swearers..."* (Swift).

Вигадана країна, про мешканців якої герой не надто високої думки, є насправді зашифрованою в анаграмі назвою батьківщини Свіфта (*Tribnia = Britain, Langden = England*), що дає нам можливість виокремити ще одну функцію анаграми – ідеологічну, адже саме таким чином письменник намагався приховати своє критичне ставлення до політичної ситуації у Великобританії. В українському перекладі Миколи Іванова, виконаному ще у 30-ті роки минулого сторіччя, застосовано стратегію формального перекладу, а фактичну втрату анаграми дещо компенсує доданий редактором коментар:

*Я сказав йому, що в королівстві **Трибнія**, яке тамтешній народ називає **Лангден**, – там я жив під час однієї подорожі, – головна маса населення складається з викажчиків, свідків, інформаторів, обвинувачів, позивачів, очевидців, присяжних...* (Свіфт, 2009: 242).

Унікаючи зайвої прескриптивності, все ж таки зазначимо, що в цьому випадку адекватне відтворення анаграми (стратегія 1) не становить жодних труднощів, наприклад: Британія = Трибнія, Англія = Лангія. Натомість, ще один цікавий випадок анаграмування не має такого легкого вирішення. Йдеться про назву заселеної велетнями території на півночі американського континенту – *Brobdingnag*, яка, як припускається, утворена за рахунок перемішування літер з трьох англійських слів: *big, grand* та *noble*. Можливість збереження анаграми в українському перекладі зводиться нанівець завдяки двом чинникам: в її основі лежить не один власний іменник, а цілих три загальних прикметники. Тож цілком закономірно назва транслітерується як «Бробдінгнер» (стратегія формального перекладу), а анаграма втрачається.

Завершаючи свій огляд, наведемо приклад множинних перекладів анаграми з казки Льюїса Керролла *"Alice's adventures in Wonderland"*. Наявність декількох варіантів перекладу одного твору, до того ж виконаних у різні періоди, дозволяє, по-перше, порівняти стратегії окремих перекладачів та оцінити рівень їхньої креативності, а по-друге,

пересвідчитися, які погляди на відтворення того чи іншого типу перекладацьких труднощів панували в певний історичний період.

Як відомо, Керролл захоплювався різними мовними головоломками, які стали провідною ознакою його індивідуального стилю. Не оминув він своєю увагою й анаграми. Зокрема, в розділі першої книги про Алісу *“A mad tea-party”* зустрічаємо таку ситуацію:

*“Once upon a time there were three little sisters,” the Dormouse began in a great hurry; “and their names were **Elsie, Lacie, and Tilly**; and they lived at the bottom of a well –”* (Carroll, 1998 : 100).

За іменами казкових персонажів Керролл приховав справжні імена сестер Лідделл. І якщо *Tilly* є звичним скороченням від *Matilda* – прізвиська молодшої сестри Едіт, то два інших імені є анаграмами: *Elsie* становить собою транскрипцію ініціалів старшої сестри Лоріни Шарлоти (*L.C. = Lorina Charlotte*), а *Lacie* позначає саму Алісу (*Lacie = Alice*).

Перший переклад у нашому списку належить Галині Бушиній і датований 1960 роком:

– *Були собі три сестрички, – швиденько почав Вовчок, – і звали їх Ельзі, Лейсі та Тіллі. А жили вони на дні колодязя* (Керролл, 1960: 70).

Перекладачка передає імена за допомогою транскодування, тим самим обираючи стратегію формального перекладу і втрачаючи анаграму для цільового читача.

Наступним іде переклад, виконаний через сорок років після першого Віктором Корнієнком на замовлення видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»:

– *Колись давно жили собі три сестрички, – швидко заторохтів Сонько, – і звали їх Олша, Асіла і Тільда. І жили вони на дні криниці* (Керролл, 2001: 72).

Для першого імені перекладач обирає стратегію компенсації, адже Олша, очевидно, є модифікованою транскрипцією ініціалів Лоріни Шарлоти: Олша = ОлШа = ЛоШа. Можемо припустити, що Корнієнко обрав саме такий варіант через евфонічні міркування, аби уникнути небажаного співзвуччя імені персонажа з лошаком. Для другого імені перекладач обирає стратегію адекватного перекладу: Асіла = Аліса.

Останнім в нашому переліку є переклад Вікторії Наріжної для харківського видавництва «Фоліо», вперше надрукований у 2008 році:

– *Давним-давно жили собі три маленькі сестрички, – швидко заторохтів Соня, – а звали їх Елсі, Лейсі та Тіллі, і мешкали вони на дні криниці...* (Керролл, 2008: 75)

Незважаючи на певні відмінності в перенесенні імен з латиниці кирилицею (Ельзі vs Елсі), переклад Наріжної реалізує ту ж саму формальну стратегію, що й переклад Бушиної. Втім, аби принаймні частково компенсувати втрату анаграми, перекладачка додає роз’яснювальний коментар.

Висновки. Проаналізувавши літературознавчий та мовознавчий аспекти анаграми, ми отримали міцне філологічне підґрунтя для подальшого її вивчення в межах різних перекладознавчих підходів. Зокрема, у світлі теорії перекладацьких труднощів анаграма розглядається як стилістичний прийом, внаслідок якого утворюється оказіональна одиниця, переклад якої ускладнюється через відсутність узуальних відповідників або неможливість їхнього використання. З позицій мовної гри, анаграма є складним випадком неконвенційного поєднання мовних знаків, іншомовне відтворення якого вимагає від перекладача значних творчих зусиль задля збереження структурних, семантичних та функціональних параметрів оригіналу. Моделювання перекладу анаграми на основі алгоритмічного принципу дозволяє виокремити п’ять потенційних перекладацьких стратегій: адекватного перекладу, компенсації, формального перекладу, перенесення та опущення. Аналіз мовного матеріалу показав використання чотирьох із п’яти стратегій (за винятком опущення, яке, очевидно, є найрадикальнішим варіантом вирішення будь-яких перекладацьких труднощів), вибір між якими здійснюється на основі як об’єктивного (мовного), так і низки суб’єктивних (контекстно-ситуативного, нормативного, особистісного тощо) чинників.

Перспективою подальших розвідок в обраному напрямку є вивчення особливостей англо-українського відтворення інших різновидів мовних головоломок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берестенев Г.И. Философские аспекты анаграмм. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта*. 2014. Вып. 6. С. 63–71.
2. Бубнов А. Преломление слова как хлеба, или букво-логика Анны Ковальчук (ингредиенты к «словареву»). *Дети Ра*. 2009. № 11 (61). URL: <http://reading-hall.ru/publication.php?id=1248> (дата обращения: 10.08.2020).
3. Головоломка. *Словник української мови*: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 2. С. 113.
4. Гридина Т.А. Ассоциативный потенциал слова и его реализация в речи. Явление языковой игры:

- дис. ...д-ра филол. наук : 10.02.01 – Русский язык. Москва, 1996. 566 с.
5. Гром'як Р.Т., Ковалів Ю.І., Теремко В.І. Анаграма. *Літературознавчий словник-довідник*. Київ : ВЦ «Академія», 2007. С. 35.
 6. Дементьев И.О. Старая «новая мания»: анаграммы в западной политической традиции. *Ретроспектива: Всемирная история глазами молодых исследователей*. 2014. С. 98–111.
 7. Иванов В.В. Избранные труды по семиотике и истории культуры. Т. 3. Москва, 2004. Сравнительное литературоведение. Всемирная литература. Стихование. 815 с.
 8. Коновалова Ю.О. Языковая игра в современной русской разговорной речи. Владивосток : ВГУЭС, 2008. 196 с.
 9. Нухов С.Ж. Языковая игра в словообразовании. На материале лексики английского языка: дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 – Германские языки. Москва, 1997. 372 с.
 10. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
 11. Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест / за ред. Е.А. Земской. Москва : Наука, 1983. 239 с.
 12. Санников В.З. Русский язык в зеркале языковой игры. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 552 с.
 13. Соссюр Ф. Отрывки из тетрадей Ф. де Соссюра, содержащих записи об анаграммах. Труды по языкознанию : пер. с франц. яз. под ред. А. А. Холодовича / ред. М. А. Оборина; предисл. проф. Н.С. Чемоданова. Москва : Прогресс, 1977. 696 с.
 14. Ушакова А.О. Алгоритмические и эвристические механизмы мышления переводчика-лингвиста. *Вестник ПНИПУ. Проблемы языкознания и педагогики*. 2017. № 1. С. 60–67.
 15. Фаликман М.В., Койфман А.Я. Виды прайминга в исследованиях восприятия и перцептивного внимания. *Вестник Московского университета. Серия 14. Психология*. Москва 2005. № 3. С. 86–97.
 16. Anagram. Literary Devices. Definition and Examples of Literary Terms. URL: <https://literarydevices.net/anagram> (Last accessed: 10.08.2020).
 17. Dodsworth M. The Elizabethan anagram and Shakespeare's sonnets. *The Review of English Studies*. 2017. № 68(286). P. 666–688.
 18. Gronas M. Just What Word Did Mandel'shtam Forget? A Mnemonic Solution to the Problem of Saussure's Anagrams. *Poetics Today*. 2009. № 30 (2). P. 155–205.
 19. Rebrii O. Translation as an Art: A Mimetic Background. *Language – Literature – the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface. Text – Meaning – Context*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2017. Vol. 14. P. 183–196.
 20. Schacter D.L., Buckner R.L. Priming and the brain. *Review. Neuron*. 1998. Vol. 20. Issue 2. P. 185–195.
 21. Shephard D. Saussure's Vedic anagrams. *Modern Language*. 1982. Vol. 2, № 3. P. 513–523.
 2. Керрол Л. Аліса в Дивокраї : пер. з англ. В. Г. Наріжної / іл. Є. Г. Гапчинської; худож.-оформлювач С. І. Правдюк. Харків : Фоліо, 2008. 139 с.
 3. Керрол Л. Аліса в Країні Чудес; Аліса в Задзеркаллі : пер. з англ. В. Корнієнко; за ред. І. Малковича та Ю. Андруховича. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2001. 262 с.
 4. Керрол Л. Аліса в країні чудес : пер. з англ. Г. Бушиної. Київ : Радянський письменник, 1960. 247 с.
 5. Ролінг Дж. Гаррі Поттер і таємна кімната : пер. з англ. Віктора Морозова. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 352с.
 6. Свіфт Дж. Мандри Гулливера : пер. з англ. М. Іванова за ред. Р. Доценка. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009. 384 с.
 7. Brown D. The Da Vinci Code. London : Corgi, 2004. 592 p.
 8. Carroll L. The Annotated Alice: Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass / Introduction and Notes by M. Gardner. New York : Wings Books, 1998. 352 p.
 9. Rowling J.K. Harry Potter and the Chamber of Secrets. London : Bloomsbury, 1998. 251 p.
 10. Swift J. Gulliver's Travels. URL: <http://www.online-literature.com/swift/gulliver/> (Last accessed: 10.08.2020)

REFERENCES:

1. Berestenev, G.I. (2014). Filosofskie aspekty anagramm. Vestnik Baltijskogo federal'nogo universiteta im. I. Kanta [Philosophical aspects of anagrams. Bulletin of Immanuel Kant Baltic Federal University]. Vyp. 6. S. 63–71 [in Russian].
2. Bubnov, A. (2009). Prelomlenie slova kak hleba, ili bukvologika Anny Koval'chuk (ingredyenty k «slovarevu») [The refraction of a word like bread, or Anna Kovalchuk's literal logic (ingredients for the "dictionary")] Deti Ra. № 11 (61). Retrieved from: <http://reading-hall.ru/publication.php?id=1248> [in Russian].
3. Golovolomka. Slovník ukrai'ns'koi' movi (1970–1980) [Puzzle. Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 tt. / AN URSSR. Institut movoznavstva; / za red. I. K. Bilodida. Kii'v: Naukova dumka, T. 2. S. 113 [in Ukrainian].
4. Gridina, T.A. (1996). Associativnyj potencial slova i ego realizacija v rechi. Javlenie jazykovoј igry [The associative potential of a word and its implementation in speech. The phenomenon of the language game]: dis. ...d-ра filol. nauk: Moskva, 566 s. [in Russian].
5. Grom'jak, R.T., Kovaliv Ju.I., & Teremk V.I. (2007). Anagrama. Literaturoznavchij slovník-dovidnyk [Anagram. Literary dictionary-reference book]. Kyi'v: VC «Akademija», S. 35. [in Ukrainian].
6. Dement'ev, I.O. (2014). Staraja «novaja manija»: anagrammy v zapadnoj politicheskoј tradicii. Retrospektiva: Vsemirnaja istorija glazami molodyh issledovatelej [The Old New Mania: Anagrams in Western Political Tradition. Retrospective: World history through the eyes of young researchers]. S. 98–111. [in Russian].
7. Ivanov, V.V. (2004). Izbrannye trudy po semiotike i istorii kul'tury [Selected works on semiotics and cultural history]. T. 3. Moskva, 2004. Sravnitel'noe literaturovedenie. Vsemirnaja literatura. Stihovedenie, 815 s. [in Russian].
8. Konovalova, Ju.O. (2008). Jazykovaja igra v sovremennoj russkoј razgovornoј rechi [Language game in modern

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Браун Д. Код да Вінчі : пер. з англ. А. Кам'янець. Харків : Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2007. 480 с

- Russian colloquial speech]. Vladivostok: Izd-vo VGUJeS, 196 s. [in Russian].
9. Nuhov, S.Zh. (1997) Jazykovaja igra v slovoobrazovanii. Na materiale leksiki anglijskogo jazyka [Language game in word formation. Based on the vocabulary of the English language]: dis. ...d-ra filol. nauk. Moskva, 372 s. [in Russian].
 10. Rebrij, O.V. (2012). Suchasni koncepcii tvorčnosti u perekładi [Modern concepts of creativity in translation]: monografija. Harkiv: HNU imeni V. N. Karazina, 376 c. [in Ukrainian].
 11. Russkaja razgovornaja rech'. Fonetika. Morfologija. Leksika. Zhest (1983) [Russian colloquial speech. Phonetics. Morphology. Vocabulary. Gesture] /za red. E.A. Zemskoj. Moskva: Nauka, 239 s. [in Russian].
 12. Sannikov, V.Z. (2002). Russkij jazyk v zerkale jazykovoj igry [Russian language in the mirror of a language game]. 2-e izd., ispr. i dop. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury, 552 s. [in Russian].
 13. Sossjur, F. (1977). Otryvki iz tetradej F. de Sossjura, soderzhashchih zapisi ob anagrammah. Trudy po jazykoznaniju [Fragments from F. de Saussure's notebooks containing notes on anagrams. Works on linguistics]. /per. s franc. jaz. pod red. A. A. Holodovicha; red. M. A. Oborina; predisl. prof. N.S. Chemodanova. Moskva: Progress, 696 s. [in Russian].
 14. Ushakova, A.O. (2017). Algoritmicheskie i jevrsticheskie mehanizmy myshlenija perevodchika-lingvista [Algorithmic and heuristic thinking mechanisms of a translator-linguist.]. Vestnik PNIPU. Problemy jazykoznanija i pedagogiki. № 1, S. 60–67 [in Russian].
 15. Falikman M.V., & Kojfman A.Ja. (2005). Vidy prajminga v issledovanijah vosprijatija i perceptivnogo vnimanija [Types of priming in studies of perception and perceptual attention]. Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija 14. Psihologija. Moskva, № 3. S. 86–97. [in Russian].
 16. Anagram. Literary Devices. Definition and Examples of Literary Terms. Retrieved from: <https://literarydevices.net/anagram> [in English].
 17. Dodsworth, M. (2017). The Elizabethan anagram and Shakespeare's sonnets. The Review of English Studies. № 68(286). P. 666–688. [in English].
 18. Gronas, M. (2009). Just What Word Did Mandel'shtam Forget? A Mnemopoetic Solution to the Problem of Saussure's Anagrams. Poetics Today, 30 (2). P. 155–205. [in English].
 19. Rebrij, O. (2017). Translation as an Art: A Mimetic Background. *Language – Literature – the Arts: A Cognitive-Semiotic Interface. Text – Meaning – Context*. Frankfurt am Main: Peter Lang, Vol. 14. P. 183–196. [in English].
 20. Schacter, D.L., & Buckner, R.L. (1998). Priming and the brain. Review. Neuron, Vol. 20. Issue 2. P. 185–195. [in English].
 21. Shephard, D. (1982). Saussure's Vedic anagrams. Modern Language. Vol. 2, № 3. P. 513–523. [in English].
- ACTUAL MATERIAL:**
22. Braun, D. (2007). Kod da Vinchi [The Da Vinci Code] / per. z angl. A. Kam'janec'. Harkiv: Knyzhkovyj Klub "Klub Simejnogo Dozvillja", 480 s. [in Ukrainian].
 23. Kerrol, L. (2008). Alisa v Dyvokrai' [Alice in the Wonderland]. / per. z angl. V. G. Narizhnoi'; il. Je. G. Gapchyns'koi'; hudozh.-oformljuvach S.I. Pravdjuk. Harkiv: Folio, 139 s. [in Ukrainian].
 24. Kerrol, L. (2001). Alisa v Krai'ni Chudes; Alisa v Zadzerkali. [Annotated Alice: Aloce's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass] / per. z angl. V. Kornijenko; za red. I. Malkovycha ta Ju. Andruhovycha. Kyi'v: A-BA-BA-GA-LA-MA-GA, 262 s. [in Ukrainian].
 25. Kerrol, L. (1960). Alisa v kra'i'ni chudes [Alice in the Wonderland] / per. z angl. G. Bushynoi'. Kyi'v: Radjans'kyj pys'mennyk, 247 s. [in Ukrainian].
 26. Roling, Dzh. (2002). Garri Potteri i tajemna kimntata [Harry Potter and the Chamber of Secrets]. / per. z angl. Viktora Morozova. Kyi'v: A-BA-BA-GA-LA-MA-GA, 352 s. [in Ukrainian].
 27. Swift, Dzh. (2009). Mandry G'ullivera [Gulliver's Travels]. / per. z angl. M. Ivanova za red. R. Docenka. Kyi'v: A-BA-BA-GA-LA-MA-GA, 2009. 384 s. [in Ukrainian].
 28. Brown, D. (2004). The Da Vinci Code. London: Corgi, 592 p. [in English].
 29. Carroll, L. (1998). The Annotated Alice: Aloce's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass / Introduction and Notes by M. Gardner. New York: Wings Books, 352 p. [in English].
 30. Rowling, J.K. (1998). Harry Potter and the Chamber of Secrets. London: Bloomsbury, 251 p. [in English].
 31. Swift, J. Gulliver's Travels. Retrieved from: <http://www.online-literature.com/swift/gulliver/> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 27.10.2020.
The article was received October 27, 2020.*

УДК 81'25=112.2=161.2:355.09-055.2
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-20>

ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В АСПЕКТІ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Спільник Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національна академія Національної гвардії України
rosinka725@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1913-010X

Стаття присвячена виявленню особливостей німецько-українського перекладу військових звань і посад жінок-військовослужбовців. У статті вивчаються лінгвістичні засоби німецької та української мов, які слугують для утворення найменувань військових звань і посад жінок-військовослужбовців. Гендерній коректності у використанні військових звань і посад у німецькій та українській мовах насамперед сприяють такі мовні процеси, як фемінізація й нейтралізація.

У ході аналізу виявлено, що в німецькій та українській мовах процес фемінізації у військовій сфері здійснюється двома способами: афіксальним способом і способом складеної номінації. Універсальним суфіксом у німецькій мові для утворення досліджуваних найменувань від відповідних посад чи звань у формі чоловічого роду є суфікс -in. Найпродуктивнішим суфіксом для утворення фемінітивів в українській мові є суфікс -к-. За способом складеної номінації в німецькій мові утворюються військові звання та посади жінок-військовослужбовців із компонентами "Frau" й "weiblich", в українській мові – це військові звання з компонентами «жінка» й «пані». Іншим мовним процесом, який сприяє подоланню гендерної асиметрії у військовій сфері, є гендерна нейтралізація. Порівняно з німецькою мовою в українській мові гендерно-нейтральні словоформи для позначення військових звань і посад жінок-військовослужбовців представлені в незначній кількості.

Установлено, що німецькомовні фемінітиви військової сфери в українському перекладі можуть бути відтворені відповідними фемінітивами. Проте більшість досліджуваних німецьких найменувань варто перекладати українською мовою іменником чоловічого роду. Показником того, що в реченні йдеться про особу жіночої статі, може бути присудок, ужитий у формі жіночого роду. Крім того, такими синтаксичними показниками можуть бути також означення, що має форму жіночого роду, ім'я жінки-військовослужбовця, іменник «жінка» або займенник «вона». Доведено, що, відповідно до правил української мови, німецькомовні гендерно-нейтральні формулювання доцільно перекладати найменуваннями у формі чоловічого роду.

Ключові слова: військові звання й посади жінок-військовослужбовців, гендерна коректність, гендерна нейтралізація, переклад, фемінізація, фемінітиви.

MILITARY TITLES OF FEMALE PERSONNEL IN THE ASPECT OF GERMAN-UKRAINIAN TRANSLATION

Spilnyk Tetiana Mykolaiivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology, Translation and Strategic Communication
National Academy of the National Guard of Ukraine
rosinka725@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1913-010X

The article is devoted to revealing the peculiarities of the German-Ukrainian translation of military ranks and positions of female personnel. The article studies the linguistic tools of the German and Ukrainian languages, which serve to form the names of military ranks and positions of female personnel. Gender correctness in the use of military ranks and positions is primarily facilitated by such language processes as feminization and neutralization.

It has been revealed that the process of feminization in the military sphere is carried out in two ways: the affix method and the compound nomination method in German and Ukrainian languages. The suffix -in is a universal suffix in the German language for the formation of the certain names from the corresponding positions or titles in the masculine form. The most productive suffix for the formation of feminitives in the Ukrainian language is the suffix -k-. According to the method of compilation of the nomination, military ranks and positions of female personnel with the components Frau and weiblich are formed in the German language, in the Ukrainian language they are military ranks with the components woman and lady. Another language process that contributes to overcoming gender asymmetry in the military sphere is gender neutralization. As compared to the German language, gender-neutral word forms in the Ukrainian language for denoting military ranks and positions of servicewomen are represented in insignificant numbers.

It has been established that German-language feminines of the military sphere in the Ukrainian translation can be reproduced by the corresponding feminines. However, most of the German names should be translated into Ukrainian by a masculine noun. An indication that the sentence refers to a female person may be a predicate used in the feminine form. In addition, such syntactic indicators can also be a feminine form, the name of a female service person, the noun woman or the pronoun she. It has been proved that in accordance with the rules of the Ukrainian language, German-language gender-neutral formulations should be translated by masculine nouns.

Key words: military ranks and positions of female personnel, gender correctness, gender neutralization, translation, feminization, feminines.

1. Вступ

Сучасні мовознавчі студії позначені посиленою увагою науковців до вивчення особливостей мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок, їхньої комунікації, а також до виявлення гендерної асиметрії в мові й шляхів її подолання. У межах цих праць окремі розвідки присвячені дослідженню гендерних особливостей назв професій у різних мовах, а також їх відтворенню в українському перекладі.

У вітчизняній лінгвістиці гендерну проблематику в аспекті перекладу досліджують Е. Васильєва (значення гендерних маркерів під час перекладу офіційно-ділових промов) (Васильєва, 2010), А. Галас (відтворення гендерно зумовленої комунікативної поведінки в перекладі) (Галас, 2012), Ю. Літковець (гендерні особливості назв посад і професій у франко-українському перекладі) (Літковець, 2015), Л. Івашкевич (труднощі відтворення сучасних німецьких назв професій українською мовою) (Івашкевич, 2015), О. Михайлова (прагматичний аспект уживання й перекладу фемінітивів у військовому дискурсі) (Михайлова, 2019) та ін. Попри те що назви професій і посад в аспекті перекладу неодноразово потрапляли до поля зору лінгвістів, усе ж низка питань залишається вивченою з недостатньою повнотою й детальністю, а отже, потребує спеціального висвітлення. Ідеться, зокрема, про питання німецько-українського перекладу військових звань жінок-військовослужбовців, які до сьогодні не були предметом окремої уваги науковців. З огляду на розширення міжнародного військового співробітництва, а також на те що в багатьох європейських країнах, у тому числі й Німеччині, розроблені рекомендації щодо гендерно-коректного використання мови, відповідно до подолання гендерної асиметрії, виникає необхідність у більш детальному вивченні специфіки німецько-українського перекладу військових звань жінок-військовослужбовців, що й зумовлює актуальність розвідки.

Мета статті – виявлення особливостей відтворення військових звань жінок-військовослужбовців у німецько-українському перекладі.

2. Розділ I

Історично склалося так, що в суспільстві армія та військовослужбовці завжди асоціювалися з такими якостями, як мужність, хоробрість, фізична сила й витривалість, що, як відомо, притаманні чоловікам. Інакше кажучи, армія – це чоловіча сфера діяльності, де цінності та норми поведінки, так би мовити, чоловічі. Проте змінюється суспільство, змінюється культура, і сьогодні для нас не є незвичайним і дивним, а вже стає звичним те, що військовослужбовці – це не лише чоловіки, а й жінки, які, як і чоловіки, мають військові звання та займають відповідні посади.

Оскільки армія протягом багатьох століть була маскуліним інститутом, тому й лексичні одиниці на позначення посад і військових звань тривалий час були закріплені лише в чоловічому роді. Однак відомо, що мова реагує на зміни в суспільстві, і це певним чином відображається насамперед у її лексичному оформленні. Відповідно, й у військовій сфері для позначення військових звань жінок-військовослужбовців і посад, які вони займають, дедалі частіше використовуються фемінітиви – «слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду (які зазвичай використовуються до всіх людей незалежно від їхньої статі)» (Шевченко, 2016: 255).

У 2001 році жінки в Німеччині отримали право служити в Збройних силах нарівні з чоловіками, з того часу число жінок-військовослужбовців лише зростає. Сьогодні кількість жінок у Збройних силах Німеччини становить близько 12% від усієї кількості військовослужбовців. Порівняно з Німеччиною чисельність жінок-військовослужбовців в Україні є меншою, проте їх частина також є значною й становить 10% від загальної кількості особового складу.

Аналіз довів, що в німецькій та українській мовах існують декілька можливостей щодо гендерно-коректного використання військових звань і посад. Найчастіше це досягається за допомогою таких мовних процесів, як фемінізація та нейтралізація.

3. Розділ II

В обох мовах процес фемінізації у військовій сфері здійснюється двома способами:

афіксальним способом і способом складеної номінації.

У німецькій мові за афіксального способу до іменника чоловічого роду, що називає посаду чи військове звання, приєднується суфікс *-in* наприклад: *der Soldat – die Soldatin*, *der General – die Generalin*, *der Offizier – die Offizierin*, *der Kommandant – die Kommandantin*, *der Chef – die Chefin*. Цей суфікс є, так би мовити, універсальним під час утворення найменувань для військових звань жінок-військовослужбовців від відповідних посад чи звань у формі чоловічого роду. У германському мовознавстві такий спосіб утворення іменників жіночого роду (здебільшого найменування осіб за професією) від основи чоловічих найменувань за допомогою відповідних словотвірних засобів, якими, як правило, є суфікси, називають мовіюванням (*Movierung*).

Окрім суфікса *-in*, для утворення жіночих найменувань досліджуваної сфери в німецькій мові існує суфікс *-euse*, проте він використовується значно рідше. Як правило, за допомогою цього суфікса утворюються фемінітиви від іншомовних іменників чоловічого роду із суфіксом *-eur*. У ході аналізу з названим суфіксом виявлено лише один фемінітив, а саме *die Kommandeuse*, який утворився від іменника *der Kommandeur* і в сучасній німецькій мові вважається застарілим. Якщо ж це найменування й уживається, то здебільшого в жартівливому значенні, а іноді навіть у значенні докору.

Утворення фемінітивів військової сфери в українській мові за допомогою афіксального способу здійснюється шляхом приєднання до іменників чоловічого роду суфіксів *-к-*, *-иц-*, *-ин-*, *-ес-*. Найпродуктивнішим із згаданих суфіксів є суфікс *-к-*, наприклад: *командир – командирка*, *сержант – сержантка*, *курсант – курсантка*, *капітан – капітанка*. Фемінітиви із суфіксом *-иц-* утворюються від іменників чоловічого роду, основа яких найчастіше закінчується на *-ик* або *-ець*, як-от: *заступник – заступниця*, *миротворець – миротвориця*, *службовець – службовиця*. До найменш продуктивних із названих суфіксів під час утворення фемінітивів військової сфери належать суфікси *-ин-* та *-ес-*, наприклад: *шеф – шефиня*, *пілот – пілотеса*.

Як зауважувалося, окрім афіксального способу утворення найменувань для військових звань жінок-військовослужбовців, у німецькій та українській мовах існує також спосіб складеної номінації. У німецькій мові

це фемінітиви з компонентами *Frau* й *weiblich*, які розміщені перед військовим званням, іменником чоловічого роду, наприклад: *Frau Oberst*, *Frau Oberfeldwebel*, *Frau Hauptmann*, *Frau Oberleutnant*, *Frau Oberstleutnant*, *Frau Gefreiter*, *weiblicher Offizier*, *weiblicher Kapitän*. Спосіб складеної номінації використовується в тих випадках, коли єдиною формою найменування є іменник чоловічого роду. У звертаннях до жінки-військовослужбовця досить часто віддається перевага найменуванню з компонентом *Frau*. Фемінітиви з компонентом *weiblich* використовуються здебільшого в текстах засобів масової інформації.

В українській мові за способом складеної номінації утворюються фемінітиви з компонентами *жінка* та *пані*, як-от: *жінка-офіцер*, *жінка-генерал*, *пані полковник*, *пані майор*.

Дотриматися мовної симетрії у військовій сфері допомагає також такий мовний процес, як нейтралізація. Під поняттям «гендерна нейтралізація» розуміють «використання мовних засобів, спрямованих на усунення асиметрії при найменуванні осіб за статтю та слів, які семантично пов'язані з ідеєю статі» (Шеремета, 2018: 186). Прикладами гендерно-нейтральних слів форм досліджуваної сфери в німецькій мові можуть слугувати найменування, дібрані зі словників гендерних термінів (*Gendern.de – das größte Wörterbuch für eine gendergerechte Sprache*; *Das Genderwörterbuch*): *vorkämpfende Person*, *ein Militärflugzeug* *fliegende Person*, *Polizeikräfte*, *Polizeileute*, *für die Polizei* *sprechende Person*, *bei Kriminalpolizei* *tätige Person*, *im Streifendienst der Polizei* *tätige Person*, *Wachpersonal*, *Sicherheitskräfte*, *Leitung*, *Dienstbehörde*.

Щодо гендерно-нейтральних форм військової сфери в українській мові, то хоча такі формулювання й існують, проте їх зовсім мало. Це номінації на зразок *командування*, *керівництво*, *сили охорони правопорядку*.

Отже, як можна бачити з наведених прикладів, у німецькій мові за допомогою суфікса *-in* і лексичних засобів гендерної нейтралізації реалізується можливість використання гендерно-коректних найменувань для військових звань і посад. В українській мові хоча й існують можливості для утворення фемінітивів у військовій сфері, проте вони ще не набули популярності й найчастіше використовуються в текстах мас-медіа.

4. Розділ III

З огляду на широке використання в німецькій мові фемінітивів військової

сфери, видається доцільним виявити особливості відтворення військових звань і посад жінок-військовослужбовців у німецько-українському перекладі.

Здійснений аналіз доводить, що існують декілька шляхів для перекладу німецькомовних військових звань і посад жінок-військовослужбовців українською мовою. Так, одним зі шляхів є переклад українською мовою з використанням відповідних фемінітивів, як у реченнях:

1. *AKK – die neue Chefin der Bundeswehr* (Електронний ресурс, 2019). – *AKK – нова начальниця Бундесверу.*

2. *Die Polizei hat eine Frau gefasst, die sich als Polizistin ausgegeben und Leute betrogen haben soll* (Електронний ресурс, 2019). – *Поліція затримала жінку, яка видавала себе за поліціантку й обдурювала людей.*

3. *Die Offiziersanwärterinnen und -anwärter sind im Zuge ihrer Ausbildung drei Jahre lang Bürger dieser Stadt...* (Електронний ресурс, 2019). – *Курсантки та курсанти під час навчання протягом трьох років є мешканцями цього міста...*

4. *Hier berichten Soldatinnen von ihren Erfahrungen und geben Tipps, wie sich die Ausbildung leichter meistern lässt* (Електронний ресурс, 2019). – *Тут солдатки розповідають про свій досвід і дають поради, як легше опанувати навчання.*

5. *Wo sie auftaucht, stehen die Männer stramm: Gesine Krüger ist Generalin – und die ranghöchste Soldatin der Bundeswehr* (Електронний ресурс, 2017). – *Там, де вона з'являється, чоловіки стоять струнко: Гезіне Крюгер – жінка-генерал і високопоставлена військовослужбовиця бундесверу.*

Необхідність використання фемінітивів в українському перекладі цих речень є цілком виправданою, оскільки в оригіналі акцентовано увагу на тому, що йдеться саме про жінок. Незважаючи на те що запропоновані українські відповідники сьогодні ще не набули достатньої популярності, в українській мові вони все ж існують, саме тому й видається доцільним використати їх в українському варіанті поданих німецьких речень.

Дослідження довело, що більшість німецькомовних найменувань військової сфери українською мовою все ж варто перекладати, використовуючи відповідники у формі чоловічого роду. У цьому разі вказівка на особу жіночої статі в перекладі українською мовою звань і посад жінок-військовослужбовців виражається синтаксично. Такими синтаксичними

показниками можуть бути присудок, ужитий у формі жіночого роду, чи означення, що має форму жіночого роду, ім'я жінки-військовослужбовця, іменник *жінка* або займенник *вона*, наприклад:

1. *Marico Shana Klingler übernahm bei einem Ehrenappell in Brück das Kommando für den Übungsplatz und die Funktion der Standortältesten in der Flämingkaserne Brück.* (Електронний ресурс, 2017). – *На почесному шикуванні в місті Брюк Маріко Шана Клінгер узяла на себе командування навчально-тренувальним полігоном і функцію начальника гарнізону.*

2. *Die 34-jährige Majorin ist Nachfolgerin von Bastian Schad* (Електронний ресурс, 2017). – *Тридцятичотирирічна майор є наступницею Бастіана Шада.*

3. *Nach Bestehen der Eignungsprüfungen kann nun jede Frau Pionier, Jetpilotin oder Chefin einer Kampfereinheit werden* (Електронний ресурс, 2001). – *Після складання кваліфікаційних іспитів кожна жінка може стати рядовим інженерних військ, пілотом реактивного літака чи командиром бойового підрозділу.*

4. *Außer der medizinischen Versorgung hat Oberfeldwebel Anika S. noch eine weitere wichtige Aufgabe. Sie ist die Kommandantin des Einsatzfahrzeuges* (Електронний ресурс, 2018). – *Окрім медичного забезпечення, обер-фельдфебель Аніка С. має ще одне важливе завдання. Вона є командиром бойової машини.*

Як можна бачити з прикладів, незважаючи на використання фемінітивів у німецькому варіанті, усе ж видається доцільним в українському варіанті цих речень подати відповідники у формі чоловічого роду. Указівкою ж на те, що в реченнях ідеться про жінку, слугують інші компоненти, а саме: іменник *жінка*, ім'я жінки-військовослужбовця, порядковий числівник *тридцятичотирирічна*, займенник *вона*. Крім того, допоміжним засобом може слугувати також форма минулого часу дієслова, якщо в реченні описано події, які відбувалися раніше. У поданих прикладах у минулому часі вжито дієслова *взяла*, *була*.

Щодо німецькомовних гендерно-нейтральних формулювань, то в перекладі українською мовою також видається логічним використати найменування у формі чоловічого роду, наприклад:

1. *Deutsche Polizistinnen und Polizisten sind weltweit zur Stabilisierung von Krisenstaaten im Einsatz* (Електронний ресурс, 2019). –

Німецькі поліцейські в різних куточках світу виконують завдання зі стабілізації кризових ситуацій.

2. *Im Ernstfall muss jede Soldatin und jeder Soldat Erste Hilfe leisten können* (Електронний ресурс, 2019). – У надзвичайній ситуації кожен солдат повинен уміти надати першу медичну допомогу.

3. *Er führt rund 150 Polizeileute* (Електронний ресурс, 2020). – Під його керівництвом перебувають сто п'ятдесят поліцейських.

У наведених реченнях в оригіналі використано дві форми найменувань для жінок *Polizistinnen, Soldatin* і чоловіків *Polizisten, Soldat*, а також нейтральну словоформу *Polizeileute*. Хоча в українській мові й існують фемінітиви *поліціантки* чи *солдатка*, які входять до активного вжитку, проте, відповідно до норм української мови, у перекладі варто використати найменування лише у формі чоловічого роду.

5. Висновки

Отже, попри наявність в українській мові фемінітивів на позначення військових звань і посад жінок-військовослужбовців, усе ж вони все ще не ввійшли до активного вжитку, що зумовлено насамперед специфікою військової сфери. Відповідно, це позначається й на перекладі. Ідеться про те, що більшість німецьких фемінітивів військової сфери в українській мові мають відповідник у формі чоловічого роду.

Перспективою подальших розвідок може стати вивчення фемінітивів правоохоронної сфери в аспекті німецько-українського перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва Е.В. Значення гендерних маркерів при перекладі офіційно-ділових промов. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2010. № 3. С. 154–159.
2. Галас А. Відтворення гендерно зумовленої комунікативної поведінки у перекладі. *Мова і суспільство*. 2012. Вип. 3. С. 282–288.
3. Івашкевич Л.С. Труднощі відтворення сучасних німецьких назв професій українською мовою. *Філологічні трактати*. 2015. Т. 7. № 4. С. 29–37.
4. Літковець Ю. Гендерні особливості назв посад і професій у франко-українському перекладі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. Вип. 1. С. 420–428.

5. Михайлова О.Г., Спільник Т.М. Прагматичний аспект вживання та перекладу фемінітивів у військовому дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. № 43. Т. 4. С. 78–81.
6. Шевченко З.В. Словник гендерних термінів. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с.
7. Шеремета Ю.И. Лексические средства гендерной нейтрализации в английском и русском общественно-политическом тексте. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Лингвистика»*. 2018. № 3. С. 184–192.
8. Das Genderwörterbuch URL: <https://geschicktgendern.de/> (дата звернення: 25.08.2020).
9. Gendern.de – das größte Wörterbuch für eine gendergerechte Sprache URL: <https://www.gendern.de/> (дата звернення: 25.08.2020).

REFERENCES:

1. Das Genderwörterbuch URL: <https://geschicktgendern.de/>.
2. Galas A. Vidtvorennya genderno zumovlenoyi komunikativnoyi povedinky u perekladі [Reproduction of gender-based communicative behavior in translation]. *Mova i suspiilstvo*. 2012. Vyp. 3. Pp. 282–288 [in Ukrainian].
3. Gendern.de – das größte Wörterbuch für eine gendergerechte Sprache URL: <https://www.gendern.de/>.
4. Ivashkevych L. S. Trudnoshchi vidtvorennya suchasnyh nimezkyh nazv profesiy ukrainskoyu movoyu. *Philologichni traktaty*. 2015. T. 7. № 4. Pp. 29–37 [in Ukrainian].
5. Litkovets Yu. Henderni osoblyvosti nazv posad i profesiy u franko-ukryinskomu perekladі [Gender features of job titles and professions in French-Ukrainian translation]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. 2015. Vyp. 1. Pp. 420–428 [in Ukrainian].
6. Mychailova O. G., Spiynyk T. M. Prahmatychnyi aspect vshyvannja ta perekladu feminityviv u viiskovomu dyskursi [Pragmatic aspect of the use and translation of femininities in military discourse]. *Naukovyi visnyk Mishnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser. : Philolohiya. 2019 № 43. T. 4. Pp. 78–81 [in Ukrainian].
7. Sheremeta Yu. I. Lexicheskie sredstva gendernoy neutralizatsii v angliyskom i ruskom obshchestvenno-politicheskom texte [The lexical means of gender neutralization in English and Russian socio-political text]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta*. Seriya : Lingvistika. 2018. № 3, pp. 184–192 [in Russian].
8. Shevchenko Z. V. Slovyk gendernyh terminiv [Dictionary of gender terms]. Cherkasy: vydavets Chabanenko Yu., 2016. 336 p. [in Ukrainian].
9. Vasylieva E. V. Znachennja hendenych markeriv pry perekladі ofitsiino-dilovych promov [The value of gender markers in the translation of official business speeches]. *Visnyk Mariupolskoho dershavnoho universytetu*. Seriya : Philolohiya. 2010. № 3. Pp. 154–159.

*Стаття надійшла до редакції 17.09.2020.
The article was received September 17, 2020.*

УДК 811.111'37'36'25(045)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-21>

СЕМАНТИЧНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ ДІЛОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Чубай Валентина Іванівна,
старший інспектор відділу науково-дослідної роботи
Київський національний лінгвістичний університет
chubay.valentina@gmail.com
[orsid.org/0000-0002-7587-5165](https://orcid.org/0000-0002-7587-5165)

Стаття присвячена вивченню питання відтворення номінального та смислового значення лексичних одиниць, які становлять парадигму речення і створюють деякі особливості або труднощі перекладу. Досліджується питання щодо поєднання структурного й лексичного наповнення фразеологічних одиниць, які входять до термінологічного ряду економічного дискурсу ділової англійської мови. Вивчено питання стосовно впливу лексико-семантичних особливостей лексем на граматичні категорії словосполучень.

Шляхом трансформаційного аналізу розглянуто контекстуально-стилістичні особливості перекладу семантично-неподільних фразеологічних одиниць, подібність і відмінність побудови парадигматичних відносин англійської та української мов. За допомогою зіставного методу (практичним шляхом) досліджено відмінності побудови парадигматичних відношень англійської й української мов. Залучивши дистрибутивний аналіз, вивчили особливості побудови семантичної, лексичної та граматичної структури складних слів сучасної англійської мови. За допомогою компонентного аналізу виявлено стилістичні особливості фразеологічної єдності й контекстуального значення вільного словосполучення.

Зазначимо, що головною складністю перекладу неоднозначних слів є вибір словникового інваріанта, який залежить від лексичного варіанта, семантичних особливостей і граматичних категорій тексту. Розглянуто перекладацькі прийоми та доречність їх використання.

Дуже важливо, що робота базується на семантичному аналізі тексту, який дає змогу розкрити лексико-семантичні зв'язки фрази й стилістичну структуру тексту через його контекстуальне значення. Можна передбачити подальший розвиток цієї теми, так як семантико-стилістичні особливості складних слів формують семантичну єдність тексту і становлять стилістичні особливості перекладу.

***Ключові слова:** інваріант, дискурс, семантично-стилістичні особливості тексту, контекст, контекстуально-конотативне значення лексем, словотворча здатність, лексико-семантичне відношення лексичних одиниць.*

SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF TRANSLATION PHRASEOLOGICAL UNITS OF ECONOMIC DISCOURSE BUSINESS ENGLISH

Chubai Valentyna Ivanivna,
Senior Inspector at the Research Department
Kyiv National Linguistic University
chubay.valentina@gmail.com
[orsid.org/0000-0002-7587-5165](https://orcid.org/0000-0002-7587-5165)

The article has devoted to the questions of the features of semantic construction of lexemes and their influence into lexical and grammatical categories of translation.

The article investigates the issues of combining the structural and lexical content of the phraseological units that are part of the terminological series of economic discourse of business English. The question of the influence of lexical and semantic features of tokens on grammatical categories of phrases was also studied.

It has been revealing stylistic and contextual features of the translation of semantic-indivisible phraseological units (idioms) and has revealed the similarity and difference of constructing paradigmatic relations between English and Ukrainian by means the transformation analysis. The differences between the construction of paradigmatic relations between English and Ukrainian have been explored in a practical way using a comparative method. Using the distributive analysis, the peculiarities of constructing the semantic, lexical and grammatical structure of the complex words of modern English are studied. By means of component analysis, stylistic features of phraseological unity and contextual meaning of free phrase are revealed.

The issue has also raised regarding the denotative and connotative aspects of the translation of complex words, ambiguous terminological words, constant expressions, idioms. It was noted that the main vocabulary question contains translation of ambiguous words who depend on a dictionary selected invariant, derived from lexical, semantic and grammatical categories of text.

It was revised for the main translation techniques such as calculations, lexical translation and the appropriateness of their use. It was very important that the work is based on the semantic analysis of text, whose allows to explore the lexical and semantic links of the phrase and reveal the stylistic body of the text.

It was possible to predict the further development of this topic, since the semantic-stylistic features of compound words form the semantic unity of the text and constitute the stylistic features of translation.

Key words: *invariant, discourse, semantic-stylistic features of the text, context, contextual-connotative meaning of tokens, word-formation ability, lexical-semantic relation of lexical units.*

1. Вступ

Наше спілкування полягає в обміні інформацією шляхом вербальної передачі тексту. Вербальний текст має свою логічну побудову, яка складається з лексем. Лексема як найменша одиниця фразового комплексу впливає на появу нових і подібних значень, семантично пов'язаних між собою, які збагачують лексичний склад мови в системних відношеннях, впливають на лексичний склад слова в концептуальному й конотативному значенні (Кочерган, 2004). З огляду на те що кожна мова ідентифікується власною особливою семантичною та стилістичною структурою, побудовою лексико-семантичних зв'язків і граматичних категорій речень, перекладач має поєднати форму і зміст тексту різних мов за їх структурними формами, відтворити лексико-стилістичне значення тексту мови оригіналу в інформаційному просторі.

Отже, перед перекладачами постають нагальні питання стосовно належного вживання лексем, доречного їх використання під час передачі інформації відтворюваного тексту відповідно до стилістичного аспекту фразового комплексу.

Можемо окреслити коло нагальних питань, які постають під час перекладу:

1. переклад лексичних і фразеологічних одиниць вимагає застосовувати словникові відповідники (перекладні еквіваленти або без еквівалентні одиниці), семантичні інваріанти;

2. головне питання щодо перекладу неоднозначних слів полягає у виборі варіантного відповідника із синонімічного ряду, який залежить від лексичних варіантів, семантичних особливостей і граматичних категорій тексту;

3. під час перекладу вибір лексико-семантичного інваріанту фразових одиниць переклад може бути різним залежно від комунікативно-когнітивного та стилістичного аспекту тексту.

Наприклад, під час перекладу текстів науково-технічної літератури, особливо термінологічного характеру, постають певні труднощі передачі графічної системи слова перекладу через відсутність необхідних відповідників мови оригіналу.

У такому разі доречно застосовувати метод транскодування. Відповідно до українського

дослідника В.І. Карабана, транскодування – це такий метод перекладу, коли звукова або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки (Карабан, 2002).

Розбіжність між парадигматичними відношеннями речень англійської й української мов завдає труднощі під час перекладу. Так, наприклад, в англійській мові відсутня граматична категорія відмінків і тому парадигматичні відношення тексту відбуваються засобами словотвору та службових слів (Чубай, 2019).

Отже, під час перекладу тексту необхідно знайти відповідний інваріант мови перекладу мові оригіналу. Для збереження стилістичної єдності й контекстуального значення тексту оригіналу текст перекладу піддається трансформації, трансформаційній генералізації, компресії чи декомпресія (опущення, додавання, вилучення елементів тексту) (Карабан & Джеймс Мейс, 2003).

Необхідно зазначити, що під час перекладу складних слів термінологічного характеру постають певні труднощі стосовно передачі позитивного або негативного конотативного значення тексту, які вимагають більш точного вибору та застосування відповідних інваріантів лексем і перекладацьких прийомів. Перекладачі зазначають, що під час застосування перекладацьких прийомів необхідно відтворювати передачу смислової диференціації, конкретизації та смислового розвитку їх значень, тобто стилістичного аспекту тексту.

Стилістичний аспект фразових одиниць складається з лексико-семантичного поля, семантичних зв'язків, структурно-семантичних типів, синтагматичних відношень і входить до словникового складу мови. Лексико-семантичне поле складних слів впливає на структурні та граматичні зв'язки фразового комплексу, становить синтагматичні відношення побудови речення (Кочерган, 2004; Чубай, 2018).

Переклад текстів художньої, науково-технічної літератури, галузевого або термінологічного характеру стилістично відрізняється один від одного відповідно до їх жанрів. Художній літературі властиво вживання стилістичних тропів, епітетів, порівнянь. Науково-технічна література відтворює текст

більш номінально, мова перекладу має бути стилістично нейтральною, позбавленою експресивності, образності, з чіткою та логічною побудовою речень, застосовується стилістично-нейтральна лексика.

Під час перекладу лексичних одиниць термінологічного значення застосовуються такі методи перекладу, як дослівний переклад, трансформація тексту, компресія чи декомпресія калькування та вербальна генералізація тексту (додавання або упущення його елементів) (Карабан, 2002). У разі перекладу складних слів, особливо термінологічного значення, застосовуються такі прийоми, як додавання або упущення елементів речення, калькування. Але калькування або дослівний переклад неможливо застосовувати під час перекладу текстів сталих словосполучень, ідіом, термінологічного значення, а також текстів, значення яких залежить від контексту.

Отже, головними проблемами є питання, які стосуються відтворення денотативного та конотативного значення фразових одиниць, особливо фразових одиниць термінологічного значення.

Особливу увагу необхідно приділити питанням застосування словникових відповідників під час перекладу лексичних і фразеологічних одиниць.

Особливість і складність перекладу становлять лексеми ідіоматичного значення, що складно відтворити й пояснити іншою мовою. Складність відтворення значень лексем полягає в розбіжностях мовленнєвих норм і традицій різних народів, що склалися історично. Переклад складних слів термінологічного значення може бути різним залежно від вибору лексико-семантичного інваріанта.

Необхідно визначити ще одне складне питання стосовно збереження стилістичної єдності й контекстуального значення тексту оригіналу.

Можемо зробити висновок, що під час перекладу складних слів термінологічного характеру необхідно знайти найбільш точні відповідники семантичних, лексичних і граматичних ознак лексем.

Актуальність роботи полягає в долатті цих проблем шляхом дослідження семантико-стилістичних особливостей перекладу фразеологічних одиниць економічного дискурсу.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних питань стосовно побудови складних слів, розкриття їх семантичних особливостей, які впливають на граматичні категорії та стилістичні ознаки фразового комплексу

й утворюють стилістичні труднощі під час перекладу українською мовою, залежать від засобів функціонування, класифікації, визначення характерних особливостей новоутворених слів.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці, словосполучення, фразеологічні звороти, речення, що піддаються перекладацькій трансформації.

Предметом дослідження є семантичні ознаки словоформ, лексично-лексичний склад і граматичні категорії тексту.

Методи дослідження полягають у застосуванні структурного методу:

- шляхом дистрибутивного аналізу досліджено особливості побудови семантичної, лексичної й граматичної структури складних слів сучасної англійської мови;

- за допомогою зіставного методу виявлено відмінності побудови парадигматичних відношень англійської та української мов;

- залучення трансформаційного аналізу дало можливість виявлення особливостей семантично неподільних фразеологічних одиниць, значення яких не впливає зі значень їх компонентів;

- за допомогою компонентного аналізу досліджено значення фразеологічної єдності й контекстуального значення вільного словосполучення.

Під час розгляду способів трансформації тексту залучені такі перекладацькі прийоми: калькування або дослівний переклад, контекстуальної заміни, смислового розвитку семантичного відношення наслідку, антонімічного перекладу.

2. Розділ 1

Порівнюючи лексичне й граматичне значення лексеми, її будову англійської та української мов, необхідно зазначити, що є певні особливості й деяка схожість між цими мовами. Засобами словотвору утворюються синтагматичні та парадигматичні відношення між словами, сполучуваності лексем, які становлять контекст речення (Чубай, 2018). Тому узгодженість між членами речення полягає у двох планах – лексичному й граматичному.

У сучасній англійській мові словотвір утворює лексичні зв'язки слова, граматичні категорії лексем. Вираження граматичних значень англійської мови утворюються за допомогою залучення службових слів (сполучників, часток, прийменників, артиклів, допоміжних дієслів та пустих слів). В українській мові синтагматичні відношення між членами речення проявляються через граматичну категорію відмінків.

Основними засобами словотвору є словоскладання, складання за допомогою афіксів (суфіксів, відокремлених суфіксів, префіксів), конверсія, словоскорочення, звуконаслідування.

Розглянемо деякі з них. Префіксальним шляхом утворюються складні прислівники та сполучники обох мов *changeable, sensible, pleasant, different, revolutionary, wooden, historical, blackfish, progressive, useful, useless, friendly, famous, tiresome, frosty, rapidly, uselessly, forward, towards* (Бех, 1993).

Префікси можуть надавати новоутвореному композиту негативного або позитивного значення *possible – impossible, definite – indefinite, direct – indirect, like – dislike, conductor – non-conductor, standard – non-standard* (Карабан, 2002).

Відповідно до В.І. Карабана, формальну негативацію можна використовувати як один із прийомів реалізації контекстуальної або лексичної заміни лише за умови застосування в певному контексті.

Англійські префікси *re* та *over* утворюють нове контекстуальне значення переробити *rewrite, reconstruct, overload, overproduction* (Погожих, 2018). Завдяки префіксу *en* отримуємо значення як збільшення *enlarge, enrich*.

У разі додавання афіксу *er* до основи іменника *lead, work* отримуємо нове лексичне значення *leader, worker*. Утворення іменників за допомогою афіксу *er* можна застосовувати під час перекладу текстів термінологічного характеру й технічної літератури *todry/сушити, drier/сушарка* (Погожих, 2018).

Англійський прийменник *deafening* утворився від дієслова *deafen* із додаванням суфіксу *ing*.

Відокремлені суфікси є особливим видом словоскладання англійської мови *put on, depend on, turn of, check out, work out, looking after, thing about*. За допомогою відокремлених суфіксів можемо утворювати дієслова *to run/бігти, to run away/мікати, to go/іти, to go on/продовжувати* (Погожих, 2018).

Під час перекладу лексем, які утворені засобами словотвору, можливе їх застосування в текстах науково-технічної літератури та машинного перекладу.

Зазначимо, що семантична побудова лексем впливає на синтаксичну побудову речення, на граматичну й стилістичну структуру фрази.

Конверсія надає лексемі нового лексичного і стилістичного значення, не змінюючи його, *to burn/горіти, to burn/опік*. Наприклад, дієслова та іменники *to run/нобіг, a run/нпубіг, to*

look/дивитися, a look/погляд, a hand/рука, to hand/вручати (Бех, 1993). Можемо зазначити, що під конверсією розуміють переосмислення наявної лексеми, від якої утворюються нові основи без її зміни.

Розглянувши наведені приклади, необхідно підкреслити, що за допомогою засобів конверсії відбувається лексико-семантична трансформація, тому її можна застосовувати під час перекладу технічної літератури, термінологічного характеру та машинного перекладу.

За типами словотвору утворюються складні слова шляхом словоскладання або деривації, що ґрунтується на складанні двох чи більше основ, з можливими подальшими змінами новоутвореного композита (Кочерган, 2004).

Композити можуть бути поєднані між собою за допомогою сполучника чи прийменника *cheek-to-cheek, step-by-step* (Мостовий, 1993).

Композити можуть складатися з таких основ (Мостовий, 1993):

двох іменників *favorite, arm-chair* (Мюллер & Боянус, 2002),

двох прикметників *blue-eyed, blue-print, green-eyed, dark-haired* (Мюллер & Боянус, 2002),

прикметника та іменника *best-loved* (Мюллер & Боянус, 2002),

дієслова й іменника *distribute* (Мюллер & Боянус, 2002),

іменника і прикметника *open-air, supervisor* (Мюллер & Боянус, 2002),

числівника *six-numbered, six-sixties* (Мюллер & Боянус, 2002),

числівника й іменника *twofold* (Мюллер & Боянус, 2002),

дієприкметника *two-face* (Мюллер & Боянус, 2002).

Компоненти можуть бути семантично і структурно незалежними, якщо вони належать до однієї частини мови та семантичної групи: *bye-bye, ant-bear* (Мостовий, 1993).

Складні слова можуть утворюватися: за функціональним або дериваційним способом, шляхом конверсії, шляхом зворотного словотвору.

Наприклад, під час утворення нових складних слів за функціональним способом відбувається зміна їх значення та перехід з однієї частини мови до іншої. Так, складні дієслова мають здатність до подальшої деривації *to weekend, to self-love*, які утворюються з основ складних іменників шляхом конверсії *to team-time, to team-table* або зворотного словотвору *to dish-wash, to atom-smash*.

До дериваційного способу утворення складних слів також належать похідні складні

іменники або прикметники. Прикметники або іменники можуть утворюватися з дієслів. Якщо додати до основи дієслів суфікс *est*, отримаємо прикметник *hold* із граматичною категорією найвищого ступеня порівняння *holdest* (Бех, 1993).

Поєднувальними елементами граматичної побудови англійського речення є службові слова, за семантичними ознаками схожі на морфеми (Кочерган, 2004). Службові слова відтворюють парадигматичні відношення в тексті, тому перед англійськими іменниками, що становлять збірні поняття, використовуються службові слова-артиклі. Наприклад, прикметник *dear/дорогий* вимагає використання прийменника *for* або *to* й виконує узгоджувальну функцію між членами речення. Якщо змінити один прийменник на інший, зміниться й стилістичне значення речення. *This dog is very dear to me. Ця собака дуже дорога мені.* Речення має стилістичне значення *мила*. Але, змінивши прийменник, отримаємо – *ця собака дуже дорога для мене*, тобто дорого коштує. *This dog is very dear for me.* Змінилося синтагматичне відношення, яке відбулося через прийменник, змінилося й значення речення.

Під час перекладу необхідно враховувати способи утворення складних слів, які мають певні відмінності у написанні: пишуться разом або через дефіс.

Більшість складних слів, що утворені шляхом простого приєднання основ, пишеться через дефіс. Голосні, сполучники, прийменники є з'єднувальними елементами складних слів, що утворилися шляхом звуконаслідування.

Але через широке вживання цих композитів утрачено дефіс, зараз вони пишуться разом (Мостовий, 1993): *birthday, playmate, boyfriend* (Богуцька, 2001).

Стилістична забарвленість композитів залежить від оточуючих семантичних і структурних ознак компонентів. Так, складні прикметники, що утворені з основи іменника, надають слову всіх характерних ознак прикметника.

У граматичному плані складні слова можуть виконувати функцію підмета, присудка, обставини або означення. Наприклад, відносні та якісні прислівники зазначають функцію обставини. Під час перекладу українською мовою застосовуються їх заміна на відповідні інваріанти або словосполучення.

Так, професор В.І. Карабан рекомендує англійські прислівники, що утворені від

відносних прикметників і закінчуються на суфікс *ly*, перекладати відповідними українськими словосполученнями з точки зору або *що стосується* (Карабан, 2002).

У функції означення можуть виступати прикметники. Складні англійські прикметники, що позначають габарити *high, wide, long*, перекладаються відповідними українськими іменниками *вишина/ширина/довжина* (Карабан, 2002).

Від семантичного поля лексем і їх компонентів залежить вибір варіанта перекладу, який може бути різним. Розглянемо англійський прикметник *enormous*, який уживається для позначення перевищення стандарту або розмірів (Карабан & Джеймс Мейс, 2003) Якщо прикметник становить разом з іменником семантичне поле, переклад залежить від обраного інваріанта: величезна сума/*enormous sum*, величезний апетит/*enormous appetite*, величезна аудиторія/*enormous business*, величезний особняк/*enormous mention*, величезна кількість/*enormous number*, величезний простір/*enormous expanse* (Карабан & Джеймс Мейс, 2003).

Український дослідник В.І. Карабан зазначає, що під час перекладу англійських прикметників із суфіксами *able, ible*, які передають пасивне значення, необхідно застосовувати семантичну модель *що може бути й неозначену форму дієслова* (Карабан & Джеймс Мейс, 2003). У реченні ці прикметники виконують функцію означення та іменної частини присудка.

3. Розділ 2

Між значенням слова та сполучуваністю існує певний зв'язок. Лінійні зв'язки лексем утворюють контекст через їх сполученість (Кочерган, 2004). Якщо змінити ці зв'язки, зміниться й значення. Наприклад, якщо змінити лексему *permanent* на *temporary* в лексико-семантичній парадигмі *permanent job/ постійна робота*, зміниться й стилістичне значення парадигми *temporary job/ тимчасова робота*.

Якщо перекласти англійські словосполучення, що утворені за допомогою прислівника *against, against a rainy day, food against winter* (Зайковські & Адамовська, 2005), знайдемо український відповідник *на чорний день*, а в разі дослівного перекладу отримали *б проти дня, що плаче* або *їжа на зиму*.

Отже, під час перекладу англійських сталих висловів українською мовою треба знайти відповідні українські стилістичні вислови, фрази, звороти. Застосовується

прийом заміни елементів речення на українські відповідники.

Наприклад, такі англійські ідіоми, як *a big card/dog/fish/gun/number*, що вживаються в розмовній лексиці й лексиці побутового характеру, передають неформальні відношення, мають стилістичне значення *a very important person* і перекладаються як *велика людина, цяця, велике цабе* (Латигіна, 2013), залежно від контексту можуть набувати позитивного або негативного стилістичного значення.

Англійська ідіома *a big fish in a small pond* має стилістичне значення *someone whose authority and influence is limited to small area* й перекладається українською ідіомою *велемень серед пігмеїв* (Латигіна, 2013). Значення великої або поважної людини англійською мовою звучить як *a big-wig* зі стилістичним значенням *a very important person or influential person*, під час перекладу відбувається заміна елементів речення та перекладається як дуже поважна або впливова особа (Латигіна, 2013).

Стилiстичне значення англiйського речення вiдбивається через синтагматичне вiдношення, а саме: лiнiйнi зв'язки, сполучуванiсть, контекст (Кочерган, 2004). Це спостерiгається пiд час перекладу таких простих англiйських речень: *I'm bored. I'm boring. I fell bored. This is boring*. У реченнях вiдбуваються такi лiнiйнi зв'язки пiдмета та присудка, де присудок виражений через англiйську граматичну конструкцiю *to be* та дiєслова iз закiнченням *ing*. Кожне слово поєднується тiльки з певними словами, що є неподiльними i становлять лексичну синтагму в цьому разi англiйської мови.

В англiйському реченнi *I fell bored* вiдбувається лiнiйний зв'язок слiв зi стiйкою сполучуванiстю слiв, що також становить синтагматичнi зв'язки речення.

Перше речення *I'm bored* має граматичне значення часу пасивного стану, що властиве англiйській мовi. Перекласти це речення можна двома перекладацькими прийомами: за допомогою трансформацiї тексту перекладається *менi сумно* або безособовим реченням – *сумно*.

I fell bored перекладається українською мовою *менi сумно* або, залучивши дослiвний засiб перекладу, отримаємо *я вiдчув сум* iз контекстуальним значенням психологiчного стану людини. Пiд час перекладу залучено прийом трансформацiї тексту.

Фраза *I'm boring* має стилiстичне значення *I'm a boring person/я є сумною особою* й пiдкреслює ваду характеру людини як сумноi

особи, тому перекладається *менi сумно*. Тобто в усiх трьох випадках перекладається *менi сумно*, але з рiзним контекстуальним значенням.

This is boring перекладається безособовим реченням *сумно* зi стилiстичним значенням *це сумно* або *сумно*.

Пiд час перекладу українською мовою можемо залучити перекладацьку трансформацiю речення, так як найбільш доречно буде використовувати безособове речення в українській мовi.

Розглянувши основнi засоби словотвору (словоскладання та за допомогою афiксiв), можемо зробити висновок, що словотворча здатнiсть лексем впливає на лексичне, граматичне i стилiстичне значення тексту. Ця здатнiсть може змiнювати та поєднувати змiст i значення слова, утворювати новi лексеми та iх лексико-семантичнi варіанти.

4. Висновки

Розглянувши процес словоскладання, можемо зазначити, що складнi слова мають семантичнi й граматичнi особливостi, якi становлять стилiстичну забарвленiсть фразеологiчного комплексу й вiдбивають нацiональний колорит мови кожного народу. За своiм семантичним складом складнi слова або композити є лексичними одиницями, що утворюються шляхом складання двох i бiльше незалежних основ морфемним або деривацiйним способом, утворюють новi лексеми. Сучаснi вченi вважають, що складання двох основ є найпоширенiшим способом утворення композитiв, що призводить до виникнення нових словоформ та iдiом.

Зазначимо, що калькування або дослiвний переклад неможливо застосовувати пiд час перекладу сталих словосполучень, iдiом i текстiв термiнологiчного складу, значення яких залежить вiд контексту. В англiйській мовi дуже часто вживаються фразеологiчнi зврати, сталi вирази, iдiоми, якi можуть перекладатися українською мовою прислiв'ями та приказками.

Пiд час перекладу необхідно враховувати розбiжностi мiж парадигматичними вiдношеннями текстiв, що становлять стилiстичне значення текстiв обох мов, тому варіанти перекладу залежать вiд лексико-граматичної структури речення. Основними засобами є дослiвний переклад, перифраз, трансформацiя тексту (додавання або опущення його елементiв).

Пiд час вiдтворення тексту оригiналу необхідно трансформувати текст так, щоб зберегти

його стилістичну єдність і контекстуальне значення в процесі перекладу. У разі трансляції тексту-оригіналу маємо максимально наблизитися до оригіналу та не порушувати стилістичне значення тексту.

Отже, можемо зробити висновок, що під час перекладу складних слів будь-якого характеру необхідно знайти найбільш точні інваріантні відповідники семантичних, лексичних і граматичних ознак слова, а під час перекладу текстів галузевого й термінологічного характеру потрібно знайти відповідні еквівалентні відповідники. Під час перекладу сталих висловів виникають труднощі щодо відтворення контекстуального та стилістичного значення оригіналу тексту.

Під час застосування перекладацьких прийомів необхідно відтворювати передачу смислової диференціації, конкретизації та смислового розвитку їх значень. Складність передачі семантичного розвитку значень лексем полягає в розбіжностях мовленнєвих норм і традицій різних народів, що склалися історично.

Практичне значення статті полягає в подальшому її використанні як допоміжного матеріалу на лекціях, практичних заняттях, семінарах у процесі формування мовленнєвої компетенції та професійної лексики немовних спеціальностей.

Сталі вирази часто використовуються в діловій англійській мові у сфері економічної, юридичної діяльності, що збагачує лексичний склад мови.

У статті розглянуто лексико-семантичну побудову складних слів, що становлять семантичні зв'язки й семантичне поле фразового комплексу, впливають на граматичні категорії тексту, розглянуто схожість і відмінність побудови парадигматичних відношень англійської та української мов.

Шляхом компонентного аналізу виявлено стилістичне значення фразеологічної єдності й контекстуальне значення вільного словосполучення.

Застосовуючи трансформаційний аналіз, виявили стилістичні та контекстуальні особливості перекладу семантично-неподільних фразеологічних одиниць.

Порушуються актуальні питання проблеми перекладу, які розробляються багатьма сучасними вченими-перекладачами, тому є ймовірність подальшого розвитку цієї теми, так як лексичний склад мови постійно змінюється й поновлюється новими лексемами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех П.О. Англійська мова : навчальний посібник. Київ : Либідь, 1993. 272 с.
2. Богуцька К.І. Тематичний словник понад 10000 слів. Київ : Видавництво Криниця, 2001. 483 с.
3. Зайковські С.А., Адамовська Л.М. Англійський прийменник. The English Preposition. Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2005. 128 с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
5. Карабан В.І., Мейс Дж. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську. Theory and practice of translation from Ukrainian into English. Вінниця : Нова книга, 2003. 606 с.
6. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ : Видавничий центр. Академія, 2004. 367 с.
7. Латигіна А.Г., Бессараб Н.П. Тлумачний англо-український словник ідіом для бізнесменів. Київ : Київ. нац. торг. ун-т, 2000. 180 с.
8. Латигіна А.Г. Базовий курс англійської мови з економіки. Basic English of economics : підручник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 456 с.
9. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. Харків : Основа. 1993. 255 с.
10. Мюллер В.К., Боянус С.К. Англо-русский словарь. Киев : Каннон, 2002. 1390 с.
11. Погожих Г.М. Англійська граматики в таблицях і схемах. Харків : Навчальна література, 2018. 112 с.
12. Чубай В.І. Синтаксичні зв'язки фрази та засоби вираження синтаксичних відношень. Science review. Польща : RS Gioval, 2018. № 2 (9). Vol. 7. С. 14–20.
13. Чубай В.І. Особливості побудови морфологічної конструкції слів сучасної англійської мови. Збірник праць Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців та студентів. Чернівці : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2019. С. 32.

REFERENCES:

1. Bekh, P. O. (1993). Anghlijsjka mova [English]. Kyjiv: Lybidj, 272 p.
2. Boghucjka, K. I. (2001). Tematychnyj slovnyk ponad 10000 sliv [Thematic dictionary of more than 10000 words]. Kyjiv: Vydavnyctvo kryncja, 483 p.
3. Zajkovsjki, S. A., & Adamovsjka, L. M. (2005). Anghlijskyj pryjmenyky [The English Preposition]. Ternopilj: Navchaljna knygha, Boghdan, 128 p.
4. Karaban, V. I. (2002). Pereklad anghlijskoji naukovoji i tekhnichnoji literatury. Ghramatychni trudnoshhi, leksychni, terminologichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems] Vinnycja: Nova knygha, 564 p.
5. Karaban, V. I., & Dzhejms Mejs. (2003). Teorija i praktyka perekladu z ukrajinskoji movy na anghlijsjku [Theory and practice of translation from Ukrainian into English]. Vinnycja: Nova knygha, 606 p.

6. Kocherghan, M. P. (2004). Vstup do movoznavstva [Introduction to linguistics]. Kyjiv: Vydavnychyj centr. Akademija, 367 p.
7. Latyghina, A. Gh., & Bessarab N.P. (2000). Tlumachnyj anghlo-ukrajinskyj slovnyk idiom dlja biznesmeniv [English-Ukrainian dictionary of idioms for businessman]. Kyjiv: K. nac. torgh. un-t, 180 p.
8. Latyghina, A.Gh. (2013). Bazovyj kurs anghlijskoji movy z ekonomiky [Basic English of economics]. Kyjiv: nac. torgh. ekon. un-t, 456 p.
9. Mostovyj, M. I. (1993). Leksykologhija anghlijskoji movy [Lexicology of the English language]. Kh.: Osnova, 255 p.
10. Mjuller, V. K. & Bojanus S. K. (2002). Anghlo-russkyj slovarj [The English dictionary]. Kyev: Kannon, 1390 p.
11. Poghozhykh, Gh. M. (2018). Anghlijska ghramatyka v tablycjakh i skhemakh [The English grammar in the boxes and diagrams]. Kharkiv: navchaljna literatura, 112 p.
12. Chubaj V.I. (2018). Syntaksychni зв'язky frazy ta zasoby vyrazhennja syntaksychnykh vidnoshenj. Naukovyj zhurnal «Science review». [Syntactic connections of phrases and means of expression of syntactic relations]. Poljskha: RS Gioval, 2(9), Vol. 7. February, p. 14-20.
13. Chubaj V.I. (2019). Osoblyvosti pobudovy morfologhichnoji konstrukciji slov suchasnoji anghlijskoji movy. [Features of construction of morphological construction of words of modern English]. Zbirnyk pracj Vseukrajinskoji naukovo-praktyčnoji konferenciji molodykh naukovciv ta studentiv. Chernighiv: Nacionalnyj universytet «Chernighivskyj koleghium» imeni T. Gh. Shevchenka, p. 32.

*Стаття надійшла до редакції 20.09.2020.
The article was received September 20, 2020.*

СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

UDC 378.091.313:316.7

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-22>

RECONSIDERING CLIL IN HIGH AND LOW CONTEXT CULTURES

Tkalia Iryna Anatoliivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the English Language Department

V.N. Karazin Kharkiv National University

i.a.tkalia@karazin.ua

orcid.org/0000-0002-3988-3141

Tsarova Svitlana Oleksiivna,

Assistant Professor at the Foreign Languages and Translation Department

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

s.a.tsaryova@ukr.net

orcid.org/0000-0002-8394-1964

Purpose. The goal of the research is to analyze psycholinguistic peculiarities of the development of communicative competence and intercultural abilities and skills of university educators and students with reference to high and low context cultures. The emphasis is on the need for introducing cross-cultural aspects to the curricula of Content and Language Integrated Learning (CLIL) courses at tertiary level in Ukraine, especially in the conditions of international academic mobility. Thus, referring to Ukraine as a host country, the relevance of the issue under consideration is determined by the challenge for foreign students to be adapted to Ukraine's socio-cultural conditions and for Ukrainian students to become aware of intercultural values, traditions, and norms of verbal and non-verbal interaction.

Methods. The goal of the research has been achieved through comparative analysis which allows highlighting main dimensions of cultural differences among nationalities including Ukraine, in particular, in low-context and high-context cultures. In the process of achieving this goal we used interdisciplinary approaches as well as the methods of observation and generalization to define intercultural skills and abilities required to gain cross-cultural competence and the methods of induction and systematization to concretize general conclusions.

Results. The existing inseparable relationship of language and culture serves as a key to understanding that language and culture complement each other. It is inevitable to teach foreign culture in a foreign language class. The core of students' cross-cultural competence is to be rooted in cultural sensitivity, i.e. knowledge that there exist cultural differences and similarities among people which can hardly ever be evaluated either positively or negatively. We believe that due to this very factor the ability to overcome stereotypes in intercultural relations can be developed.

Conclusion. Cross-cultural aspects should be included in the curricula of CLIL courses at tertiary level in Ukraine. Hence, classroom activities targeted at building students' competences in "cross-cultural nuances" can be a useful start in preparing students to socialize and perform successfully in their academic and professional endeavors.

Key words: cross-cultural awareness, cross-cultural competence, cross-cultural differences, cultural diversity, intercultural communication, interdisciplinary approaches.

ПРЕДМЕТНО-МОВНЕ ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ КУЛЬТУР ВИСОКОГО І НИЗЬКОГО КОНТЕКСТУ

Ткаля Ірина Анатоліївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

i.a.tkalia@karazin.ua

orcid.org/0000-0002-3988-3141

Царьова Світлана Олексіївна,

доцент кафедри ділової іноземної мови і перекладу

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

s.a.tsaryova@ukr.net

orcid.org/0000-0002-8394-1964

Мета. Стаття присвячена аналізу особливостей розвитку комунікативної компетенції та міжкультурних здібностей і навичок студентів вищих навчальних закладів в умовах культур високого і низького контексту. Акцент робиться на необхідності впровадження курсів міжкультурної комунікації в навчальні плани на вищому освітньому рівні в Україні згідно із засадами Предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL), зокрема, в умовах міжнародної академічної мобільності. Актуальність цього питання зумовлена необхідністю іноземним студентам, яких приймає Україна, адаптуватися до соціокультурних особливостей та умов навчання в Україні, а українським студентам бути обізнаними щодо цінностей, традицій і норм вербальної та невербальної крос-культурної комунікації.

Методи. Мета дослідження досягнута за допомогою порівняльного аналізу, який дає змогу виділити основні аспекти культурних відмінностей між національностями, включаючи Україну, зокрема культурами низького і високого контексту. У процесі досягнення мети використані міждисциплінарні підходи, а також методи спостереження й узагальнення для визначення міжкультурних навичок і здібностей, необхідних для отримання міжкультурної компетенції, а також методи індукції й систематизації для конкретизації загальних висновків.

Результати. Наявні відносини між мовою та культурою слугують ключем до розуміння того, що вони нерозривні й доповнюють один одного. Під час навчання іноземних мов потрібним є навчання особливостей іноземної культури. Ядро міжкультурної компетенції студентів має ґрунтуватися на культурній чутливості й обізнаності, тобто знаннях того, що існують культурні відмінності й подібності між людьми, які навряд чи коли-небудь можна буде оцінювати позитивно або негативно. Ми вважаємо, що саме завдяки цьому фактору може розвиватися здатність долати стереотипи в міжкультурних відносинах.

Висновки. Міжкультурні аспекти повинні бути включені в навчальні програми курсів Предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) для вищої освіти в Україні. Отже, заняття в класі, націлені на формування в студентів компетенцій у «міжкультурних нюансах», можуть бути корисним початком у підготовці українських та іноземних студентів до здатності спілкуватися з представниками різних культур та успішно виконувати свої навчальні й професійні завдання.

Ключові слова: міжкультурні відмінності, міжкультурна компетенція, міжкультурне спілкування, міждисциплінарні підходи, міжкультурна обізнаність.

1. Introduction

Due to dramatic changes in the educational realm, most universities have changed their relevance matrix towards academic mobility where its primary focus is set on developing successful intercultural and professional competences to gain career success worldwide. In particular, much emphasis is made on encouraging students to form awareness of the existing cross-cultural differences since the latter might hinder successful communication with the representatives of the host culture. So *the goal of the research* is to analyze peculiarities of the development of communicative competence and intercultural abilities and skills of students which will help to be successful in intercultural academic and professional communication. As a result, the immediate need arises for introducing cross-cultural aspects to Ukraine's curricula of Content and Language Integrated Learning (CLIL) courses at tertiary level. Thus, referring to Ukraine as a host country, *the relevance* of the issue under consideration is determined by the challenge for foreign students to be adapted to Ukraine's socio-cultural conditions. The *main objective* of the research is to prove that currently, there is an urgent need to teach students cross-cultural differences and to develop their understanding of various verbal and non-verbal communication styles which vary from culture to culture.

2. Theoretical and methodological basis of the research

Communication theorists, anthropologists, psychologists and linguists look at cross-cultural communication as a self-governing system

of rules which overcomes the communicative barriers set up by national languages (Beamer, 2001; Hall, 1990; Rebrij, 2018). This system largely involves interdisciplinary approaches including world culture studies and psycholinguistics in order to study psychological and neurobiological factors that enable humans to acquire, use, comprehend and produce language (Beattie, Ellis, 2017; Clyne, 1994; Duszak, 1997; Labunets, 2012; Nault, 2006; Nykonenko, 2012).

Interdisciplinary approaches analyze how the transmission of meaning depends not only on the lingual knowledge (grammar, vocabulary, speech practice, etc.) of the speaker and the listener, but also on the context of the utterance, knowledge of the status of those involved, the inferred intent of the speaker, and a number of other discursive factors. These approaches involve psycholinguistics or psychology of language studying the interrelation between linguistic factors and psychological aspects. Moreover, they involve sociolinguistics studying the effects of the context, cultural norms and expectations in the society on the way the language is used and the effects of the language on the society. These approaches also require studying how language varieties differ among groups separated by ethnicity, religion, status, gender, level of education, age.

Besides interdisciplinary approaches, the following theoretical and empirical methods have been applied in the research: observation and generalization methods, and the methods of deduction and systematization to make conclusions.

Geert Hofstede made one of the most comprehensive analyses of cultural differences among nationalities. He summarized his findings in terms of four dimensions: individualism/collectivism, power distance, uncertainty avoidance, and masculinity/femininity (Hofstede, 1991).

Edward T. Hall and Mildred R. Hall, respected anthropologists and cross-cultural researchers, suggest a system of ways of classifying differences between cultures with reference to the language (Hall, 1990). Their concept of high-context and low-context cultures is of particular significance for the current research. The concept of a low-context culture implies the expression of notions and ideas in written and spoken forms. This type of communication is typically realized by means of the literal language, explicit details, written agreements, etc. Its style will tend to be direct and logical. Japan is the classic example of a high-context culture. The underlying assumption in the culture is that a lot of meaning is carried by the following contextual factors: hierarchy, setting and location. This type of communication is realized through implicit messages, unspoken topics, figurative language, and hints. Its style tends to be indirect and subtle.

Low and high context communication refers not only to individual communication strategies, but may be used to understand cultural groups. According to E. Hall, the USA, Canada, Israel, German-speaking and Scandinavian countries are examples of a low context culture. Generally, Western cultures tend to gravitate toward low context starting points, while Eastern and Southern cultures such as China, Arab countries, Italy, Greece, Japan, Spain, Korean, India, Brazil, and Ukraine tend to use high context communication. Within these huge categories, there are important differences and numerous variations.

Michelle LeBaron stresses that since culture is constantly evolving and changing, people within groups and the contexts around them change (LeBaron, 2003). As people communicate, they move along a continuum between high context and low context. Depending on the kind of relationship, the situation, and the purpose of communication, they may be more or less explicit and direct. There are times when direct, clear communication is the most appropriate, and times when it is preferable to communicate in “layers of meaning” to save face.

Serious communicative failures can occur in interrelations between high context and low context cultures if there is no anticipation of a potential problem. Thus, the representatives of a low

context culture may view the representatives of a high context culture as difficult to contact, evasive and vague. On the other hand, the low context people may be viewed as aggressive, impatient, naïve and patronizing. Where high context communication tends to be featured, it is useful to pay specific attention to nonverbal clues and the behavior of others to understand the meaning of what is said. Where low-context communication is the norm, directness is likely to be expected in return.

3. Development of intercultural awareness of university students

The subject being discussed sounds particularly relevant when viewed in the context of CLIL courses at the tertiary level in Ukraine. Numerous contemporary research on students' adaptation to a host country outline a wide scope of basic obstacles met in effective cross-cultural communication (Hofstede, 1991; Hall, 1990; LeBaron, 2003; Tokarieva, 2013; Volkova, 2014). Furthermore, cross-cultural communication skills serve to be a prerequisite for understanding the key mental features of the representatives of other cultures which is supposed to foster effective interaction.

Extensive research has resulted in conducting special training aimed at providing tips – both practical and theoretical – to educators working with foreign students (Hofstede, 1991). Genesis of concepts “intercultural communication” and “the language world view” has been researched in linguistic, pedagogical and methodological literature as a means of intercultural communication (LeBaron, 2003). The choice of particular language means may vary considerably depending on the context where numerous factors require maximum flexibility.

In learning and teaching languages it is desirable to identify personal, public, occupational, and educational aspects within social practices. Therefore, it is very much advisable for students to perform communicative tasks related to speech communication in different situations. The tasks may include providing personal information, exchanging information about family, friends, household and other habits, participating in role games, preparing reports for the conference, being involved in interviews with the aim of both obtaining and giving the information. The competences formed might be used as far as they are needed in a variety of contexts, depending on the conditions and requirements of differing types of speech activity. The need and desire to communicate arise in a particular situation, with the form and content of communication as a response to

the communicative situation (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, 2001: 45).

Knowledge, awareness and understanding of the relation between the “world of origin” and the “world of the target community” coin cross-cultural competence. It should be noted that cross-cultural competence includes the awareness of regional and social diversities in both cultures. It is also enriched by the awareness of a wider range of contexts than those carried by the learners. In addition, cross-cultural competence stems from understanding of how each community appears in the perspective of “the Other”, often in the form of national stereotypes (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, 2001: 103). According to the Common European Framework of Reference for Languages, intercultural skills lead to the development of cultural sensitivity, whereby contributing to “the capacity to fulfill the role of cultural intermediary between one’s own culture and the foreign culture” and to deal effectively with overcoming cross-cultural misunderstandings and conflict situations (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, 2001: 105). Yet, as the practice shows, the students' communicative potential is influenced not only by their skills and knowledge, but, to a greater extent, by such factors as individual identity, personal values and motivation. Students may have different levels of interest in new knowledge and openness to it. The development of so-called “intercultural identity” which includes both behavior and competence is rightly regarded in many cases as a significant educational goal (Aksyonova, 2012; Токарева, 2013).

While studying at university, foreign students can realize the existence of different social and cultural aspects of their new environment, such as traditions, values and cultural norms. We consider it essential to emphasize that students learn about intercultural differences and study intercultural communication both through direct communication and in the process of getting acquainted with literary works, mass media, etc. For example, because of respect to the teacher, it is not typical of Chinese students to ask questions in class even if there is something they do not understand. In this case, it is necessary to explain the students that asking teachers in class is very much welcome as a part of an education process. Carefully selected educational texts concerning cultural values and codes of conduct which are typical of a host culture contribute to the expansion

of the life experience of learners, and, as a result, – to awareness of intercultural differences.

Learning about cultural diversity is also useful for understanding of values, customs, morals and traditions of the student’s culture. There is no doubt that “the more we learn about other cultures, the more we know about our own culture” (Beamer, 2001). When in the classroom we discuss a text associated with national patterns of behavior, students may express their opinion on the issue under consideration, give examples of their own experience, and focus on the aspects related to universal ethics in society. By comparing behavior, traditions and other social and cultural aspects of their and host cultures, foreign students can make their own conclusions as to the differences in living within the scope of diverse fields of the native and new cultural environments. As a result, the audience can understand why people from various cultures behave in this or that way in particular circumstances. They also come to understand the existing differences in their value priorities more effectively.

4. Conclusions

The study of intercultural diversity allows us to conclude that cultural differences arise from the historical development of Ukrainian society as mainly collectivist (Hofstede, 1991), although it was influenced by individualistic low-context Western cultures. Now Ukraine is in the evolutionary process of transition from Eurasian identity to its European identity.

Contemporary students represent a new generation, characterized by openness to the outside world. The latter implies that awareness of the differences in norms, values, attitude to what surrounds any person is completely necessary for effective interpersonal and cultural communicative practices. Undoubtedly, culture background and culture impact greatly on adequate language acquisition. Cross-cultural aspects should be included in the curricula of CLIL courses at tertiary level in Ukraine.

In terms of the main goals of CLIL it is appropriate to identify personal, public, occupational, and educational domains. Practice has proved that the communicative potential of students, to a greater extent, is affected by such factors as individual identity, personal values and motivation. We believe that the development of a culturally sensitive personality must be regarded as an important educational goal in CLIL in Ukraine.

Summing up, we hope that this analysis can serve as a basis for the further *perspective* research into the ways intercultural differences

manifest themselves in academic and business environment. These findings will act as a foundation for the development of intercultural courses for university students.

BIBLIOGRAPHY:

1. Аксьонова В.І. Формування комунікативної особистості в умовах глобалізації суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2012. С. 63–77.
2. Волкова А.Г. Розвиток комунікативної компетенції іноземних студентів в умовах міжкультурного спілкування. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Серія «Міжпредметні зв'язки»* : збірник наукових праць. 2014. Вип. 25. С. 20–27.
3. Лабунець Ю.О. Міжкультурна комунікація як засіб розуміння ментальних особливостей різних культур. *Вісник психології та педагогіки* : збірник наукових праць / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка. 2012. Вип. 7. URL: <http://www.psyh.kiev.ua/> (date access: 20.08.2020).
4. Никоненко Я. О. Мовна картина світу як засіб міжкультурної комунікації. *Вісник психології та педагогіки* : збірник наукових праць. 2012. Вип. 7. URL: <http://www.psyh.kiev.ua/> (date access: 20.08.2020).
5. Ребрій О., Ребрій І. Системність і творчість у перекладі: психолінгвістичний підхід. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика. Серія «Філологія»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М. 2018. Вип. 23 (2). С. 180–191.
6. Токарева А.М. Підготовка студентів до міжкультурної комунікації в контексті формування фахівців-медіаторів культур. *Вісник Дніпровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2013. Вип. 2 (6). С. 48–52.
7. Beamer L., Varner I. *International Communication in the Global Workplace*. McGraw-Hill Irwin, 2001. 360 p.
8. Beattie G., Ellis A. *The psychology of language and communication*. Routledge, 2017. 312 p.
9. Clyne M. *Inter-cultural Communication at Work: Cultural Values in Discourse*. Cambridge University Press, 1994. 260 p.
10. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg: Language Policy Unit, 2001. 261p.
11. Duszak A. *Cross-cultural academic communication: a discourse community view. Culture and styles of academic discourse*. Berlin : De Gruyter, 1997. P. 11–40.
12. Hall E.T., Hall M.R. *Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans*. Intercultural Press, 1990. 196 p.
13. Hofstede G. *Cultures and Organizations: software of the mind*. McGraw Hill, 1991. 279 p.
14. LeBaron M. *Communication Tools for Understanding Cultural Differences. Beyond Intractability. Conflict Research Consortium*. 2003. URL: <http://www.beyondintractability.org/essay/communication-tools> (date access: 20.08.2020).
15. Nault D. *Going Global: Rethinking Culture Teaching in ELT. Contexts. Language, Culture and Curriculum*. 2006. № 19 (3). P. 314–328.

REFERENCES:

1. Aksyonova, V.I. (2012). Formuvannya komunikatyvnoi osobystosti v umovakh hlobalizatsii suspilstva [Formation of communicative personality in the context of globalization of society]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. Vyp. 49. S. 63–77 [in Ukrainian].
2. Volkova A.G. (2014). Rozvytok komunikatyvnoi kompetentsii inozemnykh studentiv v umovakh miszhkul'turnoho spilkuvannya [Foreign students' communication competence development in the framework of intercultural communication]. *Mizhpredmetni zv'yazky. Zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 25. S. 20–27 [in English].
3. Labunets, Y.O. (2012). Mizhkulturna komunikatsiia yak zasib rozuminnia mentalnykh osoblyvosti riznykh kultur [Intercultural communication as a means of understanding the mental characteristics of different cultures]. *Visnyk psykholohii i pedahohiky*. Retrieved from: <http://www.psyh.kiev.ua/> [in Ukrainian].
4. Nykonenko, Y.O. (2012). Movna kartyna svitu yak zasib mizhkulturnoi komunikatsii [Linguistic picture of the world as a means of intercultural communication]. *Visnyk psykholohii i pedahohiky*. Retrieved from: <http://www.psyh.kiev.ua/> [in Ukrainian].
5. Rebrij, O.V., Rebrij, I.V. (2012). Systemnist' ta tvorchist' u perekladі: psyholinhvistychnyj pidhid [Systematic and creative aspects in translation: the psycholinguistic approach]. // *Psycholinhvistyka. : Zbirka naukovykh prats*. Seria: Filolohija. Dombrov's'ka. 2018. Vyp. 23(2). S. 180–191 [in Ukrainian].
6. Tokarieva, A.V. (2013). Pidhotovka studentiv do mizhkulturnoi komunikatsii v konteksti formuvannya fakhivtsiv-mediatoriv kultur [Preparation of students for intercultural communication in the context of formation of specialists-mediators of cultures]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia*. Vyp. 2 (6), 48–52 [in Ukrainian].
7. Beamer L., Varner I. (2001). *International Communication in the Global Workplace*. McGraw-Hill Irwin. 360 p. [in English].
8. Beattie G., Ellis A. (2017). *The psychology of language and communication*. Routledge. 312 p. [in English].
9. Clyne, M. (1994). *Inter-cultural Communication at Work: Cultural Values in Discourse*. Cambridge University Press. 260 p. [in English].
10. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. (2001). Strasbourg: Language Policy Unit. 261 p. [in English].
11. Duszak A. (1997). *Cross-cultural academic communication: a discourse community view. Culture and styles of academic discourse*. Berlin: De Gruyter. P. 11–40 [in English].
12. Hall E.T., Hall M.R. (1990). *Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans*. Intercultural Press. 196 p. [in English].
13. Hofstede G. (1991). *Cultures and Organizations: software of the mind*. McGraw Hill. 279 p. [in English].
14. LeBaron M. (2003). *Communication Tools for Understanding Cultural Differences. Beyond Intractability. Conflict Research Consortium*. Retrieved from: <http://www.beyondintractability.org/essay/communication-tools>.
15. Nault D. (2006). *Going Global: Rethinking Culture Teaching in ELT. Contexts. Language, Culture and Curriculum*. № 19 (3). P. 314–328.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2020.
The article was received October 6, 2020.

СЕКЦІЯ 4 СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 81'374:81'33

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-2-23>

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ СЛОВНИКАРСЬКІ ПРАЦІ: СТАТИСТИЧНИЙ ВИМІР, РІЗНОМАНІТТЯ Й ОСОБЛИВОСТІ

Давиденко Вікторія Іванівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного мовознавства та перекладу

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

phyllology@ukr.net

orcid.org/0000-0003-3498-5138

У статті розглядаються нові явища й тенденції в укладанні українських паперових словникарських праць, їх різноманіття й особливості. Нині у світі спостерігається підвищення інтересу до теоретичного й практичного словникарства. Українська лексикографія має давні традиції, теоретичне підґрунтя, багатотомовий досвід укладання словників, різних за об'єктом опису одиниць, мовою, розміром, лексикографічною формою, повнотою охоплення матеріалу, форматом представлення тощо. Стрімкий розвиток лексикографії в сучасному світі пояснюється багатьма чинниками: швидким розвитком науки й техніки, поглибленням і диверсифікацією існуючих знань, глобалізацією сучасного світу, міжнародною співпрацею вчених тощо. Зазначається, що головною причиною розвитку лексикографії є те, що словник виявився найзручнішою формою узагальнення й фіксації знань людства. Наводяться статистичні дані щодо кількості словників, перекладних, діалектних тощо, а також найрейтинговіших міст за кількістю видань словників, до яких входять Київ (понад 4 000 видань), Харків (понад 1 200), Львів (понад 1 000), Тернопіль тощо. Підкреслюється, що спостерігається розквіт енциклопедичних словників, довідникових видань з інноваційними характеристиками. Акцент робиться на виявленні особливостей механізмів лексикографування в сучасній українській словникарській картині, приділяється увага аналізу тлумачних словників. За нашими спостереженнями, кінець ХХ – початок ХХІ століття виявився періодом розквіту в розвитку української лексикографії: у плані появи величезної кількості друкованих лексикографічних праць щодо представлення сучасної інформації з певних питань, опису мовної структури, термінологічних систем тощо. Причиною появи всіх зазначених словників, довідників є нові процеси та тенденції, що відбуваються в суспільстві, виклики, які постали перед мовознавцями й користувачами лексикографічної продукції, – усе це в подальшому сприятиме вдосконаленню й покращенню механізмів реєстрації, опису й представлення матеріалу, розробленню чіткішої і детальнішої картини параметризації тощо. Можливості лексикографії, простота й вичерпність словникового опису, зручність користування зумовили тенденцію в сучасній лінгвістиці не тільки до словникового представлення результатів дослідження всіх інших, крім лексичного, рівнів мовної структури, але й до опису явищ/фактів, що не належать до мовної системи. Стверджується, що українська лексикографія за своєю активністю належить нині до першої десятки лексикографій світу, а також те, що Україна – це країна сучасної й високорозвиненої лексикографічної культури й інтенсивного лексикографічного процесу.

Ключові слова: теоретична, практична лексикографія, інформація, лексикографічна форма, механізми, інновації.

MODERN UKRAINIAN DICTIONARY WORKS: STATISTIC DIMENSION, DIVERSITY AND PECULIARITIES

Davydenko Viktoriia Ivanivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Post-Doctoral Researcher at the Department of Applied Linguistics,

Comparative Linguistics and Translation

National Dragomanov Pedagogic University

phyllology@ukr.net

orcid.org/0000-0003-3498-5138

The article deals with new phenomena and trends in the compilation of Ukrainian paper dictionary works, their diversity and peculiarities. Currently, there is a growing interest in theoretical and practical vocabulary in the world. Ukrainian

Lexicography has ancient traditions, theoretical background, centuries-old experience of compiling dictionaries, different in object description units, language, size, lexicographic form, completeness of coverage, presentation format, etc. The rapid development of lexicography in the modern world is explained by many factors: in particular, the swift development of science and technology, the deepening and diversification of existing knowledge, the globalization of the modern world, international cooperation of scientists, and so on. It is noted that the main reason for the development of lexicography is that the dictionary was the most convenient form of generalization and fixation of human knowledge. It is given statistics on the total number of dictionaries, translation, dialect ones, etc., as well as the most ranked cities by the number of edition of dictionaries, which include Kyiv (over 4 000 editions), Kharkiv (over 1 200), Lviv (over 1 000), Ternopil, etc. It is emphasized that there is a flourishing of encyclopedic dictionaries, reference books with innovative characteristics. Special emphasis is placed on identifying the features of lexicography mechanisms in the modern Ukrainian dictionary scene. Particular attention is paid to the innovative characteristics of dictionaries. According to our analyses, the end of the XX – beginning of the XXI centuries were a period of prosperity in the development of Ukrainian lexicography; in term of the emergence of a huge number of printed lexicographic works to present modern information on certain issues, description of language structure, terminological system and more. The reason for the emergence of all these dictionaries, directories are new processes and trends in society, the challenges facing linguists and users of lexicographic products – all these causes will further improve and enhance the mechanisms of registration, description and presentation of materials, the development of clearer and more detailed parameterization scene, etc. Possibilities of lexicography, simplicity and completeness of vocabulary description, ease of use have led the trend in modern Linguistics to vocabulary presentation of research results not only all other than lexical level of language structure, but to describe phenomena / facts that do not belong to the language system. It is claimed that Ukrainian lexicography is one of the top ten lexicography in the world today, and that Ukraine is a country of modern and highly developed lexicographic culture and intensive lexicographic process.

Key words: *theoretical, applied lexicography, information, lexicographic form, mechanisms, innovations.*

1. Вступ

Нині у світі спостерігається підвищення інтересу до теоретичного й практичного словникарства. Значний вклад у вивчення української лексикографії внесли П. Гриценко (Гриценко, 2010), В. Дубічинський (Дубічинський, 2004), Н. Зубець (Зубець, 2008), Є. Карпіловська (Карпіловська, 2006), О. Кровицька (Кровицька, 2005) та інші.

Українська лексикографія має давні традиції (першим відомим друкованим українським словником був «Лексис» Лаврентія Зизанія-Тустановського (1596 р.), текст якого мав 34 сторінки і містив 1 061 слово), теоретичне підґрунтя, багатовіковий досвід укладання словників, що різняться за об'єктом опису одиниць, мовою, розміром, лексикографічною формою, повнотою охоплення матеріалу, форматом представлення тощо.

Стрімкий розвиток лексикографії в сучасному світі пояснюється багатьма чинниками: швидким розвитком науки й техніки, поглибленням і диверсифікацією існуючих знань, глобалізацією сучасного світу, міжнародною співпрацею вчених тощо.

Але найголовнішою, на наш погляд, причиною підвищеної уваги суспільства до появи, а отже, й укладання лексикографічних праць є те, що словник виявився найзручнішою формою узагальнення й фіксації знань людства – і не тільки про мову: саме в лексикографічній формі створювалися і створюються енциклопедії, конкорданси, глосарії, довідники, що дає досліднику й користувачу уявлення про «картину світу», тенденції роз-

витку, різноманітні способи концептуалізації й категоризації його об'єктів і подій, надбання людства тощо.

Мета статті полягає в дослідженні сучасних українських паперових словникарських праць для виявлення їхніх особливостей, інноваційних елементів у підходах до укладання, конструювання, тенденцій розвитку лексикографічного простору тощо.

2. Розділ 1

Сучасне словникарство характеризується великою й різноманітною кількістю словників, що різко збільшилася останнім часом. Можливості лексикографії, простота і вичерпність словникового опису, зручність користування зумовили тенденцію в сучасній лінгвістиці не тільки до словникового представлення результатів дослідження всіх інших, крім лексичного, рівнів мовної структури, але до «лексикографування» опису явищ/фактів, що не належать до мовної системи.

Улітку 2020 р. вийшов найповніший бібліографічний покажчик «Словники української мови: 1596–2018», укладений за принципом максимального охоплення й представлення видань, у передмові до якого Д. Пилипчук зазначає, «що Україна – це країна щонайменше сімох тисяч словників», але, беручи до уваги кількість видань, видрукованих не тільки в нашій країні, але й у 30-ти країнах світу, тоді ця цифра зростає до 8,5 тисяч праць. Дослідник наводить такі статистичні дані: «У 1627–2018 рр. (392 роки) в Україні видано 8 036 словників. У 1992–2018 рр. (27 років) у незалежній Україні видано 6 883 словника.

У 2001–2018 рр. (18 років) в Україні видано 5 565 словників» (Пилипчук, 2020: 15).

Д. Пилипчук ґрунтовно досліджує питання перекладних словників: в Українській Радянській Соціалістичній Республіці представлені видання 14 мовами, а в незалежній Україні – 56 мовами (Пилипчук, 2020: 16), порушує проблему створення багатомовних словників: з 1627 до 2018 рр. в нашій країні вийшли 3 203 словники, двомовні становлять 84,1%, тримовні – 12,3%, чотиримовні – 2,4%, п'яти-, шести-, семимовні – 1,1%. За принципом рейтингу мови розподіляються таким чином: крім української, найчастіше трапляються англійська, російська, німецька і французька, значно рідше – іспанська, латинська, польська, зовсім рідко – арабська, білоруська, болгарська, китайська і японська мови. Серед цих же 3 203 словників – 1 497 видань (або 46,7%) – це українсько-російські або російсько-українські, 1 172 (36,6%) – за участі англійської мови, 715 (менше 27%) припадає на інші 53 мови, з яких словників німецької мови 311, французьких – 148 (Пилипчук, 2020: 17–22).

За спостереженнями дослідника, за 1877–2018 рр. повний список діалектних видань української мови становить 235 книжок, з яких 200 надруковані в Україні, а 35 – у вісьмох країнах світу: у Польщі (11), Росії (9), Німеччині (7), Словаччині (4), Австралії, Угорщині, Хорватії та Чехії (по 1). За часом публікації на період до проголошення незалежності України припав 41 словник, а в незалежній Україні з'явилося 159 видань (виходить приблизно 6 на рік) (Пилипчук, 2020: 24).

У бібліографічному покажчику наводяться найрейтинговіші міста за кількістю видань словників, до яких входять Київ (понад 4 000 видань), Харків (понад 1 200), Львів (понад 1 000), Тернопіль тощо (Пилипчук, 2020: 27).

3. Розділ 2

Традиційно словники поділяються за об'єктом або способом опису одиниць на енциклопедичні та лінгвістичні видання. У результаті проведеного ретельного аналізу словникарських робіт можна стверджувати, що кількість енциклопедичних праць значно переважає над лінгвістичними. Надбанням енциклопедичної бази української лексикографії можна вважати такі видання: «*Енциклопедія Голодомору 1932–1933 рр.*» (2018 р.); «*Енциклопедія історії України у 10-ти томах (2013–2018 рр.)*»; «*Енциклопедія сучасної України у 20-ти томах (2001–2018 рр.)*»; «*Під небом чужини (письменники*

української еміграції)» (2017 р.); «*Енциклопедичний словник символів культури України (2017 р.)*»; «*Франківська енциклопедія у 7-ми томах (Т. 1, 2016 р.)*».

Останніми роками лексикографи підготували велику кількість словникарських праць для дітей. Зокрема такі: «*Енциклопедія про тварин. Дивовижні факти*» (2018 р.); «*Енциклопедія Чомусика: тварини, птахи, рослини, комахи, природа, наука, людина*» (2018 р.); «*Енциклопедія про все на світі у казках та оповіданнях: для дітей дошкільного віку*» (2017 р.); Чуб Н. «*Азбука ввічливості: історія про маленьку дівчину, її друга, хороші манери і чарівні перетворення*» (2016 р.); Чудеса світу: *найцікавіші факти: дітям від 3 років* (2016 р.) тощо.

З викладеного матеріалу видно, що антропологічний параметр енциклопедичних видань охоплює величезну потенційно цільову аудиторію: від дітей 2–3 років, дошкільнят, молодшого, середнього і старшого шкільного віку до широкої аудиторії або, навпаки, фахівців із певних галузей знань.

В українському лексикографічному просторі існують такі словникарські серії: *Перша кольорова книжка, Мій перший англійський словничок, Енциклопедія для малюків, Енциклопедія для маленьких вундеркіндів, Люстрований словник молодшого школяра, Світ відкриттів, Світ навколо тебе (енциклопедичні видання для дітей молодшого шкільного віку), Шкільний словничок, Енциклопедія для ерудитів, Енциклопедія для допитливих, Вивчаємо англійську, Найцікавіше про <...> (для дітей середнього та старшого шкільного віку), Популярна енциклопедія сучасних знань, Словникова скарбничка, Розмовники, Подорожуйте та спілкуйтеся із задоволенням, Енциклопедія, Фаховий словник-довідник студента тощо.*

Серед лінгвістичних словників найшановнішими і найпредставницькими вважаються тлумачні словники – саме вони, на думку більшості людей, є надбанням культури, відображають лексичний фонд і національну «картину світу».

Досить довгий час найбільшим за охопленням лексики був «*Український тлумачний словник: тезаурус: 250 000 слів та словосполучень*» (2016 р.). Серед переваг словника такі: по-перше, повнота представлення сучасних загальноновживаних слів і словосполучень, що з'явилися в українській літературній мові в останні роки ХХ – на початку ХХІ ст., їхнє стилістичне забарвлення, поширених

термінів, діалектизмів; по-друге, джерельна база, яка складається з текстів художньої літератури, народної творчості, публіцистики, наукових і науково-популярних праць, мови засобів мовної інформації; по-третє, уведення в деякі статті енциклопедичних довідок, що є новим для таких праць.

У 2010 р. Український мовно-інформаційний фонд започаткував видання «Словника української мови» у 20 томах (2010–2020 рр.), т. 1–10.

Щодо лінгвістичних робіт, то варто зупинитися, зокрема, на таких: Береза Т. «Мовою бестселерів: Сучасний словник живої мови» (2017 р.); Савченко Л. «Розмовляй українською правильно: довідник» (2017 р.); «Словник труднощів української мови» (2010 р.); Нелюба А. «Лексико-словотвірні інновації (2015–2016): словник» (2017 р.); «Паралельний українсько-англо-німецько-російсько-французький / Parallel Ukrainian-English-German-Russian-French dictionary-minimum» (2017 р.) та інші.

Усі ці словники розкривають велич і красу рідної мови, допомагають у кращому опануванні, поглиблюють знання з того чи іншого питання.

За лексикографічною формою, відомою та поширеною у світовій лексикографії, тобто способом представлення матеріалу, усі лінгвістичні словники поділяються на тезауруси, тлумачні словники, конкорданси, глосарії, індекси, тобто частотні словники.

Нещодавно з'явився «Український лексикон кінця XVIII – початку XXI ст.: словник-індекс: близько 3 000 тис. слів» у 3-х томах (2017 р.). Для створення цього словника було обрано 18 філологічних і деяких енциклопедичних словників, зроблено спробу звести їх у єдиний алфавітний покажчик – індекс. Це перший український словник такого типу.

Щодо тезаурусів, то в українському словникарстві не так багато праць, побудованих за такими принципами, тим більше уваги привертає «Цитатний тезаурус української поетичної мови XX ст.» (2017 р.).

4. Висновки

У результаті проведеного ретельного аналізу лексикографічних видань української мови маємо зазначити таке.

Останнім часом здебільшого словник стає комплексним зібранням відомостей із певного питання.

За нашими спостереженнями, кінець XX – початок XXI ст. став періодом розквіту в розвитку української лексикографії: у плані

появи величезної кількості друкованих словникарських праць щодо представлення сучасної інформації з певних питань, опису мовної структури, термінологічних систем тощо. Причиною появи всіх зазначених словників, довідників є нові процеси та тенденції, що відбуваються в суспільстві, виклики, які постали перед мовознавцями й користувачами лексикографічної продукції, – усе це в подальшому сприятиме вдосконаленню й покращенню механізмів лексикографування, розробленню чіткішої та детальнішої картини параметризації тощо.

Усе вищезазначене доводить, «що, ймовірно, українська лексикографія за своєю активністю належить уже сьогодні до першої десятки лексикографій світу», а також те, «що Україна – це країна сучасної й високорозвинутої лексикографічної культури й інтенсивного лексикографічного процесу», (Пилипчук, 2020: 15–27).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриценко П. Українська мова у XXI ст.: традиції і новаторство. Тези доповідей Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, м. Київ, 21–23 квітня 2010 р. / відп. ред. В. Івашенко, І. Казимирова; наук. ред. П. Гриценко. Київ: ІАЦ «Спейс-Інформ», 2010. 260 с.
2. Дубичинський В. Українська лексикографія: історія, сучасність, та комп'ютерні технології: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2004. 164 с.
3. Зубець Н. Українська лексикографія другої половини XX – поч. XXI ст.: навчальний посібник. Запоріжжя, 2008. 124 с.
4. Енциклопедія Голодомору 1932–1933 рр. в Україні Дрогобич: Коло, 2018. 575 с.
5. Енциклопедія для дітей / упорядн. В. Товстий Харків: Промінь, 2018. 439 с.
6. Енциклопедія історії України: у 10 т. (2013–2018) / ред.: В. Смолій. Київ: Наукова думка.
7. Енциклопедія про все на світі у казках та оповіданнях: для дітей дошкільного віку / уклад. Ю. Карпенко. Київ: Глорія, 2017. 128 с.
8. Енциклопедія про тварин. Дивовижні факти / авт.-уклад. Ю. Карпенко. Київ: Глорія, 2018. 128 с.
9. Енциклопедія сучасної України: у 20-ти т. (2001–2018). Київ: Поліграфкнига.
10. Енциклопедія Чомусика: тварини, птахи, рослини, комахи, природа, наука, людина, винаходи. Київ: Глорія, 2018. 112 с.
11. Енциклопедичний словник символів України / за ред. О. Потапенка, В. Коцура, В. Куйбіди. 7-е вид., перероб. та доп. Корсунь-Шевченківський: Всесвіт, 2017. 688 с.
12. Карпіловська Е. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2006. 188 с.
13. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика. Львів: Ліга-Прес, 2005. 175 с.

14. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016) : словник. Харків : Харків. історико-філол. т-во, 2017. 203 с.
15. Паралельний українсько-англо-німецько-російсько-французький словник-мінімум / Parallel Ukrainian-English-German-Russian-French dictionary-minimum / уклад. : М. Корольов, Б. Синх ; за ред. С. Богуславського. Одеса : Фенікс, 2017. 107 с.
16. Під небом чужини (письменники української еміграції) : довідник / упоряд. Д. Козак, С. Козак. Київ : Літ. Україна книжкова ; Укр. вид. спілка ім. І. Багряного, 2017. 371 с.
17. Пилипчук Д. Словники української мови : 1596–2018 : бібліогр. покажчик / упорядник та автор передм. Д. Пилипчук. Київ : ВЦ «Просвіта», 2020. 1072 с.
18. Савченко Л. Розмовляй українською правильно : довідник. Харків : Фоліо, 2017. 191 с.
19. Словник труднощів української мови : бл. 100 000 сл. / уклад. О. Уліщенко ; за заг. ред. В. Калашника. Харків : Співак В. Л., 2010927 с.
20. Словник української мови : у 20-ти т. / наук. керівник проекту В. Широков ; гол. наук. ред. В. Русанівський (2010–2020). Київ : Наукова думка.
21. Сюта Г. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ ст. Київ : КММ, 2017. 380 с.
22. Чуб Н. Азбука ввічливості : історія про маленьку дівчину, її друга, хороші манери і чарівні перетворення. Харків : Віват, 2016. 109 с.
23. Чудеса світу : найцікавіші факти : дітям від 3-х років. Харків : Віват, 2016. 22 с.
24. Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові. Київ : КММ, 2012. 484 с.
25. Український лексикон кінця XVIII – початку ХХІ ст. : словник-індекс : у 3-х т. : бл. 300 000 сл. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. Т. 1. 669 с. ; Т. 2. 637 с. ; Т. 3. 747 с.
26. Український тлумачний словник : тезаурус : 250 000 слів та словосполучень / уклад. В. Бусел. Ірпінь ; Київ : Перун, 2016. 1692 с.
27. Франківська енциклопедія : у 7-ми т. / за ред. М. Жулинського (голова) та ін. Львів : Світ, 2016.
28. Hrytsenko P.Yu. (2010). Ukrayinska mova u XXI stolitti: tradytsiyi i novatorstvo [Ukrainian language in the XXI century: traditions and innovation]: tezy dop. Vseukr. linhv. forumu molodykh uchenykh, m. Kyiv, 21–23 kvit. 2010r./vidp. red. V.A. Ivashchenko, I.A. Kazymyrova; nauk. red. P.Yu. Hrytsenko (2010). Kyiv : IATS "Speys-Infom", 260 s.
29. Dubichynskyy V.V. (2004). Ukrayinska leksykohrafiya: istoriya, suchasnist, ta komp'yuterni tekhnolohiyi [Ukrainian lexicography: history, modernity, and computer technology]: navch. posib. Kharkiv : NTU "KHPI". 164 s.
30. Zubets N.O. (2008). Ukrayinska leksykohrafiya druhoyi polovyny – poch. XX stolittya [Ukrainian lexicography of the second half of the XX – beginning of the XXI century]: navch. posib. 124 s.
31. Entsyklopediya Holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukrayini [Encyclopedia of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine]. (2018). Drohobych : Kolo, 575 s.
32. Entsyklopediya dlya ditey [Encyclopedia for children] / uporyad. V.P. Tovstyy (2018). Kharkiv : Promin', 439 s.
33. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny [Encyclopedia of the History of Ukraine]: u 10 t. (2013–2018) / redkol. : V.A. Smoliy (2013–2018) . Kyiv : Naukova dumka.
34. Entsyklopediya pro vse na sviti u kazkakh ta opovidannyakh [Encyclopedia of everything in the world in fairy tales and stories]: dlya ditey doshk. viku / uklad. Yu.M. Karpenko (2017). Kyiv : Hloriya, 128 s.
35. Entsyklopediya pro tvaryn. Dyvovyzhni fakty [Encyclopedia of animals. Amazing facts] / avt.-uklad. Yu. M. Karpenko (2018). Kyiv : Hloriya, 128 s.
36. Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny [Encyclopedia of Modern Ukraine]: u 20 t. (2001–02018). Kyiv : Polihrafknyha.
37. Entsyklopediya Chomusyka : tvaryny, ptakhy, roslyny, komakhy, pryroda, nauka, lyudyna, vynakhody [Chomusik's encyclopedia: animals, birds, plants, insects, nature, science, man, inventions]. (2018) . Kyiv : Vyd-vo Hloriya, 112 s.
38. Entsyklopedychnyy slovnyk symvoliv Ukrayiny [Encyclopedic dictionary of symbols of Ukraine] / za red. O.I. Potapenko, V.P. Kotsura, V.V. Kuybidy. 7-e vyd., pererob. ta dop. (2017). Korsun-Shevchenkivskyy : Vsesvit, 688 s.
39. Karpilovska E.A. (2006). Vstup do prykladnoyi linhvistyky: komp'yuterna linhvistyka [Introduction to Applied Linguistics: Computational Linguistics]. Donetsk: TOV "Yuho-Vostok", 188 s.
40. Krovvytska O.V. (2005). Ukrayinska leksykohrafiya: teoriya i praktyka [Ukrainian lexicography: theory and practice]. Lviv : Liha-Pres, 175 s.
41. Nelyuba A.M. (2017). Leksyko-slovotvirni innovatsiyi (2015–2016) : slovnyk [Lexical and word-forming innovations (2015–2016): dictionary]. Kharkiv : Kharkiv. istoriko-filol. t-vo, 203 s.
42. Paralelnyy ukrayinsko-anhlo-nimetsko-rosiys'ko-frantsuzkyy slovnyk-minimum : Parallel Ukrainian-English-German-Russian-French dictionary-minimum / uklad. : M.F. Korol'ov, B.K. Synkh ; pid red. S.S. Bohuslavs'koho (2017). Odesa : Feniks. 107 s.
43. Pid nebom chuzhyny (pysmennyky ukrayinskoyi emihratsiyi) : dovidnyk [Under the sky of a stranger (writers of Ukrainian emigration): reference book] / uporyad. Daryny Kozak i Serhiya Kozaka (2017). Kyiv : Lit. Ukrayina knyzhkova : Ukr. Vyd, Spilka im. I. Bahryanoho, 371 s.
44. Pylypchuk D. (2020). Slovnyky ukrayinskoyi movy : 1596–2018 : bibliohr. Pokazhchyk [Dictionaries of the Ukrainian language: 1596–2018: bibliography. Index] / uporyadnyk ta avtor peredm. Dmytro Pylypchuk. Kyiv : VTS "Prosvita", 1072 s.
45. Savchenko L.H. (2017). Rozmovlyay ukrayinskoyu pravylno : dovidnyk [Speak Ukrainian correctly: a guide]. Kharkiv: Folio, 191 s.
46. Slovnyk trudnoshchiv ukrayinskoyi movy : bl. 100 000 sl. [Dictionary of difficulties of the Ukrainian language: approx. 100 000 words] / uklad. O.M. Ulishchenko ; za zah. red. V.S. Kalashnyka (2010). Kharkiv : Spivak V.L., 927 s.
47. Slovnyk ukrayinskoyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: u 20 t. / nauk. kerivnyk proektu V.A. Shyrokov ; hol. nauk. red. V.M. Rusaniv's'kyy (2010–2020). Kyiv : Naukova dumka.
48. Syuta H.M. (2017). Tsyatnyy tezasaurus ukrayinskoyi poetychnoyi movy XX stolittya [Citation thesaurus of the Ukrainian poetic language of the twentieth century]. Kyiv: KMM, 380 s.
49. Chub N.V. (2016). Azbuka vichlyvosti : istoriya pro malenku divchynu, yiyi druha, khoroshi manery i charivni peretvorennya [The alphabet of politeness: a story

- about a little girl, her friend, good manners and magical transformations]. Kharkiv : Vivat, 109 s.
50. Chudesa svitu : naytsikavishi fakty : dityam vid 3-kh rokiv [Wonders of the world: the most interesting facts: children from 3 years]. (2016). Kharkiv : Vivat, 22 s.
51. Ukrayinska i slov'yanska tlumachna ta perekladna leksykohrafiya. Leonidovi Sydorovychu Palamarchukovi [Ukrainian and Slavic interpretive and translated lexicography. Leonid Sidorovich Palamarchuk]. (2012). Kyiv : KMM, 484 s.
52. Ukrayinskyy leksykon kintsya XVIII – pochatku XXI st. : slovnyk-indeks u 3-kh t.: blyzko 300 000 sl. [Ukrainian lexicon of the late eighteenth – early twenty-first century. : dictionary-index in 3 volumes: about 300 000 words] (2017). Kyiv: Vyd. dim Dmytra Buraho. - T. 1, 669 s.; T. 2, 637 s.; T. 3, 747 s.
53. Ukrayinskyy tlumachnyy slovnyk : tezaurus : 250 000 sliv ta slovopoluchen [Ukrainian explanatory dictionary: thesaurus: 250 000 words and phrases] / uklad. V. B. Busel. (2016). Irpin' (Kyiv. obl.) ; Kyiv : Perun, 1692 s.
54. Frankivska entsyklopediya [Frankivsk encyclopedia] : u 7 t. / redkol.: M. Zhulyns'kyy (holova) ta in. (2016). Lviv : Svit.

*Стаття надійшла до редакції 21.09.2020.
The article was received September 21, 2020.*

Наукове періодичне видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія «ГЕРМАНІСТИКА
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ»**

Випуск 2

Коректура • *В.В. Ізак*

Комп'ютерна верстка • *Н.С. Кузнєцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 19,53.
Замов. № 1120/307. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони +38 (0552) 39 95 80, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.